

**Jednodniówki
na terenie województwa białostockiego
i województw wschodnich
(nowogródzkiego, poleskiego, wileńskiego, wołyńskiego)
Drugiej Rzeczypospolitej**

Jadwiga Sadowska, Katarzyna Zimnoch

**One day's papers
in Białystok voivodship
and eastern voivodships
(Novogrodek, Polesie, Vilnius, Volyn)
of the 2nd Polish Republic**

Białystok 2017

Jadwiga Sadowska, Katarzyna Zimnoch

**Jednodniówki
na terenie województwa białostockiego
i województw wschodnich
(nowogródzkiego, poleskiego, wileńskiego,
wołyńskiego)
Drugiej Rzeczypospolitej**

Białystok 2017

Recenzent
dr hab. Małgorzata Korczyńska-Derkacz, prof. UW

Opracowanie graficzne
Paweł Łuszyński

Redakcja
Anna Szerszunowicz

Korekta
Anna Szerszunowicz

Tłumaczenie na j. angielski
Arkadiusz Doda

Redakcja techniczna i skład
Katarzyna Sakowska

© Copyright by Uniwersytet w Białymstoku
Białystok 2017

Wydanie publikacji sfinansowano ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku

ISBN 978-83-7431-529-6

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-097 Białystok, ul. M. Skłodowskiej-Curie 14, (85) 745 71 20
<http://wydawnictwo.uwb.edu.pl> e-mail: ac-dw@uwb.edu.pl

Druk i oprawa: Volumina.pl

Spis treści

WSTĘP	13
Definicje i typologia jednodniówek	14
Stan badań	22
Źródła, metoda badań, struktura tekstu	28
ROZDZIAŁ I	
WOJEWÓDZTWO BIAŁOSTOCKIE I WOJEWÓDZTWA WSCHODNIE (NOWOGRÓDZKIE, POLESKIE, WILEŃSKIE, WOŁYŃSKIE)	
II RZECZYPOSPOLITEJ	30
Podział administracyjny	30
Ludność. Struktura demograficzna i społeczna	34
Szkolnictwo i oświata	43
Oświata pozaszkolna	51
Kultura	54
ROZDZIAŁ II	
JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE BIAŁOSTOCKIM	61
Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe	73
Jednodniówki młodzieżowe	76
Jednodniówki kulturalno-literackie i humorystyczno-satyryczne	78
Jednodniówki zawodowe	79
Jednodniówki polityczne	80
Jednodniówki społeczne	81
Jednodniówki religijne	82

ROZDZIAŁ III

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE NOWOGRÓDZKIM	85
Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe	90
Jednodniówki młodzieżowe	92
Jednodniówki kulturalno-literackie	93
Jednodniówki zawodowe	93
Jednodniówki polityczne i społeczne	94
Jednodniówki religijne	96

ROZDZIAŁ IV

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE POLESKIM	97
Jednodniówki wojskowe	105
Jednodniówki młodzieżowe	106
Jednodniówki kulturalno-literackie	110
Jednodniówki zawodowe	110
Jednodniówki polityczne i społeczne	111
Jednodniówki religijne	114

ROZDZIAŁ V

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE WILEŃSKIM	115
Jednodniówki zastępujące czasopisma	122
Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe	129
Jednodniówki młodzieżowe	131
Jednodniówki kulturalno-literackie i humorystyczno-satyryczne	134
Jednodniówki zawodowe	136
Jednodniówki polityczne	137
Jednodniówki społeczne	139
Jednodniówki religijne	141

ROZDZIAŁ VI

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE WOŁYŃSKIM	143
Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe	151
Jednodniówki młodzieżowe	155

Jednodniówki kulturalno-literackie i humorystyczne	157
Jednodniówki zawodowe	158
Jednodniówki polityczne i społeczne	158
Jednodniówki religijne	161
ROZDZIAŁ VII	
JEDNODNIÓWKI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH	163
Jednodniówki białoruskie	166
Jednodniówki litewskie	169
Jednodniówki rosyjskie	171
Jednodniówki ukraińskie	172
Jednodniówki żydowskie	173
ZAKOŃCZENIE	181
Aneks 1. Bibliografia jednodniówek z województwa białostockiego według miejscowości	189
Aneks 2. Bibliografia jednodniówek z województwa nowogrodzkiego według miejscowości	213
Aneks 3. Bibliografia jednodniówek z województwa poleskiego według miejscowości	221
Aneks 4. Bibliografia jednodniówek z województwa wileńskiego według miejscowości	233
Aneks 5. Bibliografia jednodniówek z województwa wołyńskiego według miejscowości	277
SUMMARY	291
Spis tabel	295
Spis wykresów	296
BIBLIOGRAFIA	297
INDEKS JEDNODNIÓWEK	303
INDEKS MIEJSCOWOŚCI	305

Table of Contents

INTRODUCTION	13
Definitions and typology of one day's papers.....	14
The research level.....	22
Sources, research methods, structure.....	28
CHAPTER I	
BIALYSTOK AND EASTERN VOIVODSHIPS OF THE 2ND POLISH REPUBLIC (NOVOGRODEK, POLESIE, VILNIUS, VOLYN)	30
An administrative division.....	30
Population. Demographic and social structure.....	34
Education and learning.....	43
Extracurricular education.....	51
Culture.....	54
CHAPTER II	
ONE DAY'S PAPERS IN BIALYSTOK VOIVODSHIP	61
Military, paramilitary and sports one day's papers.....	73
Youth one day's papers.....	76
Cultural-literary and humorous-satirical one day's papers.....	78
Professional one day's papers.....	79
Political one day's papers.....	80
Social one day's papers.....	81
Religious one day's papers.....	82

TABLE OF CONTENTS

CHAPTER III	
ONE DAY'S PAPERS IN NOVOGRODEK VOIVODSHIP	85
Military, paramilitary and sports one day's papers.....	90
Youth one day's papers.....	92
Cultural-literary one day's papers.....	93
Professional one day's papers.....	93
Political and social one day's papers.....	94
Religious one day's papers.....	96
CHAPTER IV	
ONE DAY'S PAPERS IN POLESIE VOIVODSHIP	97
Military one day's papers.....	105
Youth one day's papers.....	106
Cultural-literary one day's papers.....	110
Political and social one day's papers.....	111
Religious one day's papers.....	114
CHAPTER V	
ONE DAY'S PAPERS IN VILNIUS VOIVODSHIP	115
One day's papers substituting newspapers and journals.....	122
Military, paramilitary and sports one day's papers.....	129
Youth one day's papers.....	131
Cultural-literary and humorous-satirical one day's papers.....	134
Professional one day's papers.....	136
Political one day's papers.....	137
Social one day's papers.....	139
Religious one day's papers.....	141
CHAPTER VI	
ONE DAY'S PAPERS IN VOLYN VOIVODSHIP	143
Military, paramilitary and sports one day's papers.....	151
Youth one day's papers.....	155
Cultural-literary one day's papers.....	157

TABLE OF CONTENTS

Professional one day's papers	158
Political and social one day's papers	158
Religious one day's papers	161
CHAPTER VII	
NATIONAL MINORITIES' ONE DAY'S PAPERS	163
Belarusian one day's papers	166
Lithuanian one day's papers	169
Russian one day's papers	171
Ukrainian one day's papers	172
Jewish one day's papers	173
CONCLUSION	181
Appendix 1. Bialystok voivodship one day's papers' bibliography by place of edition	189
Appendix 2. Novogrodek voivodship one day's papers' bibliography by place of edition	213
Appendix 3. Polesie voivodship one day's papers' bibliography by place of edition	221
Appendix 4. Vilnius voivodship one day's papers' bibliography by place of edition	233
Appendix 5. Volyn voivodship one day's papers' bibliography by place of edition	277
SUMMARY	291
Tables	295
Charts	296
BIBLIOGRAPHY	297
ONE DAY'S PAPERS INDEX	303
INDEX OF PLACES	305

WSTĘP

Przedstawiona publikacja dotyczy jednodniówek powstałych w okresie międzywojennym, tj. od listopada 1918 r. do września 1939 r., na terenie pięciu województw II Rzeczypospolitej: białostockiego, nowogródzkiego, poleskiego, wileńskiego i wołyńskiego. Na przyjęcie takiego zasięgu terytorialnego wpłynęły dwa czynniki. Pierwszy, to oficjalny podział województw II Rzeczypospolitej, wykorzystywany do celów statystycznych, na województwa: centralne, wschodnie, zachodnie i południowe. Województwo białostockie należało do centralnych, natomiast grupę województw wschodnich stanowiły: nowogródzkie, poleskie, wileńskie i wołyńskie. Drugi powód wiąże się z faktem, że wielu historyków podejmując badania interesujących nas ziem, określa je Polską północno-wschodnią II Rzeczypospolitej lub Kresami Północno-Wschodnimi II Rzeczypospolitej, wówczas biorą pod uwagę najczęściej tereny województw: nowogródzkiego, poleskiego, wileńskiego i dużej części białostockiego¹. W prezentowanej pracy przyjęto podział województw ze względu na kryteria statystyczne, aby ułatwić przyszłym badaczom kontynuowanie prac, również kwantytatywnych, nad zagadnieniami szeroko pojętej kultury piśmienniczej, ale także ze względu na objęcie badaniami całego województwa białostockiego, a nie tylko jego wschodniej części.

---

¹ Zob. E. Kirwiel, *Kresy Północno-Wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939. Oblicze polityczne*. Lublin 2011; *Kresy północno-wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej (stan badań)*. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Filii UW w Białymstoku w październiku 1992. Red. J.J. Milewski. Białystok 1993; *Społeczeństwo białoruskie, litewskie i polskie na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej (Białoruś Zachodnia i Litwa Wschodnia w latach 1939–1941)*. Red. M. Giżewska, T. Strzembosz. Warszawa 1995; W. Śleszyński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2007.

Celem przedstawionego opracowania było ustalenie stanu liczbowego jednodniówek (spisy bibliograficzne według województw), odzwierciedlenie ich geografii wydawniczej (miejsca wydania), chronologii wydawniczej, zróżnicowania etniczno-językowego (druki polskie i mniejszości narodowych) oraz społecznego (instytucje, organizacje autorsko-sprawcze, wydawcy, adresaci), a także w pewnym stopniu ukazania profilu tematycznego jednodniówek.

Definicje i typologia jednodniówek

Jednodniówka, to druk z pogranicza książki i czasopisma, efemeryda. Na te cechy zwraca się uwagę w definicjach słownikowych. Według *Podręcznego słownika bibliotekarza* jednodniówka to synonim efemerydy, „wydawnictwo okolicznościowe, budową zbliżone do gazety, często stające się pierwszym numerem czasopisma”². Krótką definicję podaje *Encyklopedia wiedzy o prasie*: „wydawnictwo zbiorowe podobne do czasopisma, lecz jednorazowe, najczęściej okolicznościowe (np. w trakcie trwania zjazdu jakiejś organizacji). J.[jednodniówki] bywają niekiedy próbnymi (pierwszymi) numerami czasopism”³. Nieco szersze określenie znajdziemy w *Encyklopedii wiedzy o książce*: „wydawnictwo o charakterze okolicznościowym opublikowane przez zespół osób dla upamiętnienia jakiegoś wydarzenia. Pod względem wydawniczym znajduje się na pograniczu druków zwartych i ciągłych: ma postać czasop., ale najczęściej ukazuje się jednorazowo. Czasem szereg J.[jednodniówek] wydanych pod różnymi tytułami przez ten sam zespół zapoczątkowuje czasop., które zastępuje je”⁴. Podobną definicję podaje *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*: „jednorazowa publikacja o charakterze okolicznościowym wydawana zazwyczaj w celu upamiętnienia jakiegoś wydarzenia. J.[jednodniówka] posiada formę wydawniczą właściwą czasop. Czasem szereg j.[jednodniówek] o odmiennych tyt., jednolitym układzie treści i stałej szacie graficznej, wydawanych przez ten sam zespół zapoczątkowuje czasop. (np. „Życie Robotnicze”, Białystok 1924-25); przed I wojną światową dla ominięcia przepisów prasowych niektóre czasop. ukazywały się w formie j.[jednodniówek]”⁵.

² H. Więckowska, H. Pliszczyńska, *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa 1955, s. 77.

³ *Encyklopedia wiedzy o prasie*. Red. J. Maślanka. Wrocław 1976, s. 111.

⁴ *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław 1971, kol. 1067.

⁵ *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Wrocław 1976, s. 146.

Jednodniówka, to efemeryda, gr. «*ephēmeris*». Według *Słownika wyrazów obcych* efemeryda, to „zapis codzienny, coś przeznaczonego na jeden dzień”, „1. istota lub zjawisko szybko przemijające. 2. pisemko ulotne, jednodniówka”⁶. Efemeryda według *Encyklopedii wiedzy o prasie*, to „krótkotrwałe lub niesystematycznie się ukazujące czasopismo. Do e.[efemeryd] zaliczyć również można druki ulotne o aktualnej treści, przeznaczone do szerokiego rozpowszechnienia [...]”⁷. Podobną definicję dają autorzy *Podręcznego słownika bibliotekarza*: „Krótkotrwałe lub niesystematycznie ukazujące się czasopismo, które wkrótce po ukazaniu się przestało wychodzić; niekiedy również broszura, druk ulotny o aktualnej treści, lecz przemijającym znaczeniu”⁸.

Jan Muszkowski pisał: „Formę wydawniczą pośrednią pomiędzy drukami odrębnymi [zwartymi] a czasopismami stanowią jednodniówki, tj. wydawnictwa noszące pod względem układu tekstu i wykonania drukarskiego charakter pojedynczego zeszytu czasopisma, pojawiające się jednak nie periodycznie, a jednorazowo. Byłbym skłonny zaliczyć je raczej do druków odrębnych, gdyby nie to, że np. w warunkach przedwojennych Kongresówki do 1918 roku wydawano nieraz czasopisma wychodzące stale pod postacią jednodniówek, ażeby ominąć pewne przepisy ustawy prasowej, a później robiono to czasami podczas strajków drukarskich”⁹.

Tak więc jednodniówka, to efemeryda, druk ulotny, którą z drukami zwartymi łączy jednorazowość wydania, a z wydawnictwami ciągłymi - szata graficzna (podobna go gazety), często data dzienna lub miesięczna wydania (jednak nie zawsze podawana), krótkotrwałość ukazywania się zamiast czasopisma (zastępowanie numerów, zapoczątkowywanie czasopisma) lub jako dodatek do czasopisma. Do czasopism (właściwie gazet) zbliża jednodniówki także aktualność treści.

Hanna Wojtysiak nazywa jednodniówki „osobliwym” lub „szczególnym” rodzajem wydawnictw ciągłych¹⁰, czego potwierdzeniem jest m.in. sposób opracowania tych dokumentów w katalogach bibliotecznych, gdzie traktowane bywają

⁶ *Słownik wyrazów obcych* PWN. Red. J. Tokarski. Warszawa 1980, s. 172.

⁷ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, dz. cyt., s. 75.

⁸ *Podręczny słownik bibliotekarza*. Oprac. G. Czapnik, Z. Gruszka przy współpracy H. Tadeusiewicz. Warszawa 2011, s. 87.

⁹ J. Muszkowski, *Życie książki*. Łódź – Warszawa 2015, s. 171-172.

¹⁰ H. Wojtysiak, *Jednodniówki jako osobliwy rodzaj wydawnictw ciągłych*, „EBIB” 2012, nr 2, http://www.ebib.pl/images/stories/numery/129/129_wojtysiak.pdf, [dostęp 05.05.2017].

jak wydawnictwa zwarte lub ciągłe lub jako dokumenty życia społecznego. Autorka zajmuje się jednodniówkami jako typem wydawnictw ciągłych, podając przykłady jednodniówek, które zapoczątkowywały wydawanie jakiegoś czasopisma lub zastępowały jego numery, zwykle zawieszane ze względów cenzuralnych. Tak było w przypadku satyrycznych czasopism warszawskich „Mucha”, „Szczutek”, „Nowy Szczutek” lub w latach dwudziestych XX w. w przypadku wileńskiego „Głosu Litwy” czy grodzieńskiego „Dziennika Kresowego”. Wojtysiak wymienia osiem przypadków jednodniówek, które w opracowaniu bibliograficznym traktowane są jako wydawnictwa ciągłe:

- „1. Jednodniówki publikowane pod wspólnym tytułem, numerowane lub datowane, bez określonego zakończenia.
2. Numer wstępny czasopisma wydany w formie jednodniówki o tym samym tytule.
3. Dodatek w postaci jednodniówki dołączony do czasopisma/gazety.
4. Początek czasopisma w formie jednodniówek o wspólnym tytule, po pewnym czasie przekształcony w czasopismo.
5. Jednodniówki publikowane pod różnymi tytułami zamiast numerów czasopisma zawieszono na czas określony.
6. Kilka jednodniówek publikowanych pod wspólnym tytułem zamiast numerów zawieszono czasopisma.
7. Jednodniówki publikowane pod różnymi tytułami zamiast numerów zawieszono czasopisma do czasu załatwienia formalności administracyjnych związanych z nowym wydawnictwem = kontynuacja pod zmienionym tytułem.
8. Szereg (ciąg) jednodniówek publikowanych pod różnymi tytułami, często z powodu cenzury (taka sama szata graficzna, tematyka, odpowiedzialność itp.)”¹¹.

Jak pisze Małgorzata Korczyńska-Derkacz „Cechą niezaprzeczną jednodniówek, zbliżającą je do czasopism, jest ich aktualność, obecność w życiu społecznym, politycznym, kulturalnym, szybkie reagowanie na dziejące się wokół wydarzenia, a zatem ogromna różnorodność podejmowanych tematów, ale odróżnia od wydawnictw ciągłych brak myśli przewodniej, programu ideowego. Jednodniówka zazwyczaj jest zbiorem rozmaitych utworów, których wydanie

---

¹¹ Tamże.

powiązane bywa z celami charytatywnymi¹². Cecha charytatywności zdarza się, jednak nie można uznać jej za reprezentatywną.

Nawiązywanie do czasopism widoczne jest w użyciu w tytułach jednodniówek słów charakterystycznych dla prasy, np.: dziennik („Dziennik chyrowski”, „Dziennik polski”), gazeta („Gazeta poniedziałkowa”, „Gazeta poranna”), echo („Echo ciechocińskie”, „Echo kresowe”), głos („Głos robociarza”, „Głos Ziemi Ostrołęckiej”), goniec („Goniec lwowski”, „Goniec mazowiecki”), kurier („Kurjer kaliski”, „Kurjer wojenny”), nowiny („Nowiny wrocławskie”, „Nowiny z Jasnej Góry”), przegląd („Przegląd lekarski”, „Przegląd wojenny”), wiadomości („Wiadomości akademickie”, „Wiadomości ostrowskie”), trybuna („Trybuna lubelska”, Trybuna kongresowa”), życie („Życie Pomorza”, „Życie współczesne”).

Wydaje się, że ważną cechą podkreślającą ciągłość i związek z czasopismami są również tytuły jednodniówek, ukazujących się cyklicznie (codziennie lub co kilka dni), w których ciągłość podkreślana jest przez stosowanie tej samej nazwy w tytule, np.:

„Jedność”, „Jedność narodowa”, „Jedność narodu”, „Jedność niezbędna”, „Jedność polska”, „Jedność przedwyborcza” (Białystok, 1922);
 „Poniedziałek kresowy”, „Wtorek kresowy”, „Środa kresowa”, „Czwartek kresowy” (Grodno, 1923, zamiast numerów „Dziennika Kresowego”);
 „Prąd”, „Codzienny prąd”, „Czwartkowy prąd”, „Dla wszystkich prąd”, „Dzisiejszy prąd”, „Gospodarczy prąd”, „Niedzielny prąd”, „Poniedziałkowy prąd”, „Poranny prąd”, „Poświęteczny prąd”, „Powszechny prąd”, „Współczesny prąd”, „Wrześniowy prąd”, „Wtorkowy prąd” (Łódź, 1933, zamiast numerów czasopisma „Prąd”).

Na cechę ciągłości jednodniówek wskazują też tytuły należące do tej samej kategorii nazw, np. imiona: „Adam”, „Anna”, „Ewa”, „Helą”, „Jan”, „Jerzy”, „Józef”, „Marja”, „Piotr”, „Zosia” (Wilno, 1921, zamiast numerów „Głosu Litwy”).

Jak wskazywano w definicjach, czasami jednodniówki stawały się pierwszymi numerami czasopism. Tak było w przypadku czasopisma seminaryjnego „Eos”, którego pierwszy numer ukazał się w Wilnie jako „Eos : jednodniówka wydana przez alumnów Seminarium Wileńskiego dnia 17 listopada 1920 r.”.

¹² M. Korczyńska-Derkacz, *Jednodniówki jako typ dokumentów życia społecznego : zarys problematyki badawczej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo” 2008 (27), s. 136.

Czasopismo najprawdopodobniej upadło po trzech numerach (nr z 18.02.1921 i nr 3 z 19.04.1921)¹³.

Jednodniówki bywały też wydawane jako dodatki do czasopism, np. jednodniówka wydana 16 grudnia 1922 r. w Chełmie jako dodatek do czasopisma „Zwierciadło” pt. „Dodatek nadzwyczajny : zamordowanie Prezydenta Rzeczypospolitej Narutowicza”. Dodatki w formie jednodniówek dołączane do czasopisma „Polska Zbrojna” wydawały poszczególne jednostki wojskowe (np. „Pięćdziesiąty Drugi P.P. Strz. Kresowych w dzień święta pułkowego i wręczenia chorągwi pułkowej : 7 IX 1924”).

Aneta Firlej-Buzon zalicza jednodniówki do dokumentów życia społecznego (dźs), z którymi łączy je cecha okazjonalności, doraźności, aktualności, charakter propagandowy, związek z działalnością społeczną instytucji lub organizacji¹⁴. Jest to z jednej strony kryterium związane z tematyką, z drugiej zaś z ich okazjonalnością, doraźnością, a tym samym przemijającą wartością informacyjną, na co zwraca się uwagę w definicjach jednodniówek. Dokumenty życia społecznego, to „Materiały biblioteczne o charakterze informacyjnym, normalizacyjnym, propagandowym, reklamowym, które są wynikiem działalności społecznej instytucji lub organizacji, posiadają krótkotrwałą wartość użytkową (służą doraźnej potrzebie), odzwierciedlają przejawy współczesnego życia, np. prospekty, plakaty, cenniki, ulotki, księgi adresowe, telefoniczne”¹⁵. Tak więc z dokumentami życia społecznego łączy jednodniówki przede wszystkim ulotność, doraźność, często niewielka objętość (kilka stron, choć zdarzają się jednodniówki przekraczające 100 stron). Jednym z typów dźs-ów są programy teatralne. Z nimi również były związane jednodniówki, ukazujące się jako dodatki do programów teatralnych i koncertowych, wydawane m.in. w Wilnie (np. „Karnawał : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925”).

Czy rzeczywiście jednodniówki mają krótkotrwałą wartość informacyjną? Wydaje się, że nie można tego uznać za oczywistość. Jednodniówki, które zastępują niewydane z jakichś względów numery czasopism mają taką samą wartość informacyjną, jak numery tego czasopisma. Jednodniówki wydane z okazji jubileuszy osób, instytucji, organizacji, stowarzyszeń itp. mają niewątpliwą wartość

¹³ J. Zając, *Nieznane stronice czasopism polskich seminarzystów z Wilna*, „Studia Podlaskie” 2015, t. 23, s. 191-207.

¹⁴ A. Firlej-Buzon, *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce bibliotecznej w Polsce*. Warszawa 2002, s. 182.

¹⁵ *Podręczny słownik bibliotekarza*, dz. cyt., s. 70.

dokumentacyjną (biogramy, kalendaria, historia, fotografie). Czy można uznać, że dziewięć jednodniówek futurystycznych nie ma znaczenia dla historii literatury polskiej? Na pewno jednak można powiedzieć, że jednodniówki reklamowo-informacyjne mają charakter przemijający, np. reklama repertuaru kina czy teatru, choć i one są świadectwem kultury. Większość jednodniówek to rzeczywiste dokumenty życia społecznego, uzupełniające źródła do poznania lokalnej historii, kultury, oświaty. Czasami w jednodniówkach znaleźć można pierwociny literackie późniejszych znanych autorów, np. Jana Kasprówicza, Marii Dąbrowskiej, Juliana Tuwima, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Jerzego Bohdana Rychlińskiego, futurystów Bruno Jasińskiego i Anatola Sterna. Jednodniówki wojskowe bywały ilustrowane zdjęciami i rysunkami uznanych artystów: Włodzimierza Puchalskiego, Ferdynanda Ruszczyca, Ludomira Slendzińskiego. Tego typu przykłady opisała Ewa Dombek¹⁶, współautorka tomu poświęconego jednodniówkom w *Bibliografii polskiej 1901–1939*¹⁷.

Jednodniówki powstawały ze względu na doraźne cele, ale nie oznacza to, że ich wartość informacyjna kończyła się wraz z osiągnięciem tego celu (informacyjnego, politycznego, propagandowego, patriotycznego, wychowawczego, humorystycznego, satyrycznego, literackiego, krytycznego, reklamowego, towarzysko-pamiętkowego). Z tych względów jednodniówki, podobnie, jak inne dokumenty życia społecznego, są gromadzone przez biblioteki.

Jednodniówki były dosyć popularnym typem wydawniczym w XX w., zwłaszcza w okresie międzywojennym. Miały one charakter okolicznościowy, dokumentowały bieżące wydarzenia ważne dla jakiejś grupy etnicznej, społecznej, zawodowej, ukazywały się z okazji świąt, rocznic, jubileuszy osób lub instytucji, imienin (wiele jednodniówek imieninowych dedykowano Józefowi Piłsudskiemu), zjazdów, kongresów, spotkań, poświęcenia jakichś obiektów (sztandarów, budynków, samolotów), odsłonięcia pomników itp. Wyraźną grupę stanowiły jednodniówki literackie, humorystyczne, satyryczne i krytyczne. Czasem celem wydawców jednodniówek było zdobycie funduszy na jakieś przedsięwzięcia (np.: na budowę kościoła, na szkołę, na wpisy szkolne, na kolonie letnie dla dzieci, na szpital, na straż ogniową, na kombatanatów, na inwalidów wojennych, na żołnierzy polskich, na bezdomnych, na powodzian, na wdowy i sieroty po legionistach).

¹⁶ E. Dombek, *Potycki bibliografa czyli bibliografia od kuchni*. Warszawa 2015, s. 70-100.

¹⁷ *Bibliografia polska 1901–1939*. T. 16 : *Jednodniówki : A-Z*. Red. E. Dombek, H. Machnik. Warszawa 2014.

Jednodniówki były wydawane przez różnego rodzaju instytucje, organizacje, partie, związki, stowarzyszenia, kluby, koła, komitety (kulturalne, oświatowe, gospodarcze, religijne, wojskowe, polityczne, sportowe, zawodowe itp.) oraz osoby indywidualne i grupy środowiskowe (np.: kombatanci, inwalidzi wojenni, absolwenci, abstynenci, uczniowie, studenci, harcerze, sportowcy, strażacy, motocykliści, mieszkańcy jakiejś miejscowości). Wśród wydawców jednodniówek szczególną aktywność w okresie międzywojennym wykazywały szkoły (gimnazja, technika, seminaria nauczycielskie, uczelnie), jednostki wojskowe, partie polityczne. Bardzo aktywny był Związek Harcerstwa Polskiego, który wydał ok. 160 jednodniówek, Związek Strzelecki (ok. 60), związki i oddziały Ochotniczej Straży Pożarnej (ok. 40), oddziały Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (ok. 35), Liga Obrony Powietrznej Państwa - potem Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (ok. 25), Żydowska Organizacja Skautowa oraz oddziały (gniazda) Haszomer Hacair (ok. 40)¹⁸. Odbiorcy jednodniówek stanowili na ogół dosyć wyraźnie określone środowiska, dlatego nakłady były bardzo zróżnicowane, od 100 egzemplarzy po 2000-3000 (najczęściej), ale czasem kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt tysięcy¹⁹.

Ogólne spojrzenie na typologię jednodniówek daje artykuł M. Korczyńskiej-Derkacz *Jednodniówki jako typ dokumentów życia społecznego*, w którym autorka wymienia dziesięć głównych kategorii²⁰:

- I. Jednodniówki partii politycznych komunistycznych i socjalistycznych
- II. Jednodniówki związków zawodowych i grup zawodowych
- III. Jednodniówki młodzieżowe
- IV. Jednodniówki środowiska wiejskiego
- V. Jednodniówki wojskowe
- VI. Jednodniówki wojenne
- VII. Jednodniówki społeczno-kulturalne
- VIII. Jednodniówki religijne

¹⁸ Ustalenia liczbowe na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939*. T. 16 : *Jednodniówki : A-Z*.

¹⁹ 65 tys. nakładu miała np. jednodniówka „Przyjaciel młodzieży” wydana w 1934 r. w Poznaniu przez Katolicki Związek Młodzieży Męskiej; 100 tys. egz. miała jednodniówka „Oszczędzajcie” wydana w 1934 r. w Warszawie przez Pocztową Kasę Oszczędności dla młodzieży szkolnej.

²⁰ M. Korczyńska-Derkacz, *Jednodniówki jako typ dokumentów życia społecznego*, dz. cyt., s. 146.

IX. Jednodniówki dla kobiet (tematyka kobieca)

X. Jednodniówki sportowe.

Patrząc na typologię jednodniówek z punktu widzenia instytucji i organizacji wydawniczo-sprawczych oraz adresatów, można wskazać jednodniówki:

- młodzieżowe (szkoły, uczelnie, organizacje skautowskie, harcerstwo, stowarzyszenia młodzieży wiejskiej, robotniczej, pracującej, młodzieżowe organizacje katolickie, syjonistyczne),
- partyjno-polityczne (partie i organizacje polityczne),
- wojskowe (szkoły, jednostki wojskowe, związki strzeleckie, organizacje paramilitarne),
- kulturalno-literackie (teatry, kina, związki literatów, dziennikarzy, zespoły muzyczne),
- zawodowe (związki i stowarzyszenia zawodowe),
- administracyjno-samorządowe (rady miejskie, gminne),
- społeczne (organizacje oświatowe, dobroczynne i pomocowe, PCK, straż pożarna, pogotowie ratunkowe, związki lokatorów),
- religijne (dekanaty, parafie, zakony, stowarzyszenia wyznaniowe, seminaria duchowne),
- sportowe (stowarzyszenia gimnastyczno-sportowe).

Zakres tematyczny jednodniówek był nieograniczony, podejmowano w nich różnorodne zagadnienia, można jednak wskazać pewne wyraźne treści decydujące o profilu tematycznym jednodniówek, które można określić jako:

- polityczno-agitacyjne (wyborcze, strajkowe, rewolucyjne, syjonistyczne),
- patriotyczno-historyczne (rocznicowe, narodowe, wychowawczo-szkoleniowe, obronne, wojenne, wojskowe),
- społeczne (pracowniczo-zawodowe, robotnicze, ludowe, samorządowe, spółdzielcze, kobiece),
- kulturalno-literackie (literackie, teatralne, filmowe, radiowe, cyrkowe, muzyczne, śpiewacze),
- humorystyczno-satyryczne,
- szkolne i oświatowe,
- reklamowo-informacyjne,
- religijno-wyznaniowe,
- jubileuszowe (poświęcone konkretnym osobom, instytucjom, organizacjom).

Z punktu widzenia adresatów istnieje wyraźny podział według kryteriów etniczno-językowych (polskie, żydowskie, litewskie, białoruskie, ukraińskie, niemieckie, rosyjskie). Na ogół jednodniówki miały wyraźnie określonego odbiorcę lokalnego, ale część jednodniówek miała charakter ogólnokrajowy, wówczas, gdy tematyka dotyczyła takich zagadnień, jak niepodległość, obronność, relacje z mniejszościami narodowymi, wybory do sejmu i senatu, gospodarka, oświata, bezrobocie, oszczędzanie, PCK.

Stan badań

Opublikowany w 2014 r. przez Bibliotekę Narodową tom 16 *Bibliografii polskiej 1901-1939*²¹ zawiera opisy 4796 jednodniówek, które powstały na terenach określonych granicami Polski z tego okresu, w tym 76 jednodniówek polonijnych wydanych za granicą (m.in. Charbin, Moskwa, Petersburg, Nowy Jork, Jerozolima, Odessa). Zarejestrowane jednodniówki pochodzą ze zbiorów Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Biblioteki Śląskiej, Biblioteki Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu (przy opisach bibliograficznych podane są sigła bibliotek) oraz z szerokiego spektrum źródeł bibliograficznych, które wykorzystano przy gromadzeniu materiałów do powyższej bibliografii. Jest to dotychczas najpełniejszy spis jednodniówek, ale z całą pewnością niewyczerpujący (co potwierdziły nasze poszukiwania w innych źródłach). Zawieszony indeks topograficzny (geograficzny według miejscowości z podaniem tytułów) ułatwia orientację w geografii wydawniczej. Wynika z niego, że najważniejszym ośrodkiem wydawniczym jednodniówek była Warszawa, gdzie w latach 1901-1939 ukazało się ponad 1000 takich druków, następnie Wilno (ok. 450) i Lwów (ok. 300), po 200-250 jednodniówek wydano w Krakowie, Łodzi, Poznaniu, po ok. 100 jednodniówek ukazało się w Lublinie i Katowicach. W ok. 150 jednodniówkach nie podano miejsca wydania, co było prawdopodobnie skutkiem względów cenzuralnych.

Jednodniówki gromadzone są przez różne biblioteki. Nie są one łatwymi dokumentami do opracowania bibliograficznego i katalogowego. Ogólna zasada opracowania skorelowana jest z rozpoznaniem jednodniówki jako druku zawar-

²¹ *Bibliografia polska 1901-1939*. T. 16 : *Jednodniówki : A-Z*, dz. cyt.

tego (jednorazowego) lub ciągłego (powtarzalnego)²². Niektóre biblioteki opublikowały katalogi swoich zbiorów jednodniówek. Jest to przede wszystkim Centralna Biblioteka Wojskowa, która wydała *Jednodniówki w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej : katalog* (2005), zawierający 490 pozycji z lat 1914–1939; *Drogi do niepodległości* (2005); *W obronie niepodległości : jednodniówki poświęcone wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1920 w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej : katalog* (2006); *Korpus Ochrony Pogranicza* (2006)²³. W katalogu Centralnej Biblioteki Wojskowej znajduje się ok. 500 opisów jednodniówek dotyczących wojskowości²⁴. Jednodniówki żydowskie znalazły się w drukowanych katalogach dokumentów życia społecznego w Bibliotece Narodowej: *Dokumenty życia społecznego Żydów polskich (1918–1939) w zbiorach Biblioteki Narodowej* (1999); *Żydowskie druki ulotne w II Rzeczypospolitej w zbiorach Biblioteki Narodowej* (2004); *Żydowskie periodyki i druki okazjonalne w języku polskim : bibliografia* (2005)²⁵. Pewien zbiór jednodniówek zarejestrowany jest też w Centralnym Katalogu Czasopism Polskich w Bibliotece Narodowej²⁶. W 2012 r. Biblioteka Śląska wydała katalog 777 jednodniówek (*Jednodniówki w zbiorach Biblioteki Śląskiej*)²⁷. Adnotowaną bibliografię 92 jednodniówek przemyskich od XIX do XXI w. opublikowano w 2010 r.²⁸

²² B. Nałęcz, E. Rejmer, *Dylematy katalogera : opisywanie jednodniówek w rekordach bibliograficznych wydawnictw ciągłych*, http://kpbc.umk.pl/Content/73731/Dylematy_katalogera_MR.pdf, [dostęp 11.05.2017].

²³ *Jednodniówki w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej : katalog*. Oprac. B. Czekaj-Wiśniewska, M. Gwara, M. Lewnau. Warszawa 2005; *Drogi do niepodległości : jednodniówki w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej*. Oprac. jednodniówek B. Czekaj-Wiśniewska, M. Gwara, M. Lewnau. Warszawa 2005; *W obronie niepodległości : jednodniówki poświęcone wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1920 w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej : katalog*. Oprac. B. Czekaj-Wiśniewska, M. Gwara, M. Lewnau. Warszawa 2006; *Korpus Ochrony Pogranicza : jednodniówki w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej*. Oprac. B. Czekaj-Wiśniewska, M. Gwara, M. Lewnau. Warszawa 2006.

²⁴ Według stanu z 22.10.2016, http://opac.cbw.wp.mil.pl/cgi-bin/wspd.cgi.sh/wo2_wszm21.p? [dostęp 22.10.2016].

²⁵ B. Łętocha, A. Cała, Z. Głowicka, *Dokumenty życia społecznego Żydów polskich (1918–1939) w zbiorach Biblioteki Narodowej*. Warszawa 1999; B. Łętocha, A. Messner, A. Cała, *Żydowskie druki ulotne w II Rzeczypospolitej w zbiorach Biblioteki Narodowej*, t. 1. Warszawa 2004; A. Cała, *Żydowskie periodyki i druki okazjonalne w języku polskim : bibliografia*. Warszawa 2005.

²⁶ Biblioteka Narodowa. Centralny Katalog Czasopism Polskich, <http://www.bn.org.pl>.

²⁷ *Jednodniówki w zbiorach Biblioteki Śląskiej*. Oprac. M. Tomecka, J. Sladek. Katowice 2012.

²⁸ E. Długosz, A. Siciak, *Przemyskie jednodniówki : bibliografia adnotowana*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2010, t. 22, s. 199-237.

Opracowania dotyczące jednodniówek okresu międzywojennego są dosyć fragmentaryczne. Są to teksty M. Korczyńskiej-Derkacz *Polskie jednodniówki okresu międzywojennego jako źródło informacji o życiu młodzieży akademickiej Lwowa (ze zbiorów Biblioteki Narodowej)* oraz *Lwowskie jednodniówki jubileuszowe z lat 1901-1939 źródłem wiedzy o historii miasta i regionu*²⁹. W pierwszym tekście autorka przeanalizowała 12 jednodniówek związanych ze Lwowem (miejsce wydania, tematyka), wydanych przez młodzież akademicką. Kilka z nich dotyczyło kół Bratniej Pomocy (ich historii, dorobku, roli), pozostałe ukazują życie akademickie Lwowa w okresie międzywojennym. W drugim artykule omówione zostały przykłady jednodniówek harcerskich („Lwowska Czwórka” – harcerstwo męskie i „Jednodniówka wydana z okazji 10-lecia V. Lwowskiej Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Felicji Sulimirskiej przy Gimnazjum SS. De Notre Dame we Lwowie, ul. Ochronek 8, marzec 1936”), szkolnych (m.in. „Snopkowianka”, poświęcona jubileuszowi szkoły zawodowej dla dziewcząt), wojskowych (m.in. „Nieznanemu żołnierzowi”, dotyczącej przygotowań do zbudowania w Warszawie grobu nieznanego żołnierza, „Jednodniówka ku uczczeniu dziesięciolecia walki o Lwów 1-22.XI.1918 – 1-22.XI.1928”, „Jednodniówka 39 P.P. «Strzelców Lwowskich» (przedtem 2 P. Strz. Lw.) : wydana na pamiątkę uroczystości poświęcenia sztandaru pułku na polanie pod kopcem «Unii Lubelskiej» we Lwowie w dniu 25 maja 1919 r.” „W dwudziestą rocznicę czynu zbrojnego Józefa Piłsudskiego: 6.VIII.1914-1934”, „W hołdzie wodzowi”).

Jacek Lachendro w przeglądowym artykule *Jednodniówki w województwie krakowskim w latach 1918-1939*³⁰ poddał analizie 117 jednodniówek (m.in. z Krynicy, Zakopanego i Tarnowa).

Jednodniówki Ligi Morskiej i Kolonialnej scharakteryzował od strony formalnej i treściowej Adam Ruta³¹. Liga Morska (powstała w 1924, do 1930 r. Liga Morska i Rzeczna) firmowała 17 jednodniówek, w tym 4 wydane na Kresach

²⁹ M. Korczyńska-Derkacz, *Polskie jednodniówki okresu międzywojennego jako źródło informacji o życiu młodzieży akademickiej Lwowa (ze zbiorów Biblioteki Narodowej)*, [w:] Kraków – Lwów : książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku. T. 9, cz. 2. Red. H. Kosętko, B. Góra, E. Wójcik. Kraków 2009, s. 205-218; taż, *Lwowskie jednodniówki jubileuszowe z lat 1901-1939 źródłem wiedzy o historii miasta i regionu*, [w:] Kraków – Lwów : książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku. T. 10. Red. H. Kosętko, G. Wrona, G. Nieć. Kraków 2011, s. 233-244.

³⁰ J. Lachendro, *Jednodniówki w województwie krakowskim w latach 1918-1939*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2004 (7), z. 2, s. 49-75.

³¹ A. Ruta, *Jednodniówki Ligi Morskiej i Kolonialnej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2007 (20), z. 2, s. 285-297.

Wschodnich (Brześć, Lida, Nowogródek, Wilno). Wspomniany autor zajmował się także jednodniówkami wydanymi w Krakowie w latach 1923–1939 z punktu widzenia cenzury³². Przedmiotem cenzury były przede wszystkim jednodniówki o tematyce antyrządowej i antyustrojowej, rzadziej o tematyce antyreligijnej czy antyżydowskiej. W załączonym aneksie (drugim) autor podał wykaz tytułów skonfiskowanych jednodniówek, daty, podstawę prawną i typ interwencji cenzorskiej, natomiast w aneksie pierwszym podał wykaz redaktorów, wydawców i drukarni jednodniówek, wobec których prowadzono postępowania sądowe. Autor oparł się na źródłowych aktach sądowych i prokuratorskich Krakowa.

Arkadiusz Kołodziejczyk opublikował artykuł *Jednodniówki strażackie Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*³³, w którym omówił kilka jednodniówek (w tym 4 z okresu międzywojennego) związanych z działalnością OSP w Mińsku Mazowieckim, Siedlcach, Węgrowie, Sokołowie Podlaskim, Białej Podlaskiej („Płomienie : jednodniówka Straży Ogniowej Ochotniczej w Mińsku Mazowieckim” (1922), „Alarm : jednodniówka Związku Straży Pożarnych Okręgu Siedleckiego : wydane z okazji II zjazdu powiatowego [1926]”, „Jubileusz 50-ciolecia Sokołowskiej Straży Pożarnej : 1881-1933”, „Jednodniówka wydana z okazji 60-ciolecia Białskiej Ochotniczej Straży Pożarnej w listopadzie 1934 r.” [1874-1934], „Jubileusz Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Węgrowie 1898-1958”, „Siedlecka Straż Pożarna : 120 lat straży pożarnej w Siedlcach 1877-1997”).

Jedno opracowanie, artykuł Krzysztofa Woźniakowskiego *Wileńskie jednodniówki polskojęzyczne z października 1939 roku*³⁴ dotyczy czterech jednodniówek wydanych w Wilnie przez Litwinów w języku polskim („Nasza Depesza” z 28 X, „Witaj Litwo!” z 29 X, „Pogoń-Vytis” z 30 X, „Braterstwo” z 31 X), po wkroczeniu wojsk litewskich i zajęciu przez nie Wilna. Jednodniówki były rodzajem jednokartkowych odezw, kierowanych do mieszkańców Wilna. Zawierały one komu-

³² A. Ruta, *Jednodniówki w systemie krakowskiej cenzury w latach 1923–1939*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2013, nr 2, s. 167-188.

³³ A. Kołodziejczyk, *Jednodniówki strażackie Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*, [w:] *Prasa podlaska w XIX–XX wieku : szkice i materiały*. T. 2. Red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk. Siedlce 2004, s. 155-165.

³⁴ K. Woźniakowski, *Wileńskie jednodniówki polskojęzyczne z października 1939 r.*, [w:] „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria” II. Folia 12. 2002, s. 297-312. Także [w:] *Prasa, kultura, wojna : studia z dziejów czasopiśmiennictwa, kultury literackiej i artystycznej lat 1939–1945*. Seria druga. Kraków 2005, s. 206-218.

nikaty o wkroczeniu do Wilna Armii Litewskiej i oficjalnym przejściu miasta, informowały o ukonstytuowaniu się władz litewskich, a nawet zapowiadały jakieś imprezy kulturalne.

Przedmiotem opracowania bywają też pojedyncze jednodniówki z okresu międzywojennego, jak np.: *Kaliska Jednodniówka Listopadowa 1918–1928 – przykład wydawnictwa jubileuszowego*³⁵, „*Promień w Wołominie*”: *jednodniówka kupiectwa i rzemiosła chrześcijańskiego*³⁶ czy *Żydowskie jednodniówki sportowe z okresu międzywojennego (ze zbiorów CBN Polona)*, w którym omówiono 3 jednodniówki („Prawda o sporcie”, „ŻKS Hasmona Równe”, „XXV lat istnienia Ż.T.G.S «Makabi» w Kaliszu”)³⁷.

Na terenie województwa białostockiego i województw wschodnich Polski międzywojennej jednodniówki powstawały przede wszystkim w dużych ośrodkach. Na podstawie *Bibliografii polskiej 1901–1939* oraz innych źródeł bibliograficznych można stwierdzić, że w okresie międzywojennym wydano w: Wilnie ponad czterysta (410) jednodniówek, Białymstoku 96, Grodnie 59, Pińsku 34, Łucku 28, Brześciu nad Bugiem 27, Kobryniu 24, Kowlu 23, Łomży 21, po kilkanaście w: Baranowiczach (19), Równem (18), Włodzimierzu (14), Słonimiu (12), Nowogrodzku (11), Suwałkach (11), Zambrowie (11), po kilka w: Lidzie (9), Krzemieńcu (8), Ostrowi Mazowieckiej (7), Łunińcu (6).

Jednodniówki ukazywały się w językach ludności zamieszkującej te tereny, a więc w polskim, jidysz, hebrajskim, litewskim, białoruskim, ukraińskim, sporadycznie w języku rosyjskim i niemieckim. Niestety, brak jest opracowań, które dawałyby przeglądowy obraz jednodniówek na tym terytorium w okresie międzywojennym. Wspomina się o nich tylko przy okazji opracowań dotyczących prasy.

Wykaz jednodniówek białoruskich wraz z adnotacjami treściowymi podał Jerzy Traczuk, omawiając prasę białoruską. Autor ustalił 79 jednodniówek, w tym 63 z badanego terenu. Zastosowany przez autora opis bibliograficzny uwzględnia: tytuł w języku białoruskim, tłumaczenie na język polski, miejsce

35 E. Andrysiak, *Kaliska Jednodniówka Listopadowa 1918–1928*, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/2998/andrysiak2.pdf?sequence=1>, [dostęp 03.05.2017].

36 P. G. Dudzik, „*Promień w Wołominie*”: *jednodniówka kupiectwa i rzemiosła chrześcijańskiego*, „*Studia i Materiały do Dziejów Powiatu Wołomińskiego*” 2007, nr 3, s. 289–298.

37 K. Jamrozik, *Żydowskie jednodniówki sportowe z okresu międzywojennego (ze zbiorów CBN Polona)*, „*Studia o Książce i Informacji*” 2015 (34), s. 41–53.

i rok wydania, miejsce przechowywania, nie uwzględnia natomiast instytucji sprawczej, wydawcy, liczby stron, formatu³⁸.

Jednodniówki litewskie zastępujące zawieszane lub zamykane tytuły prasowe dosyć marginalnie omówione zostały przez litewskiego historyka Bronisława Makowskiego przy okazji charakterystyki prasy litewskiej w Polsce³⁹. Spisu litewskich czasopism wileńskich z lat 1904–1940, w tym jednodniówek, dokonał zespół autorów litewskich pod kierunkiem Jadvygi Kazlauskaite⁴⁰. Jednodniówki żydowskie wydane w Białymstoku w okresie międzywojennym zostały zidentyfikowane przez Mariana Fuksa⁴¹, który w artykule o prasie żydowskiej w Białymstoku zamieścił spis 23 jednodniówek w jidysz, hebrajskim i polskim. Autor nie omawiał ich, podając tylko wykaz. Zamieszczone opisy bibliograficzne nie są kompletne (brak liczby stron, formatu, często nazw wydawców i redaktorów). 48 jednodniówek wileńskich ma swoje hasła (typu formalnego: tytuł, czas i miejsce wydania, redaktor) w opracowaniu encyklopedycznym *Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej : drukarnie, wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, czasopisma XVI-1945 r.*⁴² Z tej liczby tylko 13 dotyczy okresu międzywojennego, pozostałe zostały wydane przed rokiem 1918.

Jednodniówki ukraińskie spisał Eugeniusz Misilo⁴³, uwzględniając 96 tytułów tych druków, z czego 16 wydano na badanym terenie (w województwie wołyńskim). Autor podał opisy bibliograficzne, w których uwzględnił: tytuł oryginału, tłumaczenie tytułu, miejsce i czas wydania, miejsce przechowywania, czasem bardzo krótkie objaśnienia dotyczące wydawcy (np. „jednodniówka komunistyczna”, „jednodniówka wydana przez USDP” [Ukraińska Partia Socjaldemokratyczna]). Nie uwzględnił w opisie redaktorów, wydawców, liczby stron.

³⁸ J. Traczk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*. Siedlce 2013.

³⁹ B. Makowski, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920–1939*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1978 (17), nr 1, s. 89–107.

⁴⁰ *Vilniaus lietuviu periodiniai leidiniai 1904–1940 : bibliografinė rodyklė*, [sudavė J. Kazlauskaite ; redakcinė komisija B. Butkevičiene, M. Griskevičiene i in.]. Vilnius 1988.

⁴¹ M. Fuks, *Prasa żydowska w Białymstoku (1918–1939)*, „Studia Podlaskie” 1989, t. 2, s. 245–248.

⁴² *Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej : drukarnie, wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, czasopisma XVI–1945 r.* Oprac. Mieczysław Jackiewicz; Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej. Bydgoszcz 2008.

⁴³ E. Misilo, *Spis tytułów prasy ukraińskiej w drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. Warszawa 1983.

Źródła, metoda badań, struktura tekstu

Źródłem do ustalenia spisu jednodniówek na terenie omawianych pięciu województw była *Bibliografia polska 1901-1939*, tom 16: *Jednodniówki A-Z*. Do identyfikacji jednodniówek białoruskich wykorzystano również wspomnianą publikację Jerzego Traczuka, z której wybrano 11 jednodniówek, niezarejestrowanych w *Bibliografii polskiej*... Jednodniówki litewskie zostały zweryfikowane na podstawie bibliografii czasopism wileńskich z lat 1904-1940, opracowanego pod redakcją Jadvygi Kazlauskaitė⁴⁴. W spisie tym zidentyfikowano 6 druków, nieznanych *Bibliografii polskiej 1901-1939*. Do identyfikacji jednodniówek żydowskich wykorzystano dodatkowo wykaz Mariana Fuksa, skąd przejęto 16 jednodniówek niewystępujących w *Bibliografii polskiej 1901-1939*. 13 jednodniówek żydowskich z Kobylnia wybrano z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich w Bibliotece Narodowej. Jednodniówki ukraińskie identyfikowano również na podstawie wspomnianego wyżej spisu Eugeniusza Miśiły, skąd przejęto 4 opisy niezarejestrowane w *Bibliografii polskiej 1901-1939*. W opisach bibliograficznych jednodniówek pochodzących spoza *Bibliografii polskiej 1901-1939* zamieszczono uwagę, podającą źródło, na podstawie którego ustalono opis.

W opracowaniu wykorzystano głównie metodę bibliograficzną. Analiza danych bibliograficznych pozwoliła przedstawić geografie wydawniczą jednodniówek, ich chronologię oraz wydawców i adresatów tych druków. W pewnym stopniu wykorzystano też metodę statystyczną, ukazując liczby i wskaźniki procentowe wydawanych jednodniówek według języka, narodowości, czasu i miejsca (województwa, miejscowości) wydania, zamieszczono też listy rangowe jednodniówek według miejscowości.

Prezentowana publikacja składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym scharakteryzowano omawiane województwa pod względem administracyjnym, demograficznym, kulturalnym, społecznym, oświatowym, starając się ukazać ich specyfikę (niektóre szczegóły zamieszczono przy poszczególnych rozdziałach) na tle województw z innych części II Rzeczypospolitej. Następne rozdziały dotyczą jednodniówek na terenie województw: białostockiego, nowogródzkiego, poleskiego, wileńskiego i wołyńskiego. W rozdziałach tych starano się spojrzeć

44 *Vilniaus lietuviu periodiniai leidiniai 1904-1940 : bibliografinė rodyklė*, dz. cyt.

na jednodniówki pod kątem ich liczebności, czasu i miejsca powstania, języka, przeznaczenia i ogólnego profilu tematycznego (w części skorzystano z adnotacji zamieszczonych w piśmiennictwie, niewielką liczbę jednodniówek opisano z autopsji), wskazując środowiska autorsko-wydawcze i adresatów jednodniówek. Dokonano w ten sposób pewnej ogólnej typologii, wyodrębniając jednodniówki wydawane przez wojsko i organizacje paramilitarno-sportowe, młodzież szkolną i akademicką, przedstawicieli różnych zawodów, partii politycznych i organizacji społecznych, instytucji kultury i literatury, kościołów i wyznań. Znaczną grupę (ok. 150) stanowiły jednodniówki zastępujące numery zawieszanych czasopism. W aneksach zamieszczono spisy bibliograficzne jednodniówek w podziale na województwa i dalej miejsca wydania. Opis bibliograficzny jednodniówek uwzględnia: tytuły, oznaczenie odpowiedzialności (współtwórcy), adres wydawniczy, opis formalny (format, liczba stron, ilustracje), język tekstu, czasem uwagi. W opisach jednodniówek w językach obcych (białoruskim, rosyjskim, ukraińskim, litewskim, hebrajskim, jidysz i niemieckim) zamieszczono tłumaczenia tytułów na język polski⁴⁵. W rozdziale siódmym dokonano ogólnego przeglądu jednodniówek wydawanych przez mniejszości narodowe: Białorusinów, Litwinów, Ukraińców, Żydów, Rosjan, Niemców. Do publikacji dołączono indeks jednodniówek polskich i mniejszości narodowych oraz indeks geograficzny.

---

45 Tytuły w jidysz i hebrajskim przejęto z *Bibliografii polskiej 1901–1939*, tytuły białoruskie z publikacji Jerzego Traczuka, tytuły litewskie weryfikowała red. Bożena Bobin z Puńska, tytuły ukraińskie przejęto z publikacji Eugeniusza Misły.

ROZDZIAŁ I

WOJEWÓDZTWO BIAŁOSTOCKIE I WOJEWÓDZTWA WSCHODNIE (NOWOGRÓDZKIE, POLESKIE, WILEŃSKIE, WOŁYŃSKIE) II RZECZYPOSPOLITEJ

Podział administracyjny

W listopadzie 1918 r. Polska odzyskała niepodległość. Jednym z ważniejszych zadań było zorganizowanie jednolitej administracji oraz odbudowa gospodarki po 123 latach zaborów. Terytorium państwa polskiego w momencie ukształtowania się granic w 1922 r. wynosiło 388,6 tys. km² (w 1938 r. powiększyło się o ponad 1000 km²), zajmując szóste miejsce w Europie¹. Podział terytorialny odradzającego się kraju wprowadzano stopniowo, biorąc pod uwagę uwarunkowania społeczne, gospodarcze, komunikacyjne, ale też historyczne i narodowościowe. Dokonano go na mocy sześciu ustaw z lat 1919–1926. Utworzono wówczas szesnaście województw, a siedemnaste stanowiła Warszawa na odrębnych zasadach z Komisarzem Rządu na czele. Województwo białostockie powołano do życia w 1919 r. (razem z warszawskim, kieleckim, lubelskim i łódzkim), natomiast województwa nowogródzkie, poleskie i wołyńskie w 1921. Jako ostatnie zorganizowano województwo wileńskie w grudniu 1925 r., choć terytorium to od 1922 r. funkcjonowało jako Ziemia Wileńska (1922–1926)². Ustawodawca zastrzegł, że podział ten ma charakter tymczasowy, co skutkowało różnego rodzaju modyfikacjami w kolejnych latach, polegającymi na przesuwaniu granic woje-

¹ R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*. Warszawa 2010, s. 127.

² W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764–1989*. Warszawa 2012, s. 311–321; T. Maciejewski, *Historia administracji*. Warszawa 2002, s. 270.

wództw i przenoszeniu gmin do innych jednostek³. Województwa reprezentowali wojewodowie mianowani przez prezydenta, którzy byli przedstawicielami rządu i szefami urzędów wojewódzkich. Liczba powiatów początkowo wynosiła 276, a w 1939 r. – 264, na ich czele stali starostowie. Powiaty dzieliły się na gminy, których było około 13 tysięcy.

W statystyce stosowano podział na województwa: centralne, wschodnie, zachodnie i południowe, będący reminiscencją dawnych prowincji zaborczych. Omawiane w niniejszym opracowaniu województwa znalazły się wśród województw wschodnich (nowogródzkie, poleskie, wileńskie, wołyńskie) oraz centralnych (białostockie)⁴. Podział administracyjny oraz powierzchnię poszczególnych województw II Rzeczypospolitej ukazuje tabela 1.

Pod względem powierzchni omawiane tu województwa znalazły się w pierwszej dziesiątce. Największe pod względem powierzchni było województwo poleskie (w 1926 r. – 42,3 tys. km², w 1939 r. – 36,7 tys. km²), następnie województwo białostockie, które w 1926 r. zajmowało drugie miejsce w kraju (32,7 tys. km²), ale w 1939 r. już dziewiąte (26 tys. km²), dalej województwo wołyńskie zajmujące w 1926 r. czwarte miejsce (30,3 tys. km²), a w 1939 r. drugie (35,7 tys. km²) i województwo wileńskie, które w 1926 r. znajdowało się na szóstym miejscu (28 tys. km²), a w 1939 r. na czwartym (29 tys. km²). Natomiast województwo nowogródzkie zarówno w 1926, jak i 1939 r. zajmowało dziesiąte miejsce (odpowiednio 23,5 tys. km² i 23 tys. km²)⁵.

W okresie międzywojennym województwo białostockie obejmowało powiaty: augustowski, białostocki, bielski, grodzieński, łomżyński, ostrołęcki, ostrowski, sokólski, suwalski, szczuczynski, wołkowyski, wysokomazowiecki, ponadto: białowieski (do 1922, jego terytorium przyłączono do powiatu bielskiego), sejneński (do 1925, przyłączono do powiatu suwalskiego), kolneński (do 1932, przyłączono do powiatu łomżyńskiego i ostrołęckiego). Najważniejszymi miastami

3 Zmiany w podziałach administracyjnych dla województwa białostockiego następowały w latach 1922, 1925, 1929, 1932, 1939, nowogródzkiego – 1922, 1929, poleskiego – 1923, 1930, 1935, wołyńskiego – 1924, 1925, 1930.

4 W tej grupie były ponadto województwa: warszawskie, łódzkie, kieleckie i lubelskie.

5 Na podstawie: *Historia Polski w liczbach: państwo i społeczeństwo*, t. 1. Warszawa 2003 tab. 2 (267), *Powierzchnia i podział administracyjny według województw*, s. 259. Ze względu na sytuację polityczną II Rzeczypospolitej (kształtowanie się granic) oraz źródła z informacjami o powierzchni i podziale administracyjnym kraju w celu zobrazowania tego zagadnienia posłużono się danymi z 1926 i 1939 r.

mi były: Białystok, Grodno, Łomża, Suwałki, Ostrów i Wołkowysk. W kwietniu 1939 r. powiaty: łomżyński, ostrołęcki i ostrowski odłączono od województwa białostockiego i przyłączono do warszawskiego. Stolicą województwa białostockiego był Białystok.

Województwo nowogródzkie obejmowało powiaty: baranowicki, lidzki, nieświeski, nowogródzki, słonimski, stołpecki, wołożyński. W 1929 r. z części powiatu lidzkiego i grodzieńskiego (woj. białostockie) utworzono powiat szczuczynski. Do 1922 r. w województwie nowogródzkim były także powiaty: duniłowicki, dziśnieński i wilejski, które następnie przyłączono do Ziemi Wileńskiej (od 1926 r. woj. wileńskie). Największymi powiatami w województwie nowogródzkim w tym okresie były: lidzki, baranowicki oraz nowogródzki, a głównymi miastami: Baranowicze, Lida, Słonim, Nowogródek, Nieśwież i Kleck. Stolicą województwa nowogródzkiego był Nowogródek.

Województwo poleskie obejmowało powiaty: brzeski, drohicki, kobryński, kosowski (do 1935 iwacewski), koszyrski, łuniniecki, piński, prużański, od 1922 powiat stoliński (utworzony z części powiatów łuninieckiego, sarnieńskiego i pińskiego), a także do 1930 r. z powiatu sarnieńskiego, który został odłączony od województwa poleskiego i przyłączony do województwa wołyńskiego. Największymi powiatami w województwie poleskim były: łuniniecki, piński, sarnieński (do 1930), stoliński, brzeski, a głównymi miastami: Brześć nad Bugiem (do 1923 Brześć Litewski), Pińsk, Kobryń, Łuniniec, Prużana oraz Dawidgródek. Stolicą województwa poleskiego był najpierw Pińsk, a następnie Brześć nad Bugiem.

Natomiast województwo wileńskie (formalnie utworzone w 1926 r., w latach 1922–1926 funkcjonujące jako Ziemia Wileńska) obejmowało powiaty: brasławski, dziśnieński, mołodeczański, oszmiański, postawski, święciański, wilejski, wileńsko-trocki oraz miasto Wilno. Największymi powiatami były: wileńsko-trocki, brasławski, święciański i dziśnieński. Głównymi miastami były: Wilno (piąte co do wielkości miasto w Polsce), Nowa Wilejka, Głębokie, Oszmiana, Święciany, Mołodeczno, Wilejka i Dżisna. Stolicą województwa było Wilno.

Województwo wołyńskie obejmowało powiaty: dubieński (dubnowski), horochowski, kowelski, krzemieniecki, lubomelski, łucki, rówieński, włodzimierski, od 1925 kostopolski, wóczas też powiat ostrogski przemianowano na zdołbunowski. Największą zmianą terytorialną było przyłączenie w 1930 r. powiatu sarnieńskiego z województwa poleskiego. Głównymi miastami w województwie obok stolicy – Łucka, były: Równe, Kowel, Krzemieniec, Ostróg, Włodzimierz i Dubno.

Tabela 1. Powierzchnia i podział administracyjny II Rzeczypospolitej według województw

Województwa	1926 rok		1939 rok					
	Powierzchnia w tys. km ²		powiaty		miasta		gminy wiejskie	gromady
			ogółem	w tym grodzkie	ogółem	w tym grodzkie		
Polska	388,4	389,7	264	23	611	53	3.195	40.533
m.st. Warszawa	0,12	0,14	4	4	1	1	x	x
województwa centralne								
warszawskie	29,3	31,7	22	-	53	3	293	6.411
łódzkie	19,0	20,4	15	1	39	5	237	3.920
kieleckie	25,7	22,2	18	3	37	8	275	3.668
lubelskie	31,2	26,6	16	1	29	3	228	3.259
białostockie	32,7	26,0	10	1	35	3	128	3.477
województwa wschodnie								
wileńskie	28,0	29,0	9	1	15	1	96	880
nowogródzkie	23,5	23,0	8	-	10	-	87	1.717
poleskie	42,3	36,7	9	-	12	2	79	1.785
wołyńskie	30,3	35,7	11	-	22	3	103	2.740
województwa zachodnie								
poznańskie	26,5	28,1	29	2	100	3	237	3.644
pomorskie	16,4	25,7	28	5	64	6	234	2.872
śląskie	4,2	5,1	11	3	25	3	463	-
województwa południowe								
krakowskie	17,4	17,6	18	1	47	3	195	1.797
lwowskie	27,0	28,4	27	1	58	5	252	2.237
stanisławowskie	18,4	16,9	12	-	28	3	119	911
tarnopolskie	16,2	16,5	17	-	36	1	169	1.215

Źródło: *Historia Polski w liczbach : państwo i społeczeństwo*, t. 1. Warszawa 2003, tab. 2 (267), *Powierzchnia i podział administracyjny według województw*, s. 259 (na podstawie: *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*. Warszawa 1927, s. 5-10; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*. Warszawa 1939, s. 11).

W omawianych województwach zwraca uwagę niewielka liczba miast, zdecydowanie niższa niż średnia w kraju. W 1939 r. w województwie białostockim było 35 miast, w wołyńskim 22, w wileńskim 15, w poleskim 12, a w nowogródzkim 10 – najmniej w kraju. Należy też zwrócić uwagę na stosunkowo niewielką liczbę wszystkich jednostek administracyjnych (powiatów, gmin wiejskich i gro-

mad) również niższą niż średnia krajowa⁶, a przecież pod względem powierzchni były to duże województwa.

Ludność. Struktura demograficzna i społeczna

Ludność Polski według spisu z 1921 r. wynosiła 27,2 mln mieszkańców, w 1931 r. ponad 32 mln, a w 1939 r. liczba ta wzrosła do 35,1 mln⁷. Stawiało to Polskę na szóstym miejscu w Europie. Liczbę ludności w poszczególnych województwach ukazuje tabela 2.

Tabela 2. Ludność II Rzeczypospolitej według województw

Województwa	1921	1931	1921	1931
	w tysiącach		na 1 km ² powierzchni	
Polska	27.177	32.107	70	83
białostockie	1.307	1.644	40	51
kieleckie	2.536	2.936	99	115
krakowskie	1.993	2.298	114	132
lubelskie	2.088	2.465	67	79
lwowskie	2.718	3.127	101	110
łódzkie	2.253	2.632	118	138
nowogródzkie	824	1.057	35	46
poleskie	881	1.132	21	31
pomorskie	936	1.080	57	66
poznańskie	1.968	2.107	74	80
stanisławowskie	1.339	1.480	73	87
śląskie	1.125	1.295	266	308
tarnopolskie	1.429	1.600	88	97
warszawskie	3.050	3.701	104	126
w tym m.st. Warszawa	937	1.172	6.645	8.337
wileńskie	973	1.276	35	44
wołyńskie	1.438	2.086	48	58

Źródło: *Historia Polski w liczbach. Państwo i społeczeństwo*, t. 1. Warszawa 2003, tab. 85 (350): Ludność według województw, s. 358. (dane oparto na podstawie: *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*. Warszawa 1927, s. 5-10; *Mały Rocznik Statystyczny 1935*, s. 8, 11-14).

⁶ Jedynie w województwach białostockim i wołyńskim liczba gromad była powyżej średniej krajowej.

⁷ Liczba ludności państwa, jej zróżnicowanie narodowe, językowe i wyznaniowe w II Rzeczypospolitej podawana jest na podstawie spisów powszechnych z 1921 i 1931 r. Przy czym na-

Omawiane województwa były słabo zaludnione. W 1921 r. najmniej mieszkańców było w województwach: nowogródzkim (824 tys.), poleskim (881 tys.), pomorskim (936 tys.), wileńskim (973 tys.), śląskim (1.125 tys.) i białostockim (1.307 tys.), na dziewiątym miejscu w kraju było województwo wołyńskie (1.438 tys.). Dziesięć lat później sytuacja była podobna: nowogródzkie (1.057 tys.), pomorskie (1.080 tys.), poleskie (1.132 tys.), wileńskie (1.276 tys.), zmiana nastąpiła w województwie białostockim (1.644 tys.), które w statystyce w 1931 r. przesunęło się z piątego na ósme miejsce najsłabiej zaludnionych województw w kraju. Na następnym miejscu było, tak jak i 1921 r., województwo wołyńskie (2.086 tys.).

Między poszczególnymi województwami w Polsce istniały duże dysproporcje pod względem gęstości zaludnienia. Wówczas średnia w Polsce sięgała 70 osób na 1 km², przy czym najgęściej zaludnione były województwa południowe (98 osób na 1 km²), zachodnie (87 osób) i centralne (83 osoby), najrzadziej zaś – wschodnie (34 osoby na 1 km²). Tak więc w 1921 r. najsłabiej zaludnione były województwa: poleskie (21 osób na 1 km²), nowogródzkie i wileńskie (35 osób na 1 km²), białostockie (40 osób na 1 km²), wołyńskie (48 osób na 1 km²).

Historycy zwracają uwagę, że w 1921 r. niecałe 24% ludności województwa białostockiego stanowili mieszkańcy 47 miast, z których aż 9 liczyło poniżej dwóch tysięcy mieszkańców. Wówczas gmin wiejskich było 183, ich liczba w poszczególnych powiatach była bardzo zróżnicowana (np. w powiecie białowieskim 3, w sejneńskim – 4, w grodzieńskim – 21)⁸. Dekadę później niewiele się zmieniło. Z kolei wojewoda poleski w 1939 r. w raporcie stwierdzał, że podawane niewielkie zaludnienie województwa nie oddaje właściwego obrazu stosunków ludnościowych ze względu na to, że „olbrzymie przestrzenie Polesia zajmują całkowite nieużytki w postaci bagien, kwaśnych łąk, a częściowo lasów”⁹. Podmokłe tereny i bagna zajmowały łącznie 56% powierzchni województwa. Na niektórych terenach chciano nawet tworzyć rezerwat przyrody.

---

leży pamiętać, że spis z 1921 r. nie obejmował Górnego Śląska i okręgu wileńskiego, dla tych terytoriów wykorzystane są dane z innych wykazów.

8 Zob. m.in.: J.J. Milewski, *W II Rzeczypospolitej*, [w:] *Historia województwa podlaskiego*. Red. A. Dobroński. Białystok 2010, s. 190.

9 [1939] – *Stan polskiego posiadania na Polesiu*, [w:] *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej*. Wstęp i opracowanie naukowe W. Sleszyński, współtudz. A. Jodzio. Białystok – Kraków 2009, s. 201-202.

Podsumowując, województwa północno-wschodniej Polski w okresie międzywojennym były najslabiej zaludnione, zarówno pod względem liczby mieszkańców, jak i gęstości zaludnienia. Były to województwa o niskim stopniu urbanizacji.

Pod względem **składu narodowościowego** państwo polskie nie było jednolite. Mniejszości narodowe stanowiły niemal jedną trzecią ogółu mieszkańców kraju. Wśród nich najliczniejszą grupą byli Ukraińcy, następnie Żydzi, Białorusini i Niemcy. Pod względem wyznania przeważała zdecydowanie ludność wyznania rzymskokatolickiego, następnie prawosławnego, greckokatolickiego, mojżeszowego, a w dalszej kolejności ewangelickiego.

Spis ludności z 1921 r. podawał deklarowaną narodowość, natomiast spis powszechny z 1931 r. język ojczysty i wyznanie. Według danych z 1921 r. Polacy stanowili 69,2% ogółu ludności kraju, Ukraińcy 14,3%, Żydzi 7,8%, Białorusini 3,9%, Niemcy 3,9%, inni 0,9% (Litwini, Czesi, Rosjanie, Tatarzy, Karaimi). Natomiast w 1931 r. językiem polskim posługiwało się 68,9% ludności państwa, językiem ruskim i ukraińskim 13,9%, białoruskim 3,1%, niemieckim 2,3%, hebrajskim i jidysz 8,6%, rosyjskim 0,4%, innymi 2,8%. Wyznawcy religii rzymskokatolickiej stanowili 64,8%, greckokatolickiej 10,4%, prawosławnej 11,8%, mojżeszowej 9,8%, ewangelickiej 2,6%, innych religii 0,6%.

Na tej podstawie Jerzy Tomaszewski dokonał szacunku struktury ludności według narodowości w 1931 r. Według jego obliczeń Polacy stanowili 64,7% ogółu ludności, Ukraińcy – 16%, Żydzi – 9,8%, Białorusini – 6,1%, Niemcy – 2,4%, Rosjanie – 0,4%, Litwini – 0,3%, Czesi – 0,1%, inni – 0,2%¹⁰.

Wielu badaczy podkreślało, że do tych danych należy podchodzić ostrożnie, m.in. ze względu na różne kryteria występujące w spisach. Katolikami oprócz Polaków byli także Litwini i pewien procent Białorusinów. Ponadto wyznanie było wówczas czymś bardziej trwałym niż poczucie świadomości narodowej, które w przypadku znacznych grup ludności dopiero się rodziło. Część ludności (np. białoruskiej) określała swoją narodowość słowem „tutejszy”. Często deklarowano język rusiński. Profesor Ryszard Kaczmarek zauważa, że określenie Rusin przetrwało jako pozostałość dawnej odrębności etnicznej, ale niekoniecznie narodowej¹¹.

¹⁰ J. Tomaszewski, *Rzeczpospolita wielu narodów*. Warszawa 1985, s. 25-36.

¹¹ R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*. Warszawa 2010, s. 291.

Ludność polska w województwie białostockim w 1921 r. stanowiła 76,8% (1.004.370), w wileńskim – 57,9% (w 1931 r. – 59,7%, tj. 761.723)¹², w nowogródzkim – 53,9% (443.701), najmniej w poleskim – 24,3% (214.052) i wołyńskim 16,8% (240.922). Należy zauważyć, że ludność polska, która w 1921 r. liczyła ok. 17 mln, w 1931 r. ok. 24 mln, zamieszkiwała w zwartej większości obszar województw zachodnich, centralnych, krakowskie i zachodnią część lwowskiego oraz znaczne skupiska na Wileńszczyźnie i Podolu. Na dużym obszarze województw wschodnich ludność polska stanowiła również większość względną w stosunku do innych narodowości. Najwyższy odsetek Polaków odnotowano w województwie krakowskim (93%), najniższy w wołyńskim (16,8%).

Struktura społeczna polskiej ludności na tym terenie odbiegała nieco od przeciętnej dla całego państwa. Około 2/3 chłopów w kraju było Polakami, natomiast wśród robotników odsetek ten sięgał 75%. Inaczej było wśród mieszczaństwa, jedynie połowę tej grupy stanowili Polacy. Odbijało się to w składzie narodowościowym miast. Największy odsetek Polaków w 1921 r. miały: Poznań (94%), Kraków (84%), Warszawa (64%), Łódź i Lwów (62%), Wilno (56%). W wielu mniejszych miastach kresowych odsetek ludności polskiej spadał poniżej 25%. W grupie urzędników Polacy stanowili niewątpliwie większość, ale wśród wolnych zawodów ledwie przekraczali połowę populacji. Przemysłowcy i przedsiębiorcy stanowili jeszcze mniejszą część, natomiast ziemiaństwo Rzeczypospolitej było w 80% polskie¹³.

Ludność innych narodowości niż polska w badanych województwach stanowiła od 83,2% w województwie wołyńskim, 75,7% w poleskim, 46,1% w nowogródzkim, 42,1% w wileńskim do 23,2% w białostockim. Byli to przede wszystkim Białorusini, Żydzi, Ukraińcy, Litwini i Niemcy.

W 1921 r. **Białorusini** stanowili 42,6% (375.220) w województwie poleskim, 37,7% (310.152) w nowogródzkim, 25,7% (w 1931 r. 22,7%, tj. 289.675) w wileńskim i 9,1% (119.392) w białostockim (głównie wschodnie powiaty). Ogólnie ta mniejszość narodowa liczyła ok. 1 mln osób, przy czym dodatkową trudność stanowiły osoby określające się jako „tutejsi”, a więc nieopowiadające się ani za narodowością polską, ani białoruską. 80% Białorusinów było chłopami, pewną

¹² Województwo wileńskie w latach 20. jeszcze się kształtowało (o czym napisano wyżej), dlatego też częściej podawane są dokładne dane dopiero w latach 30. XX w.

¹³ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1918–1980*. Londyn 1991, s. 94.

część zaliczyć można do drobnomieszczaństwa i inteligencji, nie było natomiast praktycznie ziemiaństwa i przedsiębiorców białoruskich.

Na drugim miejscu w badanych województwach wśród mniejszości narodowych byli **Żydzi**. W 1921 r. w województwie białostockim stanowili 12,5% (162.912), w wołyńskim 10,6% (151.744), w poleskim – 10,4% (91.251), w wileńskim – 8,1% (w 1931 r. 8,53%, tj. 108.828), w nowogródzkim – 6,8% (56.174). Najliczniej zamieszkiwali województwa wschodnie i centralne. Jest rzeczą charakterystyczną, że mieszkali oni przede wszystkim w miastach, gdzie stanowili przeciętnie 32,4% ludności, w miastach województwa wołyńskiego 59%, poleskiego 52,8%, a nowogródzkiego 48,6%. Żydzi wykonywali głównie zawody związane z handlem, przemysłem i rzemiosłem oraz wolne zawody. Około 20% Żydów należało do klasy robotniczej, zatrudnionej głównie w drobnych fabryczkach.

Największą mniejszość narodową w II Rzeczypospolitej stanowili Ukraińcy, według statystyk 14,3%, a ich liczba sięgała 4,5 mln. Natomiast w badanych województwach mieszkali oni przede wszystkim w województwie wołyńskim i poleskim. W województwie wołyńskim stanowili aż 68,4% (983.596) mieszkańców tego regionu, a w poleskim 17,7% (156.142) mieszkańców województwa. W województwie białostockim w 1921 r. spis nie wykazywał ludności ukraińskiej. Natomiast w drugim spisie powszechnym, w 1931 r., 2632 mieszkańców województwa białostockiego zadeklarowało ukraiński jako język ojczysty¹⁴. Większość mniejszości ukraińskiej była chłopami, najczęściej małorolnymi, nieznaczny był odsetek robotników i inteligencji, natomiast przedsiębiorców i ziemiaństwa ukraińskiego prawie nie notowano. Ukraińcy mieszkali głównie w województwach: lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim, poleskim i wołyńskim. Wyspy osadnictwa ukraińskiego znajdowały się też we wschodniej części Lubelszczyzny i w Karpatach na zachód od Sanu.

Dodatkowo, według spisu, **Poleszukami** w województwie poleskim w 1921 r. określało się 4,4% (38.565) ludności. Była to społeczność, która nie potrafi-

¹⁴ Zdaniem Jana J. Milewskiego byli to autochtoni mieszkający w południowej części powiatu bielskiego, prawdopodobnie dawni żołnierze ukraińscy z sojuszniczej w 1920 r. armii Szymona Petlury, którzy po zlikwidowaniu obozów internowanych pozostali w Polsce jako uchodźcy polityczni. Wówczas rozproszyli się oni po kraju, a w województwie białostockim skupili się zwłaszcza w ośrodkach przemysłu drzewnego, zob. J.J. Milewski, dz. cyt., s. 202; R. Wysocki, *Życie kulturalno-oświatowe ukraińskich emigrantów politycznych na terenie województwa białostockiego w okresie międzywojennym*, „Białostoczczyna” 1997, nr 2, s. 37.

ła określić swojej narodowości ani nazwy języka ojczystego, a w 1931 r. 62,5% mieszkańców województwa poleskiego podało w spisach ludności określenie „tutejsi”.

Litwini mieszkali przede wszystkim w województwie wileńskim (według języka ojczystego w 1931 r. 5,24%, tj. 66.838), nowogródzkim (w 1921 r. – 1,2% mieszkańców, tj. 9801) oraz białostockim (w 1921 r. 0,53%, tj. 6872, a w 1931 r. według języka 0,8% – ok. 13 tys.). Jednak zdaniem historyka Bronisława Makowskiego było ich znacznie więcej, wskazuje on liczbę 28 tys. w samym województwie białostockim¹⁵. W II Rzeczypospolitej liczbę mniejszości litewskiej szacowano na około 100 tys.

W 1921 r. na terenie państwa polskiego mieszkało około 1 mln **Niemców**. Po wojnie następował wyraźny odpływ tej ludności z Polski do Rzeszy. W badanych województwach mieszkali oni przede wszystkim w województwie wołyńskim (w 1921 r. 1,74% – 24.960), białostockim (w 1921 r. 0,3% – 4117) i poleskim (w 1921 r. 0,1% – 905 osób).

Nieznaczną liczbą **Rosjan** rozrzuconą była w miastach Polski wschodniej i centralnej. W województwie wołyńskim w 1921 r. stanowili oni 0,66% (9450) mieszkańców, w białostockim 0,54% (7019), w poleskim 0,5% (4303), w nowogródzkim 0,2% (1293). W 1931 r. 2,1% mieszkańców województwa białostockiego podało rosyjski jako język ojczysty. Zdaniem historyków, tak deklarować mogli niektórzy Białorusini. Należy też pamiętać, że szczególną grupą wśród Rosjan stanowili staroobrzędowcy, którzy mieszkali prawie wyłącznie w powiecie suwalskim i augustowskim. Ich liczbę szacuje się na ok. 6-7 tysięcy.

Według spisu z 1921 r. **wyznanie rzymskokatolickie** deklarowało 63,8% obywateli państwa, tj. około 17,3 mln ludności. W badanych województwach najczęściej wyznawców religii rzymskokatolickiej było w województwach: białostockim (w 1921 r. – 68,6%), wileńskim (w 1931 r. 62,5%), nowogródzkim (w 1921 r. – 39,5%), najmniej w wołyńskim (w 1921 r. – 11,6%) i poleskim (w 1921 r. – 7,8%).

Kościół prawosławny w Polsce ogłosił się w 1922 r. autokefalicznym. Prawosławie wyznawało w Polsce w 1921 r. 11% ludności. Najwięcej wyznawców tej religii mieszkało w województwie poleskim (w 1921 r. – 79,2%), wołyńskim (74,2%) i nowogródzkim (51,1%). Natomiast w województwie wileńskim w 1931 r.

¹⁵ B. Makowski, *Litwini w Polsce 1920–1939*. Warszawa 1986, s. 163-164.

było 25,4%, w białostockim – w 1921 r. było 15,1%, w 1931 r. – 18,5%, co w dużej mierze wynikało z powrotu ludności z tzw. *bieżeństwa* z 1915 r.

Odrębne gminy tworzyli **staroobrzedowcy**, nieuznający zwierzchnictwa cerkwi prawosławnej, mieszkający w północnej części województwa białostockiego.

Około 2,9 mln obywateli Polski, czyli 10,5% mieszkańców, wyznawało **religię mojżeszową**. W województwie białostockim w 1921 r. stanowili oni 14,8%, w poleskim 12,6%, w wołyńskim 11,5%, w nowogródzkim 9,0% i wileńskim (w 1931 r.) – 8,7%. Podstawę organizacyjną stanowiły gminy zwane kahałami, którymi kierował publiczno-prawny Żydowski Związek Religijny z Radą Religijną Gmin Żydowskich.

Oddzielną organizację mieli nieliczni **karaimi**, na jej czele stał hacham w Wilnie.

W omawianych województwach **ewangelicy** mieszkali przede wszystkim w województwie wołyńskim (2,7%), białostockim (w 1921 r. ok. 1%), poleskim (w 1921 r. ok. 0,4%). W 1921 r. w białostockim najwięcej ewangelików mieszkało w powiecie suwalskim – aż 45% (największy odsetek w gminie Wizajny), ponadto większe skupiska były w Białymstoku, powiecie białostockim oraz ostrowskim i łomżyńskim.

Z innych wyznań niechrześcijańskich niewielka była liczba **mahometan**, których mufti miał siedzibę w Wilnie. W województwie nowogródzkim w 1921 r. było 0,2% (1776), ponadto mieszkali również w województwie białostockim i wileńskim. Według spisu z 1921 r. w województwie białostockim było 441 osób wyznania muzułmańskiego, głównie w powiatach grodzieńskim (165) i sokólskim (212), przede wszystkim w Sokółce (73), Suchowoli (45) i Dąbrowie (33), natomiast w Kruszynianach – 32, w Bohonikach – 26 osób¹⁶.

W **składzie społeczno-zawodowym II Rzeczypospolitej** dominowały grupy utrzymujące się z **rolnictwa**. W 1921 r. było to ok. 65% ludności, dziesięć lat później odsetek ten zmniejszył się do 60%. Z górnictwa i przemysłu utrzymywało się 15,8% ludności (w 1931 r. – 19,2%), z handlu i ubezpieczeń ok. 6%, z administracji ok. 4%, z transportu ok. 3%, a z innych działów gospodarki 5%. Niewielką grupę tworzyli zatrudnieni w służbie publicznej i wolnych zawodach

¹⁶ A. Miśkiewicz, *Tatarzy polscy 1918–1939 : życie społeczno-kulturalne i religijne*. Warszawa 1990, s. 162.

(ok. 327 tys.) oraz w Wojsku Polskim (350 tys.), razem stanowili ok. 4,9% ludności czynnej zawodowo.

Dokładniejsze badania na ten temat przeprowadził Janusz Żarnowski. Według jego ustaleń w 1921 r. chłopci małorolni stanowili 26,5%, chłopci średniorolni 20,2%, robotnicy rolni 11% i chłopci wielkorolni 6,6%, natomiast robotnicy przemysłowi 16,5%, rzemieślnicy, drobni kupcy 11%, pracownicy umysłowi 5,1%, kapitaliści 1,4% i inni 1,7%. W 1938 r. chłopów małorolnych było 26,2%, chłopów średniorolnych 18,5%, robotników rolnych 10% i chłopów wielkorolnych 5,3%, natomiast robotników przemysłowych 20,2%, rzemieślników i drobnych kupców 11,8%, pracowników umysłowych 5,7%, kapitalistów 1,2%, innych 1,1%¹⁷.

Ziemie, które znalazły się w granicach odrodzonego państwa polskiego cechowały znaczne różnice w poziomie gospodarczym. Strukturę ludności według źródeł utrzymania w poszczególnych województwach ukazuje tabela 3.

Wszystkie omawiane w niniejszej monografii województwa charakteryzował duży odsetek ludności utrzymującej się z rolnictwa. Był on większy niż średnia w kraju. Podobne wskaźniki miały jeszcze jedynie województwa: tarnopolskie (w 1921 r. 81,6%, a w 1931 r. – 79,6%), stanisławowskie (w 1921 r. 78,1%, a w 1931 r. – 74,7%), lubelskie (w 1921 r. 72,9%, a w 1931 r. – 71,0%) oraz lwowskie (w 1921 r. 71,4%, a w 1931 r. – 68,6%). Najszybciej ta sytuacja zmieniała się w województwie wileńskim z 88,1% w 1921 r. do 72,3% w 1931 r., niewielką zmianę widać też w województwie białostockim z 71,6% w 1921 r. do 69,9% w 1931 r. Warto przy tym dodać, że w kraju nastąpił spadek o 4,9%. W pozostałych omawianych województwach były to zmiany nieprzekraczające 1%.

Miało to oczywiście przełożenie na liczbę osób zatrudnionych w innych dziedzinach. Z omawianych województw w przemyśle najwięcej osób pracowało w białostockim (w 1921 r. – 13,6%, w. 1931 r. – 14,1%), następnie w wołyńskim (w 1921 r. – 8,1%, w 1931 r. – 8,5%) i wileńskim (w statystykach z 1921 r. jest to jedynie 4,8%, ale w 1931 r. – 10,2%). Jednak nawet te województwa były poniżej średniej krajowej w dziedzinie uprzemysłowienia.

¹⁷ J. Żarnowski, *Spółeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1973, s. 32.

Tabela 3. Struktura ludności w poszczególnych województwach według źródeł utrzymania na podstawie spisów powszechnych¹⁸

Województwa	1921	1931	1921	1931	1921	1931	1921	1931
	w % ogółu ludności – źródła utrzymania							
	rolnictwo		górnictwo i przemysł		handel i ubezpieczenia		komunikacja i transport	
Polska	65,2	60,3	15,8	19,2	6,3	6,1	3,3	3,6
m.st. Warszawa	0,6	0,4	39,4	42,6	23,3	19,8	10,6	8,9
województwa centralne								
warszawskie	67,0	60,8	16,7	21,2	5,7	5,2	2,8	3,5
łódzkie	53,6	48,6	27,2	31,4	8,4	7,7	2,8	3,0
kieleckie	61,4	56,8	23,0	26,8	6,7	5,7	2,8	3,0
lubelskie	72,9	71,0	12,3	13,9	6,7	5,6	2,1	2,4
białostockie	71,6	69,9	13,6	14,1	5,0	4,0	2,8	2,9
województwa wschodnie								
wileńskie	88,1	72,3	4,8	10,2	2,8	4,3	1,0	2,8
nowogródzkie	82,8	82,4	6,3	7,1	3,1	2,8	1,3	1,5
poleskie	81,2	80,6	7,5	7,9	3,9	3,0	2,4	2,0
wołyńskie	80,4	79,4	8,1	8,5	5,7	4,4	1,3	1,7
województwa zachodnie								
poznańskie	55,1	47,1	20,2	22,4	4,9	5,9	6,6	7,3
pomorskie	60,7	51,5	16,5	19,3	3,6	4,5	5,8	7,8
śląskie	35,0	12,2	37,7	54,6	6,4	4,8	5,8	6,9
województwa południowe								
krakowskie	65,0	59,5	15,8	18,7	5,7	5,7	4,4	4,2
lwowskie	71,4	68,6	10,9	11,9	6,5	5,9	3,0	3,0
stanisławowskie	78,1	74,7	9,1	11,1	4,7	4,3	2,6	2,5
tarnopolskie	81,6	79,6	7,5	8,1	4,7	4,4	1,3	1,3

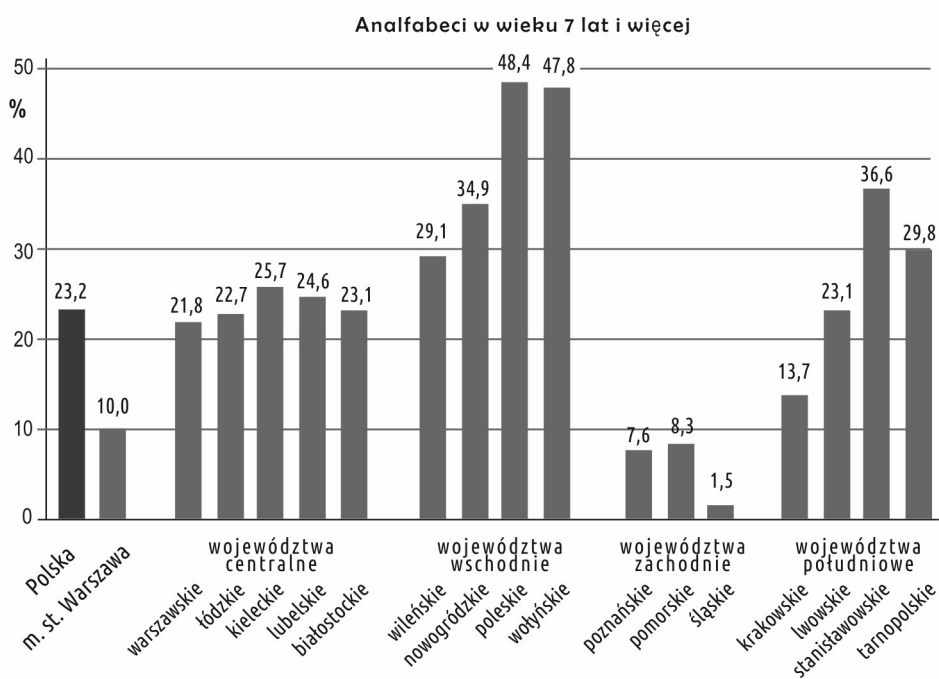
Źródło: *Historia Polski w liczbach. Państwo i społeczeństwo*, t. 1. Warszawa 2003 tab. 131 (396), Ludność według źródeł utrzymania, s. 411-412 (na podstawie: *Drugi powszechny spis ludności z dn. 9 XII 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 62, 1937, s. 54-57).

¹⁸ Łącznie z ludnością spisaną przez władze wojskowe, nieuwzględnioną w danych dla województw. Uwaga: dla umożliwienia porównań prezentowanych w tablicy, dokonano niezbędnych przeliczeń danych dla obu okresów, przy czym dane Powszechnego Spisu Ludności 1921 r. dostosowano w zasadzie do klasyfikacji przyjętej dla Powszechnego Spisu Ludności 1931 r.

Szkolnictwo i oświata

Omawiane tu województwa przed odzyskaniem niepodległości znajdowały się pod zaborem rosyjskim. Wielu badaczy podkreśla, że poziom rozwoju i dostępu do oświaty na tych terenach był dużo niższy niż na ziemiach pod zaborem pruskim i austriackim. Zdecydowanie jest to zauważalne w liczbie analfabetów w poszczególnych województwach, a także różnicy między wsią i miastem oraz mężczyznami i kobietami.

Wykres nr 1. Analfabetyzm w II Rzeczypospolitej¹⁹

Źródło: *Historia Polski w liczbach. Państwo i społeczeństwo*, t. 1. Warszawa 2003, tab. 193 (458): Analfabetyzm, s. 487-488 (na podstawie: *Polska 1918-1988*. Warszawa 1989, s. 15; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*. Warszawa 1939, s. 29). Dane na podstawie powszechnych spisów ludności; bez wojska.

¹⁹ Dane na podstawie powszechnych spisów ludności (bez wojska).

Dane statystyczne wykazują, że zdecydowanie najwyższy analfabetyzm był na Kresach Wschodnich. W 1931 r. wskaźnik ten w kraju był najwyższy w województwie poleskim – 48,4%, wołyńskim – 47,8% i stanisławowskim – 36,6%. W województwie nowogródzkim wynosił 34,9%. Nieco lepiej było w województwie wileńskim (29,1%) i białostockim (23,1%), ale i tak analfabetyzm był tam w granicach średniej krajowej. Jak zauważa Wojciech Śleszyński, wskaźnik analfabetyzmu w kraju w latach 1921 i 1931 spadł z 30% do 23% w przypadku mężczyzn i z 36% do 28% wśród kobiet. W województwie poleskim proporcje te były znacznie korzystniejsze: wskaźniki spadły z 61% do 31% w grupie mężczyzn i z 81% do 64% w przypadku kobiet²⁰. Można więc uznać, że dynamika procesu walki z analfabetyzmem była stosunkowo wysoka, co stanowiło efekt ogromnej pracy oświatowej i społecznej, aczkolwiek wskaźniki analfabetyzmu i tak były znacznie powyżej średniej krajowej.

W omawianych województwach widać większe niż w kraju, dysproporcje między odsetkiem analfabetów w mieście i na wsi. W miastach analfabetyzm kształtował się na poziomie od 13,6% w wileńskim do 18,1% w wołyńskim, natomiast na wsi od 26,2% w białostockim do 53,9% w poleskim. W województwach wschodnich była też większa dysproporcja między liczbą analfabetów wśród kobiet i mężczyzn. Różnica ta często wynosiła ponad 50%, np. w województwie poleskim – wśród mężczyzn 34,7%, a kobiet 71,4% i nowogródzkim odpowiednio 23,1% i 50,5%.

Podsumowując, najniższy wskaźnik analfabetyzmu w omawianych województwach był w województwie białostockim, następnie wileńskim, najwyższy, także w kraju, na wsi poleskiej wśród kobiet.

Bardzo ważną rolę w zmianie tej sytuacji odgrywała **edukacja szkolna**. Dekretem naczelnika państwa z lutego 1919 r. wprowadzono na terenie całego kraju powszechny obowiązek szkolny dla dzieci w wieku 7-14 lat. Niewątpliwie była to bardzo ważna decyzja, o czym świadczą statystyki pokazujące zmniejszającą się liczbę dzieci nieobjętych edukacją. W roku szkolnym 1925/26 było to ok. 20%, natomiast w 1937/38 odsetek ten zmniejszył się do 10%. Realizacja powszechności nauczania postępowała powoli i nieco odmiennie na różnych obszarach państwa. O ile obowiązek szkolny realizowany był w województwach zachodnich w II Rzeczypospolitej w przeszło 95%, to w województwach wschodnich osiągał w latach trzydziestych ok. 80%. Najgorzej realizowany był w wołyńskim,

²⁰ W. Śleszyński, *Województwo poleskie*. Kraków 2014, s. 203.

poleskim i nowogródzkim, nieco lepiej, ale poniżej średniej krajowej, w wileńskim i białostockim²¹. Czesław Sawicz wskazywał jako przyczyny absencji dzieci w szkole w województwie wileńskim: złe warunki materialne (brak środków na odzież, buty, pomoce szkolne) oraz często duże odległości od szkoły²². Nierealizowanie obowiązku szkolnego i obniżona frekwencja w omawianych województwach były więc konsekwencją przede wszystkim biedy i zacofania gospodarczego, a niekiedy także tradycji szkoły carskiej.

Administracją szkolnictwa różnego typu i stopni kierował minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Kraj podzielono na 10 okręgów szkolnych, na czele których stali kuratorzy, a ich organem pomocniczym było kuratorium. Z kolei okręgi szkolne dzieliły się na obwody obejmujące jeden lub kilka powiatów, którymi kierowali inspektorzy szkolni. Zasięgi poszczególnych okręgów w ciągu dwudziestolecia międzywojennego kilkakrotnie się zmieniały. Ustawa z 1932 r. podzieliła szkoły ze względu na stopień nauczania na **powszechne (podstawowe), średnie i wyższe**. Natomiast z punktu widzenia finansowania wyodrębniono szkoły publiczne, utrzymywane przez państwo i samorzady oraz prywatne utrzymywane przez organizacje religijne, stowarzyszenia społeczne i osoby prywatne. Odrębne przepisy normowały sytuację **szkolnictwa mniejszości narodowych**. Szkoły mniejszościowe dzieliły się na publiczne i prywatne. Wśród publicznych były szkoły nauczające w języku ojczystym dzieci i szkoły dwujęzyczne, umożliwiające naukę zarówno w języku narodowym (miejscowym), jak i polskim. Wprowadzenie szkół dwujęzycznych przyczyniło się do spadku liczby szkół z językiem mniejszości, ponieważ uczeń ucząc się w języku narodowym, umożliwiającym komunikację z nauczycielem, stopniowo nabywał umiejętności posługiwania się językiem polskim. W wyższych klasach język polski był już językiem dominującym²³. Należy też pamiętać, że szkolnictwo mniejszościowe rozwinięte było nierównomiernie. Wynikało to przede wszystkim z różnego stopnia rozwoju świadomości narodowej, poziomu zamożności oraz polityki oświatowej organów administracji

²¹ *Historia Polski w liczbach : państwo i społeczeństwo*, t. 1. Warszawa 2003, tab. 199 (464), *Realizacja obowiązku szkolnego*, s. 495-496.

²² C. Sawicz, *Wileńszczyzna : kresy Rzeczypospolitej*. Halinów 2006, s. 362. Autor książki przytaczał sytuacje dzieci, które nie mogły chodzić do szkoły m.in. z powodu braku butów.

²³ W. Śleszyński, *Świat pogranicza : stosunki społeczno-polityczne na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim w XX i XXI wieku : wykłady część 1*. Białystok 2009, s. 90.

szkolnej. Dobrze rozwijało się przede wszystkim szkolnictwo żydowskie, zarówno publiczne, jak i prywatne²⁴.

Ważną rolę w całym społeczeństwie odgrywały **szkoły powszechne**. Według danych z roku szkolnego 1920/1921 na terenie odradzającej się II Rzeczypospolitej było 25.621 szkół podstawowych²⁵. Zdecydowanie najmniej było ich w województwach wschodnich. W poleskim – jedynie 347 (0,84 szkół na 100 km²), a więc najmniej w kraju. W województwie nowogródzkim odnotowano wówczas 943 szkoły powszechne (2,5 szkoły na 100 km²), w wołyńskim 827 (2,8 szkół na 100 km²), a w białostockim 1276 (3,9 szkół na 100 km²). Średnia w kraju wynosiła 6,9 szkół na 100 km².

Według danych z czerwca 1920 r. w okręgu wileńskim funkcjonowało 1038 szkół, w tym 859 polskich, 121 żydowskich, 21 litewskich, 17 rosyjskich, 15 białoruskich, po dwie niemieckie i karaïmskie oraz jedna łotewska²⁶. Kilkanaście lat później, w roku szkolnym 1937/1938 najmniej szkół w omawianych województwach było w poleskim (1167), nieco więcej w nowogródzkim (1227), białostockim (1290), wileńskim (1449) i wołyńskim (1934). W miastach przeważały szkoły III stopnia, w których uczeń kończył 7 klas, natomiast na wsi zdecydowanie dominowały szkoły I stopnia z jednym nauczycielem²⁷. W roku szkolnym 1937/1938 z dodatkowym językiem białoruskim było 8 szkół w województwie wileńskim i 36 w nowogródzkim, z językiem litewskim – 90 w wileńskim, 21 w białostockim i jedna w nowogródzkim oraz 4 szkoły w województwie białostockim z językiem niemieckim²⁸. W województwie poleskim w 1928 r. funkcjonowały szkoły z językiem polskim i ukraińskim jako przedmiotem (48) oraz językiem polskim i białoruskim jako przedmiotem nauczania (18), a także szkoły dwujęzyczne – z językiem polskim i ukraińskim – (3) i językiem polskim

²⁴ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa 1997, s. 520-523.

²⁵ J. Kraeutler, *Statystyka szkolnictwa powszechnego*, „Rocznik Pedagogiczny”, t. I, seria 2, 1921, s. 525. Tabela: Liczba szkół powszechnych w kraju w roku szkolnym 1920–1921 oraz wskaźnik liczby szkół na 100 km². Podawane liczby są bez m. st. Warszawy, w której były wówczas 182 szkoły, a na 100 km² przypadało 150,4 szkół.

²⁶ J. Gierowska-Kałuża, *Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich (19 lutego 1919 – 9 września 1920)*. Warszawa 2003, s. 244.

²⁷ *Historia Polski w liczbach : państwo i społeczeństwo*, t. 1. Warszawa 2003, tab. 200 (465), *Publiczne szkoły powszechne według województw w roku szkolnym 1937/38*, s. 497-498.

²⁸ Tamże, tab. 203 (468), *Szkoły powszechne z polskim językiem nauczania i innym językiem jako przedmiotem w roku szkolnym 1937/38*, s. 500.

i białoruskim (9) oraz tylko jedna szkoła z językiem białoruskim²⁹. Z kolei w województwie wołyńskim w roku szkolnym 1927/1928 istniały szkoły powszechne z językiem polskim jako językiem nauczania (375), polskim i ukraińskim jako przedmiotem (348), polskim i ukraińskim (417), ukraińskim (5), polskim i czeskim jako przedmiotem nauczania (12), polskim i czeskim (4), polskim i niemieckim jako przedmiotem nauczania (5), czeskim (17) i polskim, czeskim i ukraińskim jako przedmiotem nauczania (2)³⁰.

W Wilnie dobrze funkcjonowały elementarne szkoły prywatne. W roku szkolnym 1928/1929 było ich 53, w tym 11 z językiem polskim jako wykładowym, 24 z żydowskim, 14 z hebrajskim, 2 z litewskim i jedna z niemieckim³¹. Natomiast w województwie wołyńskim w roku szkolnym 1927/1928 funkcjonowały 123 prywatne szkoły powszechne. Były to przeważnie kantoraty niemieckie (48), wyznaniowe szkoły żydowskie z językiem hebrajskim (49) oraz szkoły czeskie (10), polskie (6), polsko-ukraińskie (3), ukraińskie (5) i rosyjskie (2)³².

Szkoły elementarne (powszechne) przede wszystkim likwidowały analfabetyzm. Jednak do stworzenia własnej inteligencji służyły placówki szkolnictwa średniego i wyższego. W województwie białostockim istniało 17 gimnazjów państwowych, 24 gimnazja prywatne z prawami szkół państwowych i około 10 bez praw szkół państwowych, przy czym tylko część działała przez cały okres międzywojenny³³. Gimnazja istniały w Augustowie, Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Drohiczynie, Grajewie, Grodnie, Kolnie, Łomży, Ostrołęce, Ostrowi Mazowieckiej, Różanymstoku, Sejnach, Sokółce, Suwałkach, Świsłoczy, Wołkowysku oraz Zambrowie. Istniało także szkolnictwo zawodowe. W Łomży funkcjonowała jedyna w województwie szkoła techniczna, ponadto było 8 szkół rzemieślniczo-przemysłowych (w tym 3 państwowe – w Białymstoku, Hajnówce i Suwałkach), 12 szkół zawodowych żeńskich (w tym 2 państwowe – w Białymstoku i Grodnie), 12 szkół handlowych (w tym 2 państwowe – w Białymstoku i Grodnie). W kilku miejscowościach były szkoły dokształcające zawodowe oraz szkoły rolnicze (w Czarnocinie, Dowspudzie, Jeżewie, Kisielnicy, Krzyżewie, Kukowie, Kupiskach Starych, Supraślu), a w Białymstoku i Suwałkach szkoły mu-

²⁹ W. Śleszyński, *Województwo poleskie*, s. 208.

³⁰ H. Wołoszynowski, *Województwo wołyńskie w świetle liczb i faktów*. Łuck 1929, s. 179.

³¹ C. Sawicz, *Wileńszczyzna : kresy Rzeczypospolitej*, s. 363.

³² J. Wołoszynowski, *Województwo wołyńskie...*, s. 181.

³³ W. Jemielity, *Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919–1939*. Łomża 1991.

zyczne. Ponadto, ważną rolę odegrało kilkanaście seminariów nauczycielskich (po dwa – jedno męskie, drugie żeńskie w Białymstoku, Grodnie, Łomży, Suwałkach, jedno przeniosło się do Augustowa, Świsłoczy i jedno w Wołkowysku oraz prywatne stanowiące własność żydowskiego stowarzyszenia kulturalno-oświatowego „Tarbut” w Grodnie), które od 1932 r. zamykano, przekształcając je w licea pedagogiczne³⁴.

W województwie nowogródzkim funkcjonowały gimnazja w Nowogródku, Baranowiczach, Lidzie, Słonimiu (2), Nieświeżu i Stołpcach. Funkcjonowało również szkolnictwo zawodowe, m.in. Średnia Szkoła Budowlano-Drogowa w Baranowiczach, Państwowa Szkoła Rzemieślnicza w Lidzie oraz szkoły handlowe w Baranowiczach (Średnia Szkoła Handlowa) i Lidzie (Szkoła Handlowa księży Pijarów). Ważną rolę odgrywały też seminaria nauczycielskie w Słonimiu (2), Nieświeżu i Szczuczynie³⁵.

W województwie poleskim w roku szkolnym 1930/31 było 15 szkół średnich, w tym 5 państwowych i 10 prywatnych. Gimnazja państwowe znajdowały się w Brześciu nad Bugiem, Kobryniu, Łunińcu, Pińsku i Prużanie, a szkoły prywatne w Brześciu nad Bugiem (łącznie 6), Pińsku (3) i Prużanie (1). Pod koniec lat trzydziestych gimnazja państwowe przekształcono w gimnazja i licea, a szkoły prywatne pozostały gimnazjami. Ponadto na Polesiu istniało 29 szkół zawodowych: 2 licea zawodowe, 7 gimnazjów zawodowych, 11 szkół stopnia niższego i 9 placówek przysposobienia zawodowego (spółdzielcze, kupieckie, rolne, gospodyń wiejskich)³⁶.

W województwie wileńskim w roku szkolnym 1936/37 gimnazja istniały w: Dziśnie, Głębokiem, Mołodecznie, Nowej Wilejce, Oszmianie, Święcianach (2, w tym jedno litewskie), Wilejce i Wilnie (18). Funkcjonowały również szkoły zawodowe w Dziśnie, Nowej Wilejce, Oszmianie, Postawach i Święcianach, a przede wszystkim w Wilnie. Według statystyk w stolicy województwa istniały 34 szkoły zawodowe i doksztalające (464 nauczycieli i 3815 uczniów), w tym 9 państwowych (224 nauczycieli i 1574 uczniów). Były to przede wszystkim szkoły rzemieślnicze, budowlane, techniczne, mechaniczne, elektryczne, kupieckie, krawieckie, ogrodnicze, a także organistów. Z kolei seminaria nauczycielskie

³⁴ Tamże, s. 32.

³⁵ J. Żmigrodzki, *Nowogródek i okolice*. Wilno 1931.

³⁶ W. Śleszyński, *Województwo poleskie*, s. 201-202.

istniały w Oszmianie (1) oraz Wilnie (6, w tym 3 prywatne)³⁷. Ponadto w Wilnie funkcjonowało konserwatorium muzyczne. Najwięcej było szkół średnich z polskim językiem wykładowym, żydowskim i hebrajskim, dalej rosyjskim, białoruskim i litewskim. W latach dwudziestych, jak odnotowuje Czesław Sawicz, również z językiem niemieckim, a wśród szkół prywatnych z francuskim³⁸.

W województwie wołyńskim w roku szkolnym 1927/1928 funkcjonowało 15 szkół zawodowych, w tym 3 państwowe i 12 prywatnych. Szkoły państwowe istniały w Kowlu (Państwowa Szkoła Miernicza i Drogowa), Łucku (Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska) i Krzemieńcu (Licealna Szkoła Murarska). Natomiast szkoły prywatne w Łucku (handlowa, rzemieślnicza męska), w Równem (handlowa, Szkoła Rzemiosł Żydowskiego Towarzystwa Szerzenia Pracy Zawodowej „Ort”), w Kowlu (handlowa, niższa szkoła zawodowa żeńska Żydowskiego Towarzystwa Szerzenia Pracy Zawodowej „Ort”), we Włodzimierzu (rzemieślniczo-przemysłowa), w Kostopolu (Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa Powiatowego Związku Komunalnego), w Krzemieńcu (Szkoła Rzemieślnicza Żydowskiego Towarzystwa Szerzenia Pracy Zawodowej „Ort”), w Dubnie (Niższa Szkoła Zawodowa Żeńska S.S. Opatrzności Bożej), w Ostrogu (Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa „Polskiej Macierzy Szkolnej”), w Wiśniowcu (Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa Krzemienieckiego Powiatu Związku Komunalnego). W roku szkolnym 1927/1928 na terenie województwa wołyńskiego istniały 24 szkoły średnie. Wśród nich były szkoły humanistyczne (5 państwowych i 13 prywatnych), matematyczno-przyrodnicze (2 państwowe i 1 samorządowa), klasyczne, nowego typu (1 państwowa). Najbardziej znaną szkołą na Wołyniu było Liceum Krzemienieckie, w którym w roku szkolnym 1927/1928 uczyło się 933 uczniów, a większość, bo 65% pochodziła z Wołynia³⁹.

W 1922 r. istniało w Polsce 17 szkół wyższych z 33 tysiącami studentów. Pod koniec dwudziestolecia liczba szkół wyższych wzrosła do 28, a liczba studentów do 50 tysięcy⁴⁰. Na badanych terenach ośrodkiem akademickim było Wilno, w którym funkcjonował Uniwersytet Stefana Batorego, Szkoła Nauk Politycznych przy Instytucie Badań Europy Wschodniej oraz Seminarium Duchow-

37 *Wilno i województwo wileńskie 1937 : informator społeczno-gospodarczy i księga adresowa m. Wilna i Województwa Wileńskiego*. Red. P. Krasnopolski. Wilno 1937, s. 7, 13, 31-32.

38 Tamże, s. 363.

39 J. Wołoszynowski, *Województwo wołyńskie...*, s. 182-184, 195.

40 J. Bardach, B. Leśniodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa 1997, s. 523.

ne. W roku akademickim 1936/1937 na Uniwersytecie studiowały 3562 osoby. Wśród nich 64,49% stanowili Polacy, 22,15% Żydzi, 5,9% Rosjanie, 3,09% Litwini, 2,22% Białorusini, 1,09% Ukraińcy, reszta inne narodowości⁴¹.

Należy też pamiętać, że obok uczelni wyższych organizowano sieć państwowych instytucji badawczych. Z każdym rokiem rosła też liczba towarzystw ogólnonaukowych i specjalnych (dyscyplinarnych). W Wilnie prężnie działało Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Towarzystwo Filozoficzne, Polskie Towarzystwo Historyczne i Towarzystwo Historii Reformacji Polskiej. Funkcjonowały towarzystwa związane z medycyną (Stowarzyszenie Lekarzy Polaków w Wilnie i na Prowincji, Towarzystwo Lekarzy Weterynarii, Wileńskie Towarzystwo Ginekologiczne, Wileńskie Towarzystwo Lekarskie, Związek Lekarzy Dentystów Polaków w Wilnie), techniką (Stowarzyszenia Techników Polskich w Wilnie), prawem i ekonomią (Polskie Towarzystwo Krzewienia Wiedzy Handlowej i Ekonomicznej w Wilnie, Towarzystwo Prawnicze im. Ignacego Daniłowicza w Wilnie oraz Towarzystwa Prawnicze w Białymstoku i Grodnie).

Nauki przyrodnicze reprezentowało Towarzystwo Miłośników Przyrody w Grodnie oraz Stacja Hydrobiologiczna na Wigrach (woj. białostockie). Ponadto uprawą roślin i hodowlą badawczo zajmowały się: w województwie białostockim Zakład Doświadczalny Uprawy Lnu w Kisielnicy, w nowogrodzkim Nieświeski Rolniczy Zakład Doświadczalny i Ognisko Kultury Rolnej w Komusowszczyźnie, Wileńska Rolnicza Stacja Doświadczalna w Bieniakoniach, Zakład Doświadczalny Uprawy Lnu w Łazdunach, w poleskim Zakład Doświadczalny Kultury Torfowisk pod Sarnami, a w Wilnie – Wileńskie Towarzystwo Doświadczeń Rolnych.

Towarzystwa naukowe tworzone były również przez mniejszości narodowe. Założony w 1925 r. w Wilnie Jidiszer Wissenszafflicher Instytut (JIWO, Żydowski Instytut Naukowy), główny ośrodek działalności naukowej Żydów, mógł śmiało pretendować do tytułu jednego z czołowych ośrodków kultury żydowskiej na świecie. Ludność żydowska skupiała się również wokół Towarzystwa Przyjaciół Żydowskiego Instytutu Naukowego, osoby zainteresowane historią w Żydowskim Towarzystwie Historyczno-Etnograficznym w Wilnie. Z kolei ludność białoruska posiadała Białoruski Instytut Gospodarki i Kultury oraz Białoruskie Towarzystwo Naukowe, a litewska – Litewskie Towarzystwo Naukowe⁴².

⁴¹ *Wilno i województwo wileńskie 1937*, dz. cyt., s. 6.

⁴² „Rocznik Polityczny i Gospodarczy” 1934, s. 693-749.

Oświata pozaszkolna

Działania na rzecz oświaty pozaszkolnej prowadzone były zarówno przez czynniki państwowe (Wydział Oświaty Pozaszkolnej Ministerstwa W.R. i O.P. i podległe mu organa), samorządowe (odpowiednie wydziały administracji rządowej), jak i społeczne (towarzystwa oświatowe). Organizowano kursy, szkoły wieczorowe, uniwersytety powszechne, ludowe, robotnicze, a także świetlice, teatry, chóry ludowe, odczyty i wycieczki.

Część towarzystw i instytucji działała już przed wojną i w II Rzeczypospolitej kontynuowała swą działalność. Do najbardziej znanych i zasłużonych należały: Towarzystwo Szkoły Ludowej, Towarzystwo Czytelni Ludowych, Polska Macierz Szkolna, Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” i Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (OMTUR). Istniało też Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych, mające swoje komitety okręgowe na obszarach pokrywających się z terytoriami okręgów szkolnych, a więc na omawianym terenie w Brześciu i Wilnie.

Najwięcej stowarzyszeń **oświatowo-kulturalnych** działało w Wilnie. Były to m.in. Towarzystwo „Kultura”, Towarzystwo Obrony Kresów, Towarzystwo Pomocy i Opieki nad b.[byłymi] Pracownikami Polskiej Tajnej Oświaty Przedwojennej, Towarzystwo Pomocy w samokształceniu im. T. Zana, Towarzystwo Pracowników Kolejowych „Ognisko”, Towarzystwo Rada Opiekuńcza Kresowa, Klub Włóczęgów Seniorów, a także o charakterze młodzieżowym (Towarzystwo Popierania Oświaty Pozaszkolnej wśród młodzieży pracującej, Wileński Związek Młodzieży Wiejskiej) oraz bibliotekarskim (koło wileńskie Związku Bibliotekarzy Polskich, Towarzystwo Bibliofilów w Wilnie). Do interesujących należało również Towarzystwo Przyjaciół Węgier. W innych miejscowościach również powstawały tego typu organizacje, np. w Brześciu nad Bugiem istniało Stowarzyszenie Oświaty Robotniczej oraz Towarzystwo Opieki nad Młodzieżą Rzemieślniczą.

Najbardziej znaczącą organizacją oświatową i opiekuńczą była Polska Macierz Szkolna, której zadaniem było zakładanie, utrzymywanie i popieranie instytucji oświatowo-wychowawczych, takich jak: szkoły podstawowe, średnie, zawodowe, seminaria nauczycielskie, ale też ochronki, czytelnie, biblioteki, świetlice, bursy i domy ludowe. Organizacja ta urządzała wykłady, prelekcje, odczyty popularnonaukowe i kursy, propagowała czytelnictwo. Udzielała porad prawnych w zakresie szkolnictwa, organizowała półkolonie, koła opiekuńcze. Ponad-

to wydawała czasopisma pedagogiczne oraz polskie podręczniki. Przed I wojną światową działała głównie na terenie Królestwa Polskiego, następnie objęła swoim zasięgiem również województwa centralne oraz wschodnie. Podstawową jednostką organizacyjną były koła. Na Wileńszczyźnie w 1925 r. istniało 56 kół⁴³, w województwie białostockim w 1939 r. Polska Macierz Szkolna miała 15 kół i około 1400 członków⁴⁴.

Powstawały też różne organizacje oświatowe, np.: Uniwersytet Powszechny im. A. Mickiewicza w Wilnie, Dojazdowy Uniwersytet Ludowy w Świecianach, Miejski Uniwersytet Powszechny w Białymstoku, Rolniczy Uniwersytet Ludowy w Wiźnie (pow. łomżyński) oraz Uniwersytet Rolny w Ostrołęce. Z kolei Niedzielne Uniwersytety Wiejskie Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” powstawały w województwie białostockim (Łomazy, Piszczac, Rossosza, Swory) i wileńskim (Mickuny, Opsa, Parafianowo, Podbrodzie, Smorgonie)⁴⁵.

Wsparcia oświatowego udzielało także wojsko. Jak referowano w jednej z jednodniówek „Z chwilą przybycia do stałego miejsca postoju w Lidzie, pułk otrzymał rekrutów przeważnie pochodzenia miejscowego. Procent analfabetów był dość duży, dochodzący w niektórych latach do 45-50%. To też wszelkimi siłami starano się, aby żołnierz po odbyciu 18-miesięcznej służby, wracał do domu jako uświadomiony obywatel. Tępieno analfabetyzm, starając się wyrównać te braki, które przez długoletni okres niewoli spowodował zaborca, celowo tłumiący wszelki ruch oświatowy wśród szerokich mas”⁴⁶. Były to różne działania, od prowadzenia szkół po kursy, np. rolnicze, których programy obejmowały rolnictwo, ogrodnictwo, pszczelarstwo, hodowlę, budownictwo i spółdzielczość⁴⁷.

Pracę oświatową prowadziły również towarzystwa mniejszości narodowych. W przypadku mniejszości białoruskiej dużą rolę odegrało Towarzystwo Szkoły Białoruskiej, które prowadziło biblioteki i zespoły teatralne⁴⁸ oraz Białoruski

43 E. Kryńska, *Polska Macierz Szkolna Ziemi Wschodnich w okresie II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2000, nr 1-2, s. 87.

44 J.J. Milewski, *Województwo białostockie : zarys dziejów 1919-1975*. Białystok 2011, s. 213.

45 „Rocznik Polityczny i Gospodarczy” 1934, s. 660-662.

46 S. Malicki, *Kultura i oświata*, [w:] *W piętnastą rocznicę powstania Pułku 77 Piechoty (Strzelców Kowieńskich) : jednodniówka*. Lida 1934, s. 25.

47 Tamże, s. 25-26.

48 J.J. Milewski, *Województwo białostockie...*, s. 213.

Instytut Gospodarki i Kultury, który oprócz kształcenia zawodowego wspierał oświatę i kulturę białoruską, m.in. poprzez otwieranie bibliotek, czytelni, domów ludowych, organizowanie odczytów oświatowych i imprez rocznicowych⁴⁹. W 1930 r. w Wilnie z inicjatywy Antoniego Łuckiewicza utworzono Centralny Związek Organizacji Kulturalnych i Gospodarczych, który inicjował powstawanie bibliotek i czytelni wiejskich, drukował książki i czasopisma w języku białoruskim.

Z licznych organizacji żydowskich należy wskazać przede wszystkim utworzony przez środowiska syjonistyczne „Tarbut” [hebr. kultura], który wspierał oświatę, kulturę i szkolnictwo hebrajskie oraz Centralną Organizację Oświatową „Chorew” związaną z ortodoksyjną partią Agudas Isroel opiekującą się żydowskimi szkołami religijnymi, podstawowymi (chedery) i średnimi (jesziwy). Warto zwrócić uwagę także na Stowarzyszenie Popierania Uczących się Izraelitów „Tachkemony”, Zrzeszenie Kobiet Żydowskich „W.S.Z.O.” oraz Żydowską Bibliotekę „Tel Chaj”.

Dla ludności litewskiej duże znaczenie miała działalność Towarzystwa „Rytas” [„Poranek”], które zajmowało się całokształtem zagadnień oświatowych (prywatne szkoły, czytelnie, biblioteki, odczyty) oraz Litewskie Towarzystwo im. św. Kazimierza, którego celem było także krzewienie oświaty i kultury litewskiej⁵⁰.

Ludność ukraińską wspierały oddziały Ukraińskiego Centrum Kultury, które organizowały kursy językowe, zespoły artystyczne oraz biblioteki. Tatarzy założyli Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów Rzeczypospolitej.

Pracę oświatową, prowadzoną wśród młodzieży pracującej i dorosłych, charakteryzowała różnorodność kierunków i form działania, wśród których na czołowe miejsce wysuwały się szkoły wieczorowe, odczyty, kursy, ale także biblioteki, świetlice oraz teatry i zespoły amatorskie.

⁴⁹ *Książka i prasa na ziemi wileńskiej: drukarnie, wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, czasopiśma XVI w. – 1945.* Opr. M. Jackiewicz. Bydgoszcz 2008, s. 24-25.

⁵⁰ Organizacja ta została rozwiązana przez władze państwowe w końcu 1936 r., podobnie rozwiązano prężnie działające Litewskie Towarzystwo Rolnicze. J.J. Milewski, *Województwo białostockie*, dz. cyt., s. 201.

Kultura

Kreśląc obraz życia kulturalnego badanych województw w okresie międzywojennym należy wziąć pod uwagę rolę najważniejszych ośrodków kulturalnych w tym regionie, stan rozwoju kultury w chwili odzyskania niepodległości, strukturę społeczną i gospodarczą oraz zróżnicowanie narodowościowe i religijne mieszkańców tych ziem. Należy także pamiętać, że w życiu kulturalno-oświatowym pierwszoplanową rolę odgrywali przedstawiciele inteligencji, przede wszystkim nauczyciele, lekarze, urzędnicy i działacze samorządowi, księża, oficerowie, a także ziemiaństwo. Najczęściej to oni inicjowali powstawanie większości stowarzyszeń i organizacji.

Niewątpliwie, najistotniejszym ośrodkiem kulturalnym na tym obszarze było Wilno, w którym skoncentrowały się różnorodne placówki kulturalne, artystyczne i wydawnicze. W mieście toczyło się bogate życie kulturalne, odbywały się różne uroczystości, uaktywniały się organizacje i stowarzyszenia. Wilno wywierało znaczący wpływ nie tylko na życie regionu, ale także było jednym z największych ośrodków życia kulturalnego w całej II Rzeczypospolitej. Należy także zaznaczyć, że w przypadku województwa wołyńskiego zauważalny był wyraźny wpływ sąsiedztwa Lwowa. Ośrodkami kultury na tych terenach, już o nieco mniejszym zasięgu i oddziaływaniu, były także inne miasta, zwłaszcza wojewódzkie: Białystok, Brześć nad Bugiem, Nowogródek, Łuck. Andrzej Notkowski analizując prasę prowincjonalną rozumianą jako ukazującą się poza większymi miastami Polski, oprócz stolic województw wymienia dla województwa białostockiego – Grodno, Łomżę i Suwałki, nowogrodzkiego – Baranowicze, Lidę, Nowogródek i Słonim, poleskiego – Pińsk, a wołyńskiego – Kowel, Krzemieniec, Równe, Włodzimierz Wołyński i Zdołbunów⁵¹.

Poza towarzystwami o charakterze lokalnym działały również oddziały stowarzyszeń o szerszym zasięgu. Przykładem mogą być oddziały Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. W województwie białostockim działały w: Augustowie, Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Grodnie, Nowogrodzie Łomżyńskim, Suwałkach i Wołkowysku, w województwie nowogrodzkim w: Baranowiczach,

⁵¹ A. Notkowski dla województwa wileńskiego wymienia jedynie stolicę województwa – Wilno jako ośrodek centralny dominujący nad kilkoma województwami lub mniejszymi regionami. Zob.: A. Notkowski, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*. Warszawa – Łódź 1982, s. 7-8, 146-147, 177-179.

Lidzie, Nowogródka, Słonimiu, w województwie poleskim w Brześciu nad Bugiem, Pińsku, Sarnach, w wileńskim: w Brasławiu, Głębokim, Świecianach i Wilnie, w wołyńskim w: Dubnie, Kostopolu, Kowlu, Krzemieńcu, Łucku, Ostrogu, Równem i Włodzimierzu Wołyńskim⁵².

W omawianych województwach nie było wiele ośrodków wydawniczych. Według badań Niny Kraśko, zajmowały one ostatnie miejsca w kraju: trzynaste białostockie i wołyńskie (8), czternaste wileńskie (6), piętnaste nowogródzkie (5) i szesnaste poleskie (4)⁵³. Jest to dosyć duża dysproporcja w porównaniu z województwami, które miały ich najwięcej, czyli w poznańskim (25), lwowskim (24), warszawskim (23) oraz krakowskim (21). Jednak inaczej wyglądała sytuacja pod względem liczby instytucji wydawniczych w województwie wileńskim, gdzie w tych latach były 144 instytucje wydawnicze, co dawało piąte miejsce w kraju, po województwie warszawskim (łącznie z m. st. Warszawą – 1116), lwowskim (378), krakowskim (244) i poznańskim (230). Na dwunastym miejscu uplasowało się województwo białostockie (34), na następnych miejscach poleskie (30) i wołyńskie (29). Najmniej instytucji wydawniczych w kraju było w województwie nowogródzkim (9).

W Wilnie wydano aż 99,3% wszystkich druków publikowanych w województwie, w Warszawie 99,1%, Krakowie 94,3%, a Lwowie 92,7%. W pozostałych omawianych tu województwach również przodowały miasta wojewódzkie, w nowogródzkim i poleskim mieściła się ponad połowa instytucji wydawniczych (kolejno: 55,6% i 53,3%), ale w białostockim już 41,2%, a w wołyńskim 34,5%. W Nowogródka i Łucku wydano 50% wszystkich druków publikowanych w województwie, w Brześciu na Bugiem⁵⁴ – 33,3%, natomiast w Białymstoku już tylko 28%.

⁵² „Rocznik Polityczny i Gospodarczy” 1934, s. 667-668.

⁵³ Dane dotyczą lat: 1929, 1932, 1935 i 1938. Autorka wybór tych danych uzasadnia następująco: „Do analizy wybrano lata, w których sytuacja gospodarcza kraju, a w ślad za tym wielkość dobrobytu edytorskiego, były krańcowo różne: rok 1929, ponieważ charakteryzował się największym rozkwitem przed recesją gospodarczą; 1932 gdyż nastąpił wówczas największy spadek produkcji; 1938, bo produkcja osiągnęła wtedy najwyższy poziom w całym dwudziestolecu międzywojennym. Dodatkowo uwzględniono rok 1935. Badania objęły więc cztery równo oddalone od siebie lata, co pozwala traktować zebrany materiał jako systematycznie i celowo dobraną próbę, dającą obraz edytorstwa w całym drugim dziesięcioleciu II Rzeczypospolitej”. Zob. N. Kraśko *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2001, s. 16, 223.

⁵⁴ Dane pochodzą z okresu, gdy stolicą województwa poleskiego był Brześć nad Bugiem.

Postęp, jaki osiągnięto w dziedzinie czytelnictwa, zawdzięczać należy w dużej mierze bibliotekom. W tym okresie było w kraju ok. 26 tys. szkolnych i ponad 9400 oświatowych. Biblioteki te miały ponad 900 tys. czytelników⁵⁵.

Według danych statystycznych z roku szkolnego 1937/1938 bibliotek oświatowych w województwie białostockim było 267 (w tym 103 samorządowe i 164 społeczne), w wileńskim – 152 (88 samorządowych i 64 społeczne), nowogródzkim – 152 (77 samorządowych i 75 społecznych), poleskim – 159 (47 samorządowych i 112 społecznych), a wołyńskim 233 (23 samorządowych i 210 społecznych). Procentowy udział czytelników w bibliotekach oświatowych w badanych województwach również był niewielki. Dla województwa białostockiego wynosił 4,83%, nowogródzkiego – 3,30%, poleskiego – 3,43%, wileńskiego – 2,41%, a wołyńskiego – 5,63%.

W II Rzeczypospolitej dobrze rozwijały się teatry. Funkcjonowały teatralne placówki stacjonarne, sceny prywatne oraz ruch amatorski. W 1937 r. były 103 teatry (47 stałych i 56 objazdowych), a liczbę widzów szacowano na 5,5 mln. Założono ponad 900 domów ludowych (z tego 825 na wsi), ponad 100 teatrów ludowych oraz 807 kinoteatrów (kin). Większość przedstawień dawały wędrownie grupy teatralne. Najwięcej teatrów było w Wilnie. Funkcjonowały tam: Teatr Wielki Polski (na Pohulance), Stały Teatr Objazdowy Teatrów Miejskich Z.A.S.P., Teatr Muzyczny „Lutnia” (operetka), a także żydowskie: Teatr Żydowski, Studio Żydowskie, „Unzer Theater” oraz Białoruska Amatorska Grupa Oświatowa⁵⁶. W latach 1925-1931 Wilno było także siedzibą teatru „Reduta”. Ten zespół teatralny dawał też wiele przedstawień objazdowych w całej Polsce (ponad 1500 spektakli w 173 miastach). W województwie białostockim władze miejskie Białegostoku i Grodna od połowy lat dwudziestych próbowały stworzyć wspólny zespół teatralny. W 1930 r. powstał na bazie teatru grodzieńskiego Teatr Objazdowy Samorządów Województwa Białostockiego, który jako Teatr Miejski im. Elizy Orzeszkowej i jednocześnie Teatr Objazdowy przetrwał do wybuchu wojny. W Łucku funkcjonował Teatr Polski im. Juliusza Słowackiego utrzymywany przez Towarzystwo Teatru Polskiego na Wołyniu. Terenem pracy Teatru było właściwie całe województwo wołyńskie: Łuck, Równe, Krzemieniec, Dubno, Kowel, Włodzimierz, a także podczas wyjazdów Polesie. Ponadto w Łucku swoją siedzibę miały teatry objazdowe – Teatr „Wołyńskiego Ukraińskiego Towarzystwa Teatralnego” oraz żydowski Teatr

⁵⁵ *Mały Rocznik Statystyczny 1939*. Warszawa 1939, s. 341-342.

⁵⁶ „Rocznik Polityczny i Gospodarczy” 1934, s. 836.

Wędrowni Samuela Chazana. Miejscowi Żydzi tworzyli własne amatorskie zespoły teatralne, jak np. w Białymstoku teatr „Gilarino” przy oddziale stowarzyszenia dobroczynnego „Linias Hacedek”⁵⁷. Bez stałej siedziby był teatr ukraiński Teodora Rudenko, który występował w województwie wileńskim, nowogródzkim i poleskim. W największych miastach województw zatrzymywały się słynne teatry rosyjskie i żydowskie, np. teatr hebrajski „Habima”, artyści Operetki Żydowskiej, Zespół Artystów Żydowskich. Ponadto tam, gdzie stacjonowały jednostki wojskowe istniały też teatry garnizonowe, które najczęściej miały charakter amatorski, choć zapewne niekiedy o wysokim poziomie⁵⁸.

Oprócz teatrów istniały także stowarzyszenia teatralne, muzyczne i śpiewacze. W Wilnie działało Towarzystwo Polskiego Teatru Ludowego, Zjednoczone Towarzystwo Popierania Żydowskiej Sztuki i Sztuki Scenicznej oraz Żydowskie Muzeum Teatrolologiczne im. E. R. Kamińskiej. Regionalne Związki Teatrów Ludowych, które otaczały opieką instruktorską pracę zespołów teatralnych niezawodowych, działały w Wilnie (Wileński Związek Teatrów i Chórów Ludowych), Brześciu nad Bugiem (Poleski Związek Teatrów i Chórów Ludowych) oraz w Równem (Wołyński Związek Teatrów Ludowych). W Brześciu bardzo aktywne było Brzeskie Towarzystwo Muzyczne, które organizowało wieczory operowe z repertuarem polskiej i światowej klasyki oraz udziałem znanych osobistości świata kultury. Z inicjatywy Towarzystwa doszło też do otwarcia w Brześciu szkoły muzycznej im. Karola Szymanowskiego. W stolicy województwa poleskiego istniały również: Towarzystwo Muzyczne, Towarzystwo Śpiewackie Chórów Cerkiewnych Brześcia i pow. brzeskiego. Z kolei w Wilnie były to m.in. Wileńskie Towarzystwo Muzyczne „Lutnia”, Wileński Związek Towarzystw Śpiewaczych i Muzycznych oraz filia Polskiego Towarzystwa Muzyki Współczesnej. Istniały również szkoły i konwersatoria muzyczne w Białymstoku, Brześciu, Kowlu, Łucku, a przede wszystkim w Wilnie.

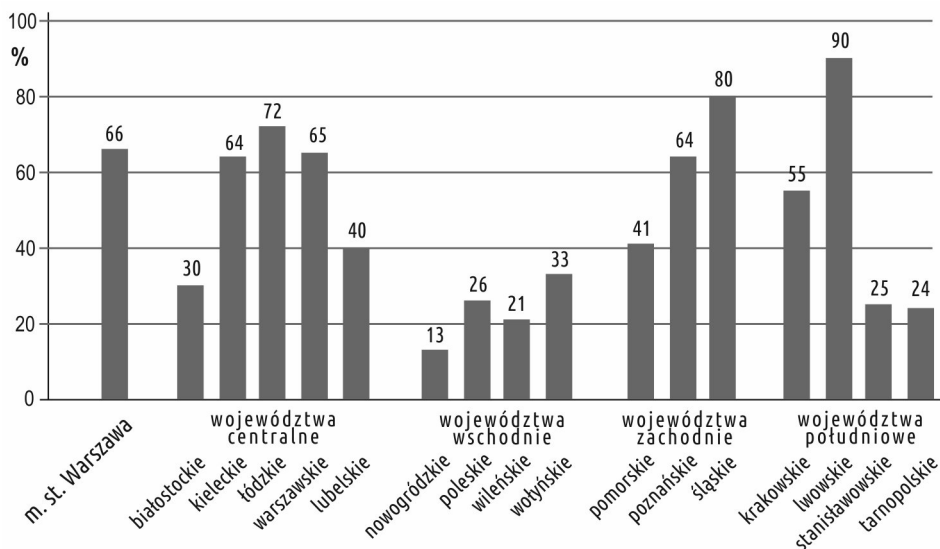
Wojciech Śleszyński zauważył, że kino mogło być dobrym narzędziem demokratyzacji kultury w mieście, ponieważ zainteresowani byli nim ludzie niezależnie od pozycji społecznej i rozwoju intelektualnego⁵⁹. Prezentacje filmów cieszyły się sporą popularnością. W Polsce w 1932 r. było 752 kinoteatrów (nie-mych 339, dźwiękowych 353) i 100 kinematografów wędrownych (wykres 2).

57 J.J. Milewski, *Województwo białostockie...*, s. 77.

58 *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, s. 338.

59 W. Śleszyński, *Województwo poleskie*, s. 235.

Wykres nr 2. Kinoteatry w Polsce w 1938 r.

Źródło: „Rocznik Polityczny i Gospodarczy” 1939, s. 583.

W omawianych województwach stałe sale kinowe istniały tylko w większych miastach, było ich statystycznie mniej niż w innych województwach. Najwięcej, kilkanaście w Wilnie, kilka w Białymstoku, po dwa w Nowogródku, Baranowiczach, pojedyncze w Słonimiu, Wołczynie, Pińsku. Pokazy filmowe odbywały się w różnych miejscowościach. Jednak najczęściej zainteresowana była nimi ludność miejska, dla większości ludności wiejskiej kino i film były jeszcze czymś nieosiągalnym.

Działalność kulturalną prowadziły również **muzea** upamiętniające i sławiące przeszłość oraz walory kulturalne i przyrodnicze regionu. Powstawały muzea państwowe i fundacyjne (np. Muzeum Przyrodnicze im. Jana Miklaszewskiego przy Parku Narodowym w Białowieży i Muzeum Państwowe w Grodnie), samorządowe (Muzeum Miejskie Przyrodnicze w Grodnie, Muzeum Miejskie w Wilnie) oraz społeczne. Najwięcej muzeów i zbiorów muzealnych społecznych było w Wilnie. Były to muzea reprezentujące różne organizacje, zarówno polskie (Muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk), jak i innych narodowości: Muzeum Białoruskie im. Jana Łuckiewicza, Zbiory Muzealne Litewskiego Towarzystwa Naukowego, Muzeum Żydowskie Towarzystwa Historyczno-Etnograficznego, Muzeum Teatrolologiczne im. E. R. Kamińskiej przy Żydowskim Instytucie

Naukowym, a także Tatarskie Muzeum Narodowe Rady Centralnego Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów. W województwie nowogródzkim muzea i zbiory muzealne społeczne istniały w Baranowiczach (Muzeum Powiatowe Powiatowego Komitetu Regionalnego), Nieświeżu (zbiory prywatne na zamku XX. Radziwiłłów) oraz Nowogródka (Muzeum Adama Mickiewicza), w województwie białostockim w Druskiennikach (Muzeum lokalne) i Nowogrodzie (Muzeum Kurpiowskie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego), a w poleskim w Pińsku (Muzeum Poleskie). W województwie wołyńskim istniało Muzeum Gospodarczo-Rolnicze w Równem.

W okresie międzywojennym nowym elementem w życiu społecznym stał się **sport** zarówno wyczynowy, jak i masowy. Sportem zajmowała się młodzież szkolna, ale zawody sportowe stały się ważnym elementem obchodów m.in. świąt narodowych. W omawianych województwach istniały liczne kluby sportowe. Do ważniejszych należały, w Wilnie – WKS Śmigły, Ognisko, AZS, Makabi, ŻAKS, Pogoń, Drukarz, w Białymstoku – Klub Sportowy Jagiellonia, w Grodnie – 76 p. p. Klub Wioślarski Grodno, na Polesiu – 4. Dywizjon Samochodów pancernych Ruch Kresy, a na Wołyniu – Hasmonea Równe.

W latach dwudziestych powstał Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, który miał kierować pracami dotyczącymi powszechnego wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego. Podlegały mu Okręgowe Urzędy W.F. i P.W. utworzone przy Dowództwach Okręgów Korpusów (10) i Inspektorat W.F. przy Korpusie Ochrony Pogranicza. W województwach zostały powołane Wojewódzkie Komitety W.F. i P.W., przy powiatach Powiatowe Komitety W.F. i P.W., a w miastach Miejskie Komitety W.F. i P.W. W ich skład wchodził przedstawiciele samorządu szkolnictwa, wojska i reprezentanci organizacji społecznych. Równocześnie z Państwowym Urzędem W.F. i P.W. powstała Rada Naukowa Wychowania Fizycznego, do której weszło trzech ministrów (Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych oraz Wyznań Religijnych i Oświaty Publicznej), uczeni i działacze w dziedzinie kultury fizycznej. Z kolei dla kształcenia specjalistów instruktorów wychowania fizycznego utworzono Centralny Instytut Wychowania Fizycznego.

Sport odgrywał ważną rolę w wojsku, policji i Korpusie Ochrony Pogranicza, a także w Związku Strzeleckim, harcerstwie. Niemal w każdym pułku była organizacja sportowa. Kluby sportowe powstawały również w policji, po jednym w każdym województwie. W Korpusie Ochrony Pogranicza w 1934 r. istniało 29 Wojskowych Klubów Sportowych. W Związku Strzeleckim organizacją spor-

tu zajmował się referat sportowy przy Komendzie Głównej oraz okręgowe i powiatowe referaty sportowe w terenie. Związek posiadał kluby piłki nożnej, sekcje lekkoatletyczne, bokserskie, gier sportowych, narciarskich, kolarskich oraz sportów wodnych. Należy też zwrócić uwagę na Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”, który był jedną z najstarszych organizacji wychowania fizycznego na terenie Polski. Dzielił się na gniazda, a te były zgrupowane w okręgach i dzielnicach. „Sokół” reprezentował Polskę w Międzynarodowej Federacji Gimnastycznej. Wśród mniejszości narodowych najlepiej zorganizowany był sport żydowski. Centrala Makabi, naczelną organizacją sportu żydowskiego w Polsce w 1934 r. posiadała ok. 240 klubów sportowych.

Działalność kulturalną prowadziło także wojsko. Przy jednostkach wojskowych często organizowano teatry amatorskie, wyświetlano filmy, tworzono biblioteki, powstawały stowarzyszenia samopomocy. Ponadto bardzo często organizowano różne formy kształcenia, m.in. kursy ogólnokształcące, zawodowe i rolnicze. Zakładano sady, ogrody, szkółki drzew owocowych⁶⁰.

Działalność kulturalną i wychowawczą podejmowały także stowarzyszenia i organizacje młodzieżowe. Były to m.in. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Młodzież skupiała się również wokół Związku Młodzieży Wiejskiej. Istniały także organizacje o charakterze paramilitarnym takie jak Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (LOPP), po części także Związek Strzelecki oraz Związek Harcerstwa Polskiego. Liczne organizacje, w tym o charakterze harcerskim, skautowskim, działały wśród społeczności żydowskiej. Wśród organizacji młodzieżowych największe to syjonistyczny Haszomer Hacair, Hechaluc Pionier, socjalistyczny „Cukunft” oraz „Brit Trumpeldor” [Związek Skautowy im. Josefa Trumpeldora].

Działały również organizacje kombatanckie. Największe z nich to Związek Rezerwistów, Związek Peowiaków, Związek Inwalidów Wojennych RP, ale też mniej liczne to Związek Sybiraków i Związek Żydów Uczestników Walk o Niepodległość.

Struktura społeczna i gospodarcza omawianych województw w znaczący sposób wpływała na rodzaj preferowanej przez mieszkańców kultury. Oprócz ośrodka wileńskiego oraz nielicznego ziemiaństwa i wąskiej elity brakowało środowisk, które mogłyby być odbiorcą bardziej wyrafinowanej kultury, baletu czy opery, dlatego też w dużej mierze miała ona charakter ludowy.

⁶⁰ S. Malicki, *Kultura i oświata*, [w:] *W piętnastą rocznicę powstania Pułku 77 Piechoty (Strzelców Kowieńskich)*, s. 25.

ROZDZIAŁ II

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE BIAŁOSTOCKIM

Województwo białostockie utworzono w lipcu 1919 r. Obejmowało ono powiaty: augustowski, białostocki, białowiecki (do 1922), bielski, grodzieński, kolneński (do 1932), łomżyński, ostrołęcki, ostrowski, sejneński (do 1925), sokólski, suwalski, szczuczyński, wołkowyski, wysokomazowiecki¹. Stolicą był Białystok, a głównymi miastami, biorąc pod uwagę liczbę ludności w 1931 r., były: Grodno (ok. 50 tys.), Łomża (ok. 25 tys.), Suwałki (ok. 22 tys.), Ostrow Mazowiecka (ok. 17,6 tys.), Wołkowysk (ok. 15 tys.), Ostrołęka (ok. 13 tys.), Augustów (ok. 12 tys.), Grajewo (ok. 9 tys.), Zambrów (ok. 7,3 tys.), Bielsk Podlaski (ok. 7 tys.), Siemiatycze (ok. 6,8 tys.), Łapy (ok. 6,7 tys.), Sokółka (ok. 6,4 tys.), Krynki (ok. 5,8 tys.), Kolno (ok. 5,3 tys.), Szczuczyn (ok. 5 tys.), Wysokie Mazowieckie (ok. 4 tys.)².

Województwo nie było jednorodne ani pod względem etnicznym, ani gospodarczym. Tereny zachodnie, obejmujące powiaty łomżyński, ostrowski, ostrołęcki, kolneński były zawsze związane z Polską centralną i stanowiły część Mazowsza (w czasie zaborów gubernia łomżyńska). Mniejszości narodowe, oprócz Żydów (dla których tutaj drugim językiem był polski, natomiast na wschodzie – rosyjski), niemal nie istniały, ludność była prawie całkowicie wyznania katolickiego, w strukturze społecznej znaczną część stanowiła drobna szlachta zagrodowa. W okresie międzywojennym wpływy polityczne miały na tym terenie partie narodowe (narodowo-demokratyczne) i ludowe, w mniejszym stopniu socjalistyczne³. Zupełnie inaczej przedstawiała się wschodnia część województwa

¹ Zob. Rozdział I w tej publikacji.

² Na podstawie publikacji GUS *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej* wg stanu z 9 grudnia 1931 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Miasta_w_II_Rzeczypospolitej, [dostęp 11.05.2016].

³ Zob. H. Majecki, *Kierunki rozwoju życia politycznego w regionie łomżyńskim*, „Białostoczczyna” 2000, nr 2, s. 45-64.

białostockiego (w czasie zaborów gubernia grodzieńska), obejmująca powiaty białostocki, grodzieński, wołkowyski, sokólski, bielski. Były to tereny przygraniczne, zamieszkałe w znacznym stopniu przez mniejszości narodowe (Żydzi, Białorusini, Litwini), ogólnie słabo zaludnione. Z kolei północna część województwa obejmowała Suwalszczyznę (gubernia suwalska), teren rolniczy, zamieszkały w znacznym stopniu przez Litwinów⁴. Trzeba też dodać, że po I wojnie światowej tereny zachodnie województwa zostały wyzwolone spod okupacji niemieckiej już w listopadzie 1918 r., wschodnie w lutym-kwietniu 1919 r. (Białystok – 22 lutego), natomiast Suwalszczyzna dopiero pod koniec sierpnia 1919 r.

Według spisu ludności z 1921 r. województwo białostockie liczyło 1.305 tys. ludności, z czego Polacy stanowili 76,8%, Żydzi 12,5%, Białorusini 9,1%, Rosjanie 0,54%, Litwini 0,53%, Niemcy 0,32%. W 1931 r. liczba ludności zwiększyła się do 1.644 tys., a skład ludności przedstawiał się następująco: Polacy 71,79%, Białorusini 12,48%, Żydzi 11,84%, Rosjanie 2,13%, pozostałe narodowości 1,76%⁵. Trzeba jednak wziąć pod uwagę, że struktura ludnościowa w poszczególnych miastach i powiatach była zróżnicowana. Żydzi mieszkali głównie w miastach, gdzie średnio stanowili 38% populacji, ale w Białymstoku i Grodnie odsetek ten był wyższy i kształtował się na poziomie ok. 50% na początku lat dwudziestych i ok. 43% w 1931 r. W niektórych małych miastach (Krynki, Sokoły, Siemiatycze, Zabłudów) odsetek ludności żydowskiej przekraczał 65%. Z kolei Białorusini mieszkali głównie na wsi, najwyższy odsetek był w powiatach wołkowyskim (ok. 42%), grodzieńskim (ok. 30%) i bielskim (ok. 28%), Litwini mieszkali przede wszystkim w dwóch powiatach – suwalskim i grodzieńskim, Niemcy – w Białymstoku oraz powiatach suwalskim i ostrowskim. Polacy zdecydowanie dominowali (ponad 80%) w powiatach zachodnich i północnych województwa⁶.

Województwo białostockie miało charakter rolniczy (uprawa zbóż, hodowla bydła), ale w Białymstoku i pobliskich miasteczkach rozwijał się, powstały jeszcze w okresie zaborów, przemysł włókienniczy (Supraśl, Gródek, Wasilków,

⁴ Według litewskiego historyka Bronisława Makowskiego w powiecie suwalskim mieszkało ok. 17-18 tys. [ok. 20%] Litwinów, a w całym województwie białostockim ok. 28 tys., zob. *Historia województwa podlaskiego*, dz. cyt., s. 201.

⁵ Zob. Rozdział I w tej publikacji.

⁶ J.J. Milewski, *Ambicje i realia lat dwudziestolecia międzywojennego*, [w:] *Historia województwa podlaskiego*. Red. A. Dobroński. Białystok 2010, s. 199-202.

Michałów), drzewny i chemiczny (produkcja terpentyny, spirytusu drzewnego, smoły), garbarski, tytoniowy (Grodno), rolno-spożywczy (młynarstwo)⁷.

Poziom oświaty w województwie był niski, co było spuścizną po zaborze rosyjskim. Brakowało nauczycieli i budynków szkolnych. Niemniej jednak tworzono sieć szkół podstawowych, w miastach powiatowych powstawały gimnazja i seminaria nauczycielskie. Nie powstała natomiast żadna szkoła wyższa. Utworzono 91 stałych bibliotek samorządowych i 150 stałych społecznych. Dwie największe, to Biblioteka Miejska oraz Biblioteka Żydowska im. Szolema Alejchema w Białymstoku. W Grodnie powstały dwa muzea (Muzeum Państwowe i Muzeum Przyrodnicze), powołano też Muzeum Przyrodnicze w Białowieży, natomiast z inicjatywy znanego etnografa i działacza ludowego Adama Chętnika powstało Muzeum Kurpiowskie w Nowogrodzie Łomżyńskim (istnieje do dziś jako skansen budownictwa kurpiowskiego). W województwie białostockim ukazywało się ponad 50 tytułów prasowych (w tym wiele efemerycznych)⁸ oraz działały 34 instytucje wydawnicze (dla porównania w woj. wileńskim 144)⁹.

Rozwijało się życie teatralne, choć przez dłuższy czas nie było zawodowego, stałego teatru, ale istniało wiele zespołów amatorskich, gościły też teatry z innych miast, w tym zespół wileńskiej „Reduty”. Dopiero w 1938 r. Białystok otrzymał odpowiedni budynek teatralny – był to Dom Ludowy im. Marszałka Piłsudskiego. Próbowano też stworzyć wspólny teatr białostocko-grodzieński i choć inicjatywa ta nie powiodła się, to w 1930 r. utworzono na bazie zespołu Teatru Samorządowego z Grodna Teatr Objazdowy Samorządów Województwa Białostockiego, który istniał do 1939 r. pod nazwą Teatr Miejski im. Elizy Orzeszkowej. Gościnnie występowali w nim m.in. Hanka Ordonówna i Józef Węgrzyn¹⁰.

Istotną rolę kulturalną spełniały kina (zwane kinoteatrami), których w Białymstoku było pięć („Apollo”, „Modern”, „Rusałka” – nazwa zmieniona na „Polonię”, „Gryf”, „Świat” – kino katolickie powstałe po bankructwie kina „Modern”). Wyświetlano w nich, oprócz polskich, najnowsze filmy zagraniczne, przede wszystkim amerykańskie. Kina nie miały charakteru narodowego, aczkolwiek w wyświetlaniu filmów o tematyce żydowskiej w języku jidysz, które produk-

⁷ Tamże, s. 203-206.

⁸ Dane liczbowe dotyczące oświaty i kultury na podstawie J.J. Milewski, *Ambicje i realia lat dwudziestolecia międzywojennego*, dz. cyt., s. 213-216.

⁹ N. Kraśko, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2001, s. 223.

¹⁰ J.J. Milewski, *Ambicje i realia lat dwudziestolecia międzywojennego*, dz. cyt., s. 213-216.

wano jedynie w Polsce, specjalizowały się kina „Polonia” i „Gryf”, natomiast filmy o tematyce patriotyczno-narodowej sprowadzało kino „Świat”¹¹.

Podobnie jak w innych częściach kraju, w województwie białostockim działały partie polityczne (lewicowe i prawicowe, narodowe, chadeckie, ludowe, socjalistyczne, syjonistyczne), organizacje społeczne i młodzieżowe, zrzeszające ludność polską i mniejszości narodowe. Dużą rolę odgrywało Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, liczące w 1939 r. 256 kół i 6582 członków oraz jej żeński odpowiednik Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, liczące 299 kół i 10.575 członkiń. Drugą organizacją, która rozpoczęła działalność w województwie białostockim w 1932 r. (w kraju w 1930 r.) był Legion Młodych (Akademicki Związek Pracy dla Państwa), którego koła powstały w Białymstoku, Łomży, Grodnie, Wołkowysku, Hajnówce, Białowieży, Mońkach, Wysokiem Mazowieckiem, Ostrowi Mazowieckiej. Legion był powiązany z rządem sanacyjnym, a jego celem była praca „wychowawczo-obywatelska” wśród młodzieży akademickiej, ale gromadził także młodych urzędników i rzemieślników. Oficjalnym organem prasowym w województwie był dwutygodnik „Szkłane domy”, wydawany w Łomży. W 1934 r. Legion liczył ok. 800 członków w 9 kołach, ale po rozłamach w 1935 r. zostały zaledwie dwa (Białystok i Łomża)¹². Działały też organizacje paramilitarne i sportowe, w tym Związek Strzelecki, mający 395 oddziałów i 9676 członków, Liga Obrony Przeciwpowietrznej i Przeciwgazowej¹³, a także Związek Harcerstwa Polskiego, liczący ok. 12 tys. członków (w Chorągwi Białostockiej był Ryszard Kaczorowski, ostatni prezydent RP na uchodźstwie) i żydowskie organizacje harcerskie: syjonistyczne Haszomer

¹¹ A. Łapińska, *Kina białostockie w okresie międzywojennym*, [w:] *Białystok w 80-leciu : w rocznicę odzyskania niepodległości : 19 luty 1919 – 19 luty 1999*. Red. C. Kukło. Białystok 2000, s. 114-132 [dostępny w Podlaskiej Bibliotece Cyfrowej].

¹² H. Majecki, *Legion Młodych na Białostocczyźnie (1932-1939)*, „Białostocczyzna” 1992, nr 1, s. 38-39.

¹³ Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, organizacja społeczna, powstała 1928 r. z połączenia Ligi Obrony Powietrznej Państwa (1923) i Towarzystwa Obrony Przeciwgazowej (1924); popierała rozwój lotnictwa i przygotowywała ludność cywilną do obrony przeciwlotniczo-gazowej; wsparła finansowo m.in. budowę 44 lotnisk, Instytutu Aerodynamicznego Politechniki Warszawskiej, Instytutu Techniki Szybownictwa (od 1936 Inst. Techniki Szybownictwa i Motoszybownictwa) przy Politechnice Lwowskiej; prowadziła 24 szkoły szybowcowe i 5 szkół pilotów, 266 (1937) modelarni, w których pracowało 1500 instruktorów; wydawała czasopiśma m.in. „Lot Polski”, „Skrzydlatą Polskę”; działała do 1939 r., <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Liga-Obrony-Powietrznej-i-Przeciwgazowej;3932504.html>, [dostęp 17.05.2016].

Hacair¹⁴ i Hechaluc Pionier¹⁵, socjalistyczne „Cukunft”¹⁶ i „Brith Trumpeldor”¹⁷. Prowadziły one działalność szkoleniową, wychowawczą oraz oświatowo-kulturalną wśród swoich członków. Były także wydawcami jednodniówek.

Na terenie województwa białostockiego były trzy szkoły wojskowe: Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty w Komorowie koło Ostrowi i w Zambrowie oraz Mazowiecka Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii w Zambrowie. Stacjonowały liczne jednostki wojskowe oraz dowództwa okręgów, brygad i garnizonów.

Wszystkie te okoliczności miały wpływ na działalność wydawniczą w województwie, a jednodniówki były świadectwem aktywności kulturalnej, społecznej i politycznej poszczególnych narodowości, działalności różnych instytucji i organizacji, narzędziem uprawiania polityki, ale też świętowania, upamiętniania i honorowania osób, instytucji, wydarzeń, rocznic.

- ¹⁴ Haszomer Hacair (Młody Strażnik) – międzynarodowa żydowska organizacja młodzieżowa powstała w 1916 r. w Wiedniu z połączenia ruchu Ceirej Cijon (mającego charakter kółek samokształcenia z lekcjami hebrajskiego) oraz organizacji skautowskiej Ha-Szomer „Strażnik”. Wśród założycieli był m.in. Janusz Korczak. Organizacja dążyła do utworzenia państwa żydowskiego w Palestynie, zajmowała się wychowaniem młodzieży. Członków nazywano szomrami. „Organizacja przyjęła 10 praw skautowych według zasad Baden-Powella, które brzmiały następująco: 1. Na słowie szomra można bezwzględnie polegać; 2. Szomer jest wierny ojczyźnie i swemu narodowi; 3. Szomer jest bratem każdego szomra; 4. Szomer pomaga swoim bliźnim w potrzebie; 5. Szomer jest przyjacielem przyrody; 6. Szomer jest posłuszny swoim przełożonym; 7. Szomer jest zawsze żywy i wesoły; 8. Szomer jest oszczędny, a przy tym ofiarny; 9. Szomer pracuje nad sobą, jest czysty w myślach i czynach; 10. Szomer dba o swoje zdrowie, cyt. za Kazimierz Rędziński, *Żydowskie organizacje młodzieżowe w Małopolsce i na Śląsku (1918-1939)*, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Prace_Naukowe_Pedagogika/Prace_Naukowe_Pedagogika-r2003-t12/Prace_Naukowe_Pedagogika-r2003-t12-s37-48/Prace_Naukowe_Pedagogika-r2003-t12-s37-48.pdf, [dostęp 13.05.2016].
- ¹⁵ He-Chaluc (także hechaluc, hechaluc, hebr. – pionier, osadnik) – żydowska organizacja młodzieżowa powstała w 1905 r. Jej głównymi celami było tworzenie nowego wzorca osobowego Żyda rolnika oraz Żyda żołnierza, przygotowanego do walki i uprawy ziemi w Palestynie. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/He-Chaluc;3910547.html>, [dostęp 13.05.2016].
- ¹⁶ Jugnt-Bund „Cukunft” (jid. Związek Młodzieżowy „Przyszłość”; Cukunft) – żydowska młodzieżowa organizacja oświatowa założona w 1910 r. w Warszawie. Prowadziła działalność kulturalno-oświatową i kulturalno-wychowawczą w duchu ideologii socjalistycznej i bundowskiej, <http://www.jhi.pl/psj/Cunkunft>, [dostęp 13.05.2016].
- ¹⁷ Stowarzyszenie [Młodzieży Żydowskiej] im. Trumpeldora w Polsce [„Brit Trumpeldor”; „Bejtar”], zwane również Związkiem Skautowym im. Josefa Trumpeldora – syjonistyczna organizacja młodzieżowa, związana z rewizjonistami, kierowana od początku, tj. od 1923 przez Włodzimierza Żabotyńskiego, nawiązująca do wzorów skautingu. <http://www.jhi.pl/psj/Beitar>, [dostęp 13.05.2016].

Przed odzyskaniem niepodległości na terenie późniejszego województwa białostockiego ukazała się najprawdopodobniej tylko jedna jednodniówka, za-tytułowana „Nadzieja : jednodniówka poświęcona walce z pijaństwem” (1913, Białystok), natomiast w Warszawie wydano (wydrukowano) w 1912 r. 4 jednodniówki związane z Białymstokiem: „Alleluja!”, „Uroczystość Bożego Ciała w Białymstoku”, „Białostoczanka”, „Ruch białostocki”. Dwa pierwsze druki oraz fotografie nowego kościoła (obecnej katedry) były rozdawane Polakom-pielgrzymom z Rosji, jadącym 28 maja 1912 r. wraz z kapłanami koleją przez Białystok na Jasną Górę¹⁸. W 1915 r. również w Warszawie wydano jednodniówkę dotyczącą Łomży, mianowicie „Echo łomżyńskie”.

Ogólna liczba jednodniówek powstałych w województwie białostockim w okresie międzywojennym nie była wysoka – 220 tytułów, przy czym 64% stanowiły jednodniówki polskojęzyczne. Najwięcej wydano w pięciu miejscowościach – w Białymstoku (96 jednodniówek), Grodnie (59), Łomży (21), Suwałkach (11), Zambrowie (11).

O wydawaniu jednodniówek w poszczególnych miejscowościach województwa decydowały warunki etniczne, społeczne, polityczne, kulturalne, oświatowe. Najwięcej ukazało się ich w Białymstoku, który był typowym miastem prowincjonalnym dawnej guberni grodzieńskiej, leżącym na ważnym szlaku (kolejowym) między Warszawą i Wilnem. Powstawały tu instytucje oświatowe i kulturalne, m.in. Biblioteka Miejska, Polska Macierz Szkolna, Towarzystwo Przyjaciół Literatury i Sztuki, redakcje czasopism, kina. Miasto było zróżnicowane etnicznie, liczyło ok. 91,3 tys. ludności (1931 r.), z czego ok. 51% stanowili Polacy, ok. 43% Żydzi, ok. 6% inne narodowości (Rosjanie, Niemcy, Białorusini)¹⁹. Dominacja Polaków i Żydów przekładała się na aktywność społeczną, polityczną, kulturalną, oświatową. Z 96 jednodniówek Żydzi wydali 49 (w tym 3 w j. polskim), Polacy 40, Białorusini – 6 (w tym 2 w j. polskim), Niemcy – 1. Wydawcami jednodniówek białostockich były polskie, żydowskie i białoruskie organizacje polityczne, zawodowe, społeczne, dobroczynne, młodzieżowe, szkoły, seminarium nauczycielskie, kina, samorząd miejski, gminy żydowskie, kościoły (katolicki, ewangelicki, prawosławny), wojsko, organizacje paramilitarne i sportowe.

¹⁸ *Nieznana historia Białegostoku*, <http://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/1,35235,248293.html>, [dostęp 27.09.2016].

¹⁹ W obliczeniach dotyczących ludności województwa białostockiego wykorzystano dane z publikacji J.J. Milewskiego *Ambicje i realia lat dwudziestolecia międzywojennego*, dz. cyt., s. 199-202.

Tabela 4. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie białostockim

Miejsce wydania	Liczba tytułów	polski	jidysz	hebr.	jid./hebr. jid./pol. hebr./pol.	biał.	biał./ pol.	niem.
Białystok	96	45	38	1	7	3	1	1
Bielsk Podlaski	4	2	2					
Grajewo	3	2	1					
Grodno	59	53	2	1	1	2		
Krynki	1		1					
Łapy	1	1						
Łomża	21	12	9					
Ostrołęka	1	1						
Ostrów Maz./ Komorowo	7	5	1	1				
Suwałki	11	8	2	1				
Wołkowysk	4	2	1		1			
Zabłudów	1			1				
Zambrów/Czerwo- ny Bór	11	11						
Razem	220	142	57	5	9	5	1	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie publikacji.

Drugim ważnym miastem województwa było Grodno, w czasie zaborów stolica guberni grodzieńskiej. Miasto liczyło ok. 50 tys. ludności (1931 r.), z czego na początku lat dwudziestych ponad połowę stanowili Żydzi (w 1931 r. – ok. 43%, w całym powiecie grodzieńskim – ok. 16%), 30% ludności powiatu grodzieńskiego stanowili Białorusini. Nie przekładało się to jednak na aktywność wydawniczą tych narodowości. Z 59 jednodniówek aż 53 wyszły z inicjatywy środowisk polskich, 4 żydowskie firmowały środowiska syjonistyczne, 2 wydali Białorusini. Grodno było (i jest do dziś) kojarzone z Elizą Orzeszkową, której imię nosiło Towarzystwo Przyjaciół Literatury i Sztuki oraz Teatr Miejski. W mieście było Archiwum Państwowe, działał oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, Towarzystwo Prawnicze, było gimnazjum, seminarium nauczycielskie, dwa stałe kina, dwa muzea. Od 1919 r. przez cały okres międzywojenny ukazywało się tu czasopismo „Nowe Życie”. W Grodnie wychodził również „Dziennik Kresowy”, którego zawieszono przez cenzurę w październiku i listopadzie 1923 r. numery zostały przez redakcję zastąpione jednodniówkami. Wydawcą kilku jednodniówek grodzieńskich były organizacje polskie, w tym Legion Młodych, Związek

Harcerstwa Polskiego, Związek Strzelecki, Wojsko Polskie²⁰ i Związek Legionistów.

Trzecim co do wielkości miastem województwa była Łomża, w czasie zaborów stolica guberni łomżyńskiej. W okresie międzywojennym powiat łomżyński zamieszkiwało ok. 168 tys. ludności (1931 r.), w tym Polacy stanowili ok. 87%, Żydzi ok. 12,5%, był też niewielki odsetek Niemców (299 osób w 1931 r.). Miasto liczyło ok. 25 tys. ludności ze znacznym odsetkiem Żydów. Powiat miał charakter rolniczy, a zakłady przemysłowe związane były z gospodarką rolno-spożywczą (młyny, gorzelnie, browar) oraz przemysłem drzewnym (tartaki). W mieście istniała Polska Biblioteka Publiczna, powstała jeszcze w 1905 r., średnia szkoła techniczna (jedyna w województwie), seminarium nauczycielskie, gimnazjum. W 1925 r. Łomża stała się siedzibą utworzonej diecezji łomżyńskiej oraz Seminarium Duchownego. Ze środowiskiem katolickim związane było czasopismo „Życie i Praca” (od 1925 „Sprawa Katolicka”). W mieście działały organizacje społeczne i partie żydowskie (socjalistyczne, syjonistyczne, ortodoksyjne)²¹, które wydały 9 jednodniówek. 12 jednodniówek opublikowały instytucje i organizacje polskie (spółdzielcy, Legion Młodych, Związek Młodzieży Socjalistycznej, szkoły).

Suwałki, to kolejne większe miasto, liczące ok. 22 tys. ludności (1931 r.), w czasie zaborów stolica guberni. W powiecie suwalskim mieszkało ok. 110 tys. ludności, przy czym 78% stanowili Polacy, ok. 7% Żydzi, ok. 6% Litwini²², ok. 6% Rosjanie, ok. 2,4% Niemcy. Stacjonowały tu jednostki wojskowe. W Suwałkach wydano 11 jednodniówek, z czego 8 z inicjatywy wojska, szkoły, straży pożarnej, organizacji chłopskich, natomiast żydowska grupa narodowa wydała 3 jednodniówki (ogólną, wyborczą syjonistyczną i młodzieżową).

Na południowym zachodzie województwa białostockiego leżał powiat ostrowski (w 1939 r. włączony do woj. warszawskiego), liczący ok. 99,6 tys. ludności (1931 r.), zamieszkały w ok. 85% przez ludność polską, w ok. 12% przez Żydów i ok. 1,5% przez Niemców. Powiat miał charakter rolniczy, a istniejące zakłady rzemieślnicze były nastawione na obsługę rolnictwa (młyny, browar, greplarnie,

²⁰ W Grodnie znajdowało się Dowództwo Okręgu Korpusu III oraz pułki piechoty i artylerii, tu mieszkała przez pewien czas w latach dwudziestych Zofia Nałkowska jako żona pułkownika Jana Gorzechowskiego.

²¹ H. Majecki, *Kierunki rozwoju życia politycznego w regionie łomżyńskim*, „Białostoczczyzna” 2000, nr 2, s. 45-64.

²² Według niektórych danych ok. 20%, zob. R. II., p. 4.

farbiarnie, garbarnia, tartaki, cegielnie). W 1926 r. utworzono w Komorowie koło Ostrowi Mazowieckiej Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty (były tu budynki koszarowe sprzed 1918 r.). Szkoła opublikowała 3 jednodniówki. Jedną wydał oddział Legionu Młodych, w jednej („Echo ostrowskie”) nie podano wydawcy, 2 jednodniówki (młodzieżową i świąteczną, połączoną z gromadzeniem środków na rzecz Żydowskiego Funduszu Narodowego – Keren Kajemet Leisrael²³) wydało środowisko żydowskie.

Niedaleko Ostrowi znajdował się Zambrów, miasto w powiecie łomżyńskim. W 1929 r. utworzono tu Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty, a w 1937 r. Mazowiecką Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii. Wszystkie jednodniówki (11) wydane w Zambrowie pochodziły ze środowiska wojskowego.

W Bielsku Podlaskim wydano 4 jednodniówki sygnowane przez Związek Nauczycielstwa Polskiego oraz Powiatową Radę Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego. Jednodniówkę żydowską wydała organizacja syjonistyczna, drugą – osoba prywatna. W Wołkowysku 2 jednodniówki wydały szkoły, jedną bank, w jednej („Nasza trybuna”) nie podano wydawcy. 2 polskie jednodniówki wydane w Grajewie związane były z harcerstwem i Polską Macierzą Szkolną, jedną żydowską wydała osoba indywidualna. Jedyna jednodniówka z Zabłudowa została wydana przez gminę żydowską z okazji jubileuszu żony miejscowego rabina. Jednodniówka wydana w Krynkach przez gminę żydowską dotyczyła wyborów do gminy. Z kolei jedyna jednodniówka pochodząca z Łap związana była z odbywającym się Kongresem Eucharystycznym w Archidiecezji Wileńskiej. Wydawcą jednodniówki z Ostrołęki był powiatowy oddział Stronnictwa Narodowego. Szczegółowy rozkład terytorialny jednodniówek wydanych na terenie województwa białostockiego odzwierciedla Aneks 1.

Biorąc pod uwagę narodowość, warto zwrócić uwagę na aktywność środowiska żydowskiego, które w województwie białostockim wydało 73 jednodniówki (57 w jidysz, 5 w hebr.), 8 dwu- i wielojęzycznych, 3 w języku polskim). Wydawały je partie i organizacje syjonistyczne (Organizacja Syjonistów Rewizjonistów²⁴,

²³ Keren-Kajemet Leisrael [hebr. Żydowski Fundusz Narodowy], instytucja finansowa utworzona w 1901 r., gromadziła środki finansowe na zakup ziemi dla osadników zasiedlających Palestynę. Podobną rolę pełniło Towarzystwo Odbudowy Palestyny – Keren Ha-Jesod [hebr. fundusz podwalin]. Zob. J. Walicki, *Syjonistyczne fundusze Keren Kajemet oraz Keren Hajesod w Łodzi (1926–1930)*, „Rocznik Łódzki” 2002, t. 49, s. 184.

²⁴ Związek Syjonistów-Rewizjonistów – prawnicowa żydowska partia polityczna o charakterze nacjonalistyczno-syjonistycznym wyodrębniona ze Światowej Organizacji Syjonistycznej,

ortodoksyjna partia Poalej Syjon²⁵, Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora, organizacja skautowska Ha Szomer ha-Cair, międzynarodowa organizacja syjonistyczna kobiet Women's International Zionist Organization²⁶, Żydowski Fundusz Narodowy – Keren Kajemet Leisrael), socjalistyczna partia Bund²⁷, organizacja dobroczynna „Linias Hacedek” [hebr. dyżurny przy chorym]²⁸, szkoły, kina, związki zawodowe, środowiska literackie. Ukazywały się też żydowskie jednodniówki lokalne ogólne, adresowane do całej społeczności, typu „Bjelsker štim” [Głos bielski], „Montikdike cajtung” [Gazeta poniedziałkowa, Białystok], „Najer greiwer wort” [Nowe słowo Grajewa], „Suvalker lebn” [Życie suwalskie] lub jednodniówki świąteczno-jubileuszowe (zwykle hebrajskie).

Bardzo niska (5) była liczba jednodniówek w języku białoruskim. W Białymstoku wydano: „Adozva!” [Odezwa!], „Adnadnëuka «Zjarnja»” [Jednodniówka «Ziarna»], „Ljasny robotnik : adnadëuka vastujučych ljasnych rabotnikau” [Leśny robotnik : jednodniówka strajkujących leśnych pracowników]. Pod takim samym tytułem wydano jednodniówkę w języku polskim oraz drugą po

---

działająca w II Rzeczypospolitej. Od 1931 r. samodzielna organizacja. Jej założycielem i wieloletnim przywódcą był Włodzimierz Zeew Żabotyński, współpracowała m.in. z młodzieżową organizacją Brit Trumpeldor, [http://www.jhi.pl/psj/rewizjonisci_\(Rewizjonisci\)](http://www.jhi.pl/psj/rewizjonisci_(Rewizjonisci)), [dostęp 13.05.2016].

- ²⁵ Poalej Syjon, Poale Cijon, właśc. Żydowska Socjalno-Demokratyczna Partia Robotnicza Robotnicy Syjonu, jidysz: Jidisze Sozialistisz-Demokratizsze Arbajter Partaj Poalej Sijon – powstała w 1905 r. Od 1918 r. działała na obszarze całego kraju. Głównym celem było utworzenie w Palestynie państwa żydowskiego na zasadach socjalistycznych. Partia postulowała autonomię Żydów w Polsce. Od 1920 r. istniały jednocześnie: Poalej Syjon-Prawica (Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza Robotnicy Syjonu) oraz Poalej Syjon-Lewica (Żydowska Socjalno-Demokratyczna Partia Robotnicza Robotnicy Syjonu), kładąca nacisk na postulaty socjalne, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Poalej-Syjon;3958581.html>, [dostęp 13.05.2016].
- ²⁶ Women's International Zionist Organization WIZO, Międzynarodowa Syjonistyczna Organizacja Kobiet założona w Londynie w 1920 r. Działalność koncentrowała się na poprawie opieki społecznej kobiet i dzieci, zakładaniu instytucji społecznych oraz tworzeniu szkół zawodowych dla kobiet, <https://pl.wikipedia.org/wiki/WIZO>, [dostęp 13.05.2016].
- ²⁷ Bund, jidysz Allgemejner Jidyszער Arbeter Bund in Lite, Pojln un Russland, Powszechny Żydowski Związek Robotniczy na Litwie, w Polsce i w Rosji – partia socjaldemokratyczna powstała w 1897 r. w Wilnie, od 1918 działała w Polsce jako partia samodzielna. Walczyła o rozwiązanie kwestii żydowskiej przez socjalistyczną przebudowę społeczeństwa i zapewnienie Żydom autonomii. Współpracowała z PPS, a także w niektórych okresach z komunistami (1933–1935). Występowała przeciwko organizacjom syjonistycznym i ortodoksyjnym, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Bund;3881962.html>, [dostęp 13.05.2016].
- ²⁸ Żydowska organizacja dobroczynna założona w 1885 r. początkowo do opieki nad chorymi, biednymi i samotnymi Żydami, z czasem prowadziła szpitale, apteki, pogotowie ratunkowe. Zob. T. Wiśniewski, *Bractwo Dobroczynne Linias Hacedek w Białymstoku w latach 1885–1939*, „Białostoczczyzna” 1988, nr 1, s. 14-20.

polsku «Zasiew» : da Belaruskaha Pracoŭnaha Narodu!” [Do białoruskiego ludu pracującego]. Ponadto w Białymstoku ukazała się jedna białorusko-polska: „Jednodniówka «Predwyborny Wiestnik» [Przedwyborczy informator]. W Grodnie ukazały się białoruskie „Strecha” [Strzecha] i „Vystrał” [Wystrzał].

Jedną jednodniówkę w języku niemieckim wydała gmina ewangelicko-reformowana w Białymstoku – „Jednodniówka «Achtung»” [Uwaga]. Inne narodowości (Rosjanie, Tatarzy, Litwini) mieszkające na terenie województwa białostockiego nie wydawały jednodniówek w okresie międzywojennym.

Tabela 5. Liczba jednodniówek w województwie białostockim według chronologii wydawniczej

Rok	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Liczba	1	2	0	1	10	28	8	10	4	7	19
Rok	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Liczba	12	8	10	10	17	16	17	18	5	11	6

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie publikacji.

Pierwszą jednodniówką, która ukazała się w 1918 r. w Grodnie, jeszcze przed odzyskaniem niepodległości, której teksty powstały w 1917 r. była obszerna (122 s.) publikacja „Głosy z nad Niemna”²⁹, dotycząca historii, literatury, kultury, oświaty i gospodarki Grodna. Pierwszy tekst poświęcony był Tadeuszowi Kościuszce w 100. rocznicę śmierci. Urodził się on w Mereczowszczyźnie, niedaleko Słonimia, gdzie jego ojciec zarządzał majątkiem Sapiehów. W jednodniówce zamieszczono ustawy sejmowe odnoszące się do Grodna, informacje o pisarkach grodzieńskich (Elizie Orzeszkowej i Willi Zyndram-Kościalkowskiej), zabytkach (Pałac Tyzenhauza), szkolnictwie (Kolegium Księży Jezuitów), rolnictwie i przemyśle. Znalazły się również wspomnienia z wojny na tych terenach oraz informacje o strukturze ludnościowej i wyznaniowej Grodna.

Do 1921 r. ukazały się tylko 4 jednodniówki. W 1918 r. wyszła wspomniana jednodniówka „Głosy z nad Niemna”, natomiast w 1919 r. ukazały się 2 szkolne jednodniówki w Łomży („Jednodniówka Bratniej Pomocy Gimnazjum Męskie-

²⁹ Dostępna w Podlaskiej Bibliotece Cyfrowej.

go im. Tadeusza Kościuszki w Łomży”, „Jednodniówka Kółka Przyrodniczo-Geograficznego”), w 1921 ukazała się żydowska jednodniówka humorystyczno-satyryczna „Cu al di rojchot” [Do wszystkich diabłów : codzienna białostocka gazeta poświęcona próżniakom i bywalcom maskarad]. W 1922 r., gdy sytuacja w kraju po wojnie polsko-bolszewickiej w miarę ustabilizowała się, ukazało się 10 jednodniówek, w tym 6 polskich wyborczych (w 1922 r. odbywały się wybory prezydenta, do Sejmu i Senatu RP). W następnych latach ukazywało się po kilka (rzadko kilkanaście) jednodniówek w roku (wyjątkowo 28 w 1923, z czego 26 zastępowało numery ocenzonego za krytykę rządu „Dziennika Kresowego”). Były to:

- 13 października 1923 – „Nowy dziennik kresowy : jednodniówka”
- 14 października 1923 – „Kurjer kresowy : jednodniówka”
- 15 października 1923 – „Goniec kresowy : jednodniówka”
- 16 października 1923 – „Dzień kresowy : jednodniówka”
- 17 października 1923 – „Echo kresowe : jednodniówka”
- 18 października 1923 – „Przegląd kresowy : jednodniówka”
- 19 października 1923 – „Słowo kresowe : jednodniówka”
- 20 października 1923 – „Monitor kresowy : jednodniówka”
- 21 października 1923 – „Strażnica kresowa : jednodniówka”
- 22 października 1923 – „Orędownik kresowy : jednodniówka”
- 23 października 1923 – „Pocztka kresowa : jednodniówka”
- 24 października 1923 – „Pobudka kresowa : jednodniówka”
- 25 października 1923 – „Sztandar kresowy : jednodniówka”
- 26 października 1923 – „Trybuna kresowa : ednodniówka[!]”
- 28 października 1923 – „Pochodnia kresowa : jednodniówka”
- 29 października 1923 – „Trybuna kresowa : jednodniówka”
- 30 października 1923 – „Myśl kresowa : jednodniówka”
- 31 października 1923 – „Znicz kresowy : jednodniówka”
- 1 listopada 1923 – „Wiarus kresowy : jednodniówka”
- 2 listopada 1923 – „Epoka kresowa : jednodniówka”
- 3 listopada 1923 – „Zorza kresowa : jednodniówka”
- 4 listopada 1923 – „Ruch kresowy : jednodniówka”
- 5 listopada 1923 – „Poniedziałek kresowy : jednodniówka”
- 6 listopada 1923 – „Wtorek kresowy : jednodniówka”
- 7 listopada 1923 – „Środa kresowa : jednodniówka”
- 8 listopada 1923 – „Czwartek kresowy : jednodniówka”

Widoczny był też spadek liczby jednodniówek w okresie szczytu kryzysu gospodarczego (1929-1932). W latach trzydziestych uaktywniły się szkoły wojskowe, organizacje paramilitarne, młodzieżowe organizacje polskie (Legion Młodych), syjonistyczne organizacje żydowskie. W 1939 r. nie ukazała się żadna jednodniówka polska, natomiast ukazało się 6 jednodniówek żydowskich (Białystok - 2, Łomża - 2, Suwałki - 1, Grodno - 1). Ostatnią z nich (szkolną) wydało w czerwcu 1939 r. w Grodnie.

Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe

Na terenie województwa białostockiego były ulokowane dowództwa okręgów i brygad, w kilkunastu miejscowościach stacjonowały jednostki wojskowe: w Grodnie (piechota i artyleria), w Wołkowysku (strzelcy konni), w Suwałkach (piechota, kawaleria, artyleria konna), w Augustowie (kawaleria, artyleria konna), w Białymstoku (piechota), w Grajewie (strzelcy konni), w Ostrowi (artyleria lekka), w Zambrowie (piechota, artyleria ciężka), w Łomży (piechota), w Ostrołęce (kawaleria). Mniejsze jednostki znajdowały się w Małkini, Osowcu, Sejnach (Korpus Ochrony Pogranicza). Ponadto w Komorowie koło Ostrowi i Zambrowie znajdowały się trzy „podchorążówki”³⁰. Poszczególne roczniki tych szkół wydawały okolicznościowe jednodniówki, zwykle zawierające fotografie podchorążych, kadry i szkoły. Szkoła w Komorowie wydała 3 („Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty O.K. nr 1. – Ostrów-Komorowo”, 1925, „Rzeczpospolita podchorążacka : jednodniówka podporuczników XIII promocji”, 1936, „Rzeczpospolita podchorążacka : jednodniówka podporuczników XV promocji”, 1938).

Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie w latach 1931-1935 wydała 7 jednodniówek o jednakowym tytule, odpowiadającym nazwie szkoły, w podtytule wskazywano rocznik (np. „Szkola Podchorążych Rezerwy Piechoty : Zambrów 1930-1931”). Mazowiecka Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii wydała tylko jedną kilkustronicową jednodniówkę („Nasze sprawy : jednodniówka trzeciej baterii Mazowieckiej Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii”, 1938).

³⁰ J.J. Milewski, *Wojna i dwie okupacje*, [w:] *Historia województwa podlaskiego*, dz. cyt., s. 218.

Szkoły wojskowe wydawały jednodniówki związane ze szkoleniami. Miały one jednolity tytuł „Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy”, numer dywizji i pułku, zawierały nazwiska szefów kursu, wykazy słuchaczy, sprawozdania z działalności oraz teksty związane zwykle z marszałkiem Piłsudskim i wojskiem. Takie 2 jednodniówki wydał Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy 18 Dywizji Piechoty przy 71 Pułku Piechoty w Zambrowie („Jednodniówka 1935”, „W służbie Ojczyzny” – jednodniówka rocznika 1935/1936 Żelaznej Dywizji, wydana w Zambrowie-Czerwonym Borze), natomiast Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy w Grodnie wydał jednodniówkę pt. „Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy 29 Dywizji Piechoty w 76 Lidzkim P.P. im. Ludwika Narbutta : Grodno 1934-1935”.

Jednodniówki wydawane były przez związki legionistów, Polską Organizację Wojskową, okręgi wojskowe, pułki. Z okazji imienin marszałka Piłsudskiego Związek Legionistów w Grodnie wydał jednodniówkę pt. „Dziewiętnasty marzec” (1933). POW opublikowała „Jednodniówkę Koła Związku P. O. W. Grodno” (1936), a Okręg Korpusu nr 3 w Grodnie firmował jednodniówkę „Junak kresowy : jednodniówka poświęcona sprawom przysp. wojsk. i wych. fizyczn. na terenie okręgu Korpusu Nr III” (1932). Z kolei 29 Pułk Artylerii Polowej w Grodnie wydał „Jednodniówkę 29 P. A. P. : 7.VIII.1925”, a Pułk Piechoty w Zambrowie jednodniówkę „71 Pułk Piechoty, Zambrów : 26 września 1930”. Jedną jednodniówkę wydał 41 Suwalski Pułk Piechoty („Ilustrowana jednodniówka 41 Suwalskiego Pułku Piechoty : wydana w dniu wręczenia sztandaru 3 czerwca 1923”).

Organizacją, która wydała 3 jednodniówki była Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej Państwa. W 1924 r. w Suwałkach ukazała się jednodniówka „Skrzydlaty obrońca : jednodniówka poświęcona najaktualniejszym zadaniom obrony państwa”. W następnych latach w Białymstoku ukazały się 2 jednodniówki Ligi („X-lecie L.O.P.P. : jednodniówka Komitetu Wojewódzkiego Ligi Ochrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Białymstoku 14-21 maja 1933”, „L.O.P.P. w województwie białostockim w roku 1937”). Miały one charakter informacyjny i szkoleniowy, ale przede wszystkim propagandowy, czego przykładem jest wspomniana wyżej jednodniówka wydana z okazji 10-lecia Ligi w Białymstoku. Zawierała ona wykaz trzynastu komitetów powiatowych Ligi oraz informacje lokalne dotyczące komitetu wojewódzkiego Ligi, kopię odręcznego pisma wojewody białostockiego Mariana Zyndrama-Kościałkowskiego oraz list kardynała Augusta Hlonda dotyczący ewentualnego zagrożenia i wojny, informacje o lot-

nictwie, modelarstwie lotniczym, o gazach trujących i bombach biologicznych. W końcowej części zamieszczono reklamy książek z zakresu lotnictwa i obrony przeciwlotniczej oraz reklamę PLL LOT. Wzywano w niej do zapisywania się do komitetów obrony, do szkolenia się w zakresie samoobrony. W liście, zamieszczonym we wspomnianej jednodniówce, wojewoda białostocki pisał: „Jednym z podstawowych warunków zwycięstwa w przyszłej wojnie – to dobrze wyposażone bohaterskie wojska lotnicze, oraz świadoma, dobrze wyszkolona, samoobrona ludności przed atakami eskadr lotniczych i gazów trujących, umożliwiające wewnątrz kraju spokojną pracę gospodarczą obywateli. Marjan Kościółkowski. Białystok 27.4.33 r.”³¹. Natomiast prymas Polski, kardynał August Hlond w swoim liście z lipca 1932 r. pisząc o niebezpieczeństwie wojny lotniczej i gazowej, zapewniał, że „Polska tą dziejową winą się nie obarczy. Polska pożogi wojennej wzniecać nie będzie. Ale gdyby się ta katastrofa mimo wszystko ziścić miała, będzie elementarnym obowiązkiem chrześcijańskim i obywatelskim ratować ludność i dobytek narodowy od zagłady w czasie napadów, zwłaszcza lotniczych i gazowych”³².

Jednodniówki wydawały też istniejące w różnych miejscowościach związki strzeleckie i paramilitarne organizacje młodzieżowe. W Grodnie Związek Strzelecki wydał 4 jednodniówki („Piłsudski w Grodzieńszczyźnie”, „Jednodniówka kresowa”, „Jednodniówka Grodzieńskiego Okręgu Związku Strzeleckiego : wydana dla tych, którzy pragną nas poznać i z nami współpracować”, „W rocznicę 1533-1918-1933 : jednodniówka Akademickiego Oddziału Związku Strzeleckiego w Grodnie”). 2 jednodniówki wydał Związek Strzelecki w Białymstoku („Jednodniówka Akademickiego Oddziału Związku Strzeleckiego w Białymstoku”, „Dziesięciolecie Strzelca Białostockiego : wydanie jubileuszowe Komitetu Dziesięciolecia Związku Strzeleckiego”). Jedną jednodniówkę firmował Związek Strzelecki w Suwałkach („W hołdzie Komendantowi na dzień 19 marca 1927 r.” [imieniny J. Piłsudskiego]).

W 1924 r. Powiatowa Rada Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Bielsku Podlaskim wydała jednodniówkę „Zdrowie i siła”. We wrześniu 1937 r. w Wysokiem Mazowieckiem obchodzono uroczystości związane

³¹ „X-lecie L.O.P.P. : jednodniówka Komitetu Wojewódzkiego Ligi Ochrony Powietrznej i Przeciwigazowej w Białymstoku 14-21 maja 1933”. Białystok 1933, http://polona.pl/item/601685_s.2, [dostęp 07.05.2017].

³² Tamże, s. 18.

z przysposobieniem wojskowym i wychowaniem fizycznym młodzieży. Z tej okazji ukazała się w Białymstoku jednodniówka „Święto P.W. i W.F. : Wysokie Mazowieckie”.

Jednodniówki młodzieżowe

W okresie międzywojennym na terenie województwa białostockiego nie było szkół wyższych, dlatego nie powstawały tu jednodniówki akademickie, jedynie studenci żydowscy zrzeszeni w Żydowskim Akademickim Kole Białostoczan dwukrotnie (1931, 1932) wydali w Białymstoku jednodniówkę „My akademicy : pismo wydane z okazji Tygodnia Akademika-Żyda” (tekst równoległy w jęz. hebrajskim, jidysz i polskim). Ukazywały się natomiast jednodniówki szkolne (11) polskie i żydowskie, zwykle wydawane z okazji jubileuszu szkoły, ale także na zakończenie roku szkolnego. Oprócz informacji o szkole, patronie, stanowiły też forum dla prób literackich (poetyckich) i tzw. popisów artystycznych uczniów. Miały charakter wychowawczy i patriotyczny. Przykładem może tu być jednodniówka „Ogniwo”, wydana w 1936 r. przez klasę ósmą Państwowego Gimnazjum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Białymstoku. Ta obszerna (119 s.) jednodniówka składała się z trzech części. Pierwsza zawierała tekst o naukowej działalności prezydenta RP Ignacego Mościckiego, orędzie prezydenta o śmierci marszałka J. Piłsudskiego, tekst o kulcie marszałka w szkole, wspomnienia z pogrzebu. Druga część dotyczyła działalności szkoły: wywiad z dyrektorem, wspomnienia opiekuna klasy, statut samorządu. Trzecia, największa część, to teksty uczniów: szkice o Zofii Nałkowskiej, Stanisławie Wypiańskim, lotnikach Franciszku Żwirce i Stanisławie Wigurze, wiersze, opowiadania, wspomnienia, scenki dramatyczne, apele, przemówienia, listy do uczniów z innych szkół (na Polesiu, w Brazylii), do żołnierzy batalionu Korpusu Ochrony Pogranicza w Sejnach. Jednodniówka opatrzona była portretami Ignacego Mościckiego, Józefa Piłsudskiego, Zofii Nałkowskiej oraz zdjęciami plenerowymi i rysunkami.

Przykładem jednodniówki patriotycznej skierowanej do młodzieży Grodna był druk „W dwudziestą rocznicę odzyskania niepodległości : swoim Wychowankom Szkoła” (nie podano wydawcy), zawierający skrócony opis historii Polski w latach 1918–1938, w tym portrety osób zasłużonych dla niepodległości (J. Piłsudski, I. Mościcki, E. Rydz-Śmigły), chronologię ważnych wydarzeń w Polsce oraz część poświęconą historii Grodna w okresie międzywojennym.

W 1919 r. ukazała się „Jednodniówka Bratniej Pomocy Gimnazjum Męskiego im. T. Kościuszki w Łomży”, z której dochód był przeznaczony na wycieczkę uczniów. W Grajewie wydano „Jednodniówkę grajewską : organ Koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Grajewie”, natomiast uczennice Gimnazjum im. M. Konopnickiej w Suwałkach wydały jednodniówkę „Jutrzenka”. Na zakończenie roku szkolnego (1935 i 1936) uczniowie gimnazjum im. H. Sienkiewicza wydali dwukrotnie „Jednodniówkę uczniów Polskiego Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w Białymstoku”. Z okazji jubileuszu ukazała się „Jednodniówka : 29 listopada 1935 roku : dwudziestolecie istnienia Państwowego Gimnazjum im. kr. Zygmunta Augusta w Białymstoku”. Koło Polonistów Państwowego Gimnazjum Męskiego im. A. Mickiewicza w Grodnie wydało jednodniówkę „Znicz”. 2 jednodniówki wydali uczniowie z Wołkowyska („Ku światłu”, „Jednodniówka Szkolnej Młodzieży Wołkowyska”).

W czerwcu 1939 r. jednodniówkę hebrajsko-polską wydali uczniowie szkoły żydowskiej w Grodnie: „N'gohot” = „Brzaski” : pismo jednorazowe uczniów Prywatnego Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnego z hebrajskim językiem nauczania...”. Była to ostatnia jednodniówka wydana w województwie białostockim przed wybuchem wojny.

Jednodniówki wydawał Związek Harcerstwa Polskiego. Hufiec w Białymstoku wydał jednodniówkę „Harce”, a Hufiec grodzieński „Nowe szlaki”. Chorągiew Białostocka ZHP wydała w Grodnie „Wici Złotu”, a 1. Męska Drużyna Harcerska w Grajewie – jednodniówkę „Ognisko”.

Jedną z organizacji młodzieżowych typu społecznego był Legion Młodych, który miał swoje komendy (koła) w różnych miastach. Organizacja ta wydała 6 jednodniówek w Grodnie (4 w latach 1934–1935, zatytułowane „Legion Młodych : jednodniówka Komendy Obwodu Legjonu Młodych, Grodno”, „Legion Młodych : jednodniówka Komendy Obwodu Legjonu Młodych, Grodno : wyd. z okazji pięćdziesięciolecia [pięćciolecia!] istnienia Legjonu Młodych”, „Sprawiedliwość ludowa – jednodniówka Komendy Obwodu Legjonu Młodych, Grodno”). Podobne jednodniówki ukazały się w tym samym czasie w Białymstoku („Jednodniówka Białostockiego Okręgu Legjonu Młodych”), w Ostrowi Mazowieckiej („Pod prąd : jednodniówka Legjonu Młodych w Ostrowi Mazow.”) i Łomży („O Polskę sprawiedliwą : jednodniówka Legjonu Młodych”).

Ukazywały się też jednodniówki kierowane ogólnie do młodzieży – dwukrotnie wydawany w 1925 r. „Głos młodzieży polskiej : jednodniówka białostocka”, 2 jednodniówki o charakterze partyjno-politycznym wydano w Łomży z okazji

1 maja „Pochodnia : jednodniówka Związku Polskiej Młodzieży Socjalistycznej Środowiska Łomżyńskiego” (1925) i „Nowe życie : jednodniówka Związku Młodzieży Socjalistycznej w Łomży” (1926).

Młodzież żydowska zrzeszona w organizacji syjonistycznej Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora wydała w Białymstoku jednodniówki „Tel-Chaj” i „Bejtjar”. Żydowski ruch skautowy, zakładający tzw. gniazda w różnych miejscowościach wydał jednodniówkę „Gazeta jubileuszowa : gazeta organizacji „Haszomer Hacair” w Ostrowi Maz. : 1925–1930 : wydana z okazji 5-lecia założenia gniazda w grudniu 1930 r.”

Kolejną organizacją żydowską była Women’s International Zionist Organization, syjonistyczna organizacja kobieca, która wydała w Białymstoku „Głos młodego W.I.Z.O. : jednodniówka” (w jęz. pol.).

Były też jednodniówki kierowane do młodzieży pracującej (czasem bez podania wydawcy), jak np.: „Głos młodzieży polskiej : jednodniówka białostocka” (22 lutego 1925, 15 listopada 1925), „Arbeiter jungt” [Młodzież robotnicza], wydana przez Oddział Młodzieżowy przy Żydowskim Urzędzie Kultury w Białymstoku (1928).

Jednodniówki kulturalno-literackie i humorystyczno-satyryczne

Stosunkowo mało było jednodniówek, które powstawały z okazji jakichś wydarzeń kulturalnych czy dla uczczenia jubileuszu jakiejś osoby. Jedną z nich była wydana w Grodnie „Nad Niemnem : jednodniówka ku czci Elizy Orzeszkowej w XXIII rocznicę jej zgonu” (1933). Również w Grodnie wydano jednodniówkę „Pod protektoratem Pana Wojewody Białostockiego Stefana Kirtiklisa i Pana Dowódcy Okręgu Korpusu III Generała Franciszka Kleeberga jubileusz XXV-letniej pracy aktorskiej, XV-letniej dyrektorskiej działalności Józefa Grodnickiego Dyrektora Teatru Miejskiego im. El. Orzeszkowej w Grodnie i Teatru Objazdowego Samorz. Wojew. Białostockiego”.

Wydano też 7 jednodniówek związanych z kinami Białegostoku. Jednodniówki reklamowały filmy oraz podawały program kin („Białostocki kurier filmowy”, „Kurjer filmowy”, „Białystoker Film-Kurier” [Białostocki kurier filmowy], „Białystoker Film-Cajtung” [Białostocka gazeta filmowa], „Ostatnie nowiny”) i Grodna (dwukrotnie wydany „Dziennik filmowy Kinoteatru Apollo”).

Wydawano żydowskie jednodniówki humorystyczne, jak np. „Der Purim šrajber = Der Purim-szrajber : jednodniówka” [Pisarz purimowy wykle-

kotany na cześć balu prasowego Koła Literatów i Dziennikarzy Żydowskich w Białymstoku nabazgrany przez Unkelusa, obszarpany przez Tolę], „Cajtung kačke” [Kaczka dziennikarska : wydana na cześć balu prasowego Białostockiego Koła Literatów i Dziennikarzy], „Der Pesachdiker Kańczuk : wypełniony humorem satyrą i dowcipami” [Pesachowy bicz], „Dos naje wort : organ far kritik iber kunst, teater, prese und farš.-msukn-kranke instytucjes” [Nowe słowo : organ zajmujący się krytyką sztuki, teatru, prasy i różnych niebezpieczeństw chorych instytucji].

Jednodniówki zawodowe

Niewiele (12) było jednodniówek wydawanych przez przedstawicieli różnych zawodów, najczęściej czczących swoje jubileusze. Strażacy firmowali „Jednodniówkę wydaną z okazji 50-letniego jubileuszu istnienia Ochotniczej Straży Pożarnej w Suwałkach w dniu 17 maja 1931 r.”. Nauczyciele – „15 lat w służbie idei : jednodniówka wydana z okazji 15-lecia istnienia Oddziału Powiatowego Zw. N.P. w Bielsku Podlaskim : 1919–1934”) i „Jednodniówkę pedagogiczną” (Białystok, 1922). Bankowcy żydowscy wydali „Jojvi-heft : cu der 10-joriger ekzistenc fun der Sojherim-Bank in Wilkowisk 1926 X 1936” [Zeszyt jubileuszowy : z okazji 10-lecia istnienia Banku Kupieckiego Spółdzielczego w Wołkowysku], handlowcy: „Głos kupców” (Białystok, 1928), „Bjuletin fun Algemajnem Profesioneln Fajern fun Handel-un-Bjuro-Ongeštelte in Poljn, Optejlung Bjalistok” [Biuletyn zawodowy z okazji święta handlowców i pracowników biurowych : oddział w Białymstoku], rzemieślnicy w Białymstoku: „Rzemieślnik” – jednodniówka Centralnego Związku Rzemieślniczego w Polsce, „Unzer hantwerker štime : organ far ale handwerker-cekn un sekcje fun Bjalistoker Wojwodšaft = „Nasz głos rzemieślniczy” : jednodniówka [sekcji województwa białostockiego]. Wydano też jednodniówki poświęcone spółdzielczości w Łomżyńskim: „Ku lepszej przyszłości : jednodniówka poświęcona sprawom spółdzielczym Ziemi Łomżyńskiej”, „Najer wort : jednodniówka dla propagandy spółdzielczości i o życiu Żydów” [Nowe słowo].

Do jednodniówek zawodowych można też zaliczyć jednodniówki „Przegląd skarbowy na okręg Izby Skarbowej w Białymstoku : pismo poświęcone praktyce i teorii skarbowości” oraz „Praca twórcza : jednodniówka Obozu Pracy Twórczej w Białymstoku”.

Jednodniówki polityczne

Jednodniówki o charakterze politycznym, wyborczym, samorządowym, społecznym były wydawane przez organizacje, partie, związki polityczne, gminy, rady miejskie, organizacje społeczne. Jednodniówki polityczne pojawiały się zwykle w okresach przedwyborczych i niosły treści agitacyjne. Taki charakter miały jednodniówki białostockie z października i listopada 1922 r. przed wyborami prezydenckimi oraz do Sejmu i Senatu RP. Ich tytuły rozpoczynały się od słowa jedność („Jedność”, „Jedność narodowa”, „Jedność narodu”, „Jedność niezbędna”, „Jedność polska”, „Jedność przedwyborcza”). Jednodniówkami wyborczymi do Sejmu Polskiego 1928 r. była polsko-białoruska „Predwyborny Wiestnik” [Przedwyborczy informator], wydana w Białymstoku oraz „Strecha” [Strzecha] wydana w Grodnie, w której zachęcano do głosowania na Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem. Do grupy politycznych można też zaliczyć białostockie jednodniówki białoruskie wydane przez okręgowy komitet Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi: „Robotnik leśny w strajku : jednodniówka strajkujących robotników leśnych” (grudzień 1933) oraz „Ljasny robotnik : adnadëuka vastujučych ljasnych rabotnikau” [Leśny robotnik : jednodniówka strajkujących robotników leśnych, styczeń 1934]. Miały one charakter społeczno-polityczny, wzywano w nich do podjęcia strajku przez robotników w nadleśnictwach Białostocczyzny i Słonimszczyzny w celu uzyskania podwyżki zarobków. Obydwa druki wydał Komitet Okręgowy Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi.

Niezbyt liczne były na terenie województwa białostockiego jednodniówki partyjne. Jedną wydało Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji w Białymstoku („Głos Białegostoku : jednodniówka wydana z okazji Zjazdu Wojewódzkiego Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego”). Inicjatorem drugiej było Stronnictwo Narodowe w powiecie ostrołęckim („Głos Ziemi Ostrołęckiej : jednodniówka poświęcona pracy Stronnictwa Narodowego w pow. ostrołęckim”).

Żydowskie jednodniówki polityczne i wyborcze były związane z ruchem syjonistycznym, często w ich tytułach występowały słowa „weker” [pobudka] lub „syjonizm”. Można tu wymienić: „Der bjalostoker weker” [Pobudka białostocka], „Najer weker” [Nowa pobudka], „Unzer wal-weker” [Nasza pobudka]

wyborcza], „Głos syjonistyczny”, „Undzer wort : bjelsker sijenistiše ojsgabe” [Nasze słowo : wydanie bielskie syjonistyczne]. Dotyczyły one wyborów do Sejmu i/lub Senatu, np.: „Der wajler : organ syjonistycznej partii Hitachdut” [Wyborca], „Der weg” [Droga], jednodniówka wyborcza Bloku Mniejszości Narodowych, lista nr 18. Część żydowskich jednodniówek wyborczych firmowały partie socjalistyczne, jak np. Bund w Łomży „Unzer lomżer weker” [Nasza łomżyńska pobudka], „Unzer ruf” [Nasz zew] i w Białymstoku „Forojs cum zig! : jednodniówka „Bund” [Naprzód do celu!]. Białostockie gminy żydowskie wydały jednodniówkę „Di jidisze Kehile” [Gmina żydowska], „Syjenistišer wal-platform cu der quehile in Krinki” [Syjonistyczna platforma wyborcza do gminy w Krynkach], a w Suwałkach ukazała się jednodniówka dotycząca wyborów przedstawicieli na XIX międzynarodowy kongres syjonistyczny w Lucernie („Suwalker štime” [Głos suwalski]).

W Grodnie i Ostrowi wydano jednodniówki dotyczące Żydowskiego Funduszu Narodowego (Keren Kajemet Leizrael, Keren Hajesod), gromadzącego środki na wykup ziemi w Palestynie. Były to: „Dritter Purim-bazar le-tojvet Qern Qajemet in Ostrow Maz. = III bazar dla Keren Kajemet Leizrael w Ostrowi Maz. : jednodniówka” oraz grodzieńskie Ha-yôbêl = „Hajowel” : Qeren Qayemet ...[Jubileusz : zbiór [prac] uczniów szkoły i młodzieży poświęcony podwójnemu jubileuszowi Keren Kajemet Leisrael i Chibbat Sjon] i “Qern ha-Jesod = Keren Hajesod : gewidmet dem „Kampejn” in Grodno : jednodniówka” [Fundusz Założycielski : poświęcone „Kampanii” w Grodnie].

Władze samorządowe w Białymstoku wydały w 1928 r. jednodniówki: „Rada i Magistrat m. Białegostoku”, „Samorząd białostocki”, „Sprawy miejskie”.

Jednodniówki społeczne

W Białymstoku działała, powstała w 1885 r. żydowska organizacja dobroczynna Linas Hacedek, pierwsza na terenie zaboru rosyjskiego, znana pod nazwą Żydowskie Towarzystwo Dobroczynne, której celem była pomoc charytatywno-medyczna osobom samotnym. Członkowie organizacji prowadzili nocne dyżury przy chorych, z czasem Towarzystwo zorganizowało ambulatoria, apteki i pogotowie ratunkowe. W latach dwudziestych powstały oddziały w Augustowie, Krynkach, Wołkowysku, Zabłudowie, Szczuczynie, a także w innych miastach

Polski³³. Linas Hacedek wydała w Białymstoku 2 jednodniówki: „Pogotowie Ratunkowe przy Tow. Linas Hacedek 1928–1933” (w j. pol.) oraz „Unzer Jubl : 50-letcie Linas-Hacedek : 1885–1935”.

Jedną jednodniówkę wydało w Białymstoku z okazji dziesięciolecia istnienia Żydowskie Towarzystwo Ochrony Kobiet „Di froj : ejmolige ojsgabe cum 10 jorkin jvl fun Frojen-Šuc Fajern : (gegrindet in jor 1926 : [5]687-[5]697 = Kobieta : jednodniówka : 1926-1936”).

W styczniu 1919 r. powstał Polski Czerwony Krzyż. W 1922 i 1924 r. Polskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża oddziału białostockiego wydało 2 obszerne ilustrowane jednodniówki zatytułowane „Polski Czerwony Krzyż na Kresach”.

Jednodniówki religijne

W czerwcu 1930 r. odbył się w Polsce I Kongres Eucharystyczny w Poznaniu. W następnym roku w maju odbył się Kongres Eucharystyczny w Archidiecezji Wileńskiej, któremu patronował arcybiskup Romuald Jałbrzykowski. Ze względu na rozległość archidiecezji ustalono kilkanaście miejsc kongresów dekanalnych³⁴. Z tej okazji ukazało się 5 jednodniówek (3 w Białymstoku, po jednej w Łapach i Postawach): „Bijcie serca, bijcie dzwony : jednodniówka Kongresu Eucharystycznego w Białymstoku”, „Pójdźcie – pokłońmy się Panu : jednodniówka Kongresu Eucharystycznego w Białymstoku”, „W blaskach Żywej Hostji : jednodniówka Kongresu Eucharystycznego w Białymstoku”. W tej ostatniej zamieszczono dodatek, zawierający program oraz skład Komitetu Kongresu Eucharystycznego w Białymstoku, w tym skład siedmiu Sekcji: Propagandowej, Akcji Katolickiej, Młodzieży Pozaszkolnej, Robotników, Tercjarskiej, Obchodowej, Mieszaniowej. Jednodniówka wydana w Postawach (woj. wileńskie) nosiła tytuł „Wznieśmy serca” (1931), natomiast „Bijcie serca, bijcie dzwony : pisemko wstępne Komitetu Kongresu Eucharystycznego w Łapach” ukazała się w 1933 r.

33 T. Wiśniewski, *Bractwo Dobroczynne Linas Hacedek w Białymstoku w latach 1885–1939*, „Białostoczczyzna” 1988, nr 1, s. 14-20.

34 O Kongresie Eucharystycznym zob. A. Szot, *Kongres Eucharystyczny w Archidiecezji Wileńskiej w 1931 roku*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2005, t. 4, s. 145-163.

Gmina ewangelicko-reformowana (luterańska) w Białymstoku, licząca ok. 3 tys. wyznawców (wraz z filiami w Supraślu, Choroszczu, Łapach, Wasilkowie)³⁵ wydała „Jednodniówkę «Achtung» : evangelische Mitbürger!” [Uwaga : ewangelicy], jedną wydał też powstały w 1938 r. w Grodnie Prawosławny Instytut Naukowo-Wydawniczy („Głos prawosławia : jednodniówka : w dwudziestą rocznicę odrodzenia Rzeczypospolitej Polskiej”).

Żydzi wydawali jednodniówki z okazji swoich świąt, np.: „Akdomot” [gazeta na święto Szawout (Zielone Świątki)], „Unzer weg : Pejseh-numer” [Nasza droga : numer na święto Pesach].

* * *

Na terenie województwa białostockiego aktywne były dwie narodowości – polska i żydowska, które adresowały jednodniówki do swoich przedstawicieli. Spośród 220 jednodniówek, 137 wydali Polacy (najwięcej w Grodnie i Białymstoku), 74 Żydzi (głównie w Białymstoku), 8 Białorusini, jedną jednodniówkę wydali przedstawiciele narodowości niemieckiej (pochodzenia niemieckiego, wyznania protestanckiego). Głównymi ośrodkami wydawniczymi były miasta Białystok, Grodno, Łomża. Pod względem społecznym najbardziej aktywne były środowiska wojskowe (szkoły, jednostki, organizacje paramilitarne – związki strzeleckie i organizacje przysposobienia wojskowego). Na drugim miejscu należy wskazać jednodniówki młodzieżowe polskie i żydowskie, powstałe z inspiracji organizacji harcerskich, skautowych, politycznych, społecznych, uczniów i studentów.

Kilka jednodniówek poświęcono konkretnym osobom: Elizie Orzeszkowej, Józefowi Piłsudskiemu (bezpośrednio 3, ale w wielu jednodniówkach pisano o nim i zamieszczano jego fotografie), dyrektorowi teatru w Grodnie Józefowi Grodnickiemu z okazji jubileuszu zawodowego oraz rabinowej Bejli Mirskiej z Zabłudowa.

Kilkanaście jednodniówek wydali przedstawiciele grup zawodowych (strażacy, kupcy, nauczyciele, bankowcy, spółdzielcy). Brak jest natomiast jednodniówek kierowanych do środowiska wiejskiego (prawdopodobnie powodem był

³⁵ O gminie zob. T. Wiśniewski, *Z dziejów gminy ewangelicko-augsburskiej w Białymstoku*, „Białostoczczyzna” 1988, nr 1, s. 27-29.

bardzo wysoki analfabetyzm na wsi). W środowisku żydowskim aktywne były partie polityczne oraz organizacje socjalistyczne i syjonistyczne, stowarzyszenia zawodowe, instytucje kultury, organizacje dobroczynne.

Jednodniówki miały charakter okolicznościowy i bieżący, podejmowano w nich aktualne zagadnienia, świętowano jubileusze, spotkania, zachęcano do udziału w różnych organizacjach politycznych, społecznych, paramilitarnych, agitowano przed wyborami do sejmu, senatu, samorządów, instruowano, jak zachować się w przypadku ataków gazowych, reklamowano filmy, publikowano utwory literackie itp. Z punktu widzenia przesłania wiele jednodniówek zarówno polskich, jak i żydowskich oraz białoruskich miało charakter patriotyczno-narodowy lub wręcz polityczno-agitacyjny.

ROZDZIAŁ III

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE NOWOGRÓDZKIM

W okresie międzywojennym województwo nowogródzkie obejmowało powiaty: baranowicki, duniłowicki (lub duniłowiczowski, do 1922), dziśnieński (do 1922), lidzki, nieświeski, nowogródzki, słonimski, stołpecki, szczuczyński (od 1929), wilejski (do 1922), wołożyński. Powiaty: duniłowicki, dziśnieński i wilejski w 1922 r. zostały włączone do Ziemi Wileńskiej. Stolicą województwa był Nowogródek (ok. 9,5 tys. mieszkańców), a głównymi miastami, biorąc pod uwagę liczbę ludności w 1931 r., były: Baranowicze (ok. 23 tys.), Lida (ok. 19 tys.), Słonim (ok. 16 tys.), Nieśwież (ok. 7 tys.), Stołpce (ok. 6,5 tys.), Wołożyn (ok. 6 tys.) i Kleck (ok. 6 tys.)¹. Województwo nowogródzkie było jedynym w II Rzeczypospolitej, w którym nie było żadnego tzw. miasta wydzielonego z powiatu, czyli stanowiącego odrębną jednostkę samorządową i liczącego co najmniej 25 tysięcy mieszkańców.

Według spisu ludności z 1921 r. województwo nowogródzkie liczyło 822.106 mieszkańców, w tym: Polacy stanowili 443.701 (54%), Białorusini 310.152 (37,7%), Żydzi 56.174 (6,8%), Litwini 9801 (1,2%), Rosjanie 1293 (0,2%). W 1931 r. liczba ludności zwiększyła się do 1.057.147, a struktura przedstawiała się następująco: Polacy 553.859 (52,39%), Białorusini 413.466 (39,11%), Żydzi 77.025 (7,29%), inni 12.797 (1,21%)².

¹ Na podstawie publikacji GUS *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej* wg stanu z 9 grudnia 1931 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Miasta_w_II_Rzeczypospolitej, [dostęp 03.06.2016].

² Zob. Rozdział I w tej publikacji.

Województwo miało zdecydowanie wiejski charakter. Większość mieszkańców utrzymywała się z uprawy roli (88,7%), niewielki procent z przemysłu (5,6%) oraz handlu i komunikacji (4,3%)³.

Chociaż sam region nie posiadał większych ośrodków kultury, to należy pamiętać, że kulturowo na ten teren oddziaływało sąsiednie Wilno. Oczywiście, miasteczka miały swoją lokalną tradycję, zwłaszcza Nowogródek i Nieśwież, które słynęły jako prężne ośrodki kulturalne jeszcze w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i tą sławą żyły jeszcze przez długi okres.

Według badań Niny Kraśko, w województwie nowogródzkim była tylko jedna oficyna wydawnicza profesjonalna (w Nowogródku), natomiast 9 innych instytucji (religijnych, oświatowych, kulturalnych) prowadziło działalność wydawniczą (dla porównania w województwie poleskim było 5 oficyn profesjonalnych i 25 innych)⁴. Ogólna liczba jednodniówek powstałych w województwie nowogródzkim w okresie międzywojennym była niewielka – zidentyfikowano 53 tytuły. Tak niska liczba druków tego typu może wynikać z wydawania ich w sąsiednich województwach, zwłaszcza wileńskim i białostockim. Warto też zwrócić uwagę, że kilkakrotnie drukowano jednodniówki w innych miejscowościach niż je wydawano. 4 druki z Lidy i jeden z Nowogródka wydrukowano w Wilnie, natomiast 2 jednodniówki – jedną z Baranowicz, drugą z Nowogródka drukowano w Warszawie. Ponadto, jednodniówkę „Strażaków czyn : jednodniówka wydana na pamiątkę 1-go Zjazdu Straży Pożarnych Okr. Baranowickiego 7 września 1930 r.” wydano w Baranowiczach, a jako miejsce druku podano Nowogródek. Geografię wydawniczą jednodniówek w województwie nowogródzkim ilustruje tabela 6.

Najwięcej jednodniówek ukazało się w Baranowiczach, wówczas największym mieście województwa. Miejscowość ta rozwijała się dzięki istniejącemu tam węzłowi kolejowemu oraz wojsku. Była siedzibą oddziału Garnizonu Baranowicze oraz Korpusu Ochrony Pogranicza. Stacjonowało tu m.in. dowództwo 20 Dywizji Piechoty oraz Nowogródzkiej Brygady Kawalerii. W mieście istniały gimnazja oraz szkoły średnie, m.in. technikum kolejowe oraz szkoła kupiecka⁵. Inicjatorami wydawania jednodniówek były organizacje polityczne, rzemieślnicze, sportowe, dobroczynne, wojskowe i strażackie.

3 *Ziemie północno-wschodnie Rzeczypospolitej. Informator społeczno-gospodarczy m. Wilna oraz województw Białostockiego, Nowogródzkiego, Poleskiego i Wileńskiego*. Wilno 1938, s. 16.

4 N. Kraśko, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 223-233.

5 J. Żmigrodzki, *Nowogródek i okolice*. Nowogródek 1931, s. 47-48.

Tabela 6. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie nowogródzkim

Miejsce wydania	Liczba tytułów	polski	jidysz	hebr.	jid./hebr./pol.	białorus.
Baranowicze	19	3	14			2
Ejszyszki	2		1		1	
Lida	9	6	3			
Nowogródek	11	9	1			1
Słonim	12	5	6	1		
Razem	53	23	25	1	1	3

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Na drugim miejscu wśród miejscowości, w których ukazywały się jednodniówki był Słonim. W mieście znajdowały się gimnazja i seminaria nauczycielskie, a także stacjonował 79 Pułk Strzelców Słonimskich im. Lwa Sapiehy. Jednodniówki wydawały organizacje katolickie (Akcja Katolicka), oświatowe, młodzieżowe, socjalistyczne i syjonistyczne.

Jednodniówki wydawano również w stolicy województwa – Nowogródku. Było to najmniejsze miasto wojewódzkie II Rzeczypospolitej, liczące niespełna 10 tys. mieszkańców, zamieszkałe w ok. 50% przez ludność żydowską, w ok. 25% przez polską i w 20% przez białoruską. W latach 1921-1930 wybudowano tu budynki rządowe⁶. Niemal wszystkie jednodniówki (9) były wydane przez polskie instytucje (Związek Strzelecki, Liga Obrony Powietrznej, Liga Morska i Kolonialna, Związek Legionistów Polskich, Związek Straży Pożarnych, Komitet Kupiectwa i Rzemiosła Chrześcijańskiego). Jeden druk wydał żydowski wyborczy Zjednoczony Blok Postępowy, jedną białoruską – osoba prywatna.

Z kolei Lida, pełniąca funkcję miasta powiatowego w okresie międzywojennym, znacznie się rozbudowywała. Oprócz inicjatyw budowlanych, powstało kilka znaczących gmachów rządowych i społecznych. Powstawały także nie-

⁶ Tamże, s. 21-23.

wielkie zakłady przemysłowe. W latach dwudziestych miasto było zamieszkałe w ok. 53% przez Żydów, w 42% przez katolików i w 5% przez ludność innych wyznań⁷. Jednodniówki wydawały organizacje związane z wojskiem (Związek Strzelecki, Związek Legionistów Polskich, 77 Pułk Piechoty), Liga Morska i Kolonialna, Robotniczy Instytut Oświaty i Kultury. 3 jednodniówki ogólne opublikowało środowisko żydowskie.

Szczegółowy rozkład terytorialny jednodniówek wydawanych na terenie województwa nowogródzkiego odzwierciedla Aneks 2.

Najwięcej jednodniówek na tym terenie wydano w języku jidysz i hebrajskim – 27, czyli połowę tego typu druków, przy czym ludność żydowska stanowiła tylko ok. 7% mieszkańców województwa. Jednodniówki żydowskie wydawały organizacje syjonistyczne lub popierające je (Syjoniści-Rewizjoniści, Liga Pomocy Pracującym w Palestynie, Syjonistyczna Partia Pracy „Hitachdut”), w tym organizacje młodzieżowe (Brit-Trumpeldor, Towarzystwo Żydowskiej Syjonistycznej Młodzieży Skautowej „Hanoar Haiwri”⁸) oraz socjalistyczne (skautowska „Jidiš-Socjalistišer Farband „Frajer Skojt”, „Jugnt-Bund „Cukunft”⁹). Kilka jednodniówek wydały: związek rzemieślniczy, związek właścicieli i lokatorów, organizacje sportowe (Jidišer Turn-un-Sport Farejn, „Makabi”¹⁰), towarzystwa dobroczynne („Linias-Hacedek” i „Gmiłus Hased”)¹¹, komitet powołany z okazji Tygodnia Bibliotek w Słonimiu i jedną ugrupowanie partyjne Zjednoczony Blok Postępowy w Nowogródku. Ukazywały się też żydowskie jednodniówki lokalne ogólne, adresowane do całej społeczności, typu „Lider kurjer” [Kurier lidzki], „Der lider kurjer” [Kurier lidzki], „Lider štime” [Głos lidzki], „Słonimer judiše štime” [Słonimski głos żydowski], „Słonimer lebn” [Życie słonimskie].

⁷ Tamże, s. 58-61; L. Ciechanowicz, *Przemysł lidzki w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Ziemia Lidzka” 2000, nr 1 (41) [online: http://pawet.net/zl/zl/2000_41/5.html], [dostęp 03.06.2016].

⁸ Towarzystwo Żydowskiej Syjonistycznej Młodzieży Skautowej „Hanoar Haiwri”, założone w 1929 r. Celem towarzystwa było szerzenie idei skautingu i zdrowego trybu życia wśród młodzieży żydowskiej, <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/lwow/7,organizacje-i-stowarzyszenia/45110,ha-noar-ha-iwri-we-lwowie/>.

⁹ Jugnt-Bund „Cukunft” (jid. Związek Młodzieżowy „Przyszłość”; Cukunft) zob. R. II., p. 16.

¹⁰ Makabi (Makkabi) – Kluby Wszechświatowego Związku Żydowskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych „Makabi” były zakładane na ziemiach polskich od początku XX w. Organizowały imprezy sportowe, w tym tzw. makabiady, defilady, szkolenia instruktorskie, kolonie dla dzieci, a także posiadały własne biblioteki, chóry i orkiestry. <http://www.sztetl.org.pl/pl/term/446,maccabi-in-poland>, [dostęp 03.06.2016].

¹¹ Linias-Hacedek i Gmiłus Hased zob. R. II., p. 28 i 33.

Jednodniówek polskich wydano 23 (45%). Ich wydawcami były szkoły i jednostki wojskowe, oddziały Związku Legionistów Polskich, Związku Strzeleckiego, Ligi Morskiej i Kolonialnej. Jednodniówki opublikowały organizacje strażackie w Baranowiczach i Nowogródku oraz Liga Obrony Powietrznej Państwa w Nowogródku (2). W Słonimiu 3 jednodniówki wydała Parafialna Akcja Katolicka (1933, 1934, 1935). Pojedyncze jednodniówki wydały: Komitet Kupiectwa i Rzemiosła Chrześcijańskiego w Nowogródku, Związek Nauczycielstwa Polskiego w Słonimiu oraz Robotniczy Instytut Oświaty i Kultury im. Stefana Żeromskiego w Lidzie, Komitet „Dni Mickiewiczowskich” oraz Sekcja Propagandowa Komitetu Organizacyjnego Zawodów [Narciarskich]. Ukazała się również jednodniówka lokalna, adresowana do całej społeczności („Echo baranowickie”).

Tylko 3 jednodniówki wydano w języku białoruskim, mimo że było to województwo zamieszkałe w ok. 37% przez ludność białoruską. W Baranowiczach ukazały się „Samaurad naś” [Nasz samorząd] i „Wybuch” [Wybuch], w Nowogródku „Golas Belarusa” [Głos Białorusina]. Wydały je osoby prywatne.

Pierwsze jednodniówki z województwa nowogródzkiego odnotowano dopiero w 1926 r. Tak późne pojawienie się było spowodowane zapewne powojenną sytuacją ekonomiczną i polityczną na tych terenach oraz bliskością wileńskiego ośrodka wydawniczego. Ukazały się one w Baranowiczach (białoruska) i Nowogródku (polska). W stolicy województwa wydano druk „3 [trzeci] Tydzień Lotniczy : jednodniówka Komitetu Wojewódzkiego L.O.P.P. w Nowogródku”. Komitet ten znany z licznych działań na rzecz propagowania lotnictwa, organizował kursy instruktorów modelarstwa przeznaczone zwłaszcza dla nauczycieli szkół powszechnych, organizował koła szkolne, odczyty, pokazy, a także z okazji uroczystości wydawano jednodniówki lub dodatki do czasopism (np. w czasie VI Tygodnia L.O.P.P. Komitet Wojewódzki wydał dwustronicowy dodatek ilustrowany wspólnie z „Życiem Nowogródzkim”)¹². Z kolei w Baranowiczach w 1926 r. Wasyl Pławsiuk wydał społeczno-polityczną jednodniówkę białoruską „Wybuch” [Wybuch].

Najwięcej jednodniówek wydano w 1933 r. (14), z czego 8 były to druki żydowskie. W następnych latach ukazywało się po kilka druków w roku. Ostat-

¹² „Miesięcznik Młody Lotnik”. Wydawnictwo Komitetu Stołecznego Ligi Obrony Powietrznej Państwa zalecone przez Ministerstwo W.R. i O.P. dla szkół średnich, zawodowych i semin. naucz., Warszawa maj 1927, R. IV, Nr 5 (31) s. 127; „Skrzydłata Polska 1931, R. 2 (7), nr 1 (75), s. 4.

nie jednodniówki w okresie międzywojennym na tym terenie wydano w 1938 r. w Nowogródku. Były to okolicznościowe druki, jeden z okazji Tygodnia Kupiectwa i Rzemiosła Chrześcijańskiego („Swój do swego”, grudzień 1938), drugi upamiętniający „Dni Mickiewiczowskie” („W nowogródzkiej stronie”, październik 1938). Jednodniówki według chronologii w województwie nowogródzkim ukazuje tabela 7.

Tabela 7. Liczba jednodniówek według chronologii w województwie nowogródzkim

Rok	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Liczba	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2

Rok	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Liczba	4	4	1	8	14	5	5	3	2	2	-

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe

Na terenie województwa nowogródzkiego stacjonowało kilka jednostek wojskowych, które wydawały jednodniówki związane ze swoją działalnością. W Lidzie ukazał się druk jubileuszowy „W piętnastą rocznicę powstania Pułku 77 Piechoty (Strzelców Kowieńskich)” opisujący dzieje i działalność tej jednostki. Komitet Redakcyjny jednodniówki poświęcił ją Ziemi Kowieńskiej „z której większość wyszła i uczestniczyła w chwalebnych bojach pułku dla oswobodzenia Ojczyzny, niech przyjmie to jako skromny dowód hołdu za swój udział w ciężkich chwilach dla pomnożenia chwały Rzeczypospolitej”¹³. Obok wspomnień i omówienia aktywności jednostki, które ilustrowała również kronika, wymieniono oficerów i szeregowych odznaczonych orderem „Virtuti Militari” w 1922 r. Ponadto podano listę poległych i zmarłych od ran oraz imienny wykaz wszystkich oficerów Pułku. Osobny rozdział poświęcono Rodzinie Wojskowej. Stowarzyszenie powstało w 1925 r. w Warszawie na spotkaniu przedstawielek środowiska wojskowego, z udziałem Józefa Piłsudskiego. Organizacja ta miała

¹³ „W piętnastą rocznicę powstania Pułku 77 Piechoty (Strzelców Kowieńskich)”, Lida 1934, s. 2.

na celu integrację żon i rodzin wojskowych, a także nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów kulturalnych, ideowych i towarzyskich środowiska, niekiedy również udzielanie pomocy ekonomicznej. Za priorytetowe przyjęto wychowanie obywatelskie dzieci i młodzieży oraz pracę kulturalno-oświatową. Zwracano też szczególną uwagę na działalność na rzecz umacniania polskości na terenach pogranicznych. Rodzina Wojskowa wychodziła z licznymi inicjatywami również wobec środowiska cywilnego. Koła tej organizacji powstawały niemal w każdym garnizonie. W Lidzie powstało w maju 1931 r. Osobną jednodniówkę na temat Rodziny Wojskowej opublikowało koło w Słonimiu („Jednodniówka”), w której przypomniano powstanie organizacji, jej święto (3 lutego), omówiono pracę poszczególnych sekcji (społeczna, pracy, opieki nad dzieckiem, przysposobienia do obrony kraju, kulturalno-oświatowa, sportowa). Wspominano również o najważniejszych wydarzeniach stowarzyszenia. Z kolei w Baranowiczach ukazała się „Jednodniówka II Baonu Szkolnego 78 Pułku Piechoty z okazji[!] zakończenia XVI turnusu szkoły”. Obok artykułów majora Franciszka Gudakowskiego, dowódcy Batalionu Szkolnego i kilku tekstów uczestników kursu, wydrukowano fragmenty scenariusza przygotowywanej rewii, a także wiersze okolicznościowe. Druk kończył się spisem osób wchodzących w skład batalionu.

Dwie jednodniówki wydały oddziały Związku Legionistów, jedną w Lidzie („Jednodniówka : 1914–6.VIII.–1933”), drugą w Nowogródku („Jednodniówka Ziemi Nowogródzkiej : 1914 6 VIII. 1934”). W tej ostatniej, oprócz artykułów, listy poległych I Kadrowej i wspomnień dotyczących działalności Legionów apelowano o ofiary na rzecz powodzian w Małopolsce.

Jednodniówki wydawały też istniejące w różnych miejscowościach związki strzeleckie i paramilitarne organizacje młodzieżowe. W Lidzie Związek Strzelecki wydał: „Jednodniówkę : w dwudziestopięciolecie Związku Strzeleckiego : 1908–1933” i „Jednodniówkę Związku Strzeleckiego powiatu Lida : 19.III.1935 r.”. Poruszano w nich zagadnienia związane z działalnością Związku, w tym pracą wychowawczą, przysposobieniem wojskowym, wychowaniem fizycznym, szkoleniami zawodowymi oraz rolą kobiet w organizacji. Jedną jednodniówkę Związek wydał w Nowogródku. Poświęcono ją Józefowi Piłsudskiemu z okazji imienin („Komendantowi 19 marca 1935 r. strzelcy ziemi nowogródzkiej”).

Dwie jednodniówki wydała w Nowogródku Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej Państwa, w 1926 r. z okazji Tygodnia Lotniczego („3 [trzeci] Tydzień Lotniczy”), a w 1930 r. na Tydzień Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej („VII [siódmy] Tydzień L. O. P.”).

Warto też zwrócić uwagę na jednodniówki Ligi Morskiej i Kolonialnej, które wydawano z nadzieją, jak określono to we wstępie do jednej z nich, że: „pogłębi miłość ku morzu, poszerzy zasięg zainteresowań dla spraw z rozwojem Ligi Morskiej i Kolonialnej związanych i przyczyni się do zjednania nowych członków Ligi, tej awangardy mocarstwowej przyszłości Rzeczypospolitej”¹⁴. Organizacja ta stawiała sobie za cel propagowanie zagadnień morskich wśród społeczeństwa, a także działania na rzecz rozbudowy polskiej floty morskiej i rzecznej. W Lidzie wydano jednodniówkę „Liga Morska i Kolonialna Obwód Lida : 1932-1937”. Powstała ona z okazji „5-lecia prac, które doprowadziły do powstania Lidzkiego Obwodu i nadania mu dzisiejszego charakteru i rozmachu”¹⁵. Znalazły się w niej sprawozdania z działalności Ligi (organizacyjne, obwodu, działalności komitetu „Święta Morza”, sekcji Funduszu Obrony Morskiej), artykuły dotyczące Gdyni i portu gdyńskiego oraz powiązań regionu nadmorskiego z innymi regionami Polski. Zamieszczono również wiersze, m.in. Zygmunta Landfisa *Śmierć admirała* (w 300-tną rocznicę bitwy pod Oliwą). Dochód z jednodniówki miał być przeznaczony na fundusz uczczenia pamięci generała Gustawa Orlicz-Dreszera i Fundusz Obrony Morza. Natomiast w Nowogródku Liga wydała jednodniówkę z okazji Zjazdu Okręgowego („Zjazd Okręgowy L. M. i K. : rok 1936”).

Ukazywały się również druki o tematyce sportowej. Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Makabi” opublikowało w Baranowiczach z okazji pierwszej makabiady w Palestynie „Baranowičer „Makabi” cajtung” [Gazeta baranowickiego „Makabi”] oraz z okazji dziesięciolecia (1922-1932) istnienia organizacji „Makabi X jubilej” [Makabi X Jubileusz]. Natomiast w Nowogródku ukazała się jednodniówka „Królewski sport : jednodniówka poświęcona rozwojowi sportu narciarskiego oraz innych sportów w powiecie nowogródzkim”. Ten 16-stronicowy druk został wydany z okazji zawodów narciarskich o mistrzostwo Związku Strzeleckiego grupy „Wschód”, które odbyły się w marcu 1933 r. w Nowogródku.

Jednodniówki młodzieżowe

Niewiele było jednodniówek młodzieżowych. Oprócz wspomnianego druku wydanej przez Batalion Szkolny 78 Pułku Piechoty w Baranowiczach nie

¹⁴ „Liga Morska i Kolonialna Obwód Lida : 1932-1937”.

¹⁵ Tamże.

udało się ustalić żadnej jednodniówki szkolnej. 4 jednodniówki młodzieżowe wydały organizacje żydowskie. W 1929 r. w Słonimiu ukazała się jednodniówka „He-ḥāḇēr” [Towarzysz] jako organ Hanoar Haiwri, syjonistycznej organizacji skautowej, przeciwników asymilacji Żydów, kładącej nacisk na poszanowanie języka hebrajskiego i żydowskiej tradycji religijnej. W 1930 r. również w Słonimiu ukazała się jednodniówka organizacji socjalistycznej „Der Frajer Skojt” [Wolny skaut]. Natomiast młodzież zrzeszona w syjonistycznym Stowarzyszeniu Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora wydała w Baranowiczach jednodniówkę „Der ḥalušišer ןֿemet” in šajn fun der wirkleḱkajt” [„Pionierska prawda” w świetle rzeczywistości], dotycząca osadnictwa w Palestynie. Jednodniówkę „Unzer cukunft” [Nasza przyszłość] wydała młodzież bundowska w Słonimiu.

Jednodniówki kulturalno-literackie

W województwie nowogródzkim wydano 2 jednodniówki, które powstały z okazji wydarzeń kulturalnych. Pierwsza z nich „Bibliotek-Woḱ” [Tydzień bibliotek] została wydana z okazji Tygodnia Bibliotek w Słonimiu, drugą „W nowogródzkiej stronie” wydał komitet „Dni Mickiewiczowskich” w Nowogródku. W tej 17-stronicowej publikacji znalazły się artykuły dotyczące Adama Mickiewicza, jego życia i twórczości oraz Nowogródzczyzny (gospodarka, rzemiosło, kupiectwo). Zamieszczono portrety (m.in. Adama Mickiewicza i Tadeusza Rejtana) oraz ilustracje osób, zabytków i pejzaży kojarzących się z tą ziemią (jezioro Świtez, kościół farny w Nowogródku, grób Maryli Wereszczakówny w Bieniakoniach, dworek mickiewiczowski w Nowogródku, zamki w Nieświeżu, Mirze i Lidzie, kościół w Stołpcach).

Jednodniówki zawodowe

Ukazało się kilka jednodniówek wydanych przez przedstawicieli różnych zawodów, najczęściej czczących swoje jubileusze. Strażacy firmowali druk „Gore” : jednodniówka Nowogródzkiego Komitetu Tygodnia «Zapobiegajmy Pożarom»” oraz „Strażaków czyn” : jednodniówka, wydana na pamiątkę 1-go Zjazdu Straży Pożarnych Okr. Baranowickiego 7 września 1930 r.”. Znalazły się w niej materiały charakteryzujące pracę i rozwój straży pożarnych tego regionu, podkreślające jej zadania służby publicznej, wspomniano o inicjatywach i odwadze lokalnych strażaków, a także wymieniono władze Związku Straży Pożarnych. Jednodniów-

kę uatrakcyjniały wiersze o tematyce strażackiej, w tym Jana Kasprowicza (Inc. *Dalej, bracia, do ordynku! dalej!*) oraz dowcipy strażackie. Dołączono też program Zjazdu.

Jubileuszową jednodniówkę wydali nauczyciele: „Nasz lot : jednodniówka z okazji 10-cioletniego jubileuszu istnienia Oddziału Powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Słonimie : 1922–1932”.

Środowisko rzemieślnicze firmowało jednodniówki: „Fun cajt cu cajt” [Od czasu do czasu] dotyczącą spraw organizacyjnych Związku Rzemieślników i „Swoj do swego” wydaną z okazji Tygodnia Kupiectwa i Rzemiosła Chrześcijańskiego w Nowogródku. Z kolei Związek Właścicieli i Związek Lokatorów wydał „Der ojsweg” : komunikat fun BaCle-Batim-Farejn un Lokatorn-Farejn” [„Wyjście” : komunikat Związku Właścicieli i Związku Lokatorów].

Do grupy druków zawodowych o charakterze społeczno-politycznym można zaliczyć jednodniówkę „Front robotniczy w Lidzie”, wydaną przez Oddział Robotniczego Instytutu Oświaty i Kultury im. Stefana Żeromskiego w Lidzie. Związki Związków Zawodowych i miejscowa ich Tymczasowa Rada wzywały do manifestowania 1 maja. Oprócz manifestów, pojawiły się artykuły na temat roli klasy pracującej, scharakteryzowano cele i zadania Robotniczego Instytutu Oświaty i Kultury, a także dzieje ruchu zawodowego w regionie, przedstawiono sytuację Kresowego Związku Zawodowego Robotników Rolnych w Lidzie. Druk kończy się rezolucją w sprawie konsolidacji ludzi pracy, zapewnienia podstawowych praw socjalnych: ustalenia minimalnych płac, przestrzegania ośmiogodzinnego dnia pracy, sądów pracy, otoczenia specjalną opieką robotników rolnych, kobiet i młodocianych.

Jednodniówki polityczne i społeczne

Jednodniówki o charakterze politycznym, wyborczym, samorządowym były wydawane przez organizacje, partie, związki zawodowe, gminy. Pojawiały się zwykle w okresach przedwyborczych i niosły treści agitacyjne.

W województwie nowogródzkim wydano 4 jednodniówki przedwyborcze. W 1928 r. przed wyborami do gminy w Nowogródku ukazała się żydowska jednodniówka „Wal platform fun „Farejniktn Progresiwn Blok” cu di qehile waln in Nowogrudek” [Platforma wyborcza „Zjednoczonego Bloku Postępowego” w wyborach do gminy w Nowogródku].

Rok później ukazał się białoruski druk przedwyborczy do miejskiego magistratu - „Golas Belarusa” [Głos Białorusina], w którym podkreślano potrzebę istnienia szkolnictwa białoruskiego w Nowogródku. Zamieszczono także fragmenty utworów poety białoruskiego Alesia Haruna.

Natomiast w 1933 r. zaktywizowało się żydowskie środowisko rzemieślnicze w Baranowiczach i wydało w maju jednodniówki: „Hantwerker wort : umpartejiše, forwal-cajtung fun der hantwerker-organizacje” [Rzemieślnik: niepartyjna gazeta przedwyborcza Organizacji Rzemieślników] oraz „Hantwerker wort : umpartejiše, forwal-cajtung fun der hantwerker-organizacje” [Słowo rzemieślnicze : niepartyjna gazeta przedwyborcza organizacji rzemieślników].

Żydowskie jednodniówki polityczne i wyborcze były związane z ruchem syjonistycznym, ukazywały się na ogół w języku jidysz. Najwięcej wydano ich w Baranowiczach (4) i Słonimiu (2). Były to druki wydawane przez m.in. syjonistów-rewizjonistów w Baranowiczach: „Ejnmolike ojsgabe arojsgegebne durk di Sijojnim-Rewizjonim, welke anerkenen di legale rewizjonistiše welt-ekzekutiwe” [Jednodniówka wydana przez Syjonistów-Rewizjonistów] i „Ojfbaj : gewidmet dem ojfbaj fun ןEreš-Jišroןel” [Odbudowa : poświęcone odbudowie Palestyny]. Podobny charakter miały „Unzer tribune” [„Nasza trybuna : wydana przez Ligę Pomocy Pracującym w Palestynie w Baranowiczach i okolicy] oraz „Folk un land” [Naród i kraj], wydana w Słonimiu przez Syjonistyczną Partię Pracy „Hitachdut”. Inne tytuły wydane w Słonimiu, to: „Unzer protest” [Nasz protest], „Di riktikajt” [Słuszność]. W Ejszyszkach wydano jednodniówkę „Unzer fond [Nasz fundusz], która dotyczyła Żydowskiego Funduszu Narodowego (Keren Kajemet), gromadzonego na organizację osadnictwa w Palestynie.

Do jednodniówek społeczno-politycznych można zaliczyć druki lokalne ogólne, adresowane do miejscowej społeczności. W Baranowiczach: „Echo baranowickie” oraz „Samaurad naš” [Nasz samorząd], w Lidzie „Lider kurjer” [Kurier lidzki], „Der lider kurjer” [Kurier lidzki], „Lider štime” [Głos lidzki], a w Słonimiu „Slonimer judiše štime” [Słonimski głos żydowski] i „Slonimer lebn” [Życie słonimskie]. Charakter społeczno-polityczny miał też białoruski druk „Wybuch” [Wybuch], w którym broniono dwóch działaczy białoruskich – Antona Łuckiewicza oraz Józefa Mitkiewicza¹⁶.

¹⁶ J. Traczuk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 135; J. Gierowska-Kałuża, *Postaci czołowych działaczy białoruskich w świetle informacji Urzędu Komisarza Rządu na miasto Wilno w 1924 roku*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, 51 (2), s. 31-70.

W Baranowiczach ukazała się jednodniówka żydowskiego towarzystwa dobroczynnego „Linat-ha-Şedeq” ojsgabe” [„Linias-Hacedek”]. Stowarzyszenie Dobroczynne „Gmiłus Heseđ” (prowadzące bezprocentowe kasy pożyczkowe) w Ejszyszkach wydało jednodniówkę „Unzer hilf” [Nasza pomoc].

Jednodniówki religijne

Do tej kategorii zaliczyć można 3 jednodniówki Parafialnej Akcji Katolickiej w Słonimiu, wydane w latach 1933, 1934, 1935 pod wspólnym tytułem „Zorza słonimska”. Drukowane były w drukarni chrześcijańskiej w Słonimiu. W środowisku żydowskim wydano druk „Der $\supset$ emet wegn muser raboneł” [Prawda o rabinacie].

* * *

Na terenie województwa nowogródzkiego aktywne były przede wszystkim dwie narodowości – polska i żydowska, które adresowały jednodniówki do przedstawicieli swoich środowisk. Spośród 53 jednodniówek, 27 wydali Żydzi (głównie w Baranowiczach i Słonimiu), 23 Polacy (najwięcej w Nowogródku i Lidzie) oraz zaledwie 3 Białorusini. Pod względem społecznym najbardziej aktywne były środowiska związane z wojskowością. Na drugim miejscu należy wskazać przedstawicieli grup zawodowych (strażacy, rzemieślnicy, nauczyciele). Wśród wydawców żydowskich aktywne były organizacje o charakterze syjonistycznym i stowarzyszenia zawodowe.

Tylko jedną jednodniówkę poświęcono konkretnej osobie – Józefowi Piłsudskiemu („Komendantowi 19-marca 1935 r. strzelcy ziemi nowogródzkiej”). Nie było jednodniówek skierowanych wprost do kobiet, ale redagowały one niektóre z tych druków (np. „Rodzina Wojskowa”). Nie było jednodniówek kierowanych do społeczności wiejskiej.

ROZDZIAŁ IV

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE POLESKIM

W okresie międzywojennym województwo poleskie obejmowało powiaty: brzeski, drohicki, kobryński, kosowski (do 1935 iwacewski), koszyrski, łuniniecki, piński, prużański, stoliński (od 1922, utworzony z części powiatów łuninieckiego, sarnieńskiego i pińskiego), a także powiat sarnieński, który został odłączony od województwa poleskiego i przyłączony do województwa wołyńskiego (w 1930). Stolicą województwa był najpierw Pińsk (ok. 32 tys. ludności), a następnie Brześć nad Bugiem (ok. 48 tys. ludności)¹. Głównymi miastami, biorąc pod uwagę liczbę ludności w 1931 r., były: Dawidgródek (ok. 12 tys.), Kobryń (ok. 10 tys.), Łuniniec (ok. 9 tys.), Prużana (ok. 8 tys.) oraz Stolin (ok. 6 tys.)².

Polesie, rozumiane jako kraina geograficzna i historyczna, zostało podzielone w 1921 r. na dwie części między Polskę i Związek Radziecki. Z części, która znalazła się w granicach państwa polskiego, niemal w całości utworzono województwo poleskie. Południowe fragmenty Polesia znalazły się w województwie wołyńskim (w powiatach: kowelskim, włodzimierskim i kostopolskim), a północne w województwie nowogródzkim (w południowych częściach powiatów nieświeskiego i baranowickiego). Ponadto, w województwie poleskim znalazły się niewielkie skrawki nie należące do geograficznego Polesia (północna i środkowa część powiatu brzeskiego oraz zachodni skrawek powiatu kobryńskiego i północny kosowskiego)³.

¹ Ustawa z lutego 1921 r. określała Pińsk jako stolicę województwa, natomiast siedzibą stał się Brześć nad Bugiem. Ten stan tymczasowy okazał się trwały i Brześć nad Bugiem pozostał stolicą województwa. Zob. P. Cichoracki, *Województwo poleskie 1921–1939 : z dziejów politycznych*. Łomianki 2014, s. 71-72.

² Na podstawie publikacji GUS *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej* wg stanu z 9 grudnia 1931 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Miasta_w_II_Rzeczypospolitej, [dostęp 09.05.2016].

³ J. Tomaszewski, *Z dziejów Polesia 1921-1939*. Warszawa 1963, s. 10.

Zaludnienie województwa poleskiego było bardzo rzadkie i nierównomierne, co wynikało z warunków naturalnych tych ziem oraz sytuacji ekonomicznej województwa⁴. Według spisu ludności z 1921 r. województwo poleskie liczyło 880.898 mieszkańców, w tym: Białorusini stanowili 375.220 (42,6%), Polacy 214.052 (24,3%), Ukraińcy (Rusini) 156.142 (17,7%), Żydzi 91.251 (10,4%), Poleszycy („tutejsi”) 38.565 (4,4%), Rosjanie 4303 (0,5%). W 1931 r. liczba ludności zwiększyła się do 1.132.200. Wówczas, według deklaracji, językiem polskim posługiwało się 14,5% mieszkańców województwa, jidysz i hebrajskim 10,0%, białoruskim – 6,6%, ukraińskim (rusińskim) – 4,8%, rosyjskim – 1,4%, niemieckim – 0,1%⁵. Dotychczasowe badania pozwalają stwierdzić, że większa część ludności Polesia nie potrafiła określić własnego języka ani narodowości. Niektórzy historycy traktują tę grupę jako składającą się z mówiących językiem białoruskim lub ukraińskim⁶. Ludność ta w przeważającej większości mieszkała na wsi. Należy też zaznaczyć, że wśród wiejskiej społeczności Polesia, znacznie większą wagę przykładano do kwestii klasowo-ekonomicznych niż narodowych. Drugie miejsce zajmowała ludność polska, która nie dominowała liczbowo, ale należała do najbardziej uprzywilejowanych narodowości zamieszkujących województwo. Na wsi byli to ziemianie, szlachta, osadnicy wojskowi i cywilni, a w miastach przedstawiciele lokalnej administracji samorządowej i państwowej. Polacy byli grupą stosunkowo zwartą politycznie, ale wpływy ich partii ograniczały się praktycznie do stolicy województwa i kilku miast powiatowych. Z kolei Żydzi stanowili większość w miastach poleskich, w skrajnych przypadkach sięgającą nawet do 92% mieszkańców. Tylko w trzech z dwunastu miast poleskich stanowili mniejszość (w Brześciu, Łunińcu i Dawidgródku). Politycznie dominowały dwa nurty: syjonistyczny i konserwatywno-ortodoksyjny, ale pojawiał się także ruch socjalistyczny. Działalność polityczna przekładała się również na wpływy w żydowskich gminach religijnych, w których każde ugrupowanie chciało mieć także swoich przedstawicieli⁷.

4 Tamże, s. 12.

5 Zob. Rozdział I w tej publikacji.

6 Kwestia odrębnego szacunku liczby Ukraińców i Białorusinów jest poruszana przez wielu historyków. W niniejszej pracy należy zostawić ją nierozstrzygniętą, tym bardziej, że dla prezentowanych rozważań sprawa ta ma charakter uboczny. Zob. P. Cichoracki, *Województwo poleskie 1921–1939 : z dziejów politycznych Polesia*. Łomianki 2014, s. 25; J. Tomaszewski, *Z dziejów Polesia 1921–1939*. Warszawa 1936, s. 23–24.

7 W. Śleszyński, *Województwo poleskie*. Kraków 2014, s. 74–100.

Województwo poleskie było słabo rozwinięte gospodarczo. Były to tereny rolnicze, pozbawione znaczącego przemysłu. Transport był utrudniony przez brak dróg oraz linii kolejowych. Większość mieszkańców województwa utrzymywała się z uprawy roli (82%), niewielki procent z przemysłu (6,5%) oraz handlu i komunikacji (6,3%)⁸. Jerzy Tomaszewski zauważył powiązania między wyznawaną religią a strukturą społeczną ludności województwa poleskiego. Zwrócił uwagę, że największe zróżnicowane społeczne wykazywała ludność żydowska, na drugim miejscu katolicy, najmniejsze prawosławni⁹.

Należy także pamiętać o niskim poziomie alfabetyzacji tych terenów. Potrzebna była rozbudowa szkolnictwa oraz zintensyfikowana działalność oświaty pozaszkolnej¹⁰. Bardzo aktywna była wówczas Polska Macierz Szkolna, która zwiększyła niemal dziesięciokrotnie liczbę obiektów (szkół powszechnych) znajdujących się pod jej opieką.

Według badań Niny Kraśko, w województwie poleskim funkcjonowało zaledwie 5 oficyn wydawniczych (3 w Brześciu, 1 w Pińsku, 1 w Prużanie), natomiast działalność wydawniczą prowadziło 25 różnych instytucji (religijnych, oświatowych, naukowych)¹¹. Ogólna liczba jednodniówek powstałych w województwie poleskim w okresie międzywojennym wynosiła 94 tytuły (dwa razy mniej niż w białostockim, ale prawie dwa razy więcej niż w nowogrodzkim). Najwięcej wydano w Pińsku (34), Brześciu (27) i Kobryniu (24).

Brześć i Pińsk były największymi miastami ówczesnego województwa poleskiego. Początkowo, tuż po zawarciu pokoju ryskiego, funkcję stolicy województwa pełnił Pińsk. Jednak po wielkim pożarze stolicę przeniesiono do Brześcia nad Bugiem, a Pińsk stał się miastem powiatowym. Miasto liczyło ok. 32 tys. mieszkańców, z czego ok. 70% stanowili Żydzi. Powstała tutaj baza Flotylli Pińskiej (od 1931 r. Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej)¹². Wznowiono komunikację towarową i pasażerską i miasto krótko pełniło rolę węzła dróg wodnych.

⁸ *Ziemie północno-wschodnie Rzeczypospolitej. Informator społeczno-gospodarczy m. Wilna oraz województw Białostockiego, Nowogrodzkiego, Poleskiego i Wileńskiego*, Wilno 1938, s. 16.

⁹ J. Tomaszewski, dz. cyt., s. 43-46.

¹⁰ Tematykę szkolnictwa powszechnego i oświaty pozaszkolnej w województwie poleskim omówił Andrzej Smolarczyk, zob. A. Smolarczyk, *Szkolnictwo powszechne i oświata pozaszkolna w województwie poleskim w latach 1919-1939*. Warszawa 2014; Tenże, *Biblioteki i czytelnie oświatowe*, „Bibliotekarz Podlaski” 2013 (27), s. 37-50.

¹¹ N. Kraśko, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., Aneks 3, s. 223-233.

¹² J.W. Dyskant, *Pińsk*, [w:] *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*. Red. A. Garlicki. Warszawa 1999, s. 301.

Przeniesienie stolicy z Pińska do Brześcia nad Bugiem wpłynęło na rozwój budownictwa administracyjnego, mieszkaniowego i przemysłowego. Utworzono tu generalny okręg wojskowy. W twierdzy¹³ mieścił się garnizon Wojska Polskiego oraz siedziba Dowództwa Okręgu Korpusu nr IX.

Z kolei Kobryń, liczący ok. 10 tys. mieszkańców, w tym ok. 65% ludności żydowskiej, był siedzibą władz powiatowych, posiadał państwowe gimnazjum koedukacyjne i garnizon wojskowy. Miał charakter kupiecki, skupiała się tu też znaczna liczba rzemieślników.

Tabela 8. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie poleskim

Miejsce wydania	Liczba tytułów	polski	jidysz	hebr.	jid./hebr./pol.	białorus.
Bereza Kartuska	2	1	1			
Brześć n/Bugiem	27 ¹⁴	16	9	1	1	
Kobryń	24		23		1	
Łuniniec	6	5			1	
Pińsk	34	5	24	2	2	1
Różana	1		1			
Razem	94	27	58	3	5	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Wydawcami jednodniówek były różne grupy społeczne i zawodowe, organizacje polityczne, samorządowe, religijne, szkoły, organizacje szkolne i pedagogiczne (w tym rady pedagogiczne i związki nauczycieli), redakcje. Pojawiło się sporo druków wydawanych przez komitety wyborcze oraz wojsko¹⁵. O Twierdzy Brześć nad Bugiem pisano: „jest to miasto wybitnie wojskowe, w którym znajdują się biura dowództwa Korpusu, koszary kilku formacji, oraz różne zakłady wojskowe. Do stałych mieszkańców tego miasta można zaliczyć 250 rodzin oficerów oraz 500 rodzin podoficerów i urzędników wojskowych”¹⁶. Z kolei w Berezie

¹³ W 1930 r. w twierdzy brzeskiej przetrzymywano więźniów opozycyjnych, którzy za swoją działalność w Centrolewie stanęli przed sądem w słynnym procesie brzeskim.

¹⁴ Jedna jednodniówka dotyczy Brześcia, ale została wydana w Płocku („W sprawie Brześcia : jednodniówka”. Płock, 22 grudnia 1930, 4. s.).

¹⁵ D. Zagadzki, *Okręg Korpusu nr 9 na Polesiu (1921-1939)*, „Echo Polesia” <http://polesie.org/2092/okreg-korpusu-nr-9-na-polesiu-1921-1939>, [dostęp 02.02.2016].

¹⁶ Tamże, s. 58.

Kartuskiej jedną z dwóch wydanych tam jednodniówek opublikował 9 Batalion Podchorążych Rezerwy Piechoty (w warszawskiej drukarni Ministerstwa Spraw Wojskowych).

W Kobryniu jednodniówki wydawała tylko ludność żydowska, większość zastępowała „Di Kobriner Wołnblat” [Tygodnik kobryński], ale pojawiały się także jednodniówki jubileuszowe oraz wydane przez lokalną żydowską organizację szkolną. Z kolei w Łunińcu uwagę zwracają 4 jednodniówki wydane po polsku przez Żydowski Klub Myśli Państwowej¹⁷, który powstał w listopadzie 1931 r. w ramach próby sojuszu polsko-żydowskiego. Ponadto, w Łunińcu wydawcą był też regionalny Oddział PCK oraz organizacja syjonistyczna Keren-Kajemet Leisrael [Żydowski Fundusz Narodowy], gromadząca fundusze na osadnictwo w Palestynie¹⁸. W Różanej wydawcą jedynej jednodniówki była żydowska organizacja szkolna.

Warto zwrócić uwagę, że kilkakrotnie drukowano jednodniówki w innych miejscowościach niż je wydawano. Jak już wspomniano „Baon Podchorążych Rezerwy Piechoty Nr 9” wydano w Berezie Kartuskiej, a wydrukowano w Warszawie, w tej samej miejscowości wydano „Berezer lebn” [Życie Berezy], a wydrukowano w Prużanie. „Kobriner štime” [Głos kobryński] oraz „Di kobriner woknblat” [Tygodnik kobryński] drukowano w Brześciu. „Unzer ojfgabe” [Nasze zadanie] wydano w Łunińcu, a drukowano w Pińsku. Z kolei publikację szkolną „Far unzer šul” [Dla naszej szkoły] wydano w Różanej, a drukowano w Słoniemiu. Natomiast jednodniówka teatralna „Cu di gastroln fun bawustn artist Rudolf Zaslowski” [Występy znanego artysty Rudolfa Zasławskiego] ma dwa adresy wydawnicze – Wilno i Pińsk, jako miejsce druku wskazano Pińsk. Szczegółowy rozkład terytorialny jednodniówek wydawanych na terenie województwa poleskiego odzwierciedla Aneks 3.

Województwo poleskie było zamieszkałe przez Białorusinów, Polaków, Żydów, Ukraińców, ale wydawcami jednodniówek byli tylko Żydzi i Polacy. Nie odnotowano żadnej jednodniówki w języku białoruskim na tym obszarze¹⁹. Po-

¹⁷ Żydowski Klub Myśli Państwowej, organizacja utworzona w 1929 r. opowiadająca się za asymilacją propolską ludności żydowskiej. Tworzyła ją przeważnie żydowska inteligencja silnie identyfikująca się z kulturą polską. Jej członkowie byli zwolennikami rządów sanacyjnych. <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/wolkowysk/5,historia/?action=view&page=7&ver=2>, [dostęp 03.03.2016].

¹⁸ Keren-Kajemet Leisrael [Żydowski Fundusz Narodowy] zob. R. II., p. 23.

¹⁹ Jednodniówek białoruskich w województwie poleskim nie odnotowuje zarówno *Bibliografia polska 1901–1939*. T. 16 *Jednodniówki : A-Z*, dz. cyt., jak i J. Traczk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, dz. cyt.

dobnie było z drukami w języku ukraińskim, choć Ukraińcy byli trzecią pod względem liczebności grupą narodowościową w województwie poleskim. Było to spowodowane sytuacją ekonomiczną i strukturą społeczną tej ludności, która mieszkała głównie na wsi, miała często słabe poczucie świadomości narodowej, a także niskie wykształcenie.

Najwięcej jednodniówek powstało w języku jidysz i hebrajskim (58 w jidysz, 5 w jidysz i hebrajskim oraz 3 w hebrajskim), stanowiły one prawie 70% wszystkich tego typu dokumentów w województwie poleskim. Mimo że ludność żydowska w tym województwie pod względem liczbowym zajmowała dopiero czwarte miejsce, to w życiu społeczno-kulturalnym była bardzo aktywna. Jednodniówki żydowskie poruszały zagadnienia ważne dla tej grupy etnicznej. Były to przede wszystkim tematy związane z polityką, handlem oraz edukacją. Najwięcej jednodniówek wydały organizacje i instytucje syjonistyczne: Keren Kajemmet Leisrael – Żydowski Fundusz Narodowy (4), harcerska Ha-Szomer Ha-Cair (1), He-Chaluc²⁰ (1), organizacja rewizjonistyczno-syjonistyczna (1), Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora (1), WIZO – Międzynarodowa Organizacja Syjonistyczna Kobiet (1) oraz żydowska partia socjalistyczno-syjonistyczna „Poalej Syjon”²¹ (2). Dwa druki opublikowała ortodoksyjna organizacja żydowska Agudat Israel (Agudas Jisroel)²². Jednodniówki były też wydawane przez komitety wyborcze, działające przy partiach (np. prawicowej „Poalej-Syjon”, lewicowej „Bund”²³) lub organizacjach zawodowych. Inicjatorami powstawania jednodniówek były również szkoły i organizacje szkolne, np.: oddziały Zjednoczenia Szkół Żydowskich w Brześciu i Kobryniu, żydowska organizacja szkolna w Różanej, Szkoła Powszechna „Midrasz Tarbut” w Pińsku, młodzież gimnazjum „Tarbut” w Brześciu oraz abiturienti gimnazjum „Tarbut” w Pińsku. Jedną jednodniówkę wydał komitet do spraw wychowania religijnego w Pińsku. Ukazywały się także jednodniówki związków kupieckich (Związek Drobnych Kupców w Pińsku i Okręgowy Związek Kupców w Brześciu) oraz towarzystw dobroczynnych (Stowarzyszenie Dobroczynne „Gmiłat-Chesed”, Piński Komitet Ludowej Kampanii Samopomocowej dla Polskich Żydów). Ponadto ukazywały się jednodniówki świąteczno-jubileuszowe.

²⁰ He-Chaluc (hebr. pionier, osadnik) zob. R. II., p. 15.

²¹ Poalej Syjon zob. R. II., p. 25.

²² Agudat Israel (hebr. Związek Izraela; jid. Agudas Jisroel lub Aguda), międzynarodowa polityczna organizacja ultraortodoksyjnej żydowskiej, utworzona w 1912 r. W Polsce działała jako partia polityczna do 1939 r. <http://www.jhi.pl/psj/Aguda>, [dostęp 07.02.2016].

²³ Bund (jid. Allgemejner Jidyszer Arbeter Bund in Lite, Pojln un Russland) zob. R. II., p. 27.

Jednodniówek w języku polskim było 27 (w tym 4 żydowskie), czyli prawie 30% wszystkich wydanych w województwie. Wydawcami były jednostki wojskowe (Batalion Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 9 w Berezie Kartuskiej, Okręg Korpusu nr IX, 82 Syberyjski Pułk Strzelców w Brześciu), organizacje młodzieżowe (Legion Młodych, Sekcja Młodzieży Wiejskiej przy Poleskim Wojewódzkim Związku Młodzieży Kółek Rolniczych), szkoły (Gimnazja Mechaniczne i Stolarskie, Średnia Szkoła Handlowa i Techniczna w Brześciu), nauczyciele i uczniowie (Komisja Zarządu Głównego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, Ognisko Związku Nauczycielstwa Polskiego, Wydawnictwo Państwowego Kursu Metodyczno-Pedagogicznego, Bratnia Pomoc Słuchaczy Państwowych Kursów Nauczycielskich w Brześciu) oraz organizacje działające na rzecz wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego (Powiatowa Rada Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego Młodzieży w Pińsku). Jednodniówki publikowały również komitety wyborcze (Komitet Wyborczy Jedności Robotniczych Związków Zawodowych w Brześciu), poszczególne grupy zawodowe (w Pińsku – Związek Drobnych Kupców, oddział Zarządu Związku Zawodowego Robotników Przemysłu Chemicznego, Zrzeszenie Pracowników Państwowego Banku Rolnego, w Brześciu - Związek Rzemieślników Chrześcijańskich, Poleska Rada Wojewódzka Związków Rzemieślników Chrześcijan) oraz regionalny oddział Polskiego Czerwonego Krzyża w Łunińcu.

Tylko jedna jednodniówka ukazała się w języku rosyjskim „Ko vsem Pińskim Rabočim spičnoj promyšlennosti” (1928), która miała również swój wcześniejszy odpowiednik w języku polskim „Jednodniówka w sprawie podwyższenia płacy robotn. zapalczanych w Pińsku”, wydana została przez Zarząd Związku Zawodowego Robotników Przemysłu Chemicznego w Pińsku.

Pierwszą jednodniówkę z województwa poleskiego odnotowano dopiero w 1924 r. Tak późne pojawienie się niewątpliwie było spowodowane sytuacją polityczną na tych terenach. Województwo powstało dopiero w 1921 r. po decyzjach traktatu ryskiego²⁴. Była to 8-stronicowa publikacja pt. „Sportowiec : jednodniówka poświęcona sprawie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży”, wydana w Pińsku. Wojskowi niejednokrotnie się wypowiedzieli, że „zadanie armii stałej jako szkoły, przez którą przechodzi kwiat

²⁴ W. Śleszyński, *Województwo poleskie*. Kraków 2014; P. Cichoracki, *Województwo poleskie 1921–1939 : z dziejów politycznych*. Łomianki 2014.

społeczeństwa, znacznie się upraszcza, jeżeli do wojska wcielani są obywatele wyrobieni fizycznie i wyszkoleni wojskowo”²⁵.

W dwóch kolejnych latach (1925, 1926), ukazało się w województwie poleskim 5 jednodniówek wydanych w Brześciu: 2 dotyczyły spraw szkolnych, 2 wyborczych, a jedna wojskowych. W następnych latach ukazywało się po kilka jednodniówek w roku. Najwięcej wydano w latach 1935 (17), 1936 (13) i 1928 (11). W 1939 r. ukazała się tylko jedna jednodniówka. Był to druk szkolny w języku polskim „Cześć pracy : jednodniówka Gimnazjów Mechanicznego i Stolarskiego w Brześciu nad Bugiem”, wydany w czerwcu 1939 r.

Tabela 9. Liczba jednodniówek w województwie poleskim według chronologii wydawniczej

Rok	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Liczba	-	-	-	-	-	-	1	3	2	2	11
Rok	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Liczba	6	9	3	6	4	8	17	13	6	2	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

W latach 1935-1937 na statystykę druków znacząco wpłynęły jednodniówki zastępujące „Kobryner Woknblat” [Tygodnik kobryński]. Od 9 sierpnia 1935 do 31 stycznia 1936 r. ukazał się cykl jednodniówek:

- 9 sierpnia 1935 – „Unzer Kobryner Woknblat” [Nasz tygodnik kobryński]
- 23 sierpnia 1935 – „Naje Kobryner Woknblat” [Nowy tygodnik kobryński]
- 13 września 1935 – „Di Kobryner Woknblat” [Tygodnik kobryński]
- 27 września 1935 – „Hajntike Kobryner Woknblat” [Dzisiejszy tygodnik kobryński]
- 11 października 1935 – „Lecte Kobryner Woknblat” [Ostatni tygodnik kobryński]
- 8 listopada 1935 – „Eršte Kobryner Woknblat” [Pierwszy tygodnik kobryński]
- 29 listopada 1935 – „Cwejte Kobryner Woknblat” [Drugi tygodnik kobryński]

²⁵ „Korpus Poleski”. Brześć nad Bugiem 1928, s. 38.

- 13 grudnia 1935 – „Drite Kobriner Wołnblat” [Trzeci tygodnik kobryński]
- 27 grudnia 1935 – „Ferte Kobriner Wołnblat” [Czwarty tygodnik kobryński]
- 31 stycznia 1936 – „Zekste Kobriner Wołnblat” [Szósty tygodnik kobryński].

Następnie w okresie od 15 maja 1936 do 10 grudnia 1937 r. ukazał się kolejny cykl jednodniówek:

- 15 maja 1936 – „Di Kobriner Wołnblat” [Tygodnik kobryński]
- 26 czerwca 1936 – „Naje Kobriner Wołnblat” [Nowy tygodnik kobryński]
- 7 sierpnia 1936 – „1-te Kobriner Wołnblat” [Pierwszy tygodnik kobryński]
- 21 sierpnia 1936 – „II-te Kobriner Wołnblat” [Drugi tygodnik kobryński]
- 4 września 1936 – „III-te Kobriner Wołnblat” [Trzeci tygodnik kobryński]
- 16 września 1936 – „4-te Kobriner Wołnblat” [Czwarty tygodnik kobryński]
- 16 października 1936 – „5-te Kobriner Wołnblat” [Piąty tygodnik kobryński]
- 5 listopada 1937 – „Di Kobriner Wołnblat” [Tygodnik kobryński]
- 13 listopada 1937 – „6-te Kobriner Wołnblat” [Szósty tygodnik kobryński]
- 26 listopada 1937 – „1-te Kobriner Wołnblat” [Pierwszy tygodnik kobryński]
- 10 grudnia 1937 – „2-te Kobriner Wołnblat” [Drugi tygodnik kobryński].

Jednodniówki wojskowe

Na terenie województwa poleskiego stacjonowały jednostki wojskowe, dlatego też nie dziwią jednodniówki o tematyce wojskowej. Często były to dosyć obszernie publikacje. Jednodniówka „Korpus poleski 1928” liczyła 268 stron. Była to praca oficerów Okręgu Korpusu nr 9 oraz oficerów rezerwy zamieszkałych na tym terenie. Z okazji 10-lecia niepodległości przybliżono dzieje Korpusu, podległych mu jednostek oraz historię ziem, na których Okręg funkcjonował. Jest to bardzo interesujące źródło do badań przede wszystkim z zakresu wojskowości

i dziejów Polesia. Warto też zwrócić uwagę na bogaty materiał ikonograficzny. Na początku tej jednodniówki zamieszczono spisy poległych żołnierzy, pochodzących z jednostek, które weszły w skład Korpusu Poleskiego. Materiał przedstawiono w dziewięciu rozdziałach, w pierwszym - *Plon dziesięciolecia* omówiono powstanie i organizację Korpusu Poleskiego, w kolejnym *Garnizon twierdza - Brześć n.B.* scharakteryzowano siedzibę i okolice jednostki. W następnych rozdziałach omówiono poszczególne dywizje i brygady. W ostatniej części *Kraj i ludzie* przedstawiono historię Pińska, tradycje tej ziemi, notatki i wspomnienia z walk o wolność Pińszczyzny, a przede wszystkim sporo miejsca poświęcono mieszkańcom tych ziem - Poleszutom.

Drugą jednodniówką wydaną w Brześciu przez Okręg Korpusu nr 9, tym razem przez Oddział Wyszkozenia, był druk „Orlęta”, liczący 8 stron. Publikacja ta została zredagowana przez oficera Tadeusza Kawalca, który odpowiadał także za inny druk Okręgu wydany w Wilnie: „Leśna : jednodniówka obozu letniego P.W.D.O.K. IX” (1924). Ponadto, Okręg Korpusu nr 9 opublikował jednodniówkę w Siedlcach (w II RP woj. lubelskie) - „Obozowiak podlaski : jednodniówka Grupy Obozów Przysposobienia Wojskowego D.O.K. IX pod Fronołowem” (1927).

Z kolei 82 Syberyjski Pułk Strzelców im. Tadeusza Kościuszki, który stacjonował w Brześciu na terenie Okręgu Korpusu nr 9, w 1928 r. wydał 35-stronicową jubileuszową jednodniówkę zatytułowaną „W dziesiątą rocznicę powstania pułku”.

Batalion Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 9 stacjonujący w Berezie Kartuskiej opublikował 64-stronicowy druk: „Baon Podchorążych Rezerwy Piechoty Nr 9 : jednodniówka : Bereza Kartuska 1929-1930”, w którym opisano działalność batalionu, idee wychowawcze Szkoły Podchorążych Rezerwy, życie codzienne rekruta oraz historię Berezy Kartuskiej. Teksty były przeplatane wierszami kaprała Gustawa Suskiego. Większość dotyczyła batalionu i wojska (*Żołnierz, C.K.M., Szturm, Alarm!, Marsz Podchorążaków, Marszowcy*). Do jednodniówki dołączono arkusz z życzeniami imiennymi dla Józefa Piłsudskiego.

Jednodniówki młodzieżowe

Wśród jednodniówek wydanych w województwie poleskim dużą grupę stanowiły druki młodzieżowe. Były to publikacje szkół (uczniów i nauczycieli), uczestników kursów oraz organizacji szkolnych. Upamiętniały najważniejsze

wydarzenia i osoby, relacjonowały życie szkoły, wprowadzane reformy oraz na ich łamach pojawiały się próby literackie uczniów. Jednodniówki wydawały zarówno szkoły polskie (Gimnazja Mechaniczne i Stolarskie w Brześciu – „Cześć pracy”, Średnia Szkoła Handlowa i Techniczna w Brześciu – „Przyjaciel”), jak i żydowskie (Gimnazjum „Tarbut” w Brześciu – „Sohar”, Szkoła Powszechna „Midrasz Tarbut” w Pińsku – „Mašēbā(h) = Macewa”).

Dotyczyły one przede wszystkim życia szkoły. Miały charakter informacyjny, wychowawczy oraz konsolidujący nauczycieli i uczniów. Przykładem może być 36-stronicowa jednodniówka „Cześć pracy” wydana w czerwcu 1939 r. przez gimnazja w Brześciu. Publikacja ta przygotowana była przez młodzież szkolną we współpracy z nauczycielami. Jak pisali redaktorzy: „w naszym wypadku sprawa jest dosyć jasna, oto my uczniowie Gimnazjum Mechanicznego i Stolarskiego w Brześciu n.B. pragniemy zilustrować nasze życie i dać wyraz temu, co myślimy i odczuwamy”²⁶. Publikacja miała także swoich opiekunów z ramienia rady pedagogicznej i dyrekcji. Jej wynikiem były cztery pierwsze artykuły, dwa z nich autorstwa dyrektora Ferdynanda Ewerłyńskiego skierowane do młodzieży i dotyczące działalności oświatowej obu szkół, w tym prowadzenia kursów (*Do naszej młodzieży, Praca szkoły w dziedzinie oświaty*), w kolejnym omawiano dzieje placówek (dr Ryszard Wroczyński *Z dziejów szkoły*), a w ostatnim dokonano charakterystyki uczniów, biorąc pod uwagę nadesłane teksty do tej publikacji (mgr Kazimierz Zieliński *Uczniowie w świetle jednodniówki*)²⁷. Z tekstów tych dowiadujemy się m.in. o akcjach, w których młodzież wzięła udział (zbiórka odpadków metalowych na Fundusz Obrony Narodowej, składki na pomoc Zaolzianom i na Pożyczkę Obrony Przeciwlotniczej, pomoc w warsztatach wojskowych). Tematem artykułów uczniowskich było życie szkolne i osobiste. Prace przyjęte do druku zebrano w siedem rozdziałów: *Z codziennej pracy, Pod znakiem gotowości, Z prądem harcerskiej łódki, Z naszych zamiłowań, Chwilka refleksji, Szlakiem włóczęgi i Z teki szkolnych przygód*. Były to zarówno artykuły, omówienia, sprawozdania, wspomnienia, jak i wiersze. W tekstach przedstawiano życie codzienne szkoły, drużynę harcerską (m.in. drużynę żeglarską harcerzy im. Marka Jakimowskiego w Brześciu), zainteresowania młodzieży szkolnej (np. lotnictwo, modelarstwo), a także wspomnienia z wycieczek (po

²⁶ *Od redakcji*, [w:] „Cześć pracy : jednodniówka Gimnazjów Mechanicznego i Stolarskiego w Brześciu nad Bugiem”. Brześć nad Bugiem 1939, s. 1.

²⁷ „Cześć Pracy...”, s. 11.

regionie i kraju) oraz poznanych osobach. Na koniec zamieszczono podziękowanie Rodzinie Wojskowej za wsparcie w zakresie dożywiania uczniów i prezenty świąteczne (*Co zawdzięczamy Rodzinie Wojskowej przy 4. Bat. Pan. w Brześciu n.B.*) oraz kronikę za rok szkolny 1938/1939. Teksty opatrzone zdjęciami ilustrującymi szkołę i jej działalność, a na stronie tytułowej umieszczono drzeworyt odznaki szkolnej utworzonej przez ucznia klasy III (Wł. Pietryka).

Ukazały się dwie żydowskie jednodniówki upamiętniające nauczycieli i opiekunów. W 1937 r. szkoła powszechna „Midrasz Tarbut” w Pińsku upamiętniła zmarłego dyrektora placówki drukiem „Mašēbā(h) = Macewa : l^e-zēker ha-mānōah Yišhāq Qûbrīnsuq z[iḵrônô] l[i-brākā(h)] m^enahēl Bēt ha-Sēper „Midrāšā (h)-Tarbût” b^ePînseq” [Nagrobek : ku błogosławionej pamięci Izaaka Kubrincuka, dyrektora Szkoły Powszechnej „Midrasz Tarbut” w Pińsku]. Z okazji pożegnania dzieci z „Tog-Hejm” (dziennego domu opieki) ze swoją nauczycielką, w Brześciu wydano jednodniówkę „A buket der lererin: wi azoj di kinder fun „Tog-Hejm” hobn ziḵ gezegnt mit der lerern[!] Tanje Fajerštejn” [Bukiet dla nauczycielki : jak dzieci z „Tog-Hejm” pożegnały się z nauczycielką Tanią Fajersztejn].

Jednodniówki były wydawane także przez słuchaczy kursów nauczycielskich oraz organizacje szkolne w Brześciu. Wydawnictwo Państwowego Kursu Metodyczno-Pedagogicznego wydało „Nasze echa”, a Bratnia Pomoc Słuchaczy Państwowych Kursów Nauczycielskich przygotowała publikację z okazji uroczystości wręczenia dyplomów. Warto też zwrócić uwagę na publikację Ogniska Związku Nauczycielstwa Polskiego, które wydało „Jednodniówkę poświęconą sprawom jednolitości szkoły i zapowiedzianej przez Rząd na 1 września 1932 roku, reformie ustroju szkolnego oraz położenia szkolnictwa powszechnego w dobie dzisiejszej tudzież współpracy domu ze szkołą i opiece lekarsko-dentyst. nad dzieckiem szkolnem” (Brześć, 1932). Tego typu druki wydawał również Zarząd ZNP, m.in. „Jednodniówka : wydawnictwo Komisji Zarządu Głównego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Brześciu n-Bugiem” (1925).

Jednodniówki wydawały również żydowskie organizacje szkolne. W Brześciu i Różanej wydano druk „Far unzer šul” [Dla naszej szkoły], w Kobryniu „Unzer štime: ejnmlike ojsgabe fun der Jidišer Šul Organizacje in Kobryn” [Nasz głos: jednodniówka Żydowskiej Organizacji Szkolnej w Kobryniu].

Z oświatą pozaszkolną związana była jednodniówka „Świt : młodzi do dorosłych” wydana przez Sekcję Młodzieży Wiejskiej przy Poleskim Wojewódzkim

Związku Młodzieży Kółek Rolniczych. Ta 20-stronicowa publikacja ukazała się w kwietniu 1928 r. Znalazły się w niej zagadnienia omawiające przede wszystkim sytuację oświatową na Polesiu. Autorzy ubolewają nad słabym finansowaniem oświaty we wszystkich powiatach (*Oświata pozaszkolna w samorządzie powiatowym*), zwracają uwagę, jakie inicjatywy można podjąć (*Jak użytkować fundusze na oświatę powszechną, Zadania wychowawcze Związku a Regulamin*). W następnych artykułach poruszano potrzeby edukacyjne młodzieży, współpracę ze środowiskiem nauczycielskim, a na koniec podkreślano potrzebę organizowania Związku Młodzieży Wiejskiej.

Legion Młodych²⁸ wydał w 1933 r. 11-stronicową „Jednodniówkę Legionu Młodych Związku Pracy dla Państwa, Obwód Brześć nad Bugiem”. Rozpoczęła ją słowa Józefa Piłsudskiego dotyczące roli i wartości pracy, a następnie przytoczono wypowiedzi Wacława Kostek-Biernackiego, wojewody poleskiego, Mariana Bronisława Godeckiego, kuratora brzeskiego okręgu szkolnego, Edwarda Dunin-Markiewicza, posła na Sejm oraz Bolesława Frydrychowicza, prezesa Okręgu Związku Legionistów. Treść jednodniówki oscylowała wokół deklaracji ideowej Legionu Młodych. Organizacja ta wydała też jednodniówkę o tematyce żeglarskiej: „Legion Młodych z Polesia na «Święto Morza»” (1934). Dochód ze sprzedaży wydawnictwa miał być przeznaczony na Fundusz Obrony Morskiej. Zebrane pieniądze przekazano na rzecz Związku Harcerstwa Polskiego, a w 1937 r. jacht morski nabyty w Pucku został nazwany „Poleszuk” na cześć ofiarodawców²⁹. W jednodniówce poruszano zarówno tematykę morską, jak i regionalną (Mieczysław Wężyk *Poleszuk*). Podobnie było w przypadku innego 10-stronicowego druku „Kresy : jednodniówka na Tydzień Morza. Nr 1 okazywy” wydanego pod redakcją Leona Malinowskiego w Pińsku.

Jednodniówki wydawała również młodzież żydowska zrzeszona w organizacjach syjonistycznych. Oddział Stowarzyszenia Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora w Pińsku wydał „Hăzît hanôcar” [„Front młodzieży”]. Natomiast druk jubileuszowy z okazji 15-lecia działalności opublikowała młodzież zrzeszona w organizacji harcerskiej „Haszomer-Hacair” w gnieździe w Kobryniu – „Itôn ha-yôbel : XV: 1920-1935 : mùqdăš le-qiyûm ha-15 šel qen „Ha-šômër-ha-Sačîr” be-Qôbrîn” [Gazeta jubileuszowa : XV : 1920–1935 : poświęcona 15-leciu istnienia gniazda Haszomer Hacair w Kobryniu”].

²⁸ Legion Młodych zob. R. II., p. 12.

²⁹ A. Ruta, *Czasopisma żeglarskie w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” t. 9 (2006), z. 1 (17), s. 61-62.

Jednodniówki kulturalno-literackie

W województwie poleskim wydano tylko 2 jednodniówki o charakterze kulturalno-literackim, co zapewne wynikało ze słabej infrastruktury kulturalnej tego regionu. Jedna z nich, wydana w 1928 r. w Brześciu nad Bugiem, to zbiór poezji młodzieży „Jung-poezje : (zamelheft)” [Poezja młodych : (zbiór)]. Druga została wydana po hebrajsku na cześć żydowskiego poety Chaima Nachmana Bialika z okazji wizyty w Polsce przez abiturientów gimnazjum „Tarbut” w Pińsku – „Gidülê-Tarbût” [Wychowankowie Tarbutu].

Jednodniówki zawodowe

Kilkanaście jednodniówek wydali przedstawiciele różnych zawodów. Najczęściej były to komunikaty i druki jubileuszowe. Niektóre z nich miały też dodatkowy cel – zebranie pieniędzy na swoją działalność, w tym powiększenie zasobów bibliotek.

Najwięcej ukazało się druków wydanych przez środowisko handlowców żydowskich: „Der brisker klejnhendler” [Brzeski drobny kupiec], 2 jednodniówki o tym samym tytule „Pinsker klejnhendler” [Piński drobny kupiec, z 3. i 9. czerwca 1932], komunikat Zarządu Związku Drobnych Kupców w sprawie rejestracji kupców w celu otrzymania pożyczek państwowych „Komunikat cu ale jidiše klejnhendler in Pinsk” [Komunikat dla wszystkich żydowskich drobnych kupców w Pińsku] oraz w sprawie zjednoczenia drobnych kupców „Komunikat” (1929), a także druk Okręgowego Związku Kupców „Krajz-Soh. rim-Ferejn in Brisk, centrale in Warše” [Okręgowy Związek Kupców w Brześciu, centrala w Warszawie, 1929].

Ponadto, w publikacji „Cum 25-jorikn-jubileum fun industrjeler h. Bernard Halpern in Pinsk” [Ku 25-letniemu jubileuszowi przemysłowemu p. Bernarda Halperna w Pińsku] upamiętniono jubileusz działalności przemysłowej Bernarda Halperna, jednego z dyrektorów fabryki zapalek w Pińsku, znanego także ze wsparcia żydowskiej spółdzielczości oraz opieki społecznej. Ukazał się też „Komunikat Banku Ludowego w Pińsku”, zawierający teksty w języku jidysz (1928).

Rzemieślnicy żydowscy wydali „Hantwerker cajtung” [Gazeta rzemieślnicza], natomiast Związek Rzemieślników Chrześcijan dwukrotnie opublikował jednodniówki po tym samym tytule „Rzemieślnik poleski” (1937, 1938). Obie wydano z okazji dorocznych wojewódzkich zjazdów rzemieślników. W pierw-

szej z nich, oprócz roli takich spotkań, omówiono samorząd i organizacje zawodowe, zwracając szczególną uwagę na Izby Rzemieślnicze. Scharakteryzowano działalność Związku, w tym kobiet skupionych w Kole Pań, a przede wszystkim wypuklono znaczenie jarmarków poleskich³⁰. W drugiej również scharakteryzowano położenie rzemiosła na Polesiu, jego przemiany i problemy oraz zwrócono uwagę na rolę oświaty i samorządu rzemieślniczego. Wskazano również informacje dotyczące kredytów i kas bezprocentowych na Polesiu. Dochód ze sprzedaży obu jednodniówek miał być przeznaczony na powiększenie Biblioteki Związku.

Zarząd Związku Zawodowego Robotników Przemysłu Chemicznego wydał dwie wersje językowe – polską i rosyjską „Jednodniówki w sprawie podwyższenia płacy robotn.[ików] zapalczanych w Pińsku” (24 maja 1928) i „Ko vsem Pinskiim Rabočim spičnoj promyšlennosti” (29 maja 1928).

Jednodniówki polityczne i społeczne

Jednodniówki o charakterze politycznym, wyborczym, samorządowym były wydawane przez organizacje, partie, związki polityczne, gminy, rady miejskie. Najwięcej jednodniówek powstało z okazji wyborów do rad miejskich. Były to druki żydowskie wydane w Pińsku i Brześciu. W 1927 r. w Pińsku wydano „Waln cum Štot-Rat” [Wybory do Rady Miejskiej] oraz „Wal-fragn” [Zagadnienia wyborcze]. W sierpniu 1930 r. ukazały się 4 jednodniówki dotyczące wyborów do Rady Miejskiej w Pińsku. Dwie z nich, o takim samym tytule, opublikował Komitet Wyborczy przy Związku Drobnych Kupców – „Pinsker klejnhendler” [Piński drobny kupiec]. Natomiast w czerwcu 1928 r. w Brześciu Komitet Wyborczy listy nr 3 wydał „Der brisker klejnhendler” [Brzeski drobny kupiec].

Inicjatorami tego typu druków były też partie żydowskie. Jednodniówka „Unzer štime” [Nasz głos] była organem listy nr 1 „Poalej-Syjon” (prawicy). Wyborów do rady miejskiej dotyczył także druk „Bundišer wal-weker” [Bundowska pobudka wyborcza]. Ponadto w Pińsku ukazała się jednodniówka dotycząca wyborów do władz gminy żydowskiej – „Unzer tribune” [Nasza trybuna].

Z terenów Polesia znana jest także jednodniówka dotycząca wyborów na XVIII Kongres Syjonistyczny, który miał się odbyć w Pradze w dniach 21 sierpnia

³⁰ O roli jarmarków na Polesiu pisał Wojciech Śleszyński, Zob.: *Jarmarki Poleskie – próba aktywizacji życia gospodarczego*, Wstęp W. Śleszyński, opr. nauk. W. Śleszyński i A. Włodarczyk. Kraków 2013.

nia – 4 września 1933 r. Był to druk „Judenstaat : rewizjonistiše wal-ojsgabe” [Państwo żydowskie : rewizjonistyczne wydawnictwo wyborcze] wydany w 1933 r. w Pińsku.

W Łunińcu wydawano jednodniówki Żydowskiego Klubu Myśli Państwowej. W listopadzie 1933 r., na 15-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości, ukazała się jednodniówka „Święto Niepodległości” pod redakcją Jakuba Baumana. Podkreślano w niej zadania Klubu w kontekście odzyskania niepodległości i bezpieczeństwa państwa polskiego. Pojawiły się również artykuły o roli Żydów w historii Polski (*Żydzi w Polsce za Kazimierza Wielkiego, Żydzi w roli patriotów Polski na przełomie wieku XVIII i XIX*). Pismo skierowane było do społeczności żydowskiej. W następnym roku ukazały się kolejne jednodniówki Klubu: „Nasz głos”, „Jednodniówka” oraz „Echo przedwyborcze”. Dwie z nich zredagowane zostały przez Jakuba Baumana.

Do działalności Żydowskiego Klubu Myśli Politycznej w Pińsku nawiązywał druk „Głos prawdy”. Była to jednodniówka wydana i zredagowana przez M. Kobryńczuka, który krytykował działalność M. Goldberga, kierującego oddziałem Klubu, negując jego kompetencje do pracy na rzecz współpracy polsko-żydowskiej oraz odnosząc się do artykułów zawartych w czasopiśmie „Pinskier Wort” [Słowo pińskie].

Nie była to jedyna jednodniówka, na łamach której toczyła się walka. W 1930 r. Michel Ajzenberg wydał druk „An' ofener brif cu der Ferwaltung un Rat fun der Koop. Bank fun Handw. un Kl'h in Pinsk” [List otwarty do Zarządu i Rady Banku Spółdz. Drobn. Kupców i Rzem. w Pińsku] w sprawie oskarżenia swojego ojca – Cwi Ajzenberga o defraudację w banku.

Wydawano również druki upamiętniające jubileusze istnienia i działalności organizacji i instytucji, m.in. Keren Kajemet Leisrael [Żydowski Fundusz Narodowy]³¹, zarówno samej organizacji – „30 [drajsik] johr Qern Qajemeł le-Ji 'sro=el: had-joman” [30 lat Keren Kajemet Leisrael], w Brześciu, jak i oddziału w Łunińcu – „Unzer ojfgabe” [Nasze zadanie], z okazji pięciolecia Bazaru Keren Kajemet Leisrael w Łunińcu (1937). W Pińsku Keren Kajemet wydała druk „Bodn” [Ziemia]. Organizacja gromadziła fundusze na wykup i zagospodarowanie ziemi w Palestynie.

Żydowskie jednodniówki polityczne i wyborcze były związane z ruchem syjonistycznym, ukazywały się na ogół w języku jidysz. Ukazywały się również

³¹ Keren Kajemet Leisrael, zob. R. II., p. 23.

pisma dotyczące życia lokalnego, m.in. w Berezie Kartuskiej – „Berezer lebn” [Życie Berez], w Kobryniu – „Kobryner štime” [Głos kobryński], a w Pińsku – „Unzer wort” [Nasze słowo] oraz „Pinsker najes” [Nowiny pińskie].

Wydawano również jednodniówki z okazji rocznicy odzyskania niepodległości państwa polskiego. Były to wspomniane już publikacje „Korpus poleski” z 1928 r. oraz druk Żydowskiego Klubu Myśli Państwowej „Święto Niepodległości” (1933). Kolejna jednodniówka na ten temat to „Pamięci twórcy niepodległości ś.p. Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w rocznicę odzyskania wolności : 11 listopada 1935 r.” wydana przez Zrzeszenie Pracowników Państwowego Banku Rolnego w Pińsku. Ponadto tematyka ta była poruszana także w innych wspominanych i omówionych już jednodniówkach³². Z pierwszej jednodniówki dochód miał iść na „Sierociniec” imienia pani Marszałkowej Piłsudskiej, z druku wydanego przez Pracowników Banku na pomnik Józefa Piłsudskiego w Wilnie.

Natomiast na 15-lecie działalności Czerwonego Krzyża w Polsce oddział w Łunińcu wydał „Jednodniówkę Oddz. P. C. K. w Łunińcu” (1934), w której zreferowano historię powstawania organizacji i jej zadania społeczne.

Warto też zwrócić uwagę na jednodniówki związane z działalnością dobroczynną i samopomocową. W 1932 r. wydano publikację „Zikrojniet fun minsker „Linat-ha-Sedeq”: in draj tejln” [Wspomnienia z mińskiej «Linat-hacedek»] dotyczącej żydowskiej organizacji dobroczynnej „Linat-Hacedek”³³ niosącej pomoc biednym, chorym i starszym samotnym ludziom. Z kolei o aktywności samopomocowej pisano w druku „Helf zik!: ejnmolike ojsgabe fun Pinsker Komitet fun Folks-Kampejn fun Zelibst-Hilf far di Pojliše Jidn” [Pomóż sobie!: jednodniówka Pińskiego Komitetu Ludowej Kampanii Samopomocowej dla Polskich Żydów].

Jedną jednodniówkę („K[ap] tamûz : ħabḏ-yômān”) poświęcono Theodorowi Herzlowi, żydowskiemu dziennikarzowi, twórcy i głównemu ideologowi ówczesnego politycznego syjonizmu w 27. rocznicę śmierci.

³² Na temat wizerunku i kultu Józefa Piłsudskiego pisał niejednokrotnie Piotr Cichoracki. Zob. m.in.: P. Cichoracki, *Legenda i polityka : kształtowanie się wizerunku Marszałka Józefa Piłsudskiego w świadomości zbiorowej społeczeństwa polskiego w latach 1918–1939*. Kraków 2005; Tenże, „Z nami jest On”. *Kult Marszałka Józefa Piłsudskiego w Wojsku Polskim w latach 1926–1939*. Wrocław 2011.

³³ Linat Hacedek zob. R. II., p. 33.

Jednodniówki religijne

W województwie poleskim ukazały się 3 jednodniówki o tematyce religijnej. W Brześciu jednodniówki opublikowała ortodoksyjna organizacja żydowska „Agudas Jisroel”. Były to „Unzer religiezer wort” [Nasze słowo religijne] oraz „Unzer wort” [Nasze słowo]. Natomiast w Pińsku ukazał się druk dotyczący wychowania religijnego „Undzer tribune : ojsgabe fun wa^cad le^cinjone C^ha-hinek ha-dati be-Pinsk” [Nasza trybuna : wydawnictwo komitetu do spraw wychowania religijnego w Pińsku].

* * *

Na terenie województwa poleskiego aktywne były dwie narodowości – polska i żydowska, które kierowały jednodniówki przede wszystkim do przedstawicieli swoich środowisk. Z 94 jednodniówek, 70 wydali Żydzi (w tym 4 po polsku), 24 – Polacy, w tym rosyjską wersję jednostronicowej jednodniówki Oddziału Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Chemicznego i Pokrewnych RP w Pińsku („Ko vsem Pinskim Rabočim spičnoj promyšlenosti” = Jednodniówka w sprawie podwyższenia płacy robotn. zapłaćczanych w Pińsku).

Głównymi żydowskimi ośrodkami wydawniczymi były Pińsk i Kobryń. W Pińsku wydano 35 jednodniówek, w tym 30 żydowskich, w Kobryniu wydano 24 jednodniówki – wszystkie żydowskie. Najwięcej jednodniówek polskich wydano w Brześciu nad Bugiem – 16 z 27.

Najbardziej aktywne pod względem wydawniczym były organizacje żydowskie o charakterze syjonistycznym. Po kilka jednodniówek wydały polskie i żydowskie szkoły oraz placówki pedagogiczne, a także przedstawiciele grup zawodowych (kupcy, rzemieślnicy, nauczyciele, bankowcy).

Kilka jednodniówek poświęcono konkretnym osobom: Józefowi Piłsudskiemu, ideologowi syjonizmu Theodorowi Herzlowi, nauczycielowi Izaakowi Kubrincukowi, nauczycielce Tanji Fajerštejn, poecie Chaimowi Bialikowi, lokalnemu przedsiębiorcy i filantropowi Bernardowi Halpernowi.

ROZDZIAŁ V

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE WILEŃSKIM

Województwo wileńskie formalnie powstało w styczniu 1926 r. i obejmowało powiaty: brasławski, dzisieński, mołodeczański, oszmiański, postawski, święciański, wilejski, wileńsko-trocki. Stolicą było Wilno, które w czasie I wojny światowej było okupowane do końca 1918 r. przez Niemców. 5 stycznia 1919 r. do miasta wkroczyły wojska rosyjskie, a po trzech miesiącach, 19 kwietnia odbiły je wojska polskie. W czasie wojny polsko-bolszewickiej, w lipcu 1920 r. Wilno zajęła armia sowiecka idąca na zachód, a władzę w mieście przejęły litewskie organizacje lewicowe. 9 października 1920 r. w wyniku akcji generała Lucjana Żeligowskiego Wilno i Wileńszczyzna zostały zajęte przez wojska polskie i utworzono tzw. Litwę Środkową. Jej przyłączenie do Polski zatwierdził 24 marca 1922 r. Sejm RP, a w czerwcu 1923 r. decyzje dotyczące granic i włączenia tych terenów do Polski zaakceptowała Rada Ambasadorów w Paryżu¹.

W wyniku okupacji i działań wojennych trwających od 1914 do 1921 r. Wileńszczyzna była nie tylko zniszczona gospodarczo, ale i wyludniona. O stanie województwa wileńskiego i sąsiedniego nowogródzkiego w tym okresie Zofia Tomczonek pisała: „Były to ziemie o najniższym poziomie rozwoju gospodarczego. Wycofujące się z tych ziem w 1915 r. wojska rosyjskie spustoszyły te obszary. Dodatkowo w latach 1915-1918 przez teren obu województw przebiegała linia frontu. Pas frontowy obejmował ziemie o szerokości 40 km. Ewakuowano z niego ludność. Zniszczono zabudowania. Pola pokryto zasiekami z drutu

¹ Na podstawie J. Ochmański, *Historia Litwy*, Poznań 1967, cyt. za: B. Makowski, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920-1939*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1978, nr 1 (17), s. 89-107. Zob. też: M. Leczyk, *Druga Rzeczpospolita 1918-1939: społeczeństwo, gospodarka, kultura, polityka*. Warszawa 2006, s. 97-102.

kolczastego, okopami. Częściowo zaminowano. Spalono mosty. Kanały były zanieczyszczone, niespławne. Utrzymanie i wyżywienie niemieckiej armii musiała dawać miejscowa ludność. Równocześnie wywożono do Niemiec wiele produktów miejscowych. Głównie drzewo. Pas linii frontu i przyfrontowy to były obszary zniszczone całkowicie. Wojna 1920 roku jeszcze bardziej pogłębiła ten stan. Pierwsza wojna światowa, na omawianym terytorium, trwała od 1914 do 1921 roku, do pokoju ryskiego. Oprócz zniszczeń materialnych nastąpiło na obszarze województw wileńskiego i nowogródzkiego wyludnienie. W województwie wileńskim wynosiło ono 30% ogółu stanu ludności sprzed 1914 roku, a w województwie nowogródzkim odpowiednio – 37%².

W 1931 r. Wilno było piątym co do wielkości miastem II Rzeczypospolitej, liczyło ok. 196 tys. ludności, w tym było ok. 66% Polaków (128,6 tys.), ok. 28% Żydów (54,6 tys.), ok. 3,7% Rosjan (7,4 tys.), 0,9% Białorusinów (1,7 tys.), 0,75% Litwinów (1,6 tys.), 0,3% Niemców (600 osób). W 1937 r. liczba ludności zwiększyła się do 208 tys. Miasta województwa wileńskiego były niewielkie, nie przekraczały kilku tysięcy ludności: Głębokie (ok. 7,5 tys.), Oszmiana (ok. 7,3 tys.), Nowa Wilejka (ok. 7 tys.), Wilejka (5,6 tys.), Mołodeczno (ok. 6 tys.), Święciany (ok. 5,9 tys.), Dzisna (ok. 4,8 tys.), Braśław (ok. 1,6 tys.), Postawy (ok. 1 tys.)³.

Według spisu powszechnego z 1931 r. liczba ludności województwa wileńskiego wynosiła 1.275.939, a struktura przedstawiała się następująco: Polacy 761.723 (59,7%), Białorusini 289.675 (22,7%), Żydzi 108.828 (8,53%), Litwini 66.838 (5,23%), inni (Niemcy, Rosjanie, Tatarzy, Karaimi) 48.875 (3,83%). 62,5% stanowiła ludność wyznania rzymskokatolickiego, 25,4% prawosławnego, 8,7% mojżeszowego, 3,4% pozostałych wyznań⁴.

Województwo wileńskie miało charakter rolniczy. Gleby nie były zbyt dobre, dlatego uprawiano przeważnie żyto, len, w mniejszym stopniu pszenicę. W województwie było ponad 400 młynów, funkcjonowały liczne olejarnie. Produkowano również wina owocowe oraz miody pitne. Rozwijała się hodowla koni, bydła, owiec oraz związany z bydłem przemysł mleczarski. Na terenie

² Z. Tomczonek, *Polskie organizacje społeczno-gospodarcze na wsi wileńskiej i nowogródzkiej w okresie 20-lecia międzywojennego : źródła, stan badań*, „Białostoczczyzna” 2000, nr 2, s. 65.

³ Na podstawie publikacji GUS *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej wg stanu z 9 grudnia 1931 r.*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Miasta_w_II_Rzeczypospolitej, [dostęp 03.06.2016] oraz *Wilno i województwo wileńskie : informator społeczno-gospodarczy i księga adresowa m. Wilna i Województwa Wileńskiego*. Red. P. Krasnopolski. Wilno 1937, s. 5.

⁴ Zob. Rozdział I w tej publikacji.

województwa były duże kompleksy leśne, co miało wpływ na przemysł drzewny (drewno-papierówkę eksportowano za granicę). Istniały też zakłady przemysłowe produkujące w oparciu o miejscowe surowce: przemysł zapałczany (produковано na eksport drewnianka do zapałek), kaflarski, ceglarski, szklarski, futrzarski. W województwie działało ponad 10 tys. zakładów rzemieślniczych, związanych z budownictwem, obróbką drewna, skór, metali⁵.

Wilno było głównym ośrodkiem politycznym, naukowym i kulturalnym Kresów północno-wschodnich. Działały tu organizacje polityczne polskie, białoruskie, litewskie, żydowskie. 22 kwietnia 1919 r. powstał Litewski Tymczasowy Komitet Wileński, reprezentujący ludność litewską wobec polskich władz rządowych. 25 maja 1919 r. powołano podobny Białoruski Komitet Narodowy⁶. W okresie międzywojennym na Wileńszczyźnie powstawały partie polityczne reprezentujące zamieszkałe tam narodowości oraz wszystkie kierunki (lewicowe, konserwatywne, narodowe, komunistyczne, socjalistyczne, ludowe). Wśród Polaków znaczne wpływy miały partie chłopskie i narodowe, wśród Białorusinów komunistyczne i radykalne narodowe. Litwini skupiali się wokół partii narodowych⁷.

Od sierpnia 1919 r. wznowił działalność Uniwersytet, któremu nadano imię Stefana Batorego. Uniwersytet miał sześć wydziałów (humanistyczny, teologiczny, prawa i nauk społecznych, matematyczno-przyrodniczy, lekarski, sztuk pięknych). Według stanu z roku 1936/1937 studiowało na nim ok. 3500 studentów. Funkcjonowała też Szkoła Nauk Politycznych przy Instytucie Badań Europy Wschodniej (319 studentów w roku akad. 1936/1937), Konserwatorium Muzyczne im. Mieczysława Karłowicza (z wydziałami: kompozycji, fortepianu, skrzypiec, wiolonczeli, śpiewu, instrumentów dętych i organów), Seminarium Duchowne oraz 6 seminariów nauczycielskich⁸. W 1922 r. utworzono Archiwum Państwowe. Istniało Towarzystwo Przyjaciół Nauk (prowadziło działalność wydawniczą) oraz towarzystwa naukowe dziedzinowe (historyczne, filozoficzne, prawnicze, medyczne, techniczne). Były też towarzystwa oświatowo-kulturalne

5 *Wilno i województwo wileńskie : informator społeczno-gospodarczy i księga adresowa m. Wilna i Województwa Wileńskiego*, dz. cyt., s. 8-14.

6 M. Moroz, *Działalność Białoruskiego Komitetu Narodowego w Wilnie (1919–1938)*, „Białostoczczyzna” 1997, nr 2, s. 49.

7 Z. Tomczonek, *Ruch ludowy na tle życia politycznego kresów północno-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej*, „Białostoczczyzna” 1997, nr 2, s. 30-36.

8 *Wilno i województwo wileńskie : informator społeczno-gospodarczy...*, s. 6.

(m.in. Polska Macierz Szkolna). W Wilnie miała swój oddział także Liga Morska i Kolonialna⁹.

Wilno było prężnym ośrodkiem kulturalnym. Działo tu kilka zespołów teatralnych polskich i żydowskich. Tu miał siedzibę teatr „Reduta”, kierowany przez Juliusza Osterwę, Teatr Wielki (na Pohulance), Teatr Polski, Stały Teatr Objazdowy Teatrów Miejskich Z.A.S.P. (w którego skład wchodziły Teatr na Pohulance, Teatr Muzyczny „Lutnia” i Teatr Letni – kierował nimi Aleksander Zelwerowicz), Teatr Żydowski, Studio Żydowskie, „Unzer Theater”, żydowski Teatr Artystyczny „Trupa Wileńska”. Działy towarzystwa wspierające teatr (Towarzystwo Przyjaciół Teatru Żydowskiego – Towarzystwo Popierania Żydowskiej Sztuki Scenicznej i Towarzystwa Popierania Polskiej Sztuki Scenicznej). Na scenach wileńskich występowali znani aktorzy, m.in. Juliusz Osterwa, Jan Kreczmar, Irena Eichlerówna, Zofia Małynicz. W celi Konrada (u Bazyliańców) odbywały się znane i cenione w kraju „Środy Literackie”, skupiające artystów, literatów, uczonych¹⁰. W mieście działała też radiostacja (Radiostacja Wileńska).

W Wilnie wydawano prawie wszystkie czasopisma polskie, litewskie i białoruskie. Niemal przez cały okres międzywojenny ukazywały się dzienniki „Słowo”, „Kurier Wileński”, „Dziennik Wileński”, na łamach tego ostatniego zaczęto w 1927 r. drukować bibliografię regionalną województw północno-wschodnich¹¹. Wilno było też ośrodkiem wydawniczym książek. Według badań Niny Kraśko w mieście działały 44 wydawnictwa profesjonalne (i tylko jedno poza Wilnem w Brasławiu), co było porównywalne z Krakowem (50 wydawnictw) i Poznaniem (47). Ponadto książki były wydawane w Wilnie przez 100 różnych instytucji (naukowych, oświatowych, religijnych, zawodowych)¹².

Aktywna działalność kulturalna w Wilnie datuje się od 1905 r., gdy w zaborze rosyjskim zelały nieco przepisy cenzury dotyczące języka polskiego, szkolnictwa, nauki i kultury. W teatrze przywrócono język polski, w 1907 r. powstał Teatr Miejski, w 1908 r. Lutnia (operetka), pojawiły się czasopisma w językach narodowych, zaczęły powstawać polskie szkoły. W latach 1906-1914 wydano w Wilnie ok. 65 polskich jednodniówek, z czego ponad połowa miała charakter humorystyczny. Jako pierwsze ukazały się 2 jednodniówki humorystyczno-satyryczne zatytułowane „Plotka wileńska” z 1 grudnia, druga z 21 grudnia 1906 r.

⁹ Zob. Rozdział I w tej publikacji.

¹⁰ Zob. *Wilno teatralne*. Pod red. Mirosławy Kozłowskiej. Warszawa 1998.

¹¹ A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, dz. cyt., s. 172, 185, 217.

¹² N. Kraśko, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2001, s. 223-233.

Tylko w 1908 r. ukazało się 15 jednodniówek o charakterze humorystyczno-satyrycznym i literackim, a między rokiem 1909 i 1914 r., do wybuchu pierwszej wojny światowej, ukazało się jeszcze 20 tego typu druków¹³.

Ogólna liczba jednodniówek wydanych latach 1918-1939 na terenie województwa wileńskiego wynosiła 421. Niemal wszystkie zostały wydane w Wilnie, gdzie skupiało się życie polityczne, kulturalne, naukowe, oświatowe. Pojedyncze jednodniówki wydano w miastach powiatowych: w Dziśnie (4, w tym 3 ZHP i 1 szkoła), w Głębokiem (3, w tym 2 ZHP i 1 towarzystwo dobroczynne), w Oszmianie (1, ZMW), w Postawach (1, Kongres Eucharystyczny), w Świącianach (1, samorząd miejski), w Trokach (1, ZHP).

Tabela 10. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie wileńskim

Miejsce wydania	Liczba tytułów	polski	jidysz	hebr.	jid./pol./hebr.	litewski lit./wielojęz.	białorus.	ros. ros./kar.
Dzisna	4 ¹⁴	4						
Głębokie	3	3						
Oszmiana	1	1						
Postawy	1	1						
Świąciany	1	1						
Troki	1	1						
Wilno	410	129	112	2	5	95	63	4
Razem	421	140	112	2	5	95	63	4

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Jednodniówki polskie w Wilnie (110) były wydawane przez środowiska teatralne (20 jednodniówek antraktowych), literacko-artystyczne (18 literackich i humorystycznych), organizacje młodzieżowe, akademickie, szkoły (21), wojsko i stowarzyszenia kombatanckie (17). Po kilka jednodniówek wydawały organizacje sportowe, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego,

¹³ Zob. *Bibliografia polska 1901-1939*. T. 16 : *Jednodniówki : A-Z*, dz. cyt.

¹⁴ Jedna wydana w Wilnie, ale stanowiąca jedność z dwiema innymi jednodniówkami harcerskimi o takim samym tytule „Czujka nad Dzisną”. Z tego względu przypisana do Dzisny.

organizacje zawodowe, partie polityczne, straż pożarna, radiostacja i komitet radiofonizacji. Pojedyncze jednodniówki wydawały takie organizacje, jak: Liga Morska i Rzeczna (późniejsza: Liga Morska i Kolonialna), Polska Macierz Szkolna, Zrzeszenie Techników Absolwentów Państwowej Szkoły Technicznej, Koło Samopomocy Koleżeńskiej Kursów Ogólnokształcących, Wileńskie Kolegium Ojców Jezuitów, Komitet do Walki z Bezrobociem, Komitet Wojewódzki „Chleb dla głodnych dzieci”, Junacki Hufiec Pracy, Rada Wojewódzka Związku Osadników w Wilnie, Towarzystwo Obrony Przeciwgazowej.

Warto zwrócić uwagę na aktywność narodowości żydowskiej, która wszystkie swoje jednodniówki (119) wydała w Wilnie. Firmowały je różne organizacje i środowiska społeczne (nie zawsze znane z nazwy). Około 30 jednodniówek żydowskich miało charakter ogólny, ich tytuły (w jidysz) nawiązywały do gazet (wiadomości, nowiny, słowo, gazeta, tydzień, poniedziałek, wtorek, środa...). Ponad 20 jednodniówek wydało środowisko społeczno-religijne (ich redaktorem i wydawcą był Mojše Engelštern), zwykle w podtytułach wskazując, że jednodniówki dotyczą „spraw ogóln żydowskich” lub „żydowskich spraw społecznych”. Kilka jednodniówek miało w podtytułach określenie „niezależne pismo żydowskiej wolnej myśli”, co wskazywałoby na ich nachylenie socjalistyczne. Kilkanaście jednodniówek wydały środowiska syjonistyczne: Związek Syjonistów Rewizjonistów, Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora¹⁵, Organizacja Syjonistyczna Młodzieży Rewizjonistycznej „Masada”, kilka organizacje o nastawieniu socjalistycznym, socjalistyczno-narodowym (np. Organizacja Młodzieży Socjalistyczno-terytorialistycznej). Jednodniówki wydawały również: związki zawodowe (6), środowiska teatralne i literackie (7), akademickie (3), towarzystwa dobroczynne i pomocowe (6), organizacje oświatowe (Żydowski Centralny Komitet Oświaty, Żydowskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Tarbut”), sportowe (Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Makabi”).

Aktywne było także środowisko litewskie w Wilnie, które wydało 114 jednodniówek, w tym 94 w języku litewskim, 19 w języku polskim i jedną wielojęzyczną. W zdecydowanej większości zastępowały one niewydane numery zawieszonych i konfiskowanych czasopism.

Białorusini wydali w Wilnie 65 jednodniówek (w tym 2 w j. polskim: „Nasza pochodnia” i „Włościanin”). Część z nich firmowało Towarzystwo Szkoły

¹⁵ Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora zob. R. II., p. 17.

Białoruskiej¹⁶, natomiast kilkanaście druków wydały partie polityczne: Białoruska Organizacja Rewolucyjna, Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi, Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada, Białoruski Związek Włościański, Radykalna Partia Włościańska Zachodniej Białorusi¹⁷. Część jednodniówek wydawały indywidualne osoby (jako wydawcy i redaktorzy, np.: J. Turkevič, M. Dubina, F. Akinčyc, J. Jarmalkovič, U. Michalevič, U. Znamjaroŭski, M. Volko, B. Kremiskij, M. Gruša, A. Prakapenja, L. Rydleŭski).

Nie jest pewne, czy jednodniówki wydane w Wilnie w języku rosyjskim (4) zostały wydane przez Rosjan. Na pewno jedną z nich wydał ośrodek emigracji rosyjskiej, 2 cerkiew prawosławna, jedną (rosyjsko-karaïmską) wydała osoba prywatna o polsko brzmiącym nazwisku Owadjuś Pilecki („Sahyszmyz” = Nasza myśl : pervaja karaïmska gazeta). Tytuł jednodniówki zapowiadał kontynuację w formie czasopisma.

Tabela 11. Liczba jednodniówek w województwie wileńskim według chronologii

Rok	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Liczba	1	3	6	26	5	13	25	28	12	14	20

Rok	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Liczba	12	15	26	9	20	26	35	23	40	54	8

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Pierwsza jednodniówka wydana w Wilnie 22 grudnia 1918 r. nosiła tytuł „Apel” i miała charakter satyryczno-literacki. 23 lutego 1919 r. ukazała się wielojęzyczna jednodniówka litewsko-rosyjsko-polsko-białorusko-żydowska¹⁸ ku

¹⁶ Towarzystwo Szkoły Białoruskiej, Tawarystwa Bielaruskaj Szkoły, organizacja kult.-oświat., powstała 1921 w Wilnie; związana z Białoruską Włościańsko-Robotniczą Hromadą; z inicjatywy Towarzystwa były zakładane szkoły, domy lud., biblioteki, czytelnie; w r. 1929 liczyło 10 tys. członków i dysponowało 250 bibliotekami; prezes Bronisław Taraszkiewicz; 1936 rozwiązane, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Towarzystwo-Szkoły-Białoruskiej;3988489.html>, [dostęp 07.06.2016].

¹⁷ Na podstawie: J. Traczuk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., adnotacje przy jednodniówkach.

¹⁸ Zaliczono ją do litewskich ze względu na pierwszy język. Wielojęzyczność oraz Ludowy Komisariat Spraw Wojskowych jako wydawca, wskazywałyby na wileńskie środowiska komunistyczne.

czci Armii Czerwonej („Raudonosios Armijos diena = День Красной Армии = Dzień Czerwonej Armii = Dзeнь Чырвонае Арміі = Der tog fun der roiter-armei), która 5 stycznia 1919 r. zajęła Wilno. Wydawcą był Ludowy Komisariat Spraw Wojskowych. W drugiej połowie 1919 r. wydano dwie polskie jednodniówki: „Jednodniówka pamięci Pierwszego Zjazdu Nauczycielstwa Polskiego w Wilnie w sierpniu 1919 r.” i „Pamięci 29 listopada r. 1830”. Wysokie liczby wydawanych jednodniówek w 1921 r. wynikają z ich publikowania w miejsce zawieszonych numerów litewskiej gazety „Głos Litwy”. Podobnie było w latach 1937 i 1938, gdy wydawano jednodniówki zamiast zawieszanych przez cenzurę czasopism litewskich.

Jednodniówki zastępujące czasopisma

Zdecydowana większość jednodniówek wydawanych w Wilnie, zastępujących zawieszane numery czasopism dotyczyła prasy litewskiej, ale były też pojedyncze przypadki odnoszące się do prasy białoruskiej i polskiej.

Przedmiotem zainteresowania prasy litewskiej, a jednocześnie powodem ingerencji cenzury i zamykania czasopism oraz okresowego wydawania na ich miejsce jednodniówek był sposób naświetlania stosunków politycznych i narodowościowych polsko-litewskich, w tym zwłaszcza spór o Wilno. Redakcjom zawieszanych pism, działaczom politycznym i społecznym, wydającym jednodniówki litewskie chodziło o to, aby w ten sposób utrzymać kontakt z czytelnikiem, jednocześnie przekazać treści zakwestionowane przez cenzurę i utrzymać linię programową czasopism. Tak było w przypadku „Głosu Litwy”, „Jaunimo Draugas” [Przyjaciół młodzieży], „Vilniaus Rytojus” [Przyszłość Wilna], „Vilniaus Aidas” [Echo Wilna]. Redakcje tych czasopism wydały 99 jednodniówek.

Gazeta „Głos Litwy” zaczęła ukazywać się 15 maja 1919 r. jako organ Litewskiego Tymczasowego Komitetu Wileńskiego, którego przewodniczącym, a zarazem redaktorem naczelnym pisma był Michał Biržiška. Pismo wydawane w języku polskim było kierowane do spolonizowanych Litwinów, miało też informować Polaków o problemach życia Litwinów w Polsce. Ze względu na antypolskie treści zostało zamknięte 4 grudnia 1919 r. Na jego miejsce redakcja zaczęła wydawać „Echo Litwy”, które w lipcu 1920 r. również zostało zamknięte. 14 października ukazał się ponownie „Głos Litwy” jako kontynuacja zamkniętego „Echa Litwy”. 28 grudnia 1920 r. pismo zostało zamknięte, a na jego miejsce zaczęto wydawać gazetę „Dzwon Litwy”, po jej zamknięciu „Straż Litwy”.

Ponownie „Głos Litwy” zaczął się ukazywać od 1 lipca 1921 r., zamknięto go 18 sierpnia, po dwutygodniowej przerwie ukazało się 2 września, a 11 października 1921 r. tytuł został skonfiskowany. W odpowiedzi redakcja wydała w listopadzie i grudniu 1921 oraz styczniu 1922 r. 18 jednodniówek:

- 22 listopada 1921 – „Adam : jednodniówka”
- 23 listopada 1921 – „Ewa : jednodniówka wileńska”
- 24 listopada 1921 – „Józef : jednodniówka wileńska”
- 25 listopada 1921 – „Marja : jednodniówka wileńska”
- 26 listopada 1921 – „Jan : jednodniówka wileńska”
- 27 listopada 1921 – „Anna : jednodniówka wileńska”
- 29 listopada 1921 – „Piotr : jednodniówka wileńska”
- 30 listopada 1921 – „Zosia : jednodniówka wileńska”
- 1 grudnia 1921 – „Jerzy : jednodniówka wileńska”
- 2 grudnia 1921 – „Hela : jednodniówka wileńska”
- 3 grudnia 1921 – „Litwa niepodległa”
- 4 grudnia 1921 – „W stolicy Litwy”
- 6 grudnia 1921 – „Przyszłość Litwy”
- 7 grudnia 1921 – „Niech żyje Litwa”
- 8 grudnia 1921 – „Jeszcze Litwa nie zginęła”
- 10 grudnia 1921 – „Litwo, Ojczyzno moja”
- 11 grudnia 1921 – „Z Litwą”
- 7 stycznia 1922 – „Zakneblowane usta”.

Ostatecznie na mocy decyzji prokuratury wileńskiej dziennik „Głos Litwy” został zamknięty 28 stycznia 1922 r.¹⁹ Kilka lat później, 21 czerwca 1927 r. ukazała się jednodniówka „Głos Litwinów” (bez podania wydawcy), nawiązująca tytułem do gazety „Głos Litwy”.

Kolejnym czasopismem, którego zawieszono numery zastępowano jednodniówkami było „Vilniaus Aidas” [Echo Wilna]. Pismo zaczęło ukazywać się na miejsce krótko wychodzącego (od 3 października do 3 grudnia 1924 r.) „Vilniaus

¹⁹ B. Makowski, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920–1939*, s. 93–97.

Balsas” [Głos Wilna], które z kolei było kontynuacją „Lietuvos Rytai” [Przyszłość Litwy]. „Vilniaus Aidas” wychodziło co trzy dni od 18 grudnia 1924 r. do końca sierpnia 1925 r. We wrześniu zostało zawieszona i wówczas redakcja wydała 8 jednodniówek:

- 6 września 1925 – „Prabočių aidas : vienkartinis leidinys” [Echo prarodków]
- 9 września 1925 – „Senolių aidas : vienkartinis leidinys” [Echo praojców]
- 13 września 1925 – „Praeities aidas : vienkartinis leidinys” [Echo przeszłości]
- 16 września 1925 – „Senovės aidas : vienkartinis leidinys” [Echo starożytności]
- 20 września 1925 – „Būtovės aidas : vienkartinis leidinys” [Echo egzystencji/istnienia]
- 23 września 1925 – „Amžių aidas : vienkartinis leidinys” [Echo wieków]
- 27 września 1925 – „Laisvės aidas : vienkartinis leidinys” [Echo wolności]
- 30 września 1925 – „Vilties aidas : vienkartinis leidinys” [Echo nadziei].

Od 4 października 1925 r. do 29 listopada 1928 r. „Vilniaus Aidas” ukazywało się regularnie²⁰. Na miejsce skonfiskowanego numeru z 23 listopada 1926 r. redakcja wydała jednodniówkę „Kovos aidas : vienkartinis leidinys” [Echo walki].

Następnym czasopismem, które zastępowało konfiskowane numery był miesięcznik „Jaunimo Draugas” [Przyjaciół młodzi], kierowany do młodego czytelnika wiejskiego. Czasopismo zaczęło ukazywać się 15 stycznia 1926 r. i cieszyło się dużą popularnością, zamieszczano w nim oprócz aktualności i porad rolniczych także utwory literackie. Po dziesięciu latach, w 1937 r. miesięcznik zamknięto, natomiast redakcja zaczęła wydawać obszernie jednodniówki (40-48 s.)²¹. Od marca 1937 do kwietnia 1939 r. ukazało się ich 48 (początkowo jedna, a zwykle dwie w miesiącu):

²⁰ Tamże, s. 98-99.

²¹ Tamże, s. 100, 103.

- marzec 1937 – „Jaunųjų velykos : vienkartinis leidinys” [Wielkanoc młodych]
- maj 1937 – „Sekminės : vienkartinis leidinys” [Zielone Świątki]
- czerwiec 1937 – „Jaunimo aidai : vienkartinis leidinys” [Echa młodzi-
ży]
- lipiec 1937 – „Mūsų žygiai : vienkartinis leidinys” [Nasze wędrów-
ki]
- sierpień 1937 – „Jaunųjų balsas : vienkartinis leidinys” [Głos mło-
dych]
- sierpień 1937 – “Lietuvio mintys : vienkartinis leidinys” [Myśli Litwi-
na]
- wrzesień 1937 – „Rudens aidas : vienkartinis leidinys” [Echo jesieni]
- wrzesień 1937 – „Šviesa : vienkartinis leidinys” [Światło]
- październik 1937 – „Jaunimo žodis : vienkartinis leidinys” [Słowo mło-
dzieży]
- październik 1937 – „Mūsų pastangos : vienkartinis leidinys” [Nasze stara-
nia]
- listopad 1937 – „Jaunųjų šnekos : vienkartinis leidinys” [Pogawędki
młodych]
- listopad 1937 – „Švyturys : vienkartinis leidinys” [Latarnia]
- grudzień 1937 – „Kalėdu mintys : vienkartinis leidinys” [Myśli na Boże
Narodzenie]
- grudzień 1937 – „Spindulys : vienkartinis leidinys” [Promień]
- styczeń 1938 – „Draugas : vienkartinis leidinys” [Przyjaciół]
- styczeń 1938 – „Žiburys : vienkartinis leidinys” [Światło]
- luty 1938 – „Jaunųjų bičiulis : vienkartinis leidinys” [Przyjaciół
młodych]
- luty 1938 – „Lietuviškoji mintis : vienkartinis leidinys” [Myśl li-
tewska]
- marzec 1938 – „Jaunajai kartai : vienkartinis leidinys” [Do młodych]
- marzec 1938 – „Pavasaris : vienkartinis leidinys” [Wiosna]

- kwiecień 1938 – „Jaunimas : vienkartinis leidinys” [Młodzież]
- kwiecień 1938 – „Pavasario šnekos : vienkartinis leidinys” [Wiosenne pogwarki]
- kwiecień 1938 – „Velykių margutis : vienkartinis leidinys” [Wielkanocna pisanka]
- kwiecień 1938 – „Velykos : vienkartinis leidinys” [Wielkanoc]
- maj 1938 – „Darbas : vienkartinis leidinys” [Praca]
- maj 1938 – „Jaunųjų žingsniai : vienkartinis leidinys” [Kroki młodych]
- czerwiec 1938 – „Mūsų kelias : vienkartinis leidinys” [Nasza droga]
- czerwiec 1938 – „Vasaros žingsniai : vienkartinis leidinys” [Kroki lata]
- czerwiec 1938 – „Vasaros darbai : vienkartinis leidinys” [Letnie prace]
- lipiec 1938 – „Jaunųjų gairės : vienkartinis leidinys” [Wskazówki dla młodych]
- lipiec 1938 – „Jaunųjų talka : vienkartinis leidinys” [Samopomoc młodych]
- sierpień 1938 – „Jaunimo kelias : vienkartinis leidinys” [Droga młodzięzy]
- sierpień 1938 – „Mūsų gyvenimas : vienkartinis leidinys” [Nasze życie]
- wrzesień 1938 – „Jaunimo ateitis : vienkartinis leidinys” [Przyszłość młodzięzy]
- wrzesień 1938 – „Jaunimo balsas : vienkartinis leidinys” [Głos młodzięzy]
- październik 1938 – „Jaunųjų darbai : vienkartinis leidinys” [Prace młodych]
- październik 1938 – „Rudens vakarai : vienkartinis leidinys” [Jesienne wieczory]
- listopad 1938 – „Jaunųjų siekiai : vienkartinis leidinys” [Dążenia/aspiracje młodych]
- listopad 1938 – „Rudens aidai : vienkartinis leidinys” [Jesienne echa]
- grudzień 1938 – „Jaunųjų žodžiai : vienkartinis leidinys” [Słowa młodych]

- grudzień 1938 – „Kalėdų žvaigždė : vienkartinis leidinys” [Gwiazdka]
 styczeń 1939 – „Jaunųjų patarėjas : vienkartinis leidinys” [Doradca
 młodych]
 styczeń 1939 – „Naujieji žodžiai : vienkartinis jaunimui leidinys”
 [Nowe słowa]
 luty 1939 – „Laiko žodis : vienkartinis jaunimui leidinys” [Słowo
 czasu]
 luty 1939 – „Lietuviškoju keliu : vienkartinis jaunimui leidinys”
 [Litewską drogą]
 marzec 1939 – „Mūsų viltis : vienkartinis leidinys jaunimui” [Nasza
 nadzieja]
 marzec 1939 – „Jaunimo rytojus : vienkartinis jaunimui leidinys”
 [Przyszłość młodzieży]
 kwiecień 1939 – „Jaunųjų pasaulis : vienkartinis leidinys jaunimui”
 [Świat młodych].

W kwietniu 1939 r. redakcja uzyskała zgodę na ponowne wydanie czasopi-
 sma, któremu dano tytuł „Jaunimo kelias” [Droga młodzieży].

Kolejne zawieszane czasopismo „Vilniaus Rytojus” [Przyszłość Wilna] po-
 wstało w 1928 r. z połączenia pism „Vilniaus Aidas”, „Kelias” [Droga] i „Dirva”
 [Ziemia/Gleba, wyd. Litewskie Towarzystwo Rolnicze]. Było ono organem Li-
 tewskiego Tymczasowego Komitetu Wileńskiego. Początkowo ukazywało się
 dwa razy w tygodniu, od 1929 r. miało charakter ilustrowanego tygodnika po-
 lityczno-literackiego. Publikowane teksty dotyczyły polityki, kultury, literatury,
 religii. Zamieszczano też korespondencje z terenu oraz informacje o Litwie i Li-
 twinach na podstawie prasy polskiej. Hasłem redakcji było „Bóg i Ojczyzna”. Pi-
 smo odgrywało ważną rolę w kształtowaniu świadomości narodowej Litwinów,
 było kolportowane także wśród Litwinów w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie
 i Anglii. Od 1930 r. wydawano do niego dodatek dla dzieci „Aušrelė” [Jutrzen-
 ka]. 26 października 1937 r. czasopismo zostało zamknięte, natomiast w okresie
 od marca 1937 do kwietnia 1938 r. redakcja wydała 23 jednodniówki²².

²² Tamże, s. 102-103.

- 16 marca 1937 – „Šis tas naujo : vienkartinis leidinys” [Co nieco nowego]
- 14 listopada 1937 – „Atgarsiai : vienkartinis leidinys” [Odgłosy]
- 24 listopada 1937 – „Naujienos : vienkartinis leidinys” [Nowiny]
- 11 grudnia 1937 – „Mūsų žinios : vienkartinis leidinys” [Nasze wieści]
- 17 grudnia 1937 – „Reikalai : vienkartinis leidinys” [Sprawy]
- 22 grudnia 1937 – „Šventadienis : vienkartinis leidinys” [Święto/dzień święty]
- 31 grudnia 1937 – „Mūsų mintys : vienkartinis leidinys” [Nasze myśli]
- 6 stycznia 1938 – „Mūsų dienos : vienkartinis leidinys” [Nasze dni]
- 13 stycznia 1938 – „Mūsų kelias : vienkartinis leidinys” [Nasza droga]
- 20 stycznia 1938 – „Mūsų balsai : vienkartinis leidinys” [Nasze głosy]
- 27 stycznia 1938 – „Lietuvis : vienkartinis leidinys” [Litwin]
- 2 lutego 1938 – „Atbalsiai : vienkartinis leidinys” [Odgłosy]
- 10 lutego 1938 – „Tautietis : vienkartinis leidinys” [Rodak]
- 16 lutego 1938 – „Tautos kelias : vienkartinis leidinys” [Droga ludowa/narodowa]
- 24 lutego 1938 – „Kelias : vienkartinis leidinys” [Droga]
- 4 marca 1938 – „Pastangos : vienkartinis leidinys” [Dążenia/starania]
- 10 marca 1938 – „Takas : vienkartinis leidinys” [Szlak]
- 24 marca 1938 – „Paskutinės žinios : vienkartinis leidinys” [Najnowsze wiadomości]
- 31 marca 1938 – „Sąlygos : vienkartinis leidinys” [Warunki]
- 7 kwietnia 1938 – „Viltis : vienkartinis leidinys” [Nadzieja]
- 8 kwietnia 1938 – „Gyvenimas : vienkartinis leidinys” [Życie]
- 14 kwietnia 1938 – „Mūsų buitis : vienkartinis leidinys” [Nasza codzienność]
- 22 kwietnia 1938 – „Mūsų likimas : vienkartinis leidinys” [Nasz los].

Również w redakcjach prasy białoruskiej były przypadki wydawania jednodniówek w miejsce zawieszonych czasopism. W marcu 1926 r. zawieszono czasopismo „Belaruskaja Niva” [Niwa białoruska], wydawane w Wilnie przez Biało-

ruską Włociańsko-Robotniczą Hromadę, wówczas ukazały się jednodniówki: „Za praǔdu” [O prawdę], „Na prądwiēsni” [Na przedwiośniu], „Nasz klic” [Nasz zew]²³.

W grudniu 1924 r. Niezależna Partia Chłopska, wydawca gazety „Wyzwolenie Ludu” w Wilnie wydała jednodniówkę „Walka ludu”, zamiast kolejnego numeru pisma.

Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe

W Wilnie wydano 19 jednodniówek o tematyce wojskowej i wojennej, rocznicowej, wspomnieniowej (17 polskich, 1 żydowska, 1 wielojęzyczna). Część z nich nawiązywała do wydarzeń związanych z walkami o oswobodzenie Wilna i włączeniem miasta do Polski. Tych wydarzeń dotyczyły jednodniówki: „Wilno Naczelnikowi! : jednodniówka poświęcona rocznicy oswobodzenia Wilna : 19.IV.1919 – 19.IV.1920”, „Wilno wyzwolone : jednodniówka polityczna aktualna”, „Wilno wyzwolone : jednodniówka nakładem Komitetu Wileńskiego ku Uczczeniu Rocznicy 9 Października” (1921), „Wilno zdemobilizowane” (1922). W pierwszą i drugą rocznicę przyłączenia Litwy Środkowej do Polski, ukazały się dwie jednodniówki: „W pierwszą rocznicę : jednodniówka pamiątkowa” (1923), „W drugą rocznicę : jednodniówka pamiątkowa” (1924). Dochód z obu wydań przeznaczano na rzecz Koła Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie. Jednodniówki wydawali kombatanci: „Wilno wyzwolone : jednodniówka na Zjazd byłych uczestników walk o Wilno w dniach 10-11 XI 1930 r.”. Z tą tematyką związana jest też „Jednodniówka kowieńska” (1923), dotycząca ludności polskiej, pozostałej na terenach przydzielonych Litwie.

Podobnie jak w innych województwach kresowych, na Wileńszczyźnie stacjonowały jednostki wojskowe. Była to 1 Dywizja Litewsko-Białoruska, która w 1920 r. wydała „Jednodniówkę I Litewsko-Białoruskiej Dywizji : 1918-1920”. W tym samym roku ukazała się „Jednodniówka 22 P.P. [Pułku Piechoty] : 1919–1920”. Warto zwrócić uwagę, że jednodniówki zawierały ilustracje autorstwa znanych malarzy, pierwszą ilustrował Ludomir Slendziński, drugą Ferdynand Ruszczyc. W 1924 r. Dowództwo Okręgu Korpusu nr 9 wydało jednodniówkę „Leśna : jednodniówka obozu letniego P.W.D.O.K. IX”. W dziesiątą rocznicę powstania 6 Pułku Piechoty Legionów Polskich wydano jednodniówkę z przedmo-

²³ J. Traczuk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 53.

wą marszałka Józefa Piłsudskiego „Jednodniówka w dziesiątą rocznicę 6 P.P.Leg. 1915 – 28.VII.1925 r.”. W 1933 r. przeprowadzono w Wilnie szkolenie oficerów piechoty. Z tej okazji wydano jednodniówkę „Wspomnienia z II Dyw. Kursu Podchorążych Rezerwy w 5 Pułku Piechoty Legionów w Wilnie : rok 1933/34”. W 1934 r. ukazała się czterostronicowa jednodniówka bez podania instytucji sprawczej i drukarni, zatytułowana „Kresy walczą : jednodniówka poświęcona Armii Polskiej”.

Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Wilnie wydał jednodniówkę „Święto Przystosowania Wojskowego”, a Wileński Oddział Towarzystwa Obrony Przeciwgazowej firmował jednodniówkę „Gazy trujące”.

Dwie jednodniówki wydano na listopadowe święto zmarłych: „Zaduszki : święto umarłych : jednodniówka poświęcona ku czci zmarłym drogim nam osobom i poległym bohaterom w obronie Ojczyzny”, „Zaduszki : święto umarłych : jednodniówka poświęcona ku czci zmarłego pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego i wszystkich drogich nam osób i poległych bohaterów w obronie ojczyzny” (1935). Wydawcą obu jednodniówek był Konstanty Mrozowski. Jednodniówki wojskowe wydane w Wilnie miały charakter polityczny i patriotyczny, przypominały działania wojenne w obronie miasta, honorowały Józefa Piłsudskiego i poległych w wojnie polsko-bolszewickiej.

Nie było żydowskich jednodniówek wojennych, z wyjątkiem „Der jidišer kombatant : organ fun di jidiše front-kemfer” [Żydowski kombatant : organ żydowskich bojowników frontowych], wydanej w 1936 r. przez Związek Żydów Uczestników Walk o Niepodległość Polski.

Do grupy wojskowych zaliczono wspomnianą wyżej wielojęzyczną jednodniówkę wydaną na cześć Armii Czerwonej („Raudonosios Armijos diena = День Красной Армии = Dzień Czerwonej Armii = Dzeńь Чырвонае Армии = Der tog fun der roiterarmei : vienkartinis leidinys]).

Sportu dotyczyło 5 jednodniówek, z czego 2 wydało Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Makabi” z okazji 15-lecia (1931) i 20-lecia (1936) istnienia związku. Z okazji „Tygodnia Wychowania Fizycznego” ukazała się „Jednodniówka poświęcona wychowaniu fizycznemu i sportom w Wileńszczyźnie”. Dwie jednodniówki związane były z działalnością Wileńskiego Towarzystwa Wioślarskiego („Wioślarz Wilji : jednodniówka poświęcona sprawom wioślarstwa, specjalnie wydana na regaty międzyklubowe w Wilnie”, „XXV lat Wileńskiego Towarzystwa Wioślarskiego”).

Jednodniówki młodzieżowe

Jednodniówki wydawała młodzież szkolna, akademicka, harcerze, organizacje młodzieżowe społeczno-polityczne, młodzieżowe organizacje żydowskie. Do litewskiej młodzieży wiejskiej kierowano jednodniówki, wydawane zamiast zawieszanych numerów czasopisma „Jaunimo Draugas” [Przyjaciel młodzieży] (zob. wyżej).

Od 1920 r. na terenie Wileńszczyzny działał Związek Harcerstwa Polskiego, który firmował 11 jednodniówek, wydanych w Wilnie, Dziśnie, Głębokiem, Trokach. W Wilnie ukazała się jednodniówka z okazji obchodów „Tygodnia Harcerskiego” („Jednodniówka harcerska”), 4 dotyczyły drużyn z Wilna: 2 jednodniówki zostały wydane przez 1 Wileńską Drużynę Harcerską im. Romualda Traugutta: „Jednodniówka Błękitnej Jedyńki, I-szej Wil. Dr. Harcerskiej, «Błękitna Jedyńka Żeglarska» Wil. Druż. Harc. 1923–1933”. Kolejną jednodniówkę „Gromada” wydała Wileńska Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego „Czarna Trzynastka”. Obejmowała ona pięciolecie działalności drużyny (18 X 1921 – 18 X 1926). W 1929 r. ukazała się jednodniówka „Straż nad Wilją : jednodniówka Oddziału Z.H.P. : w dziesięciolecie wyzwolenia Wilna”.

W latach 1923, 1925 i 1928 ukazały się 3 jednodniówki zatytułowane „Czujka nad Dżisną : jednodniówka drużyn harcerskich przy Gimnazjum Państwowem im. ks. Grzegorza Piramowicza w Dziśnie”.

Męska Drużyna Harcerska w Głębokiem im. Zawiszy Czarnego wydała jednodniówkę zatytułowaną „Pobudka : jednodniówka drużyn harcerskich przy Gimnazjum im. «Unji Lubelskiej» w Głębokiem : w trzecią rocznicę 1931 roku”. Druga jednodniówka ukazała się w piątą rocznicę utworzenia drużyny „Pobudka” : jednodniówka drużyn harcerskich w Głębokiem : (w piątą rocznicę) 1928–1933”) i dotyczyła także Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Emilii Plater.

Żeglarska Drużyna Harcerzy im. Romualda Traugutta w Trokach wydała w 1934 r. „Naprzód ku morzu : jednodniówka wydana z okazji 14 rocznicy zaślubin polskiego morza oraz pięciolecia drużyny”.

Warto tu zwrócić uwagę na patronów drużyn harcerskich: Emilia Plater – bohaterka Powstania listopadowego, Romuald Traugutt – przywódca Powstania styczniowego, Zawisza Czarny – bohater bitwy pod Grunwaldem.

Jednodniówki wydawali uczniowie i absolwenci szkół. Najbardziej aktywne były szkoły wileńskie. 4 jednodniówki wydało Koedukacyjne Gimnazjum C. Epsztejna: „Jednodniówka wydana przez Koło Miłośników Pięknego Słowa

(K.M.P.S.) przy Koedukacyjn[ym] Humanistycz[nym] Gimnazjum C. Epsztejna w Wilnie”, „Jutrzenka uczniowska” i „Nasza myśl”, wydane przez „Bratnią Pomoc” Gimnazjum oraz „Gmina : jednodniówka wyd. staraniem zarządu gminy kl. VI A Gimnazjum C. Epsztejna w Wilnie”. Uczniowie miłośnicy klasycyzmu przy Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta wydali jednodniówkę „Sursum” [łac. w górę]. Wspólną jednodniówkę o takim samym tytule głównym („Sursum : echa wiosenne”) wydały w 1927 r. Koła Humanistyczne Gimnazjum Nazaretanek i Gimnazjum Króla Zygmunta Augusta. W 1935 r. ukazała się „Jednodniówka uczniów Pryw. Koedukac. Szkoły Powszechnej B. Machcewiczowej i H. Siewiczowej w Wilnie p.n. «Nasza Szkoła»”. Jedną jednodniówkę wydali uczniowie gimnazjum w Dziśnie „Echo muzyczne : jednodniówka wydana z okazji dziesięciolecia istnienia Państwowego Gimnazjum Koedukacyjnego im. ks. Grzegorza Piramowicza 1923-1933”.

Jednodniówki wydawali studenci wileńscy. Jedną z pierwszych była „Eos : jednodniówka wydana przez alumnów Seminarium Wileńskiego dnia 17 listopada 1920 r.”, która stanowiła pierwszy numer czasopisma seminaryjnego „Eos”. W 1921 r. ukazała się „Jednodniówka Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”, w 1928 r. Wileński Akademicki Komitet BBWR wydał „Jednodniówkę Wileńskiego Akademickiego Komitetu Bezpartyjnego Współpracy z Rządem Marszałka Piłsudskiego”. W związku z wyborami do Sejmu i Senatu RP w 1930 r. ukazała się „Akademicka jednodniówka wyborcza”, natomiast w 1932 „Życie młodzieży akademickiej”.

Jedną jednodniówkę wydali studenci litewscy: „Studento balsas : Vilniaus Liet. Studentų Sajungos leidinys” [Głos studenta : jednodniówka Wileńskiego Związku Studentów Litewskich], natomiast 3 jednodniówki – studenci białoruscy: „Studėntski klič” [Studencki zew] i dwukrotnie „Golas studenta” [Głos studenta], której pierwsze wydanie skonfiskowano. Studenci żydowscy wydali: „Bjuletin fun «Ejnhajtlekn Front fun der Umfarmegleker Akad. Junt»” [Biuletyn „Jednolitego Frontu Niezamożnej Młodzieży Akademickiej”], „Ojfn akademišer front” [Na froncie akademickim], „Der wilner student : ejnmolike ojsgabe cu der „Wok fun Jidišn Akademiker”, 18-25 januar 1936 [Akademik wileński : jednodniówka wydana z okazji „Tygodnia Akademika – Żyda” 18-25 I 1936].

Oprócz jednodniówek harcerskich, studenckich, uczniowskich wydawano także jednodniówki kierowane do młodzieży pracującej. Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej (organizacja katolicka) w Wilnie wydało „Jednodniówkę Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej na Sołtaniszkach w Wilnie”. Junacki Hufiec Pracy

wydał jednodniówkę „Cenzusowiec : 19 VIII-15 IX 1938 : jednodniówka mł. junaków z cenzusem 14 Bataljonu J.H.P. w Wilnie”. W 1936 r. ukazała się jednodniówka „Ku Polsce szklanych domów : jednodniówka postępowej młodzieży wileńskiej” (pierwszy nakład skonfiskowano).

Rada Wojewódzka Związku Osadników wydała jednodniówkę „Przodownik młodej wsi : jednodniówka słuchaczy Kursu społeczno-oświatowego : wydana z okazji zakończenia kursu i Zjazdu Związku Młodzieży Wiejskiej”. Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w Oszmianie wydał jednodniówkę „Zew młodzieży wiejskiej”. Okazją było pięciolecie oddziału powiatowego ZMW i dziesięciolecie działalności związku na terenie powiatu oszmiańskiego.

Jednodniówki młodzieży żydowskiej miały charakter syjonistyczno-narodowy lub socjalistyczny. Syjonistyczne Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora w Wilnie (znane też jako „Brit Trumpeldor”, „Bejar” lub Związek Skautowy im. Josefa Trumpeldora) wydało jednodniówki „Zum sig” [Do zwycięstwa], „BeTa”r” [Bejar], „Tel-Hay” [nazwa osady żydowskiej w Palestynie zniszczonej przez Beduinów].

Jednodniówki wydawała organizacja „He-Chałuc”, szkoląca młodzież wyjeżdżającą jako pionierzy-osadnicy do Palestyny, m.in. w zakresie zawodów praktycznych (rolnictwa, ogrodnictwa, rzemiosła): „Der holes ba¹-melo^Dke : ejnmlike ojsgabe fun „Hantwerker un Mitlštand-he-Holes” in Wilne” [Pionier rzemieślnik : jednodniówka członków organizacji w Wilnie] (1934, 1935), „Org. Holes Ba¹-Melo³ke : ejnmlike ojsgabe fun der organizacje „Holes Ba¹-Melo³ke” in Pojln : jednodniówka [Organizacja Chałuc Baał-Mełacha : jednodniówka organizacji „Chałuc Baał-Mełacha” w Polsce].

Organizacja Syjonistycznej Młodzieży Rewizjonistycznej „Masada” wydała jednodniówkę „Masada”²⁴. Młodzież o nastawieniu narodowym i jednocześnie socjalistycznym, zrzeszona w Związku Socjalistyczno-terytorialistycznym, popierającym osadnictwo żydowskie poza Palestyną, w latach 1935-1937 wydała jednodniówki: „Ojfstajg : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ” [Odrodzenie : organ młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej]. „In ojfstajg : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ” [W odrodzeniu : organ młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej], „Der ojfstajg” : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ” [Odrodzenie : organ młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej], „Undzer kamf : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ” [Nasza walka : organ młodzieży

²⁴ Nazwa starożytnej twierdzy w Judei.

socjalistyczno-terytorialistycznej]. W 1936 r. ukazała się „Jugnt-blaf” [Gazeta młodzieży].

Jedną jednodniówkę „Žyc’cë moladzi” [Życie młodzieży] (1926), skierowaną do młodzieży robotniczej wydało środowisko białoruskie.

Jednodniówki kulturalno-literackie i humorystyczno-satyryczne

Wilno było miastem, w którym w okresie międzywojennym funkcjonowały teatry polskie i żydowskie. Stąd też znaczna liczba jednodniówek dotyczyła teatru. Wydano ich 24, w tym 4 żydowskie. Były to w większości tzw. jednodniówki antraktowe, stanowiące dodatki do programów teatralnych. W sezonie 1924-1925 wszystkie one miały dodatek do tytułu właściwego „wileńska jednodniówka antraktowa” oraz drugi dodatek określający sezon teatralny, np. „Gwiazdka : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925”. W 1924 r. ukazały się tego typu jednodniówki o tytułach: „Gwiazdka”, „Iskry i wióry”, „Karnawał”, „Panorama”, „Rozrywka”, „Wilnianka”, „Za i przeciw”. W 1925 r. były to jednodniówki: „Jajeczko” i „Półpoście”. Podobne jednodniówki ukazywały się także w latach następnych: „Echo : jednodniówka teatralna” (1926), „Nowe echo : jednodniówka teatralna” (1927), „Jednodniówka teatralna w rocznicę listopadową : sezon 1930/31”, „Pożółkły listek : jednodniówka teatralna : sezon 1930/31”, „W rocznicę listopadową : jednodniówka teatralna : sezon 1930/31”, „Wieczory jesienne : jednodniówka teatralna : Wilno 1930/31”, „Aktor i maska : jednodniówka teatralna” (1931), „Pierwiosnki : jednodniówka teatralna : sezon 1931”, „Przedwiośnie teatralne : jednodniówka teatralna : sezon 1931”, „Śnieżne płatki : jednodniówka teatralna : sezon 1931”.

Towarzystwo Przyjaciół Teatru Żydowskiego (Towarzystwo Popierania Żydowskiej Sztuki Scenicznej) wydało jednodniówki: „Unzer bine : organ fun der Gezelshaft «Frajnd fun Jidišn Teater in Wilne»” [Nasza scena : organ Towarzystwa Przyjaciół Teatru Żydowskiego w Wilnie] i „Teater : jednodniówka : ejmolike ojsgabe fun der Gezelshaft «Frajnd fun Jidišn Teater in Wilne»”. W 1928 r. uczczono przyjazd na gościnne występy do Wilna znakomitego żydowskiego aktora Rudolfa Zasławskiego. Z tej okazji wydano jednodniówkę „Cu di gastroln fun bewust artist Rudolf Zasławski” [Na występ znanego artysty Rudolfa Zasławskiego]. Czwarta jednodniówka „Cu undzer weg : cajtšrift farn socjalistišn gedank : jednodniówka teatralna” [Ku naszej drodze : pismo wolnej myśli socjalistycznej] (1929) nawiązywała do ideologii socjalistycznej.

Również Radiostacja Wileńskiego Radia wydawała jednodniówki. Pierwszą był „Bezpłatny program Radiostacji Wileńskiej na okres świąteczny (22-31.XII.1927 – 1.I.1928 r.)”. Druga ukazała się w 1938 r. pt. „Kresowy przegląd radiowy : jednodniówka poświęcona radiofonizacji województw północno-wschodnich”.

Ukazywały się jednodniówki humorystyczne rysunkowe. W 1926 r. wydano jednodniówkę „Karykatury” (bez podania wydawcy), a w 1932 r. „Karykatury gwiazd filmowych «Duńcio»”, w której zamieszczono czterdzieści portretów-karykatur, m.in. Charliego Chaplina, Glorii Swanson, Greta Garbo, Poli Negri, Coleen Morel, Zofii Batyckiej, Mieczysława Frenkla, Kazimierza Junoszy Stempowskiego, Aleksandra Zelwerowicza, Marii Malickiej, Jadwigi Smosarskiej, Kazimierza Krukowskiego.

Jednodniówki literackie wydawały wszystkie narodowości. 22 grudnia w 1918 r. ukazała się jednodniówka satyryczno-literacka „Apel”, z której 25% dochodu przeznaczano na wojsko polskie i samoobronę. O takim samym tytule ukazała się 8 lutego 1920 r. następną jednodniówką ilustrowaną, z której 10% dochodu przeznaczano na powstający w Wilnie szpital wojskowy. W 1930 r. ukazała się „Ephemeris : jednodniówka literacka”, a w 1934 Komitet Organizacyjny Nauczycieli Szkół Powszechnych wydał jednodniówkę z okazji 100. rocznicy ukazania się *Pana Tadeusza* pt. „Mickiewiczowi (1834-1934)”. W 1936 r. w okresie Bożego Narodzenia wydano „Gwiazdkę : jednodniówkę świąteczną artystyczno-literacką”.

Do grupy jednodniówek literacko-artystycznych należy 7 tytułów w języku litewskim, wydawanych w Wilnie w latach 1937-1938. Zawierały one wiersze, opowiadania, recenzje, rysunki, drzeworyty młodych twórców litewskich. Pierwszą była jednodniówka (bez podania wydawcy) „Varsnos” [Skiba]. Następne jednodniówki tej grupy to: „Varpos” [Kłósy], „Vingis” [Zakręt], „Pjūvis” [Przekrój], „Sėja” [Siejba], „Vienkartinis : mosklui, dailei ir literatūrai populiarinti vienkartinis leidinys” [Jednodniówka : promująca naukę, sztukę, literaturę], „Versmė” [Krynica]²⁵.

Trzy jednodniówki z podtytułem ”literacko-społeczne” wydało środowisko żydowskie. Były to opublikowane w kwietniu i maju 1936 r.: „Undzere zibn teg”

²⁵ B. Makowski, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920-1939*, dz. cyt., s. 103-104.

[Nasze siedem dni], „Naje zibn teg” [Nowe siedem dni], „Di zibn teg” [Siedem dni].

Środowisko literackie białoruskie publikowało swoje utwory w wielu jednodniówkach, nie zawsze o profilu literackim, choć w niektórych z nich tematyka ta dominowała, np.: „Bełaruskaja krynica” [Krynica białoruska], „Novagodnik” [Noworocznik], „Kaljada” [Kolęda], „Novaja malanka” [Nowa błyskawica]. Zamieszczano w nich wiersze Janki Kupały, Janki Drozda, Natalii Arseniewej, Kazimira Swajaka, Chwiedara Iljaszewicza, Alesia Hurły, Franciszka Hryszkiewicza, Stanisława Stankiewicza i innych.

W latach dwudziestych ukazało się w Wilnie kilka jednodniówek humorystycznych i humorystyczno-satyrycznych: „Polityczna plotka wileńska : jednodniówka karnawałowa” (1921), „Osa : jednodniówka humorystyczno-satyryczna” (1923), „Jajko wielkanocne : wileńska jednodniówka satyryczno-humorystyczna” (1924), „Krzyk : jednodniówka ilustrowana humorystyczno-satyryczna” (1924), „Półpoście : jednodniówka humorystyczna” (1924), „Szubrawiec : jednodniówka humorystyczno-satyryczna” (1925), „Wileński humor świąteczny : jednodniówka humorystyczno-satyryczna” (1925), „Bimbus wileński : jednodniówka humorystyczna” (1927), „Listonosz : jednodniówka ilustrowana dla pocztowca” (1929). W okresie światowego kryzysu gospodarczego ukazała się w 1932 r. jednodniówka firmowana przez Wojewódzki Komitet do Walki z Bezrobociem „Nasze dziady : rodzinne i społeczne, cywilne i wojskowe, dziennikarsko-naukowo-literackie już bezrobotne, zredukowane – i jeszcze nie!...”.

Jako specjalny dodatek do czasopisma „A.B.C.” Spółka Wydawnicza Ilustracji Wileńskiej wydała 1 stycznia 1928 r. jednodniówkę „Ilustracja wileńska”.

Jednodniówki zawodowe

Jednodniówki zawodowe były wydawane przez środowiska polskie, żydowskie, białoruskie. Ukazało się ich 15. Z okazji zjazdu nauczycieli wydano „Jednodniówkę pamięci Pierwszego Zjazdu Nauczycielstwa Polskiego w Wilnie w sierpniu 1919 r.”. Trzy lata później nauczycielki ze Związku Chrześcijańskich Nauczycielek Polskich i nauczycielki niezrzeszonych wydały jednodniówkę pedagogiczną „Nasza placówka”. Kolejarze wydali „Jednodniówkę Polskiego Związku Kolejowców : na pamiątkę poświęcenia sztandaru oraz V. wszechpolskiego zjazdu delegatów P.Z.K”. Piekarze zrzeszeni w Chrześcijańskim Związku Zawodowym Piekarzy wydali jednodniówkę „Piekarz wileński”, a szewcy

z Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Szewców jednodniówkę „Szewc”. W 1935 r. ukazała się „Dźwignia : jednodniówka Zrzeszenia Techników Absolwentów Państw. Szkoły Technicznej w Wilnie im. Marszałka Józefa Piłsudskiego”. Z okazji „Tygodnia Strażackiego” wydano jednodniówkę „Społeczeństwo – Strażakowi” oraz „Jednodniówkę pod hasłem «Gaśmy płomienie materji – a wzniecajmy płomienie ducha!» : wydana przez Okręg Wileński Związku Straży Pożarnych Rz-plitej Polskiej z racji 2-go tygodnia przeciwpożarowego 27.IX-3.X-1934”.

Kilka jednodniówek wydały zawodowe stowarzyszenia żydowskie wileńskich rzemieślników, kupców, robotników: „Der hantwerker” [Rzemieślnik], „Der klejnhendler” [Drobny kupiec] (1927, 1928), „Wilner arbeter” [Robotnik wileński], „Der wilner ongesteler : cajtšrift far profesjonele fragn.” [Pracownik wileński : pismo poświęcone sprawom zawodowym], „Wilner profesjonele fragn” [Wileńskie kwestie zawodowe].

Jednodniówki polityczne

Znaczna liczba jednodniówek wydawanych w Wilnie miała nacechowanie polityczno-narodowo-społeczne, wynikające m.in. z polityki narodowościowej rządu na tych terenach, co było widoczne przede wszystkim w relacjach polsko-litewskich i polsko-białoruskich. Tematykę polityczno-historyczną i niepodległościową reprezentowały niemal wszystkie jednodniówki litewskie ukazujące się zamiast zawieszanych czasopism „Głos Litwy”, „Vilniaus Rytojus”, „Vilniaus Aidas”, „Jaunimo Draugas” (zob. wyżej).

W przypadku jednodniówek białoruskich podkreślano sprawę niezawisłości Białorusi, ucisku narodowego, szkolnictwa i oświaty białoruskiej, niesprawiedliwości społecznej, procesów politycznych. W jednodniówkach żydowskich eksponowano ruch syjonistyczny i socjalistyczny.

Jednodniówki żydowskie wydawane były przez Związek Syjonistów-Rewizjonistów: „Alt-najer weg : ejnmolike ojsgabe fun Cajtw. Komitet fun der Najer Sijenistišer Organizacje in Wilne” [Staro-nowa droga : wydawnictwo jednorazowe Tymczasowego Komitetu Nowej Organizacji Syjonistycznej w Wilnie], „Ojfn šwel fun U. C. O. : ejnmolike ojsgabe fun Sijenistn-Rewizjonistn-Farband in Wilne [Na progu U. C. O. : jednodniówka Organizacji Syjonistów-Rewizjonistów w Wilnie], „Nejn! : ejnmolike ojsgabe fun Brit ha-Soha”R in Wilne : jednodniówka [Nie! : jednodniówka Związku Syjonistów-Rewizjonistów w Wilnie].

Przed międzynarodowym kongresem syjonistycznym w Lucernie ukazała się w 1935 r. w Wilnie jednodniówka „Jidnštaat : ejnmlike ojsgabe in cuzamenhang mitn 19-tn Sijenistišn Kongres” [Państwo żydowskie : jednorazowe wydawnictwo w związku z XIX Kongresem Syjonistycznym].

Ukazywały się też jednodniówki żydowskie o nastawieniu socjalistycznym, co zaznaczano w podtytułach: „pismo wolnej myśli socjalistycznej”, „niezależne pismo dotyczące spraw ogóln żydowskich”, „niezależne pismo myśli żydowskiej”, np.: „Mit undzer weg : cajtšrift farn frajen socjalistišn gedank : jednodniówka” [Po naszej drodze : pismo wolnej myśli socjalistycznej], „Dos naje wort : umophengike cajtšrift farn frajen jidišn gedank : jednodniówka” [Nowe słowo : niezależne czasopismo żydowskiej wolnej myśli], „Undzere wegn : cajtšrift farn frajen socjalistišn gedank : jednodniówka” [Nasze drogi : czasopismo wolnej myśli socjalistycznej].

Na podstawie ustaleń Jerzego Traczuka²⁶ wiadomo, że znaczną aktywność wykazywały białoruskie partie polityczne. Wydawane przez nie jednodniówki niemal z zasady miały charakter społeczno-polityczny, czasem z uwzględnieniem elementów kultury i literatury. Niektóre miały charakter agitacyjno-wyborczy, jak np. „Adozva” [Odezwa], „Golas gramadzjanina” [Głos obywatela], „Golas praŭdy” [Głos prawdy], „Golas Belarusa” [Głos Białorusina], „Strecha” [Strzecha].

Białoruska Organizacja Rewolucyjna wydała jednodniówki: „Belaruskaja dolja” [Dola białoruska], „Sćjag” [Sztandar], „Sćjag narodu” [Sztandar ludu], „Sćjag voli” [Sztandar wolności], „Zarava” [Łuna], „Krik praŭdy” [Krzyk prawdy], „Našae zmagañne” [Nasza walka], „Novagodnik” [Noworocznik]. Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada wydała: „Naš klič” [Nasz zew], „Za praŭdu” [O prawdę], „Novagodnaja praca” [Noworoczna praca]. Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi firmowała jednodniówkę „Žančina na barykadach” [Kobieta na barykadach], propagującą osiągnięcia społeczne kobiet w ZSRR oraz dwie jednodniówki strajkowe: „Leśny robotnik w strajku” (1933, jęz. pol.) oraz „Ljasny rabotnik” [Robotnik leśny] (1934). Z inicjatywy Białoruskiego Związku Włościańskiego ukazała się jednodniówka „Narod” [Lud/naród]. Radykalna Chłopska Partia Zachodniej Białorusi wydała jednodniówkę „Seljanin” [Włościanin], opublikowaną równolegle także w języku polskim

²⁶ Na podstawie: J. Traczuk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., adnotacje przy poszczególnych jednodniówkach.

(„Włościanin”, styczeń 1928). W języku polskim ukazała się jednodniówka białoruska, wydana przez Jazepa Turkeviča „Nasza pochodnia : jednodniówka, poświęcona sprawie robotniczej” (16 marca 1921).

Kilka jednodniówek białoruskich informowało o sytuacji Białorusinów za granicą oraz o kontaktach białoruskich z innymi krajami, np.: „Belaruski seljanin” [Włościanin białoruski] dotyczyła Białorusinów na Litwie, „Žiččë vėsiki” [Życie wsi] – sytuacji Białorusinów w Czechosłowacji i na Łotwie, „Zorka Belarusa” [Gwiazda Białorusina] dotyczyła życia na Łotwie, „Iskra” [Iskra] opisywała m.in. sytuację Białorusinów w Estonii, „Naše zmaganińnie” [Nasza walka] dotyczyła Białorusinów w Ameryce.

Można przypuszczać, że polityczny charakter miała też jednodniówka „Robotnik wileński” wydana przez Wileński Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej (1924).

Niewiele uwagi poświęcano samorządności lokalnej. Wydział Powiatowy w Świecianach wydał jednodniówkę podsumowującą dziesięciolecie administracji samorządowej („Samorząd świeciański : zarys pracy od 1920 do 1930 roku”).

Jednodniówki społeczne

Sprawom społecznym wiele uwagi poświęcano w środowisku żydowskim, przy czym, jak się wydaje miały one charakter społeczno-religijny i narodowy zarazem. Potwierdzają to takie tytuły jak: „Dos Cemetet wort li-kvojd Pejseh : umophengiker organ far jidiše klol-‘injonim” [Prawdziwe słowo z okazji święta Pesach : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich], „Dos Cemetet wort li-kvojd Svucet : umophengiker organ far jidiše klol-‘injonim” [Prawdziwe słowo z okazji Święta Namiotów : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich], „Dos Cemetet wort li-kvojd Pejseh : umophengiker organ far jidiše klol-‘injonim” [Prawdziwe słowo z okazji święta Pesach : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich], „Dos naje Cemetet wort : organ farn jidišn nacjonaln gedank lik-vojd Ročš-ha-Šone” [Nowe prawdziwe słowo : organ krzewiący żydowską myśl narodową na cześć święta Rosz ha-Szana], „Der qojl mevaser : organ cu faršprejtn dem religjezn gedank bajm jidišn folk : jednodnjowka” [Zwiastun : organ rozpowszechniania myśli religijnej i narodowej wśród narodu żydowskiego]. W latach 1931–1935 ukazało się w Wilnie ponad 20 tego typu jednodniówek w języku jidysz (redaktorem i wydawcą prawie wszystkich był Mojše Engelštern), które

w tytule miały słowo „Cemete” [=prawdziwy], natomiast w podtytułach zwykle podawano „niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych” lub „niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich”, np.: „Di Cemete bsojre” [Prawdziwa nowina: niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych], „Di Cemete cajtung” [Prawdziwa gazeta : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych], „Der Cemeter weg : umophengike cajtsrifit iber jidiše gezełsaftleke ‘inyonim” [Prawdziwa droga : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych].

Ukazywały się też jednodniówki o tematyce dobroczynnej i pomocowej. W latach 1928, 1933 i 1935 żydowskie Towarzystwo „Pomoc Pracy” w Wilnie wydało 3 jednodniówki o jednakowym tytule „Hilf durk Arbet” [Pomoc przez pracę]. Towarzystwo Dobroczynności w Głębokiem wydało jednodniówkę „Idź i dobrze czyń” (1924), a w 1925 r. ukazał się druk „Wilno – ochonom : jednodniówka komitetu wojewódzkiego «Chleb dla głodnych dzieci» w Wilnie”.

Do jednodniówek społecznych można zaliczyć oświatowe: „Ogniwo : jednodniówka Koła Samopomocy Koleżeńskiej Słuchaczy Kursów Ogólnokształcących Towarzystwa im. J. Piłsudskiego w Wilnie”, „Jednodniówkę Koła Polskiej Macierzy Szkolnej im. T. Kościuszki”, „Jednodniówkę Szkoły Zawodowej Doszkalającej im. św. Teresy w Wilnie”.

Jednodniówki oświatowe wydawało Towarzystwo Białoruskiej Szkoły: „Vestki Tavarystva Belaruskaj Školy” [Wieści TSB] (1929) i w 1932 r. „Bjulètèn’ Tavarystva Belaruskaj Školy” [Biuletyn TSB]; „Informacyjny bjulètèn’ Tavarystva Belaruskaj Školy” [Biuletyn informacyjny TSB] oraz „Naš bjulètèn’ Tavarystva Belaruskaj Školy” [Nasz biuletyn TSB]. W 1936 r. ukazała się jednodniówka o pokrewnej tematyce „Za belaruskaj školu” [O szkołę białoruską].

W Wilnie istniał Żydowski Centralny Komitet Oświaty, który wydał jednodniówki: „Far undzer šul un kind” [Dla naszej szkoły i dziecka] i „Far undzer šul” [Dla naszej szkoły], natomiast Żydowskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Tarbut” [hebr. kultura], z okazji swego jubileuszu wydało jednodniówkę „Tarbut” [„Tarbut” : jednodniówka poświęcona jubileuszowi 15-lecia ruchu „Tarbut” w Wilnie i okolicy 1920–1935].

Jednodniówki religijne

Jednodniówki o tematyce religijnej wydawano z okazji uroczystości i świąt katolickich („Gwiazdka wileńska”, „Alleluja!!!”, „Betleem w Polsce”) lub dla uczczenia świętych („Jednodniówka z okazji wileńskich uroczystości ku czci św. Andrzeja Boboli w dniach 23, 24, 25 października 1938 r.”). W 1931 r. ukazała się w Postawach jednodniówka z okazji Archidiecezjalnego Kongresu Eucharystycznego „Wznieśmy serca”. Jedną jednodniówkę o tematyce religijnej wydali alumni Seminarium Duchownego w Wilnie („Eos : jednodniówka wydana przez alumnów Seminarium Wileńskiego dnia 17 listopada 1920 r.”). Poświęcona była 300-leciu nadania godności arcybiskupiej Jozafatowi Kuncewiczowi oraz rocznicy święceń diakonałnych Andrzeja Boboli. Ponadto zawierała historię kościoła seminaryjnego św. Jerzego w Wilnie oraz rozmyślenia o miłości Chrystusa. Jednodniówka ta zapoczątkowała czasopismo seminaryjne o takim samym tytule²⁷.

Jedną jednodniówkę wydał kościół protestancki („Metodysta polski : pismo poświęcone reformie życia chrześcijańskiego”). 2 jednodniówki wydała cerkiew prawosławna: „Blagovest : odnodnevka Pravoslavnago Sv. Konstantinovskago Bratstva pri Cerkvi na Poguljanke v Vilne” [Dzwon : jednodniówka Prawosławnego Bractwa św. Konstantego przy Cerkwi na Pohulance w Wilnie], „Svetlyj Put” : jubilejnoe izdanie k’ dnju 25-letnjago služenija v’ episkopskom’ stane Ego Vysokopreosjaščennstva Preosvjaščennejšago Feodosija Archiepiskopa Vilenskago i Lidskago” [Jasna droga : wydanie jubileuszowe z okazji 25-lecia posługi archiepiskopa wileńskiego i lidzkiego Feodosija].

Jednodniówki białoruskie: „Proč z lichazel’lem [Precz z lichim/złym zieliskiem] i „U imja praŭdy” [W imię prawdy], wydane w 1930 r. były krytyczne wobec hierarchii wileńskiej cerkwi prawosławnej, zarzucając jej dostojnikom karierowiczostwo, nadużycia władzy, prześladowanie duchowieństwa prawosławnego i bolszewizm²⁸.

Jednodniówki wydawano także z okazji świąt żydowskich: Hoszana Raba, Purim, Pesach, Święta Namiotów. Powiązane one były ze sprawami społecznymi i narodowymi Żydów (zob. wyżej).

²⁷ Zob. J. Zając, *Nieznane stronice czasopism polskich seminarzystów z Wilna*, „Studia Podlaskie” 2015, t. 23, s. 193-194.

²⁸ Na podstawie: J. Traczuk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 176, 187.

Zróźnicowanie etniczne Wileńszczyzny wpływało na różnorodność językową, etniczną i tematyczną wydawanych jednodniówek. Każda grupa etniczna miała swoje priorytety, które znajdowały odzwierciedlenie w jednodniówkach. Spośród ustalonych 421 jednodniówek 119 wydali Polacy, 119 Żydzi, 114 Litwini, 65 Białorusini, 4 prawdopodobnie Rosjanie. Nie całkiem pokrywa się to z językiem, bowiem 19 jednodniówek w języku polskim wydali Litwini i 2 Białorusini. Najwięcej (ok. 100) jednodniówek wydawały środowiska młodzieżowe (harcerze, uczniowie, studenci, młodzież pracująca). Na drugim miejscu należałoby postawić jednodniówki literacko-kulturalne, humorystyczno-satyryczne, teatralne, radiowe, oświatowe – ok. 65. Warto tu zauważyć wysoką liczbę jednodniówek teatralnych – 24. Jednodniówek zawodowych wydano 15, wojskowych, wojennych, kombatanckich – 19, religijnych – 11 (bez żydowskich), sportowych – 5. Pozostałe – ok. 190 należałoby zakwalifikować jako polityczno-społeczno-narodowe. Były to jednodniówki litewskie (99) ukazujące się zamiast zawieszanych numerów czasopism („Vilniaus Rytojus”, „Głos Litwy”, „Vilniaus Aidas”, „Jaunimo Draugas”), większość jednodniówek białoruskich oraz kilkadziesiąt (ok. 50) jednodniówek żydowskich.

W jednodniówkach polityczno-społeczno-narodowych litewskich akcentowano przede sprawy narodowościowe i relacje polsko-litewskie, wynikające ze sporów terytorialnych. W jednodniówkach białoruskich przeważały raczej sprawy położenia polityczno-społecznego Białorusinów w Polsce (ucisk narodowy, strajki, procesy polityczne, rozłamy partyjne w Sejmie, oświata). Natomiast jednodniówki żydowskie skupiały się bardziej na sprawach wewnętrznych społeczności żydowskiej (ruch syjonistyczny, socjalistyczno-narodowy, pomoc społeczna, oświata).

ROZDZIAŁ VI

JEDNODNIÓWKI W WOJEWÓDZTWIE WOŁYŃSKIM

Województwo wołyńskie powstało w lutym 1921 r. W okresie międzywojennym obejmowało powiaty: dubieński (dubnowski), horochowski, kowelski, krzemieniecki, lubomelski, łucki, rówieński, włodzimierski, kostopolski (od 1925), wówczas też powiat ostrogiński przemianowano na zdołbunowski. Były to powiaty dosyć duże (np. obszar powiatów kowelskiego lub sarnieńskiego zajmował tyle, co 1/3 powierzchni województw stanisławowskiego, tarnopolskiego lub krakowskiego). Wiele gmin w tych powiatach było powierzchniowo większych od powiatów w województwach centralnych¹. Największą zmianą terytorialną w województwie było przyłączenie w 1930 r. powiatu sarnieńskiego z województwa poleskiego². Głównymi miastami w województwie obok stolicy – Łucka (ok. 36 tys. mieszkańców), były: Równe (największe, liczące ok. 41 tys.), następnie Kowel (ok. 28 tys.), Włodzimierz (ok. 25 tys.), Krzemieniec (ok. 20 tys.), Ostrog (ok. 13 tys.), Dubno (ok. 13 tys.) i Zdołbunów (ok. 10 tys.)³.

Województwo wołyńskie znajdowało się na obszarze zachodniej i centralnej części dawnej guberni wołyńskiej. Graniczyło od północy z województwem poleskim, od zachodu z lubelskim, od południa z lwowskim i tarnopolskim. Granica wschodnia była ustalona na mocy traktatu ryskiego (1921 r.). Województwo było bardzo zróżnicowane geograficznie. Leżało na terenie czterech krain: Wołyń Podolskiego, Małego Polesia, Wzniesienia Środkowowołyńskiego, zwanego

¹ W. Mędrzecki, *Województwo wołyńskie 1921–1939 : elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław 1988, s. 17.

² Zob. Rozdział I w tej publikacji.

³ Na podstawie publikacji GUS *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej* wg stanu z 9 grudnia 1931 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Miasta_w_II_Rzeczypospolitej, [dostęp 06.07.2016].

Opolem Wołyńskim oraz Wołynia Poleskiego⁴. To zróżnicowanie geograficzne w znaczący sposób wpływało na sposób i warunki życia mieszkańców województwa. Jak pisano: „północna część województwa wołyńskiego zarówno pod względem struktury i topografii ziemi, jak również pod względem zaludnienia jest organiczną częścią Polesia. Natomiast południowa część stanowi odrębną całość, jako różna kraina geograficzna, odrębne terytorium antropologiczne, etnograficzne, gospodarcze, a nawet językowe”⁵.

Według danych statystycznych w 1921 r. województwo wołyńskie liczyło 1.437.907 mieszkańców, a dziesięć lat później 2.085.600. Wyniki spisów powszechnych ukazują to województwo jako obszar zamieszkały w zdecydowanej większości przez ludność ukraińską wyznania prawosławnego. W 1921 r. Ukraińcy stanowili 68,4% ludności województwa (983.596 mieszkańców), podobnie było w 1931 r. – 68,4% (1.426.900 osób). Drugą co do liczebności, a zarazem najbardziej dynamiczną narodowością byli Polacy – w 1921 r. stanowili 16,8% (240.922 osoby), a w 1931 r. 16,6% (346.600). Znaczące miejsce w strukturze narodowościowej województwa zajmowała ludność żydowska, stanowiąca w 1921 r. 10,6% (151.744 mieszkańców), a w 1931 r. – 9,9% (205.500). Ponadto, w województwie mieszkali Niemcy (w 1921 r. – 24.960 osób, tj. 1,74%), Czesi (tzw. Czesi wołyńscy – w 1921 r. – 25.405, tj. 1,77%) i Rosjanie (w 1921 r. – 9450, tj. 0,66%), a także niewielkie grupy Litwinów, Białorusinów i Karaimów.

Większość mieszkańców województwa wołyńskiego mieszkała na wsi. Odsetek mieszkańców miast w stosunku do ogółu ludności województwa w 1921 r. wynosił – 11,9%, a w 1931 r. – 12%⁶. Podstawą gospodarki było rolnictwo (produkcja roślinna). Ponadto, chłopci poszukiwali pracy w warsztatach chałupniczych oraz w leśnictwie, w tartakach, kamieniołomach i transporcie. W przemyśle rolno-spożywczym ważną rolę odgrywały młyny, kaszarnie i olejarnie. Obok produkcji rolno-spożywczej duże znaczenie miało leśnictwo i przemysł drzewny. Ludność wyznania prawosławnego pracowała przede wszystkim w rolnictwie (93%), natomiast rzymskokatolicka w rolnictwie (64%), i przemyśle (12%). Ludność żydowska utrzymywała się głównie z handlu (40%) i przemysłu (38%), natomiast

4 Jednak podział administracyjny na powiaty w niewielkim stopniu pokrywał się z tym zróżnicowaniem regionalnym, co według Włodzimierza Mędrzeckiego powoduje trudności przy opisie zjawisk gospodarczych, a nawet społecznych i politycznych. Zob. W. Mędrzecki, dz. cyt., s. 12-13.

5 S. Dworakowski, *Rubież polesko-wołyńska*, „Sprawy Narodowościowe” 1938, z. 3, s. 322.

6 W. Mędrzecki, dz. cyt., s. 71.

z rolnictwa jedynie 5%⁷. Jak zauważył Włodzimierz Mędrzecki, taka struktura społeczno-zawodowa poszczególnych narodowości wpływała w istotny sposób na rozwój wzajemnych stosunków oraz utrzymywała istniejące różnice kulturowe i społeczne⁸.

Poziom oświaty i alfabetyzacji ludności był bardzo niski. W 1921 r. czytać umiało jedynie 30% mieszkańców województwa, a na wsi odsetek ten spadał poniżej 20%. W 1922 r. powstało Kuratorium Okręgu Szkolnego, które objęło pieczę nad istniejącymi w tym czasie 658 szkołami, wśród których było 395 polskich i 233 ukraińskie. Uczęszczało do nich 27.885 uczniów. Natomiast już w roku szkolnym 1923/1924 funkcjonowało 1086 państwowych szkół powszechnych (672 polskie i 289 ukraińskich), a w 1938 r. obowiązek szkolny realizowało już 73,3% dzieci. Ponadto rozwinęło się nieznanie wcześniej na większą skalę szkolnictwo zawodowe. Znaczne zmiany w szkolnictwie powszechnym na Wołyniu wprowadziła ustawa językowa z 1924 r., która uwzględniała szkoły dwujęzyczne (utrakwistyczne) jako podstawowy typ szkół⁹.

Dumą wołyńskiego systemu oświaty było odrodzone Liceum Krzemienieckie, w ramach którego działało m.in. Seminarium Nauczycielskie, Gimnazjum im. Tadeusza Czackiego, Średnia Szkoła Rolnicza w Białokrynicy, Niższa Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa w Smydze. Była to jedna z najlepszych placówek tego typu w Polsce. Liceum prowadziło także szeroko zakrojoną działalność edukacyjno-kulturalną w terenie, tworzyło Uniwersytety Ludowe (w Michałowce i Różynie), Wakacyjne Ognisko Muzyczne, a także organizowało biblioteki publiczne, konkursy czytelnictwa, wycieczki krajoznawcze oraz opiekowało się domami ludowymi. Starano się angażować zarówno ludność polską, jak i ukraińską¹⁰.

Powstawały również teatry oraz sale projekcyjne. W Łucku powstał Teatr Ukraiński i Teatr Miejski im. Juliusza Słowackiego, z własnym zespołem aktorskim, który wystawiał kilkanaście premier rocznie oraz występował gościnnie w innych miastach Wołynia. W 1938 r. w województwie istniały 34 sale projekcyjne i 19 wędrownych kinematografów (kin). Wydawano także prasę, m.in. „Ziemię Włodzimierską” finansowaną przez Towarzystwo Straży Kresowej,

⁷ Tamże, s. 42-61.

⁸ Tamże, s. 62.

⁹ Tamże, s. 31.

¹⁰ *Liceum Krzemienieckie w dobie obecnej 1920–1935*. Krzemieniec 1935, s. 6-11.

„Dziennik Wołyński” i „Przegląd Wołyński”, które były organami Wołyńskiego Zrzeszenia Demokratycznego oraz „Głos Wołyński”, „Życie Wołynia” i „Ziemie Wołyńską” finansowane przez ziemian i Kurię Biskupią, która od 1931 r. wydawała również miesięcznik „Życie Katolickie”. Z czasem zaczęto wydawać polski tygodnik „Wołyń”, a następnie „Kurier Wołyński” (organ Stronnictwa Narodowego) oraz publikujący rozprawy naukowe i materiały pamiątkarskie „Rocznik Wołyński”.

W dwudziestoleciu międzywojennym zaczęły działać na tym terenie legalne partie polityczne. Ponadto powstawały ugrupowania lokalne o zróżnicowanych programach. Ważną rolę odgrywały organizacje o celach oświatowych, takie jak ukraińskie Towarzystwo „Proświta” czy Polska Macierz Szkolna. Powstawały spółdzielnie rolnicze zakładane przez ziemian, polskich osadników wojskowych i cywilnych oraz ludność ukraińską. Organizowano stowarzyszenia skupiające poszczególne grupy społeczne (ziemian, osadników, urzędników państwowych, kupców, rzemieślników itp.). Według danych statystycznych w 1929 r. zarejestrowanych było 1883 organizacje wszystkich rodzajów, w 1934 r. 1013 central i 249 oddziałów organizacji politycznych, społecznych, kulturalnych i gospodarczych¹¹.

Najistotniejszą rolę odgrywały miasta. Były one siedzibami urzędów i miejscem aktywności inteligencji zarówno polskiej, jak i ukraińskiej oraz rosyjskiej. Tu znajdowały się prawie wszystkie szkoły ponadpodstawowe i najpoważniejsze instytucje kulturalne. Według badań Niny Kraśko w województwie funkcjonowała tylko jedna profesjonalna oficyna wydawnicza (w Poczajowie), natomiast 28 innych instytucji (oświatowych, gospodarczych, religijnych) prowadziło działalność wydawniczą¹². Ogólna liczba jednodniówek powstałych w województwie wołyńskim w okresie międzywojennym nie była wysoka – 99 tytułów. Wydawano je głównie w czterech miejscowościach: w Łucku, Kowlu, Równem oraz Włodzimierzu.

Najwięcej jednodniówek opublikowano w stolicy województwa – Łucku (28), który był siedzibą władz administracyjnych, państwowych oraz kościelnych diecezjalnych. Mieściło się tu seminarium duchowne. Stacjonowało wojsko (24 Pułk Piechoty, wchodzący w skład 27 Dywizji Piechoty). W 1931 r. w Łucku

¹¹ W. Mędrzecki, dz. cyt., s. 38-39.

¹² N. Kraśko, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 223-233.

mieszkało ok. 35,5 tys. ludności, w tym ok. 17 tys. Żydów (największa gmina żydowska w województwie), 11 tys. Polaków i 3 tys. Ukraińców.

Tabela 12. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie wołyńskim

Miejsce wydania	Liczba tytułów	polski	jidysz	hebr.	jid./hebr.	jid./pol./hebr.	jid./pol./ang.	pol./ros./jid.	ukr.
Dubno	2	2							
Kowel	23	12	4	2	1				4
Krzemieniec	8	6	2						
Łuck	28	10	10			2			6
Maciejów Wołyński	1	1							
Ołyka	2				1		1		
Ostróg nad Horyniem	1	1							
Różyszczce	1		1						
Równe	18	2	5		1	5		1	4
Torczyn	1	1							
Włodzimierz	14	12							2
Razem	99	47	22	2	3	7	1	1	16

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Z kolei Kowel był trzecim największym miastem w województwie wołyńskim. Stanowił duży i ważny węzeł kolejowy. Stacjonowało tu również dowództwo i sztab 27 Dywizji Piechoty. W 1939 r. w Kowlu mieszkało ok. 30 tys. ludności, przede wszystkim Polaków i Żydów (po połowie), natomiast Ukraińcy i Rosjanie stanowili jedynie 15% ludności miasta.

Wydawcami jednodniówek w Łucku i Kowlu były grupy społeczne i zawodowe (kupcy, kolejarze, wojskowi), organizacje polityczne, samorządowe, religijne, szkoły i organizacje oświatowe oraz redakcje. Sporo publikacji żydow-

skich ukazało się z inicjatywy organizacji syjonistycznych. Pojawiały się druki wydawane przez komitety wyborcze. Jednodniówki wydawał również Polski Czerwony Krzyż, Związek Harcerstwa Polskiego i Związek Strzelecki. W Kowlu 2 jednodniówki wydał 50 Pułk Piechoty Strzelców Kresowych, a jedną Rodzina Wojskowa.

Największym miastem w województwie wołyńskim było Równe. Tu także stacjonowało wojsko (dowództwo i sztab 13 Kresowej Dywizji Piechoty). W 1939 r. w mieście mieszkało ponad 41 tys. osób, w tym 21 tys. Żydów i 15 tys. Polaków. W Równem, obok druków szkolnych i organizacji syjonistycznych zwracają uwagę jednodniówki wydane przez lokalne środowisko dziennikarskie. Ponadto, ukazał się tam druk 45 Pułku Piechoty Strzelców Kresowych oraz jednodniówka Żydowskiego Klubu Sportowego „Hasmonea”.

Z kolei we Włodzimierzu 11 jednodniówek wydała istniejąca tam Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii. W Krzemieńcu jednodniówki wydawały środowiska szkolne, Polski Czerwony Krzyż, Związek Harcerstwa Polskiego, żydowskie Towarzystwo Dobroczynne Kasy Bezprocentowej „Gemilut Chesed”, a także Okręgowe Towarzystwo Organizacji Kółek Rolniczych. W Dubnie i Torczynie jednodniówki wydawał Związek Strzelecki, w Ołyce żydowskie stowarzyszenie kulturalno-oświatowe „Tarbut”, w Maciejowie Wołyńskim i Ostrogu nad Horyniem – seminaria nauczycielskie.

Warto zwrócić uwagę, że wielokrotnie drukowano jednodniówki w innych miejscowościach niż je przygotowywano, co świadczyłoby o braku odpowiedniej infrastruktury poligraficznej na miejscu. Dotyczyło to aż 21 druków z adresem wydawniczym miejscowości województwa wołyńskiego. Poza województwem wydrukowano 16 jednodniówek, z czego najwięcej w Warszawie (10). Wydrukowano tam jednodniówki ukraińskie (4) z adresem wydawniczym w Kowlu. Również Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu na 11 swoich jednodniówek 5 wydrukowała w Warszawie. W Warszawie drukował także Oddział Związku Strzeleckiego w Dubnie. 3 jednodniówki wydrukowano w miastach województwa lubelskiego (w Lublinie, Łukowie, Chełmie), choć adres wydawniczy wskazywał Kowel i Maciejów Wołyński. Z kolei 2 jednodniówki wydano we Lwowie, jedną szkolną z adresem wydawniczym w Krzemieńcu, drugą klubu sportowego w Równem. Poza tym jedną jednodniówkę 50 Pułku Piechoty Strzelców Kresowych z adresem wydawniczym w Kowlu wydrukowano w Łodzi. Jednodniówki żydowskie z adresem wydawniczym w Ołyce (2) wytłoczono w Równem, drukowano tam także po jednym dru-

ku z adresem wydawniczym w Krzemieńcu i Łucku. W tej ostatniej miejscowości wydrukowano jedyny druk z adresem wydawniczym w Torczynie. W 3 jednodniówkach nie podano miejsca wydania, ale na podstawie tematyki i miejsca druku można je wskazać. Były to: „U kolebki szkół krzemienieckich : jednodniówka Krzemieńca” zapewne wydana w Krzemieńcu, „Roژیščer najes” [Nowiny Roژیszczza] w Roژیszczach, a z kolei „Purim gedanken” [Rozmyślenia purimowe], jak wskazuje miejsce druku, w Łucku. Szczegółowy rozkład terytorialny jednodniówek wydawanych na terenie województwa wołyńskiego odzwierciedla Aneks 5.

Najwięcej jednodniówek powstało w języku polskim. Wydano ich 47, tj. połowę wszystkich w województwie wołyńskim. Licznych wydawców można szukać w środowisku szkolnym, publikowały je zarówno szkoły powszechne, jak i gimnazjalne oraz towarzystwa oświatowe. Kilkanaście druków wydało środowisko wojskowe: Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu, jednostki wojskowe w Kowlu i Równem, a także Rodzina Wojskowa z Kowla, oddziały Związku Strzeleckiego w Dubnie, Kowlu i Torczynie. Jednodniówki wydawał Związek Harcerstwa Polskiego w Kowlu, Krzemieńcu i Łucku, a także środowiska kościelne (Kuria diecezjalna, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej w Łucku), Polski Czerwony Krzyż w Krzemieńcu i Łucku oraz związki zawodowe (kolejarze, kupcy) i komitety wyborcze. Inicjatorem dwóch jednodniówek byli dziennikarze.

Warto zwrócić uwagę na aktywność środowiska żydowskiego, które wydało 33 jednodniówki (22 w jidysz, 2 w hebrajskim, 3 równolegle w jidysz i hebrajskim oraz 6 wielojęzycznych). Wydawały je organizacje syjonistyczne (Keren Kajemet LeIsrael, Keren Hajesod¹³, Zrzeszenie Kobiet Żydowskich oraz osadników Hehaluc Pionier¹⁴), komitety wyborcze, a także redakcja tygodnika „Woliner Prese” [Prasa wołyńska] oraz Kółko Literatów i Dziennikarzy Żydowskich na Wołyniu. W języku hebrajskim jednodniówki wydawała organizacja kulturalno-oświatowa „Tarbut” oraz syjonistyczne Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora. Druki w języku jidysz i polskim były wydawane w Równem przez Żydowski Klub Obywatelski oraz Żydowski Klub Sportowy „Hasmonea”, a także oddziały organizacji syjonistycznych w Równem i Łucku.

¹³ Zob. R. II., p. 23.

¹⁴ Zob. R. II., p. 15.

W języku ukraińskim wydano 16 jednodniówek. Część z nich miała charakter polityczno-propagandowy („Za narodnju ukraińs'ku spravu” [O ludową ukraińską sprawę], „Za ukraińs'ku nacionalnu spravu” [O ukraińską narodową sprawę], „Za ukraińs'ku seljans'ku spravu” [O ukraińską chłopską sprawę], „Seljanskij sojusz” [Związek chłopski], „Naš postup” [Nasz postęp]). Kilka jednodniówek wydało środowisko szkolne, m.in. Towarzystwo Ukraińskiej Szkoły i Ukraińskie Gimnazjum w Równem. Powiatowy Komitet Obchodu 10-lecia Wskrzeszenia Państwa Polskiego wydał jednodniówkę „Spil'noju praceju : odnodnivka vydana na den' svjatkuvannja 10-littja vidrožennja Pol'skoj Deržavy” [Wspólną pracą : jednodniówka wydana na jubileusz 10-lecia odrodzenia Państwa Polskiego], która była przekładem wersji polskiej tytułu.

Biorąc pod uwagę chronologię należy zauważyć, że w latach 1901–1917 na terenie późniejszego województwa wołyńskiego ukazała się najprawdopodobniej tylko jedna jednodniówka, zatytułowana „Jednodniówka łucka : na korzyść nowobudującego się kościoła w Sokolu na Wołyniu” (1908, Rożyszczce). Była to 135-stronicowa publikacja opracowana w Rożyszczach, a drukowana w Warszawie. Pierwsze jednodniówki w województwie wołyńskim w II Rzeczypospolitej ukazały się w 1922 r.: „Promień : (jednodniówka) słuchaczy Państwowej Szkoły Miernicznej i Drogowej w Kowlu” i Krzemieńcu: „U kolebki szkół krzemienieckich” autorstwa znanego pisarza, historyka Mariana Dubieckiego oraz „Nad Ikwą czuwa straż”, z której dochód miał być przeznaczony na Polską Macierz Szkolną w Krzemieńcu. Były to niewielkie druki liczące od dwóch do czternastu stron.

W następnych latach ukazywało się po kilka jednodniówek rocznie, co zapewne było wynikiem pewnej stabilizacji po działaniach wojennych. Początkowo ukazywały się tylko jednodniówki w języku polskim. W 1926 r. pojawił się pierwszy tego typu druk w trzech językach: polskim, rosyjskim i jidysz, od następnego roku wzrosła już liczba jednodniówek w jidysz. Pierwsze jednodniówki w języku ukraińskim ukazały się dopiero w 1928 r. w Kowlu (4) i Włodzimierzu (1). W 1939 r. nie ukazała się żadna jednodniówka polska, natomiast wydano 2 żydowskie, jedną w styczniu w Równem, drugą w czerwcu w Kowlu.

Tabela 13. Liczba jednodniówek w województwie wołyńskim według chronologii wydawniczej

Rok	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Liczba	-	-	-	-	3	4	-	2	6	1	2

Rok	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Liczba	4	7	10	5	9	10	3	7	6	8	2

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Jednodniówki wojskowe, paramilitarne, sportowe

Na terenie województwa wołyńskiego, podobnie jak w innych województwach kresowych, stacjonowały jednostki wojskowe. Niektóre z nich wydawały jednodniówki. 50 Pułk Piechoty Strzelców Kresowych wydał dwie. Pierwsza, przy wsparciu Oddziału Białego Krzyża w Kowlu, ukazała się 11 maja 1928 r. i została wydana dla uczczeniu święta pułkowego, które wypadało w rocznicę powrotu jednostki do kraju. Druk rozpoczyna się wierszem na cześć patrona Pułku – Francisco Nullo, dowódcy włoskich ochotników, tzw. garibaldczyków, którzy wzięli udział w powstaniu styczniowym. Następnie przedstawiono wydarzenia z roku 1863 i pomoc udzieloną Polakom przez Włochów oraz przybliżono biografię Nullo. Z kolei w 1932 r. nakładem II Batalionu Szkolnego funkcjonującego przy 50 Pułku Piechoty Strzelców Kresowych w Kowlu wydano jednodniówkę „ku uczczeniu i upamiętnieniu chwil przeżytych w szkole, aby zacieśnić węzły, które nas złączyły w braterskim współżyciu, wydajemy niniejsze piśmko, zamykając nim główny niejako okres naszego życia wojskowego, to jest czas spędzony w szkole podoficerskiej”¹⁵. W jednodniówce tej znalazł się opis życia szkolnego, a także słowo od dowódców, którzy dają wskazówki elewom na przyszłość. Ponadto uwagę zwracają wiersze i humor związany z edukacją wojskową oraz modlitwa żołnierzy i załączony na końcu spis członków batalionu.

Przy wspomnianym Pułku funkcjonowała Rodzina Wojskowa, która z okazji święta jednostki (11 maja 1931 r.) również wydała swoją jednodniów-

¹⁵ „Jednodniówka II. Baonu Szkolnego 50. PP. «Strzelców Kresowych»”. Łódź 1932, s. 1.

kę. Zamieszczono w niej wspomnienia, apel poległych, przysięgę złożoną na ręce prezydenta RP, a także scharakteryzowano działalność Rodziny Wojskowej w Kowlu. Zwrócono uwagę na cele i zadania stowarzyszenia „w którym kobiety łączą się nie tylko faktem noszenia munduru wojskowego przez ich najbliższych, ale przede wszystkim przez przejście się potrzebą bytu duchowego, przez szereg wspólnych ideałów, przekonań i dążeń. Zasadniczym celem Rodziny Wojskowej jest praca dla Kraju i dla społeczeństwa. W tym kierunku postępując kobiety rozwijają kłębek duchowego życia, wyrabiając jednocześnie poczucie wspólnej pracy i solidarności narodowej: słowem, zbierają do jednego ogniska zajętych sobą lub pracą dorywczą i mało pożyteczną”¹⁶. Omówiono działalność na rzecz najmłodszych, młodzieży i dorosłych. Dołączono także wiersze o tematyce patriotycznej oraz komunikat Komitetu Budowy Pomnika-Kościola w Kowlu.

11 jednodniówek wydała Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu, w tym za jedną odpowiedzialna była Sekcja Ligi Morskiej i Kolonialnej Koła Kulturalno-Oświatowego wspomnianej szkoły¹⁷. Druki te powstawały w latach 1931–1936, najwięcej w 1933 r. Ukazywały się one przede wszystkim w marcu, z okazji imienin Józefa Piłsudskiego i w listopadzie, gdy szczególnie upamiętniano odzyskanie niepodległości. Warto też zwrócić uwagę, że szkoła ta wydawała cyklicznie „Rocznik Pamiątkowy Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu”¹⁸. Jednodniówki nosiły różne tytuły, chronologicznie - w 1931 r.: „Druka jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji”, „Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji”, w 1932 r. wydano 2 jednodniówki o tej samej nazwie „Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji”, w 1933 r.: „19 marzec 1933 : Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerji we Włodzimierzu”, „Jednodniówka marcowa 8-jej baterji Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji : 19 marca 1933 rok”, „SPRA : 19.III.1933 : 9 baterja” oraz „Frontem do morza : jednodniówka morska wydana przez Sekcję Ligi Mor-

¹⁶ „Jednodniówka Rodziny Wojskowej w Kowlu : 11 maja 1931 r.?” Kowel 1931, s. 8.

¹⁷ Tytuł jednej z pierwszej jednodniówek („Druka jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji”), jak i słowo wstępne informują, że wcześniej już wydano jedną jednodniówkę, niestety nie udało się odnaleźć jej danych bibliograficznych. Ze słowa wstępnego wspomnianego druku i załączonego na końcu kalendarza można wnioskować, że publikacja ta ukazała się przed 20 grudnia 1930 r.

¹⁸ Znane są numery za lata: 1929/1930, 1931/1932, 1932/1933, 1933/1934, 1934/1935, 1936, 1936/1937 oraz 1937/1938.

skiej i Kolonjalnej Koła Kulturalno-Oświatowego Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji we Włodzimierzu”, w 1934 r.: „Jednodniówka marcowa : Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerji Włodzimierz : 19 marca 1934”, „Szkoła Podchor. Rezerwy Artylerji Włodzimierz : rocznik 1933–1934” i w 1936 r.: „Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji”.

Na treść poszczególnych jednodniówek składały się życzenia i deklaracje składane Józefowi Piłsudskiemu z okazji imienin, artykuły okolicznościowe, teksty przemówień, opracowania historyczne (np.: *Polskie wyprawy na wschód, Walki legionowe nad Stochodem i Styrem, Historia artylerji legionów*), a także dotyczące spraw regionalnych (*Litwo, Ojczyzna moja*), wreszcie edukacji wojskowej (*Rola wychowawcza Armii Polskiej, Z zagadnień moralnych obrony narodowej*). Niemal każda jednodniówka rozpoczynała się tekstem poświęconym Józefowi Piłsudskiemu. Wyróżniano dział „Nasze sprawy”, w którym podawano materiały dotyczące uczniów oraz absolwentów szkoły (*O organizację byłych uczniów*), a także działalności i życia szkoły (*Manewry, Z działalności K.K.O.*). Dołączano sprawozdania z corocznego balu Szkoły i akcji charytatywnych (np. *Udział S.P.R.A. w akcji niesienia pomocy bezrobotnym i biednym dzieciom*). Jednodniówki były też miejscem prób twórczości oryginalnej, zarówno rysunków, karykatur, jak i opowiadań oraz wierszy. Zamieszczano także wywiady ze znanymi osobami, m.in. Maksymilianem Stolarowem, mistrzem Polski w tenisie w okresie międzywojennym. Informowano o czasopismach wojskowych. Najczęściej pod koniec publikacji pojawiał się dział z humorem, odpowiedziami redakcji oraz kalendarium wydarzeń.

Za większość jednodniówek odpowiedzialna była sekcja literacko-dziennikarska Koła Kulturalno-Oświatowego Szkoły. Natomiast jednodniówkę „Frontem do morza” wydała Sekcja Ligi Morskiej i Kolonjalnej. Sekcja ta postawiła sobie za zadanie „krzewienie idei polskiego morza wśród uczniów S.P.R.A. i miejscowego społeczeństwa. Równolegle do akcji odczytowej zorganizowano kurs kajakowy dla młodzieży szkolnej Włodzimierza oraz otoczono opieką koło szkolne L.M. i K. [Ligi Morskiej i Kolonjalnej] przy tutejszem gimnazjum. Poza tem dla żołnierzy baterii ćwiczebnych wyświetlano w kantynie szkolnej propagandowy film morski. W 13. Rocznicę odzyskania morza urządzono w sali kina wojskowego „Wieczór Morski”, który cieszył się niebywale wielką frekwencją¹⁹.

¹⁹ SPRA : 19.III.1933 : 9 baterja, [red. Główny Schreiber ; red. nac. Senderowski ; red. odp. Ditrich]. – [S.l. : s.n., 1933, s. 33-34.

Wydawano także różne publikacje, jedną z nich była wspomniana jednodniówka, która zawierała *Kącik żeglarski*, gdzie omówiono typy łodzi żaglowych, dodatkowo dołączono ryciny ilustrujące rodzaje ożaglowania i kształty kadłubów. Przedstawiono także historię flisactwa polskiego (Wiktor Jędrysik, *Żeglarstwo śródlądowe w dawnej Polsce*)²⁰.

Jednodniówki wydawały też oddziały Związku Strzeleckiego w Dubnie, Kowlu, Torczynie. Pierwsza z nich „Strzelcy dubieńscy” powstała 19 marca 1935 r., pozostałe w 1938 r. W Kowlu wydano druk „«Hej strzelcy wraz nad nami orzeł biały!» : jednodniówka Strzelecka Tygodnia Związku Strzeleckiego powiatu kowelskiego”. Jego mottem uczyniono hasło: „Każdy obywatel żołnierzem, każdy żołnierz obywatelem”. Jednodniówkę otwierają słowa modlitwy „Strzelca”, hymnu państwowego, uroczystego marszu oraz pieśni organizacyjnej, a kończą teksty piosenek legionowych. W publikacji znalazło się miejsce na krótki rys historyczny Związku Strzeleckiego powiatu kowelskiego, sprawozdania z działalności, wskazania celów i zadań, praw i przyrzeczeń członków Związku, przytoczenie rozkazów komendanta i kazania legionowego oraz omówienie znaków i tradycji, a także informacje organizacyjne dotyczące uroczystości związanych z Tygodniem Związku. Młodzież zachęcano do wstąpienia do organizacji podkreślając, że „przysposobienie wojskowe w Związku Strzeleckim ułatwia obywatelowi spełnienie powszechnego obowiązku służby wojskowej skracając jej czas, dając pierwszeństwo przy wstępowaniu do szkół podoficerskich, awansie, oraz prawo do płatnych urlopów w drugim roku służby wojskowej”²¹. Z kolei w Torczynie wydano „Jednodniówkę Oddziału Związku Strzeleckiego im. Pułkownika Lisa-Kuli w Torczynie : X-lecie Oddziału. Nr 1”. W dużej mierze była ona poświęcona pułkownikowi Leopoldowi Kuli ps. Lis, który z 6 na 7 marca 1919 r. brał udział w zdobyciu Torczyna i zmarł w wyniku odniesionych ran. Ponadto, opisano działalność Oddziału Związku, zwracając szczególnie uwagę na pracę organizacyjną, wychowanie obywatelskie, przysposobienie rolnicze, zdrowotność i fundusze Oddziału.

Ukazała się również jednodniówka o tematyce sportowej. Wydał ją z okazji 20-letniego jubileuszu najstarszy i największy żydowski klub sportowy na

²⁰ O tej jednodniówce zob. A. Ruta, *Czasopisma żeglarskie w Drugiej Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 60-61.

²¹ „«Hej strzelcy wraz nad nami orzeł biały!» : jednodniówka Strzelecka Tygodnia Związku Strzeleckiego powiatu kowelskiego”. Kowel 1938, s. 13.

Wołyniu – „Hasmonea” w Równem. Zamieszczono w nim program uroczystości jubileuszowych, na które składały się przede wszystkim zawody sportowe w różnych dyscyplinach, ale także nabożeństwa, przedstawienia teatralne, defilady, nadanie odznaczeń i wręczenie nagród oraz bale i bankiety sportowe. W jednodniówce przypomniano historię klubu powołanego w 1918 r., wyłanianie się poszczególnych sekcji i organizacji sportowych oraz wymieniono władze. W kolejnych artykułach zwrócono uwagę na rolę sportu oraz dokonano przeglądu pracy sportowej klubu. Jubileusz stał się okazją do podsumowań działalności i wizji rozwoju tej organizacji. Jednodniówkę wydrukowano równoległe w języku polskim i jidysz.

Jednodniówki młodzieżowe

W okresie międzywojennym na terenie województwa wołyńskiego nie było szkół wyższych²² (było seminarium duchowne w Łucku), dlatego nie powstawały tu jednodniówki akademickie, jedynie studenci polscy wydali „Jednodniówkę Akademickiego Koła Kowlan w Warszawie : wydaną ku uczczeniu pięciolecia istnienia A. K. K. : 1924–1929”. W słowie wstępnym wyjaśniają, że „wydając jednodniówkę chcemy więc dać dowód – starszemu społeczeństwu, że w pracy swojej na wyższych uczelniach pamiętamy o Kresach i o naszych przyszłych obowiązkach, młodszym zaś naszym kolegom chcemy dać poznać życie akademickie, oraz ułatwić im orientację we wstąpieniu na wyższe uczelnie; nam samym Jednodniówka będzie nie tylko miłą pamiątką, ale i jednym więcej łącznikiem, wiążącym węzłami wspomnień i wspólnością celów wszystkich Kowlan, studiujących na różnych Wszechnicach”²³. W publikacji tej członkowie Koła Kowlan przedstawiają dorobek organizacji, jej historię i zadania oraz opisują różne przejawy życia akademickiego. Krótko wspominają czasy szkolne w Kowlu i przybliżają czytelnikom ten region oraz dają przegląd wyższych uczelni w Warszawie.

²² S. Wielgus, *Uczelnie wyższe i instytuty naukowe w II Rzeczypospolitej. Polskie Towarzystwa Naukowe*, „Notatki Płockie” 2002, nr 3, s. 6-11.

²³ „Jednodniówka Akademickiego Koła Kowlan w Warszawie : wydana ku uczczeniu pięciolecia istnienia A. K. K. : 1924–1929”. Kowel – Warszawa 1929, s. 3.

Ukazało się 13 jednodniówek szkolnych. Zwykle były one wydawane z okazji jubileuszu szkoły, uroczystości szkolnych (np. poświęcenia nowego gmachu czy sztandaru szkoły, Tygodnia Szkoły Powszechnej), ale także na zakończenie roku szkolnego. Miały one charakter organizacyjny, wychowawczy, patriotyczny. Oprócz informacji o szkole, patronie, stanowiły też forum dla prób literackich uczniów. Rzadko wydawały je szkoły najniższego szczebla. Przykładem takiego druku szkoły powszechnej jest „V [piąty] Tydzień Szkoły Powszechnej : budujemy szkoły : jednodniówka dla uczennic i uczniów szkół powszechnych na Wołyniu” wydany w Łucku w 1938 r. Znacznie więcej wydawały gimnazja. W 1931 r. ukazała się dosyć obszerna „Jednodniówka ku uświetnieniu uroczystości poświęcenia nowego gmachu i sztandaru Gimnazjum Państwowego imienia Tadeusza Kościuszki w Łucku 25.III-1931”. Zawarto w niej najważniejsze informacje o historii i działalności gimnazjum. Obok licznych artykułów dotyczących pracy wychowawczej i oświatowej placówki, listy nauczycieli, a także wspomnień o zmarłym personelu i uczniach (*Karta żałoby*) znalazły się także materiały dotyczące historii szkół łuckich oraz harcerstwa męskiego i żeńskiego w Łucku. W Równem wydano „Jednodniówkę : w dziesiątą rocznicę istnienia Gimnazjum Koeduk. Żyd. Rodz. Tow. „Oświata” w Równem : 1921-1931” oraz „Do pracy! : odnodniwka” [Do pracy : jednodniówka] powstała w Gimnazjum Ukraińskim. Słuchacze Muzycznego Ogniska Wakacyjnego Liceum Krzemienieckiego wydali 15-stronicową publikację „Jednodniówka M. O. W. Liceum Krzemienieckiego”. Z kolei słuchacze Państwowej Szkoły Miernicznej i Drogowej w Kowlu opublikowali jednodniówkę „Promień”. Znane są 2 jednodniówki seminariów nauczycielskich. W 1929 r. w Ostrogu nad Horyniem ukazał się druk „Ku słońcu : jednodniówka młodzieży Państwowego Seminarjum Nauczyciel. im. Komisji Edukacji Narodowej w Ostrogu, wydana z okazji dorocznego święta Zakładu”, natomiast w 1936 r. w Maciejowie Wołyńskim powstała „Jednodniówka z okazji zamknięcia Seminarjum Nauczycielskiego S. S. Niepokalanek w Maciejowie-Wołyńskim”, zawierająca sprawozdanie podsumowujące działalność placówki. Należy też przypomnieć druk Mariana Dubieckiego „U kolebki szkół krzemienieckich : jednodniówka Krzemieńca”, w której poruszano zagadnienia szkół województwa wołyńskiego.

Jednodniówki wydawały organizacje szkolne polskie, żydowskie i ukraińskie. W 1926 r. w Łucku Polskie Towarzystwo Opieki nad Kresami wydało „Jednodniówkę święta młodzieży szkolnej”. Z kolei cały dochód z druku „Nad Ikwą

czuwa straż : jednodniówka krzemieniecka” miał być przeznaczony na Macierz Szkolną w Krzemieńcu.

Żydowska organizacja kulturalno-oświatowa „Tarbut” wydała jednodniówkę w języku hebrajskim „Yôbêl...” [Jubileusz dziesięciolecia : wydano przez Komitet Oddziału „Tarbut” w Kowlu w dziesiątą rocznicę założenia Szkoły Hebrajskiej „Herzlija” w Kowlu]. Samorząd szkolny przy gimnazjum „Tarbut” w Kowlu wydał druk „Hayênû : jednodniówka. Gilâyôn 1” [Nasze życie. Nr 1]. W Ołyce Stowarzyszenie „Tarbut” wydało 2 jednodniówki („Oliker cajtung” [Gazeta ołycka] i „Oliker štime” [Głos ołycki]. Ta druga poświęcona była sprawom szkolnym.

Ukazała się też jednodniówka Towarzystwa Ukraińskiej Szkoły w Równem: „Visti Tovaristva Ukraïns’ka Škola v Rìvnomu : odnodnìvka pisvjačena budovì Domu Ukraïns’koï Kul’turi im. Simona Petluri” [Wieści Towarzystwa Ukraińskiej Szkoły w Równem : jednodniówka poświęcona budowie Domu Kultury im. Symona Petlury].

Kilka jednodniówek wydał Związek Harcerstwa Polskiego. Hufiec w Kowlu wydał „Jednodniówkę harcerską : wydaną z okazji 10-lecia Środowiska Harcerskiego w Kowlu” oraz „Jednodniówkę harcerskich hufców kowelskich : wyd. z okazji Tygodnia Harcerskiego”. Hufiec Męski w Krzemieńcu był inicjatorem druku „Harcercz z nad Ikwy”, a Chorągiew w Łucku publikacji „Harcercz łucki”.

Ukazały się także jednodniówki kierowane do młodzieży katolickiej. Przykładem „Jednodniówka z racji dziesięciolecia Katolickiej Organizacji Młodzieżowej na Wołyniu i dla uczczenia jubileuszu 50-lecia kapłaństwa J. E. Ks. Biskupa Adolfa Szelażka pasterza diecezji łuckiej”. Druk ten został wydany w 1938 r. przez Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej Diecezji Łuckiej.

Młodzież zrzeszona w syjonistycznym Stowarzyszeniu Młodzieży Żydowskiej im. Trumpeldora wydała w Kowlu jednodniówkę „Qāđimā(h)” [Naprzód]. Inna żydowska organizacja młodzieżowa Hechaluc-Pionier wydała druk „Bi-senîpēnû” [W naszym oddziale : jednodniówka „Hechaluc” w Kowlu z okazji miesiąca umacniania].

Jednodniówki kulturalno-literackie i humorystyczne

Niewiele było jednodniówek, które powstawały z okazji jakichś wydarzeń kulturalnych. Wyróżniają się tutaj dwa druki. Pierwszy z nich został wydany w 1926 r. w Równem w języku polskim, rosyjskim i jidysz. Była to „Gazeta

balowa : humorystyczno-polityczna jednodniówka balowa, wydana przez grono dziennikarzy rówieńskich”. Drugą była publikacja „Pif-Paf! : jednodniówka noworoczna literacko-humorystyczna”, która ukazała się w 1926–1927 r. w Dubnie.

Ponadto warto zwrócić uwagę na żydowskie jednodniówki literacko-humorystyczne: „Di 7-te [zibete] meluķe” [7-ma potęga świata : specjalne wydanie humorystyczne do balu[!] prasy żydowskiej], „Di zibete meluķe” [7-ma potęga świata] oraz „Ejgns” [Własność]. Były one wydawane w latach trzydziestych przez środowiska dziennikarskie – redakcję „Woliner Prese” oraz Kółko Literatów i Dziennikarzy Żydowskich na Wołyniu.

Wydawano też jednodniówki z okazji świąt Bożego Narodzenia. W grudniu 1933 r. z podwójnym adresem wydawniczym w Łucku i Dubnie ukazał się druk „Choinki płoną : świąteczna jednodniówka literacka”, a w 1936 r. w Łucku, Równem i Dubnie „W Bożą noc : jednodniówka świąteczna”. Znalazły się w niej opowiadania i wiersze świąteczne, w tym jeden ofiarowany zmarłej artystce Helenie Dunin-Wienzieherowej.

Jednodniówki zawodowe

Zaledwie 2 jednodniówki miały charakter zawodowy. Kolejarze firmowali „Jednodniówkę «Sztandar Kolejowy» : dla uczczenia poświęcenia sztandaru Związku Urzędników Kolejowych na Rzeczpospolitą Polską Koła Kowelskiego 8-go Grudnia 1925”. W tym 28-stronicowym druku, oprócz artykułów i wierszy mających uświetnić uroczystość, zamieszczono także listę urzędników kolejowych Koła Kowelskiego. Z kolei w środowisku rolniczym powstała „Jednodniówka Okręgowego Towarzystwa Organizacyj i Kółek Rolniczych w Krzemieńcu”. Była to jedyna jednodniówka poświęcona tej tematyce, mimo że województwo wołyńskie należało zdecydowanie do rolniczych.

Jednodniówki polityczne i społeczne

Jednodniówki o charakterze politycznym, wyborczym, samorządowym były wydawane przez organizacje, związki polityczne, gminy, rady miejskie. Pojawiały się zwykle w okresach przedwyborczych. Taki charakter miały jednodniówki wydane w 1928 r. w Kowlu – „Jednodniówka wyborcza Kowelsk. Oddziału

Centrali Drobn. Kupców i Handlarzy w Polsce : listy nr 13 wal-głok” i w Łucku – „Wal najes : jednodniówka” – [Nowiny wyborcze] oraz dotycząca wyborów do gminy żydowskiej „Lecte najes” [Ostatnie nowiny]. Żydowskie jednodniówki polityczne i wyborcze były związane z ruchem syjonistycznym i ukazywały się na ogół w języku jidysz (niekiedy jidysz/hebr.). W 1933 r. w Łucku wydano druk „Hit־אָהדױט” [Hitachdut] dotyczący wyborów na 18 Kongres Syjonistyczny w Pradze, a w 1939 r. w Równem ukazał się przedwyborczy druk syjonistyczny „Unzer weg” [Nasza droga]. Wiele jednodniówek żydowskich o charakterze syjonistycznym nawiązywało do osadnictwa żydowskiego w Palestynie. Nosiły one tytuły takie jak: „Unzer štime” [Nasz głos], „Unzer weg” [Nasza droga], „Unzer bodn” [Nasza ziemia], „Unzer fond” [Nasz fundusz], „Unzer ojfbj” [Nasza odbudowa], „Farn folk” [Dla narodu], „Land un folk” [Ziemia i naród], „Der jesod” [Fundament], „Lucker weker” [Łucka pobudka]. Bardzo aktywny był w województwie wołyńskim Żydowski Fundusz Narodowy (Keren Kajemet Leisrael i Keren Hajesod), gromadzący środki na zakup ziemi w Palestynie i pomoc dla osadników. Takie jednodniówki wydano w Równem (6), w Łucku (4), w Kowlu (1), np.: „Unzer weg : ejnmlike ojsgabe gewidmet der tišre-akcje fun Qern-Qajemeṭ-le-Jiśro־el” [Nasza droga : jednorazowe wydawnictwo poświęcone akcji na rzecz Keren Kajemet Leisrael], „Unzer weg : ejnmlike ojsgabe gewidmet dem Bazar fun Qern-Qajemeṭ le-Jiśro־el” [Nasza droga : jednodniówka poświęcona Bazarowi Keren Kajemet Leisrael], „Unzer weg : arojsgegeben cu der derefnung fun 9-tn Qern Qajemeṭ Bazar in Rowne = wydany z okazji otwarcia 9 Dorocznego Wielkiego Bazaru w Równem : 25.XII.1938-1.I.1939”.

Wydawano również jednodniówki z okazji wizyt znanych postaci ruchu syjonistycznego. W 1930 r. w Równem wydano publikację „Zikārôn” [Pamięć : z okazji wizyty naszego przywódcy Włodzimierza Żabotyńskiego w Równem : (1-2.XII.1930)] upamiętniającą wizytę żydowskiego lidera syjonistycznego. W tym samym roku w Łucku opublikowano „Farn folk : jednodniówka” [Dla narodu] z okazji przybycia do miasta Aleksandra Goldsteina, członka władz Keren-haJesod.

Jednodniówki o charakterze agitacyjnym wydawały także środowiska polskie i ukraińskie. W 1938 r. w Kowlu ukazał się dwustronicowy druk „Pobudka”, gdzie tekstami, takimi jak *Niech za słowami pójdą czyny* nawoływano do unarodowienia handlu i przemysłu w Polsce, ponadto odnoszono się do prasy regio-

nalnej, przy czym ubolewano, że w miastach, takich jak Kowel żadne czasopismo nie ukazuje się zbyt długo. Kilka tego typu druków pojawiło się w języku ukraińskim. W Kowlu ukazały się: „Za narodnju ukraińsku spravu” [O narodową ukraińską sprawę], „Za ukraińsku nacionalnu spravu” [O ukraińską narodową sprawę], „Za ukraińsku narodnju spravu” [O ukraińską narodową sprawę], „Za ukraińsku seljansku spravu” [O ukraińską chłopską sprawę]. Z kolei w Łucku powstały: „Naś postup” [Nasz postęp], „Za postup” [O postęp]). Warto zwrócić uwagę na jednodniówki upamiętniające 10-lecie odzyskania niepodległości przez Polskę. Wydano je 11 listopada 1928 r. we Włodzimierzu w języku polskim („Wspólną pracą : jednodniówka wydana ku uczczeniu 10-lecia wskrzeszenia Państwa Polskiego”) i ukraińskim („Spil’noju praceju : odnodnivka vydana na den’ svjatkuvannja 10-littja vidrožennja Pol’skoj Derżawy”).

Powstawały także żydowskie jednodniówki o charakterze lokalnym. W Kowlu ukazała się „Trybuna kowelska” oraz dwukrotnie „Kowler weker” [Goniec kowelski, 1938 i 1939], w Rożyszczech - „Rožišcer najes” [Nowiny Rożyszcza].

Jedną jednodniówkę wydał Żydowski Klub Obywatelski w Równem. Był to 8-stronicowy druk „Unzer weg : ejn molige ojsgabe fun Jidišn Birgeliḱn Klub in Rowne” [Nasza droga : jednodniówka Żydowskiego Klubu Obywatelskiego w Równem] pod redakcją Artura Mandela.

Pojawiały się także jednodniówki związane z działalnością dobroczynną i samopomocową. W województwie wołyńskim odnotowano dwa tego typu druki wydane przez Polski Czerwony Krzyż. Pierwsza z nich („Jednodniówka Polskiego Czerwonego Krzyża Oddział w Łucku 1931–1936 : wydanie jubileuszowe”) informowała o celach, zadaniach i działalności organizacji, ukazująca pracę PCK na terenie Łucka, a zwłaszcza o rozwoju i pracach Oddziału, kołach, kursach i szkoleniach ludności oraz drużynach ratowniczych. Druga - „Polski Czerwony Krzyż, Oddział w Krzemieńcu : jednodniówka wydana z okazji Tygodnia Polskiego Czerwonego Krzyża” ukazała się w 1937 r. Rozpoczyna się ona hasłem „P.C.K. chroni – ratuje – przyjdź z pomocą, by i ciebie mógł ratować”, następnie zamieszczono szkic informacyjny o organizacji, wspomnienia oraz sprawozdania z uroczystości w Warszawie. Na uwagę zasługuje także opisanie pięciu lat działalności Oddziału w Krzemieńcu, a także artykuł omawiający rolę kobiet w PCK.

Dwie jednodniówki firmowane przez stowarzyszenie dobroczynne Bezprocentowa Kasa „Gemilas Chesed” ukazały się w Krzemieńcu („Kremenicer cajtung” [Gazeta krzemieniecka, 1930, 1931]).

Jednodniówki religijne

Dwie jednodniówki poświęcono świętym w kościele katolickim. „Jednodniówka ku czci św. Stanisława Kostki wydana staraniem Alumnów Seminarium Duchownego” ukazała się w listopadzie 1926 r. w Łucku, w dwusetną rocznicę kanonizacji świętego, w miesiącu, w którym wypada święto liturgiczne św. Stanisława Kostki. Zamieszczono w niej przede wszystkim materiały dotyczące roli świętego, podkreślono jego patronat nad młodzieżą polską, uwzględniono kilka wierszy, w tym *Hołd Wołynia* znanego poety, satyryka Stefana Chmielnickiego.

Drukiem upamiętniającym świętą była „Jednodniówka wydana dla uczczenia Świętej Teresy od Dz[ieciątka] J[ezus] z okazji ogłoszenia jej patronką diecezji łuckiej i pierwszego jej święta, obchodzonego uroczystie w całej diecezji łuckiej w dniu 3 października 1928 r.” Zawarto w niej informacje o życiu świętej, jej powołaniu, przekazywanych wartościach, oddziaływaniu, kulcie, a przede wszystkim ukazaniu jej jako patronki diecezji łuckiej. Jednodniówkę opatrzone również biskupim listem pasterskim, modlitwą do świętej oraz odezwą do kobiet katolickich na Wołyniu.

W środowisku żydowskim wydano jednodniówkę z okazji święta Purim: „Purim gedanken” [Rozmyślania purymowe]. Natomiast w Równem wydano jednodniówkę ukraińską „Volins’ki dzvonì : odnodniwka prisvjačena podijam ščo mali misce v Rivens’kim Pravoslavnim Sobori 17 i 19 červnja 1934 r.” [Wołyńskie dzwony : jednodniówka poświęcona wydarzeniom, które miały miejsce podczas Soboru Prawosławnego w Równem, 17 i 19 lipca 1934 r.].

* * *

Na terenie województwa wołyńskiego aktywne były trzy narodowości – polska, żydowska i ukraińska, które adresowały jednodniówki do przedstawicieli swoich środowisk. Spośród 99 jednodniówek, 47 wydali Polacy (w tym 1 wielojęzyczną), 36 Żydzi (w tym 1 w j. polskim). Ukraińcy wydali 16 jednodniówek. Głównymi ośrodkami wydawniczymi były miasta Łuck (28), Kowel (24), Równe (18) i Włodzimierz (14).

Pod względem społecznym, tuż za organizacjami o charakterze syjonistycznym, najbardziej aktywne były młodzieżowe środowiska polskie, żydowskie i ukraińskie (harcerskie, szkolne). Następne było środowisko wojskowe, które wydało 17 jednodniówek (w tym 11 we Włodzimierzu). Na uwagę zasługuje

aktywność Żydowskiego Funduszu Narodowego, organizacji syjonistycznej, gromadzącej fundusze na osadnictwo w Palestynie, która wydała w województwie wołyńskim 11 jednodniówek. W znikomym stopniu angażowało się w wydawanie jednodniówek środowisko artystyczno-literackie.

Kilka jednodniówek poświęcono konkretnym osobom: biskupowi łuckiemu Adolfowi Szelażkowi, świętym Stanisławowi Kostce i Teresie od Dzieciątka Jezus, a także działaczom żydowskim Włodzimierzowi Żabotyńskiemu oraz Aleksandrowi Goldsteinowi. Trzeba też podkreślić, że wiele jednodniówek wojskowych wydawano w marcu, aby przy tej okazji złożyć życzenia imienninowe Józefowi Piłsudskiemu i uczcić jego zasługi dla niepodległości.

ROZDZIAŁ VII

JEDNODNIÓWKI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Tereny północno-wschodnie i wschodnie II Rzeczypospolitej zamieszkiwali, oprócz Polaków, Białorusini, Litwini, Żydzi, Ukraińcy, Rosjanie, Niemcy, Czesi, Tatarzy. Zarówno ich struktura społeczna, wyznaniowa, jak i poziom zamożności oraz wykształcenia, a także cele polityczne i społeczne były zróżnicowane, co znajdowało odzwierciedlenie szczególnie w prasie wydawanej na tym terenie. To zróżnicowanie dokumentują również jednodniówki.

Tabela 14. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwach według języków

Województwo	Liczba tytułów	polski	jidysz	hebr.	litewski	białorus.	ukr.	niem.	ros.	wielojęz.
Białostockie	220	142	57	5		5		1		10
Nowogródzkie	53	23	25	1		3				1
Poleskie	94	27	58	3					1	5
Wileńskie	421	140	112	2	94	63			3	7
Wołyńskie	99	47	22	2			16			12
Razem	887	379	274	13	94	71	16	1	4	35

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Spośród 887 jednodniówek opublikowanych w pięciu badanych województwach, 379 (42,73%) stanowiły druki wydane w języku polskim, natomiast 508 (57,27%) druków wydano w innych językach: jidysz, hebrajskim, litewskim, białoruskim, rosyjskim, niemieckim, przy czym były tu także druki dwu- i wielojęzyczne (jidysz-hebr., pol.-jidysz, pol.-hebr., pol.-białorus., ros.-karaïmski,

lit.-wielojęz.). Zdecydowaną przewagę wśród jednodniówek mniejszości miały druki w języku jidysz, których wydano 274, następnie druki w języku litewskim – 94, w białoruskim – 71, hebrajskim – 13, ukraińskim – 16, rosyjskim – 4, niemieckim – 1.

Język jednodniówek na ogół pokrywał się z narodowością wydawców, jednak nie zawsze. 19 jednodniówek w języku polskim wydali Litwini, 8 Żydzi, 4 Białorusini, a w 15 przypadkach język polski był równoległy, najczęściej do jidysz, ale też do hebrajskiego, dwukrotnie do białoruskiego i rosyjskiego, jeden raz do litewskiego. Biorąc pod uwagę narodowość, Polacy wydali 350 (39,46%) jednodniówek, natomiast mniejszości 537, w tym Żydzi – 326 (co stanowiło 60% druków mniejszości narodowych), Litwini – 114, Białorusini – 76, Ukraińcy – 16, Rosjanie¹ – 4. Jedną jednostronicową jednodniówkę w języku niemieckim („Jednodniówka «Achtung»: evangelische Mitbürger!”, 1928) wydało w Białymstoku środowisko ewangelickie, które można utożsamiać z ludnością niemiecką (czasem już spolonizowaną). Mieszkający w województwie białostockim Niemcy liczyli ok. 7 tys. osób, natomiast w Białymstoku i powiecie białostockim było ich ok. 2,5 tys. (w 1931 r.)². Gmina ewangelicko-reformowana w Białymstoku wraz z filiami w Choroszczy, Supraślu, Łapach i Wasilkowie liczyła ok. 3 tys. wiernych³.

Tabela 15. Liczba jednodniówek mniejszości narodowych według województw

Województwo	Żydzi	Litwini	Białorusini	Ukraińcy	Rosjanie	Niemcy
Białostockie	74		8			1
Nowogródzkie	27		3			
Poleskie	70					
Wileńskie	119	114	65		4	
Wołyńskie	36			16		
Razem	326	114	76	16	4	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

- ¹ Zob. uwagi o jednodniówkach rosyjskich w R. V. *Jednodniówki w województwie wileńskim*.
- ² J.J. Milewski, *Ambicje i realia lat dwudziestolecia międzywojennego*, dz. cyt., s. 200.
- ³ T. Wiśniewski, *Z dziejów gminy ewangelicko-augsburskiej w Białymstoku*, „Białostoczczyzna” 1988, nr 1, s. 27-29.

Najwięcej jednodniówek mniejszości ukazało się w Wilnie, głównym ośrodku życia politycznego i kulturalnego na Kresach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej – wydano tam wszystkie jednodniówki litewskie (114), niemal wszystkie białoruskie (65), ponad jedną trzecią (119) wszystkich jednodniówek żydowskich oraz 4 jednodniówki rosyjskie. Warto tu zauważyć, że jednodniówki żydowskie wydawano w 28 miejscowościach (zob. tab. 16). Dla porównania, jednodniówki polskie ukazywały się w 35 miejscowościach.

Prasa mniejszości narodowych w okresie międzywojennym z zasady miała charakter opozycyjny wobec władz polskich. Jak zauważa Władysław Marek Kolas, „poziom niechęci był różny i tworzył swoiste kontinuum. Z jednej strony osi lokowały się pisma żydowskie, które [...] cechował lojalizm, stąd ich swoboda była reglamentowana podobnie jak w odniesieniu do prasy polskiej (opozycyjnej – dodajmy); dalej prasa niemiecka, która mimo nieprzychylnego, a nawet wrogiego stosunku do państwa polskiego [...] korzystała z największego zakresu swobody; na przeciwległym biegunie lokowały się natomiast pisma ukraińskie i białoruskie, które niezależnie od barwy politycznej były poddane ostrej kontroli i często konfiskowane; najdalej zaś prasa litewska, którą cechowały silne tendencje nacjonalistyczne – stąd była ona wyjątkowo silnie zwalczana poprzez konfiskaty i zawieszenia”⁴.

Miało to swoje odzwierciedlenie w wydawaniu jednodniówek, które ukazywały się w miejsce konfiskowanych numerów, co było widoczne przede wszystkim wśród jednodniówek litewskich (zob. Rozdział V. *Jednodniówki w województwie wileńskim*), w mniejszym stopniu wśród żydowskich (zob. Rozdział III. *Jednodniówki w województwie poleskim*). Konfiskowane jednodniówki czasami wydawano ponownie. Tak na pewno było z dwiema jednodniówkami białoruskimi („Belaruskaja dolja”, 1937; „Golas studenta”, 1937), jedną jednodniówką ukraińską („Za postup”, 1930). Skonfiskowano kilka jednodniówek litewskich („Hela”, 1921; „Jeszcze Litwa nie zginęła”, 1921; „Litwo, Ojczyzno moja!”, 1921; „Niech żyje Litwa!”, 1921; „Przyszłość Litwy”, 1921; „Pastangos”, 1938). Spośród jednodniówek żydowskich jedną skonfiskowano całkowicie („Di naje wok”, 1935) i jedną częściowo („Lucker weker”, 1934). Skonfiskowano również jedną jednodniówkę polską („Ku Polsce szklanych domów : jednodniówka postępowej młodzieży wileńskiej”, 1936).

⁴ W.M. Kolas, *Kierunki badań nad prasą mniejszości narodowych 1918–1939*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2012, t. 22 (3), s. 62.

Jednodniówki białoruskie

Jak podaje Andrzej Paczkowski, prasa białoruska była słabo reprezentowana w Polsce międzywojennej, co było m.in. skutkiem wysokiego analfabetyzmu w tej grupie narodowej, niewielkiej inteligencji i jednocześnie stosunkowo niewielkiej tradycji narodowej. Białorusini mieli najmniej, spośród mniejszości narodowych, tytułów prasowych, a przy tym często były to efemerydy ukazujące się krótko z powodów finansowych, słabego zaplecza czytelniczego, ale także z powodu represyjności cenzury, bowiem prasa białoruska charakteryzowała się radykalizmem narodowym i społecznym. Głównym ośrodkiem wydawniczym było Wilno. Pojedyncze efemeryczne tytuły ukazywały się w Grodnie, Białymstoku, Nowogródku i Warszawie⁵.

Najnowszym opracowaniem prasy białoruskiej w okresie międzywojennym jest publikacja Jerzego Traczuka *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*⁶. Autor wymienił 303 tytuły prasowe, w tym 233 w języku białoruskim, 42 w języku polskim, 17 w rosyjskim, 8 w jidysz, 2 w litewskim. W tej liczbie uwzględnione zostały samodzielne dodatki do czasopism oraz czasopisma nielegalne i jednodniówki, których autor wymienił 79. Przy opisach bibliograficznych tytułów zamieścił adnotacje treściowe, co pozwoliło dokonać pewnej systematyzacji tematyki. Trzeba jednak powiedzieć, że zdecydowana większość jednodniówek białoruskich nie miała jasnego profilu tematycznego. Traczk kwalifikował je jako druki społeczno-polityczne, w niektórych przypadkach jako społeczno-polityczne i literackie zarazem. Jednodniówki miały wspomagać budowę tożsamości narodowej Białorusinów, dlatego poruszano w nich najczęściej sprawy ucisku narodowego, prześladowań i procesów politycznych, strajków, delegalizacji partii i organizacji białoruskich, frakcji białoruskich w Sejmie i Senacie (drukowano przemówienia posłów), bojkotu wyborów, agitacji wyborczej, protestów przeciwko osadnictwu polskiemu na terenach wschodnich, szkolnictwa i kultury białoruskiej. Taka tematyka była wynikiem stosunków polsko-białoruskich w okresie międzywojennym. Już w grudniu 1917 r. 1872 delegatów zgromadzonych na Kongresie Wszechbiałoruskim w Mińsku, powołało Radę, która w marcu 1918 r. proklamowała Białoruską Republikę

⁵ A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918-1939*. Warszawa 1980, s. 360-361.

⁶ J. Traczk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, dz. cyt.

Ludową, obejmującą Mińszczyznę, Wileńszczyznę, Grodzieńszczyznę wraz z Białymstokiem, Witebszczyznę, Smoleńszczyznę, Czernihowszczyznę. W tym czasie terytoria te były jeszcze pod okupacją niemiecką, ale powołany przez Radę rząd przystąpił do tworzenia białoruskiej administracji. Podczas wojny polsko-bolszewickiej większość Białorusinów opowiedziała się po stronie rosyjskiej. Te zamierzenia Białorusinów oraz dążenia działaczy politycznych, reprezentujących mniejszość białoruską były przedmiotem stałych konfliktów narodowościowych polsko-białoruskich i ingerencji cenzorskich w okresie międzywojennym⁷.

Jednodniówki białoruskie (76) ukazywały się głównie w Wilnie (65, w tym 2 w języku polskim) (zob. Rozdział V. *Jednodniówki w województwie wileńskim*), co wynikało z faktu, że tu skupiało się białoruskie życie polityczne, kulturalne, oświatowe. W latach 1919-1938 działał w Wilnie Białoruski Komitet Narodowy, powołany 25 maja 1919 r., reprezentujący ludność białoruską wobec władz polskich. W jego skład wchodził przedstawiciele różnych partii politycznych, organizacji społecznych, prasy, spółdzielczości, kółek rolniczych, w tym m.in. Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada, Białoruski Związek Włościański, Zjednoczenie Białorusinów Katolików, Białoruska Centralna Rada Szkolna, Białoruskie Towarzystwo Naukowe, Białoruskie Towarzystwo Wydawnicze, Białoruski Związek Studencki, Białoruski Bank Spółdzielczy⁸.

Pozostałe jednodniówki wydano w Białymstoku (3 biał., 1 pol.-biał., 2 pol.) i w Grodnie (2) (zob. Rozdział II. *Jednodniówki w województwie białostockim*) oraz w Baranowiczach (2) i Nowogródki (1) (zob. Rozdział III. *Jednodniówki w województwie nowogródzkim*).

W trzech przypadkach jednodniówki zastępowały numery czasopisma Białoruskiej Włościańsko-Robotniczej Hromady „Belaruskaja Niva” [Białoruska niwa], powstałego w listopadzie 1925 r., a zawieszono 16 marca 1926 r. Czasopismo zamieszczało teksty o tematyce społeczno-politycznej i narodowościowej, m.in. przemówienia posłów oraz teksty literackie. Były to jednodniówki z 18 marca 1926 – „Za praŭdu” [O prawdę], z 25 marca 1926 – „Na pradwieśni” [Na przedwiośniu], z 1 kwietnia 1926 – „Naš klič” [Nasz zew]⁹.

7 E. Mironowicz, *O stosunkach polsko-białoruskich po I wojnie światowej*, „Białostoczczyzna” 1994, nr 1, s. 61-67.

8 Zob. M. Moroz, *Działalność Białoruskiego Komitetu Narodowego w Wilnie (1919–1938)*, „Białostoczczyzna” 1997, nr 2, s. 48-61.

9 J. Traczuk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, dz. cyt., s. 53.

Jednodniówki białoruskie były orężem walki różnych ugrupowań politycznych, które w okresie międzywojennym powstawały na tym terenie. Były to partie polityczne o nastawieniu komunistycznym i narodowym (Białoruska Organizacja Rewolucyjna, Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi, Białoruska Włóściańsko-Robotnicza Hromada, Białoruski Związek Włóściański, Radykalna Partia Włóściańska Zachodniej Białorusi).

W jednodniówkach informowano o życiu Białorusinów za granicą: w Czechosłowacji, Stanach Zjednoczonych, na Litwie, Łotwie i w Estonii, a także o sprawach międzynarodowych, szczególnie dotyczących działalności Ligi Narodów oraz ruchów rewolucyjnych i narodowyzwolenczych na świecie. 3 jednodniówki wydali studenci białoruscy. Wzywano w nich do organizowania pomocy materialnej dla studentów białoruskich oraz wyzwolenia społecznego i narodowego¹⁰.

Drugi krąg zagadnień dotyczył kultury, literatury, języka, oświaty. W sprawie szkolnictwa i oświaty zaangażowane było, założone w 1921 r. Towarzystwo Szkoły Białoruskiej, które wydało kilka jednodniówek podejmujących sprawy szkolnictwa białoruskiego, polityki władz państwowych wobec nauczania w języku białoruskim. Informowano w nich o szkolnictwie białoruskim na Białostocczyźnie, Wileńszczyźnie oraz za granicą. Dyskutowano też sprawy alfabetu języka białoruskiego (graždanka czy alfabet łaćniński). W wielu jednodniówkach zamieszczano utwory poetów białoruskich (m.in. Janki Kupały, Natalii Arseniewej, Kazimira Swajaka, Alesia Hurły, Alesia Haruna) oraz informowano o cenzurowaniu i zawieszaniu prasy. Warto też zwrócić uwagę na jednodniówkę „Recha” [Echo] wydaną w Wilnie w 1925 r. w związku ze śmiercią adwokata Tadeusza Wróblewskiego „obroncy skrzywdzonych, oskarżanych w procesach Białorusinów, przyjaciela narodu białoruskiego”¹¹, fundatora Biblioteki im. Wróblewskich w Wilnie (obecnie Biblioteka im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie).

Niewiele miejsca poświęcano sprawom religii, ukazały się tylko 2 jednodniówki w Wilnie, krytyczne wobec duchowieństwa prawosławnego („Proč z lichazel’lem [Precz z lichym/złym zielskiem] i „U imja praŭdy” [W imię prawdy]), w których broniono Białoruskiej Cerkwi Prawosławnej, krytykowano hierarchię

¹⁰ Tamże, s. 140.

¹¹ Tamże, s. 178.

cerkiewną za karierowiczostwo, nadużycia władzy oraz negatywny stosunek do duchowieństwa białoruskiego i białorutenizacji Cerkwi¹².

Podsumowując, w jednodniówkach białoruskich przeważały sprawy polityczne, narodowościowe, społeczne. Sporo uwagi poświęcano językowi i literaturze, publikując wiersze poetów białoruskich oraz kulturze i oświacie, jako czynnikom wspomagającym kształtowanie świadomości i tożsamości narodowej.

Jednodniówki litewskie

Populacja Litwinów w Polsce w okresie międzywojennym szacowana na ok. 100 tys., zamieszkiwała województwo wileńskie (ok. 67 tys.), nowogródzkie (ok. 9,5 tys.) i białostockie (ok. 13 tys.)¹³. Mniejszość narodowa litewska była bardzo aktywna pod względem wydawniczym. Jak podaje Bronisław Makowski, wydawano wszystkie gatunki gazet oraz czasopisma fachowe poświęcone rolnictwu, literaturze, sztuce. Prasa była traktowana jako bardzo ważne narzędzie kształtowania świadomości narodowej, popularyzacji literatury i kultury litewskiej oraz forum dyskusji politycznych. Głównym ośrodkiem wydawniczym było Wilno. Tu ukazywały się niemal wszystkie tytuły prasy litewskiej (10 tytułów przed rokiem 1914 z ogólnej liczby 25 litewskich), tu działał powołany w kwietniu 1919 r. Litewski Tymczasowy Komitet Wileński (LTKW), reprezentujący ludność litewską wobec władz rządowych. Inicjatorem i przewodniczącym Komitetu został Michał Biržiška, redaktor czasopism litewskich, m.in. „Głosu Litwy”, organu LTKW, „Echa Litwy”, dziennika „Vilnietis”. Po opanowaniu Wilna w październiku 1920 r. przez generała Lucjana Żeligowskiego i utworzeniu tzw. Litwy Środkowej, której przyłączenie do Polski uchwalili w marcu 1922 r. Sejm RP, prasa litewska została poddana ostrej cenzurze. Powstawało wiele tytułów czasopism, które po krótkim czasie ukazywania się, były zawieszane lub

¹² Tamże, s. 176, 187.

¹³ Zob. Rozdział I w tej publikacji. Według B. Makowskiego – ok. 80 tys., według źródeł litewskich – 200-300 tys. Nie ma też zgodności co do wielkości populacji Litwinów w województwie białostockim, gdzie według spisu powszechnego z 1931 r. język litewski zadeklarowało 13 tys. osób, według B. Makowskiego Litwinów było 28 tys. Zob. *Historia województwa podlaskiego*, dz. cyt., s. 200-201 oraz B. Makowski, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920–1939*, dz. cyt., s. 107.

likwidowane. Głównym powodem ingerencji cenzury był sposób naświetlania w prasie litewskiej spraw narodowościowych i stosunków polsko-litewskich¹⁴. Stąd też charakterystyczne dla zdecydowanej większości jednodniówek litewskich było zastępowanie likwidowanych lub zawieszanych przez cenzurę czasopism. Takich jednodniówek wydano 99. Jednodniówki litewskie wydawane były w języku litewskim (95, w tym 1 wielojęzyczna) i polskim (19). Miejszem ich wydania było Wilno (zob. Rozdział V. *Jednodniówki w województwie wileńskim*).

W listopadzie i grudniu 1921 oraz styczniu 1922 r. redakcja gazety „Głos Litwy”, ukazującej się w języku polskim wydała 18 jednodniówek w miejsce zawieszonych numerów pisma. Do tego czasopisma nawiązywała jednodniówka z 1927 r. („Głos Litwinów”). Kolejnym czasopismem było „Vilniaus Aidas” [Echo Wilna], które zostało zawieszane we wrześniu 1925 r. i wówczas redakcja wydała 8 jednodniówek. Dziewiąta jednodniówka „Kovos aidas” [Echo walki] ukazała się 26 listopada 1926 r.

Następnym czasopismem, które zastępowało konfiskowane numery jednodniówkami był miesięcznik „Jaunimo Draugas” [Przyjaciel młodzieży], kierowany do młodych czytelników na wsi. Czasopismo zostało zamknięte w 1937 r. i wówczas od marca 1937 do kwietnia 1939 r. ukazało się 48 jednodniówek. Również redakcja czasopisma „Vilniaus Rytėjus” [Przyszłość Wilna] w okresie od marca 1937 do kwietnia 1938 r. wydała 23 jednodniówki.

Ukazało się też 7 jednodniówek o charakterze społeczno-politycznym, przy czym warto zwrócić uwagę na wielojęzyczną (litewsko-rosyjsko-polsko-białorusko-żydysz) jednodniówkę, wydaną w 1919 r. poświęconą Armii Czerwonej, po zajęciu przez nią Wilna. Wydanie jednodniówki firmował Ludowy Komisarjat Spraw Wojskowych, a kierowano ją do wszystkich narodowości ówczesnego Wilna.

Kilka jednodniówek (7) wydało w latach 1937-1938 środowisko młodych literatów i inteligencji lewicowej. Zamieszczano w nich teksty literackie, o sztuce litewskiej, recenzje. Pierwszą była „Varsnos” [Skiba], zawierająca wiersze, opowiadania, drzeworyty młodych twórców litewskich. Następne jednodniówki tej grupy to: „Varpos” [Kłosa], „Vingis” [Zakręt], „Pjūvis” [Przekrój], „Sėja” [Siejba/Siew], „Vienkartinis : mosklui, dailei ir literatūrai populiariinti vienkartinis leidi-

¹⁴ Szczegóły zob. B. Makowski, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920–1939*, dz. cyt. s. 89-107.

nys” [Jednodniówka : promująca naukę, sztukę, literaturę], „Versmė” [Krynica]¹⁵. Tylko jedną jednodniówkę firmował Wileński Związek Studentów Litewskich.

Ogólnie można uznać, że jednodniówki litewskie w swojej treści dotyczyły problematyki narodowej i niepodległościowej, a ich celem było budzenie świadomości narodowej Litwinów, zainteresowania historią i kulturą Litwy oraz językiem litewskim (w 1904 r. język litewski odzyskał alfabet łaciński), zwłaszcza wśród młodzieży. W jednodniówkach poświęcano wiele uwagi polityce, działaczom politycznym, wyborom do Sejmu i Senatu, stosunkom polsko-litewskim, Wilnu, cenzurze politycznej w prasie, publikowano dorobek młodych pisarzy.

Jednodniówki rosyjskie

Na terenie województw północno-wschodnich i wschodnich ludność rosyjska skupiona była raczej w miastach (Białystok, Grodno, Wilno). Już w czasie pierwszej wojny światowej, wraz z odwrótem armii rosyjskiej znaczna część została ewakuowana do Rosji. Liczba Rosjan w II Rzeczypospolitej była zmienna, co wiązało się m.in. z tzw. białą emigracją po rewolucji 1917 r. Najwięcej Rosjan było w województwie białostockim, gdzie ich liczbę szacowano na ok. 35 tys., z czego w Białymstoku i powiecie białostockim było ok. 5 tys., w grodzieńskim ok. 6 tys., w suwalskim ok. 6 tys. Dużą enklawę stanowił powiat bielski, gdzie według spisu powszechnego z 1931 r. było ok. 12,5 tys. Rosjan. W powiatach suwalskim i augustowskim mieszkali Rosjanie staroobrzędowcy, których liczbę w 1931 r. szacowano na 6-7 tys.¹⁶

Na badanym terenie w języku rosyjskim ukazało się tylko 5 jednodniówek, przy czym tylko jedną na pewno wydali Rosjanie, o pozostałych nie można tego orzec z całą pewnością. Jedną jednodniówkę wydał w Pińsku Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Chemicznego, a skierowana była do pracowników przemysłu zapalczanego: „Ko vsem Pinskim Rabočim spičnoj promyšlennosti = Jednodniówka w sprawie podwyższenia płacy robotn. zapalczanych w Pińsku”. Była też polska wersja tej jednodniówki. Można przypuszczać, że wydanie w języku rosyjskim było tylko kierowane do Rosjan, a niekoniecznie przez nich inicjowane.

¹⁵ B. Makowski, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920–1939*, s. 103–104.

¹⁶ *Historia województwa podlaskiego*, dz. cyt., s. 200–201.

Pozostałe 4 jednodniówki ukazały się w Wilnie. Jedną wydali przedstawiciele rosyjskiej emigracji: „Naš golos : odnodnevnaja gazeta : (organ russkoj emigracii)” [Nasz głos : (organ rosyjskiej emigracji)]. 2 jednodniówki związane były z cerkwią prawosławną, co nie jest równoznaczne z wydaniem przez Rosjan, aczkolwiek nie wyklucza takiej sytuacji. Jedną wydano z okazji jubileuszu 25-lecia archiepiskopa Wilna i Lidy Feodosija („Svetlyj Put”) [Jasna droga]. Drugą wydało Prawosławne Bractwo św. Konstantego przy Cerkwi na Pohulance w Wilnie („Blagovest”) [Dzwon].

Dwujęzyczna (rosyjsko-karaimska) jednodniówka „Sahyszymyz = Nasza myśl : pervaja karaimska gazeta „Naša mysl’ s russkim perevodom” wydana w Wilnie w 1927 r. dotyczyła Karaimów. Nie podano wydawcy, natomiast redaktorem był Owadiusz Pilecki.

Jednodniówki ukraińskie

Prasa ukraińska okresu międzywojennego była przedmiotem zainteresowania Eugeniusza Misiły¹⁷, który jako pierwszy dokonał spisu bibliograficznego wydawanych wówczas w Polsce tytułów gazet, czasopism, kalendarzy i jednodniówek. Autor ustalił 855 tytułów gazet i czasopism (w tym 64 samoistne dodatki) w języku ukraińskim i 85 w innych językach oraz 96 jednodniówek, z czego tylko 16 opublikowano na badanym terenie, mianowicie w województwie wołyńskim, choć województwo to zamieszkane było w ok. 68% przez ludność ukraińską. Miejscem wydania były miasta: Łuck (6), Kowel (4), Równe (4), Włodzimierz (2). Pierwsze jednodniówki w języku ukraińskim ukazały się w województwie wołyńskim dopiero w 1928 r. - w Kowlu (4) i Włodzimierzu (1).

Jednodniówki ukraińskie miały charakter polityczno-społeczny, co wyrażało się już w samych tytułach („Za narodnju ukraińs’ku spravu” [O ludową sprawę ukraińską], „Za ukraińs’ku nacionalnu spravu” [O narodową sprawę ukraińską], „Naš postup” [Nasz postęp]).

Jedną jednodniówkę wydało Towarzystwo Szkoły Ukraińskiej w Równem w związku z budową Domu Ukraińskiej Kultury. 2 jednodniówki dotyczyły mło-

¹⁷ E. Misiło, *Spis tytułów prasy ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, dz. cyt. Tenże, *Prasa ukraińska w Polsce (1918–1939)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1984, nr 4, s. 57–88.

dzieży i były wydane przez organizację „Moloda Gromada” przy Gimnazjum Ukraińskim w Równem.

Na uwagę zasługuje jednodniówka wydana we Włodzimierzu z okazji 10-lecia odzyskania niepodległości „Spil’noju praceju : odnodnivka vydana na den’ svjatkuvannja 10-littja vidrožennja Połskoj Derżavy [Wspólną pracą : jednodniówka wydana na jubileusz 10-lecia odrodzenia Państwa Polskiego]. Była ona tłumaczeniem polskiej jednodniówki.

Jedna jednodniówka miała charakter religijny i została wydana w związku z Prawosławnym Soborem, który odbył się w lipcu 1934 r. w Równem.

Jednodniówki żydowskie

Jednodniówki żydowskie (326) wydawane były w zdecydowanej większości w języku jidysz (274), tylko 13 ukazało się w języku hebrajskim, natomiast 8 w języku polskim, a 31 miało charakter wielojęzyczny, najczęściej jidysz-hebrajski lub jidysz-polski.

Jednodniówki żydowskie w języku polskim wydano w Białymstoku (3), w Łunińcu (4), w Równem (1). W Białymstoku ukazały się: „Głos syjonistyczny”, „Głos młodego W.I.Z.O.”, „Pogotowie Ratunkowe przy Tow. Linas Hacedek 1928-1933”. Jednodniówki z Łunińca firmowane były przez Żydowski Klub Myśli Państwowej: „Święto Niepodległości”, jednodniówka wydana 11 listopada 1933, „Echo przedwyborcze”, „Jednodniówka : wydanie Żydowskiego Klubu Myśli Państwowej w Łunińcu”, „Nasz głos”. Jednodniówkę w Równem wydało Żydowskie Rodzicielskie Towarzystwo „Oświata” Gimnazjum Koedukacyjnego: „Jednodniówka : w dziesiątą rocznicę istnienia Gimnazjum Koeduk. Żyd. Rodz. Tow. «Oświata» w Równem : 1921-1931”.

W przeciwieństwie do druków litewskich i białoruskich, które niemal wszystkie pochodzą z Wilna, jednodniówki żydowskie były wydawane w 28 miejscowościach omawianych województw, przy czym najbardziej znaczącym ośrodkiem wydawniczym było Wilno, następnie Białystok, Pińsk, Korbryń, Baranowicze, Łuck, Brześć nad Bugiem, Równem. Szczegóły ilustruje tabela 16.

Tabela 16. Lista rangowa miejsc wydania jednodniówek żydowskich

Miejsce wydania	ogółem	jidysz	hebr.	Wieloję- zyczne	pol.
	326	274	13	31	8
Wilno	119	112	2	5	
Białystok	49	38	1	7	3
Pińsk	28	24	2	2	
Kobryń	24	23		1	
Baranowicze	14	14			
Łuck	12	10		2	
Brześć n. B.	11	9	1	1	
Równe	12	5		6	1
Łomża	9	9			
Kowel	7	4	2	1	
Słonim	7	6	1		
Łuniniec	5			1	4
Grodno	4	2	1	1	
Suwałki	3	2	1		
Lida	3	3			
Bielsk Podlaski	2	2			
Ejszyszki	2	1		1	
Krzemieniec	2	2			
Ołyka	2			2	
Ostrów Maz.	2	1	1		
Wołkowysk	2	1		1	
Bereza Kartuska	1	1			
Grajewo	1	1			
Nowogródek	1	1			
Bożyszcze	1	1			
Różana	1	1			
Krynki	1	1			
Zabłudów	1		1		

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901-1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

W wielu miejscowościach ukazywały się żydowskie (w jidysz) jednodniówki lokalne typu gazet, które w tytule miały słowa „gazeta”, „nowiny”, „głos”, „kurier”, „życie” i podkreślały związek z miejscowością, np.: np.: „Bjelsker štim [Głos bielski], „Najer greiwer wort” [Nowe słowo Grajewą]. Takie jednodniówki wychodziły w Berezie Kartuskiej, Bielsku, Białymstoku, Grajewie, Kobryniu, Kowlu, Krzemieńcu, Lidzie, Łucku, Pińsku, Rożyszczach, Słonimiu, Wilnie. Do tej grupy można też zaliczyć jednodniówki o tytułach dni tygodnia, które ukazywały się w Białymstoku i Wilnie.

Jednodniówki zastępowały też niewydane (ocenzurowane) w latach 1935–1937 numery czasopisma „Kobriner Wołnblat” [Tygodnik kobryński]. Takich druków było 21 (zob. R. IV. *Jednodniówki w województwie poleskim*).

Wydawcami jednodniówek żydowskich były organizacje polityczne i społeczne reprezentujące trzy główne kierunki: ruch syjonistyczny, tradycyjny (ortodoksyjny), socjalistyczny. Niewątpliwie najbardziej aktywne wydawnictwo były organizacje syjonistyczne. Podejmowały działania związane z ruchem osadniczym i gromadzeniem środków na odbudowę państwa żydowskiego w Palestynie, oddziaływały w różny sposób na wychowanie młodzieży. Zajmowały się także sprawami politycznymi i ideologicznymi związanymi z syjonizmem. W związku z międzynarodowymi kongresami syjonistycznymi (XVIII w Pradze w 1933 r. i XIX w Lucernie w 1935 r.) ukazały się jednodniówki w Pińsku, Łucku i Wilnie.

Z ruchem syjonistycznym związane było Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej i Trumpeldora w Polsce. Stowarzyszenie wydało 9 jednodniówek w Baranowiczach (2), Wilnie (3) oraz po jednej w Białymstoku, Kowlu, Pińsku, Suwałkach. Bliska ideowo była organizacja skautowska Ha Szomer-Ha-cair (Młody Strażnik), która zakładała tzw. gniazda w różnych miejscowościach. Ha Szomer-Ha-cair wydała jednodniówki w Kobryniu (1) i Ostrowi Mazowieckiej (1).

Warto podkreślić działalność Żydowskiego Funduszu Narodowego (Keren Kajemet LeIsrael), gromadzącego środki dla osadników w Palestynie i pokrewnego Funduszu Odbudowy Palestyny (Keren Hajesod). Organizowały one tzw. bazy, podczas których zbierano fundusze i z tej okazji wydawano jednodniówki. Wydano ich 20, najwięcej w województwie wołyńskim, w: Równem (6), w Łucku (4), w Kowlu (1), ponadto w: Brześciu (2), w Pińsku (2), w Łunińcu (1), w Grodnie (2), w Ostrowi (1), w Ejszyszkach (1).

Z ruchem osadniczym w Palestynie związana była działalność organizacji „Hechaluc-Pionier” (Pionier-osadnik). Organizacja ta wydała jednodniówki w Kowlu (1), Pińsku (1), Wilnie (3). Pokrewne ideologicznie były: organizacja młodzieży akademickiej „Hanoar Haiwri”, grupująca przeciwników asymilacji Żydów, propagująca język hebrajski i żydowską tradycję religijną, która przygotowywała swoich członków do wyjazdu do Palestyny, Syjonistyczna Partia Pracy „Hitachdut”, Liga Pomocy Pracownikom w Palestynie. Były one aktywne m.in. w Kowlu, Łucku, Baranowiczach, Słonimiu, Wilnie. Odbudowie Palestyny poświęcono jednodniówki wydane w Baranowiczach (2), w Łucku (1) i Białymstoku (1).

Dosyć aktywna była Organizacja Syjonistów-Rewizjonistów, która wydała jednodniówki w Baranowiczach (1), Pińsku (1), Białymstoku (1), Łomży (1), Suwałkach (1), Wilnie (3) oraz bliska jej Organizacja Syjonistycznej Młodzieży Rewizjonistycznej „Masada” (nazwa nawiązuje do twierdzy na Pustyni Judzkiej), która w Wilnie wydała jedną jednodniówkę. Jedną jednodniówkę wydała w Białymstoku Międzynarodowa Organizacja Syjonistyczna Kobiet (WIZO).

Jednodniówki przygotowywane przez młodzież lub kierowane do młodzieży żydowskiej związane z ruchem syjonistycznym miały charakter narodowo-patriotyczno-wychowawczy, skautowski, propagujący tradycyjne wartości społeczne i religijne, przygotowujący do osadnictwa żydowskiego w Palestynie, odwołujący się do historii Palestyny. Te wartości propagowała organizacja rozpowszechniania myśli religijnej i narodowej wśród narodu żydowskiego, która w Wilnie wydała 3 jednodniówki zatytułowane „Der qojl” [Zwiastun]. W Wilnie ukazała się też jednodniówka „Di wok : ortodoksiše woknblat” [Tydzień : tygodnik ortodoksyjny]. Organizacja ortodoksyjnych Żydów „Agudas Izrael” [hebr. Związek Izraela] wydała w Brześciu 2 jednodniówki religijne, zatytułowane „Unzer religjezer wort” [Nasze słowo religijne] i „Unzer wort” [Nasze słowo].

Część młodzieży żydowskiej interesowała się ideologią socjalistyczną, w połączeniu z żydowskim ruchem terytorialistycznym biorącym pod uwagę osadnictwo żydowskie poza Palestyną. W latach 1935-1937 wydali oni w Wilnie 4 jednodniówki zatytułowane: „Ojfstajg” [Odrodzenie : organ młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej], „In ojfstajg” [W odrodzeniu], „Der ojfstajg” [Odrodzenie], „Undzer kamf” [Nasza walka]. Natomiast środowisko żydowskiej młodzieży socjalistycznej wydało w Wilnie 4 jednodniówki, w których podty-

tułach zamieszczono informację, że jest to pismo „wolnej myśli socjalistycznej”. Nastawienie socjalistyczne miała również partia Bund (Powszechny Żydowski Związek Robotniczy), która wydała jednodniówki w Pińsku (1), Słonimiu (1) i Łomży (3). Ku ideologii socjalistycznej skłaniała się także organizacja harcerska wolnych skautów, która w Słonimiu wydała jednodniówkę „Der Frajer Skojt” [Wolny Skaut].

Środowisko akademickie wydało 3 jednodniówki z okazji Tygodnia Akademika-Żyda: w Białymstoku (2) i w Wilnie (1). W Wilnie ukazały się jeszcze 2 jednodniówki akademickie, jedna wydana przez Jednolity Front Niezamożnej Młodzieży Akademickiej, druga przez osobę prywatną („Ojfn akademišer front” [Na froncie akademickim]).

Ukazywały się jednodniówki związane z oświatą i szkolnictwem. Wydawały je takie organizacje, jak: Żydowskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Tarbut” [hebr. kultura], które przede wszystkim prowadziło szkoły, ale też zajmowało się szeroko rozumianą oświatą i wychowaniem. Opublikowało ono 9 jednodniówek: w Kowlu (2), Ołyce (2), Pińsku (2), Brześciu (1), Grodnie (1), Wilnie (1). Inne stowarzyszenia o charakterze oświatowym wydające jednodniówki, to: „Żydowski Centralny Komitet Oświaty” w Wilnie, Żydowska Organizacja Szkolna w Kobryniu i Różanej, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Brześciu.

Żydowskie jednodniówki polityczne ukazywały się zwłaszcza w okresach wyborczych w wielu miejscowościach (Baranowicze, Białystok, Brześć nad Bugiem, Krynki, Łomża, Łuck, Łuniniec, Nowogródek, Pińsk, Suwałki, Wilno). Ich wydawcy reprezentowali całą paletę poglądów – od syjonistycznych, po zdecydowanie lewicowe.

Wiele jednodniówek żydowskich dotyczyło wewnętrznych spraw społecznych, narodowych i religijnych tej narodowości. W latach 1931–1935 ukazał się w Wilnie cykl ponad 20 jednodniówek w języku jidysz, które w tytule nosiły słowo „Domete” [=prawdziwy], natomiast w podtytułach zwykle podawano uwagę typu „niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych, np.: „Di Domete cajtung” [Prawdziwa gazeta : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych]), „Di Domete ješu'e : umophengike cajtšrift iber jidise gezelsaftleke 'injonim” [Prawdziwe zbawienie : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych], „Dos Domete wort li-kvojd Pejseh : umophengiker organ far jidiše klol-'injonim” [Prawdziwe słowo z okazji święta Pesach : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich], „Dos Domete wort

li-kvojd Svucet : umophengiker organ far jidiše klol-^cinjonim” [Prawdziwe słowo z okazji Święta Namiotów : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich]. Podtytuły wskazują, że jednodniówki te były okazją do omawiania żydowskich spraw społecznych, narodowych i religijnych.

W społeczności żydowskiej działały dobroczynne towarzystwa pomocowe. Najbardziej znane było „Linias Hacedek” [hebr. dyżury przy chorym], powstałe w 1885 r. Miało one swoje oddziały w różnych miastach. Oprócz działalności dobroczynnej, lekarskiej, opiekuńczej wobec ludzi starszych, samotnych i biednych, prowadziło też działalność kulturalną. Towarzystwo wydało jednodniówki w: Baranowiczach (1), Białymstoku (2), Pińsku (1). Działalność dobroczynną prowadziła także Bezprocentowa Kasa „Gemiłas Chesed”, która wydała jednodniówki w Krzemieńcu (2), w Pińsku (1) i Ejszyszkach (1). W Wilnie działało Towarzystwo „Pomoc Pracy”, które wydało 3 jednodniówki zatytułowane „Hilf durk Arbet” [Pomoc przez pracę]. Jedną jednodniówkę poświęconą samopomocy wydał Piński Komitet Ludowej Kampanii Samopomocowej dla Polskich Żydów. Jedną jednodniówkę wydało „Żydowskie Towarzystwo Ochrony Kobiet” w Białymstoku.

Jednodniówki wydawały środowiska zawodowe żydowskich handlowców, drobnych kupców, bankowców, rzemieślników, robotników, właścicieli domów. Takie jednodniówki ukazały się w Wilnie (5), Białymstoku (3), Pińsku (5), Baranowiczach (2), Brześciu (2), Wołkowysku (1).

Spółeczność żydowska wydawała też jednodniówki literackie, teatralne, filmowe, humorystyczne. Z teatrem żydowskim związane były 3 jednodniówki, z czego 2 wydało Towarzystwo Przyjaciół Teatru Żydowskiego (Towarzystwo Popierania Żydowskiej Sztuki Scenicznej) w Wilnie. Jedna z nich dotyczyła gościnnego występu w Wilnie w 1928 r. Rudolfa Zasławskiego, znanego artysty żydowskiego, absolwenta szkoły dramatycznej w Odessie, dyrektora Teatru Żydowskiego w Kijowie, który w 1925 r. opuścił Rosję i zamieszkał w Warszawie, a ostatecznie osiadł w Gdańsku, gdzie prowadził Teatr Żydowski. Jego najbardziej znaną rolą był Tewje Mleczarz z opowiadania *Skrzypek na dachu*¹⁸.

Powstające kina (kinoteatry) wydawały jednodniówki informujące o programach filmowych w kinach Białegostoku: „Białystoker Film-Kurier” [Białostocki kurier filmowy], „Białystoker Film-Cajtung” [Białostocka gazeta filmowa].

¹⁸ http://www.e-teatr.pl/pl/programy/2013_12/60886/skrzypek_na_dachu__teatr_muzyczny_gdynia_2008.pdf, [dostęp 13.04.2016].

Środowisko literackie wydało kilka jednodniówek: w Wilnie (3), Brześciu (1), Pińsku (1). Ukazywały się też żydowskie jednodniówki humorystyczne, wydawane przez literatów i dziennikarzy, np. w Białymstoku wydano 5 tego typu druków (np.: „Der Purim šrajber = Der Purim-szrajber : jednodniówka” [Pisarz purimowy wyklekotany na cześć balu prasowego Koła Literatów i Dziennikarzy Żydowskich w Białymstoku nabazgrany przez Unkelusa, obszarpany przez Tolę]; „Cajtung kačke” [Kaczka dziennikarska : wydana na cześć balu prasowego Białostockiego Koła Literatów i Dziennikarzy]). Redakcja „Woliner Prese” oraz Koło Literatów i Dziennikarzy Żydowskich na Wołyniu wydały w Łucku 2 jednodniówki literacko-humorystyczne zatytułowane „Di 7-te [zibete] meluķe” [7-ma potęga świata].

Żydowskie środowiska sportowe wydały 5 jednodniówek. 4 wydało Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Makabi” w Wilnie (2) i Baranowiczach (2). Były to jednodniówki jubileuszowe z okazji dziesięciolecia (1922–1932) Towarzystwa w Baranowiczach i piętnastolecia (1916–1931) oraz dwudziestolecia Towarzystwa (1916–1936) w Wilnie. Towarzystwo organizowało zawody sportowe, tzw. makabiady. Natomiast Żydowski Klub Sportowy „Hasmonea” w Równem wydał jednodniówkę z okazji dwudziestolecia (1918–1938) istnienia Klubu.

Dwie jednodniówki żydowskie wydali kombatanci - Związek Żydów Uczestników Walk o Niepodległość Polski. Jedna ukazała się w Białymstoku („Bezkręś wędrowki”, 1934), druga w Wilnie („Der jidišer kombatant”, 1936) [Kombatant żydowski].

* * *

Tematyka jednodniówek żydowskich była dosyć zróżnicowana, choć, jak się wydaje, najwięcej uwagi poświęcano sprawom syjonizmu (w różnych aspektach – ideologicznym, politycznym, wychowawczym) i społecznym wewnątrzżydowskim. W jednodniówkach znajdowały odzwierciedlenie problemy wychowania młodzieży w duchu syjonistycznym, narodowo-patriotycznym, zachowującym tradycyjne wartości religijne i społeczne, przygotowania do osadnictwa w Palestynie, gromadzenia funduszy na wykup ziemi i pomoc osadnikom-pionierom (w tym ich przygotowanie zawodowe i wyszkolenie wojskowe). Poświęcano też uwagę sprawom społecznym połączonym z religijnością (praca, dobroczynność,

samopomoc) i zawodowym (jednodniówki kupców, bankowców, rzemieślników). Istotne miejsce zajmowała oświata, szkolnictwo, kultura.

Niewątpliwie środowisko żydowskie było bardzo aktywne wydawniczo. Choć ludność żydowska stanowiła tylko ok. 10% mieszkańców badanych województw II Rzeczypospolitej, to odsetek wydanych jednodniówek wynosił prawie 37%, a wydawano je w 28 miejscowościach.

ZAKOŃCZENIE

Ogólna liczba zidentyfikowanych jednostniówek na terenie województwa białostockiego i czterech województw wschodnich II Rzeczypospolitej wynosi 887. Ich rozkład według chronologii w poszczególnych województwach ilustruje tabela 17.

Tabela 17. Liczba jednostniówek według chronologii wydawniczej

Rok	Ogółem	Woj. białostockie	Woj. nowogródzkie	Woj. poleńskie	Woj. wileńskie	Woj. wołyńskie
1918	2	1	0	0	1	0
1919	5	2	0	0	3	0
1920	6	0	0	0	6	0
1921	27	1	0	0	26	0
1922	18	10	0	0	5	3
1923	45	28	0	0	13	4
1924	34	8	0	1	25	0
1925	43	10	0	3	28	2
1926	26	4	2	2	12	6
1927	25	7	1	2	14	1
1928	64	19	2	11	20	12
1929	38	12	4	6	12	4
1930	43	8	4	9	15	7
1931	50	10	1	3	26	10
1932	38	10	8	6	9	5
1933	64	17	14	4	20	9
1934	65	16	5	8	26	10
1935	77	17	5	17	35	3
1936	64	18	3	13	23	7
1937	59	5	2	6	40	6
1938	77	11	2	2	54	8
1939	17	6	0	1	8	2
Razem	887	220	53	94	421	99

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901–1939* i źródeł podanych we Wstępie publikacji.

W latach 1918-1920 liczba wydawanych jednodniówek była bardzo niska, przy czym ani jednego druku nie wydano w województwie wołyńskim do 1921 r., w poleskim do 1923 r., a w nowogródzkim do 1925 r. Bez wątpienia było to spowodowane sytuacją powojenną – wyzwalanie tych terenów spod okupacji niemieckiej trwało do końca 1919 r., potem rozpoczęła się wojna polsko-bolszewicka, zakończona pokojem w Rydze w 1921 r. Warunki odbudowy gospodarczej i kształtowania infrastruktury kulturalnej i oświatowej po zniszczeniach wojennych w najbiedniejszych i najsłabiej zaludnionych województwach nie tylko Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, ale całego kraju, były trudne, co zapewne rzutowało na działalność wydawniczą. Niemniej jednak, już od początku lat dwudziestych rozwijała się prasa mniejszości narodowych, działała również cenzura, która zawieszając czasopisma lub konfiskując poszczególne numery, wpływała na powstawanie jednodniówek. Tak stało się od razu w 1921 r., gdzie 18 spośród 27 wydanych wówczas jednodniówek zastępowało numery „Głosu Litwy”. Podobnie było w 1923 r. w Grodnie, gdzie po zawieszeniu „Dziennika Kresowego” ukazało się 26 jednodniówek. Drugim okresem, gdy wyraźnie wzrosły ingerencje cenzury były lata po uchwaleniu Konstytucji kwietniowej z 1935 r., która nie zawierała wcześniejszych artykułów gwarantujących wolność prasy. Redakcje zawieszanych wówczas czasopism, zwłaszcza mniejszości litewskiej, wydawały jednodniówki. Tak było z czasopismem „Jaunimo Draugas [Przyjaciół młodzieży], którego numery w 1937 r. zastąpiono 14 jednodniówkami, z 1938 – 27 jednodniówkami oraz 7 w 1939 r. W tym samym czasie (1937–1938) wydano 23 jednodniówki w miejsce zawieszanych numerów „Vilniaus Rytojus” [Przyszłość Wilna]. W latach 1935-1938 wydano też 21 jednodniówek żydowskich zastępujących numery „Kobriner Woknblat” [Tygodnik Kobryński].

Liczba jednodniówek wzrastała w okresach przedwyborczych (do Sejmu i Senatu). Tak było w latach 1922, 1928, 1930, 1935, 1938. Wówczas aktywizowały się wszystkie środowiska narodowe i polityczne.

Najwięcej jednodniówek wydano w języku polskim – 379 (42,7%), w języku jidysz – 274 (30,9%), w języku litewskim – 94 (10,6%), w języku białoruskim – 71 (8,0%), w języku hebrajskim – 13 (1,46%), w języku ukraińskim – 16 (1,8%). 35 (3,9%) jednodniówek było wielojęzycznych (w większości dwujęzycznych).

Przyjmując jako kryterium narodowość, należy uznać, że Polacy wydali 350 (39,46%) jednodniówek, a pozostałe narodowości 537 jednodniówek (60,54%), z czego Żydzi wydali 326 (60%), pozostałe narodowości 40%: Litwini 114 (21%),

Białorusini 76 (14%), Ukraińcy 16 (3%), poniżej 1 procenta Rosjanie 4 (0,74%), Niemcy 1 (0,19%).

Pod względem liczby wydawanych jednostówek najbardziej aktywne było województwo wileńskie, skąd pochodzi 421 (47,5%) tych druków, następnie województwo białostockie, w którym wydano 220 jednostówek (24,8%), w województwie wołyńskim wydano 99 jednostówek (11,2%), w poleskim – 94 (10,6%), w nowogródzkim 53, co stanowi niecałe 6%. Wskaźniki te w jakimś stopniu odpowiadają stanowi infrastruktury kulturalnej, oświatowej, naukowej, ekonomicznej poszczególnych województw, ale ilustrują też aktywność społeczną, polityczną i kulturalną ludności tam zamieszkałej.

Tabela 18. Lista rangowa jednostówek według miejsc wydania

Numer na liście rangowej	Miejsce wydania	Liczba tytułów (887)	Numer na liście rangowej	Miejsce wydania	Liczba tytułów (887)
1	Wilno	410	19	Dzisna	4
2	Białystok	96	19	Wołkowysk	4
3	Grodno	59	20	Głębokie	3
4	Pińsk	34	20	Grajewo	3
5	Łuck	28	21	Bereza Kartuska	2
6	Brześć n/Bugiem	27	21	Dubno	2
7	Kobryń	24	21	Ejszyszki	2
8	Kowel	23	21	Ołyka	2
9	Łomża	21	22	Krynki	1
10	Baranowicze	19	22	Łapy	1
11	Równe	18	22	Maciejów Wołyński	1
12	Włodzimierz	14	22	Ostrołęka	1
13	Słonim	12	22	Ostróg	1
14	Nowogródek	11	22	Oszmiana	1
14	Suwałki	11	22	Postawy	1
14	Zambrów	11	22	Rożyszcze	1
15	Lida	9	22	Różana	1
16	Krzemieniec	8	22	Święciany	1
17	Ostrów Maz./Komorowo	7	22	Torczyń	1
18	Łuniniec	6	22	Troki	1
19	Bielsk Podlaski	4	22	Zabłudów	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Bibliografii polskiej 1901–1939* i źródeł podanych we Wstępie do publikacji.

Jednodniówki wydawano w 42 miejscowościach, ale aż w 13 ukazało się tylko po jednym druku. Pierwsze miejsce zajmuje zdecydowanie Wilno, w którym ukazała się prawie połowa tych druków. Daleko za Wilnem znalazły się miasta wojewódzkie: Białystok, Łuck, Brześć nad Bugiem, Nowogródek oraz większe miasta (liczące powyżej 20 tys. mieszkańców): Grodno, Równe, Pińsk, Kowel, Baranowicze, Włodzimierz, Łomża, Suwałki. Przewaga Wilna wynikała stąd, że miasto to, obok Lwowa, stanowiło centrum kulturalne (teatry, kina, redakcje czasopism) i naukowe (Uniwersytet, liczne towarzystwa naukowe) Kresów II Rzeczypospolitej, a jednocześnie skupiała się tu działalność wydawnicza nie tylko Polaków, ale także Żydów, Litwinów, Białorusinów. Tu ukazały się wszystkie (114) jednodniówki litewskie, 119 jednodniówek żydowskich oraz niemal wszystkie (65) jednodniówki białoruskie. W Wilnie ukazało się też 110 jednodniówek polskich.

Drugim miastem, zarówno co do wielkości na badanym terenie, jak i aktywności wydawniczej był Białystok, który ustępował Wilnu o połowę pod względem liczby ludności oraz znacznie pod względem infrastruktury kulturalnej i naukowej. Wydano tu 96 jednodniówek, w tym 40 polskich, 49 żydowskich, 6 białoruskich, 1 niemiecką.

Ważnym miastem kresowym było Grodno, miasto powiatowe, liczące prawie 50 tys. ludności, należące do województwa białostockiego, zamieszkałe w znacznym stopniu przez Żydów i Białorusinów. Wydano tu 59 jednodniówek, głównie polskich, z których 26 zastępowało konfiskowane w 1923 r. ze względów cenzuralnych numery „Dziennika Kresowego”. Tylko 4 jednodniówki wydali Żydzi i 2 Białorusini.

Kolejne miasto, w którym wydano 34 jednodniówki (w tym 29 żydowskich), to Pińsk, do 1921 r. stolica województwa poleskiego i diecezji pińskiej (Seminarium Duchowne), zamieszkałe w ok. 75% przez Żydów. Drugim takim miastem na Polesiu, o wysokim odsetku ludności żydowskiej (ok. 65%) był Kobryń, gdzie wszystkie jednodniówki (24) wydali Żydzi, przy czym 21 było związane lub zastępowało skonfiskowane numery tygodnika „Kobriner Wołnblat”.

Łuck, to stolica województwa wołyńskiego, siedziba diecezji i Seminarium Duchownego, miasto wielonarodowe, liczące ok. 35 tys. ludności, w tym ok. 50% Żydów, ok. 30% Polaków, ok. 10% Ukraińców, ok. 10% innych narodowości. Wydano tu 28 jednodniówek, w tym 12 żydowskich, 10 polskich i 6 ukraińskich.

Brześć nad Bugiem, od 1921 r. stolica województwa poleskiego, był trzecim co do wielkości (po Wilnie i Grodnie) miastem kresów wschodnich. Wydano tu 27 jednodniówek, w tym 16 polskich i 11 żydowskich.

Kowel, miasto w województwie wołyńskim, wielonarodowe, w którym stacjonowało wojsko. Wydano tu 23 jednodniówki, w tym 12 polskich, 7 żydowskich i 4 ukraińskie.

Łomża była trzecim co do wielkości (po Białymstoku i Grodnie) miastem województwa białostockiego, liczącym nieco ponad 25 tys. ludności, z ok. 30% ludności żydowskiej. Od 1925 r. miasto było siedzibą diecezji i Seminarium Duchownego. Wydano tu 21 jednodniówek, w tym 12 polskich i 9 żydowskich.

Baranowicze były największym miastem województwa nowogródzkiego. Wydano tu 19 jednodniówek, z czego tylko 3 polskie, 2 białoruskie i 14 żydowskich.

Z kolei największym miastem województwa wołyńskiego było Równe. Tu wydano 18 jednodniówek, z czego tylko 2 polskie, 12 żydowskich (w tym 5 żydowsko-polskich) oraz 4 ukraińskie.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na trzy miejscowości, w których znajdowały się szkoły wojskowe, mianowicie Zambrów i Ostrów Mazowiecka (Komorowo) w województwie białostockim oraz Włodzimierz w województwie wołyńskim. Wydane tam jednodniówki w zdecydowanej większości były firmowane przez te szkoły i dotyczyły wojskowości.

Istotną rolą jednodniówek było zastępowanie przez redakcje niewydanych numerów zawieszanych lub likwidowanych czasopism, głównie mniejszości narodowych. Takich jednodniówek w badanych województwach wydano 149, a zastępowały one numery czasopism: „Głos Litwy” (Wilno), „Dziennik Kresowy” (Grodno), „Vilniaus Aidas” [Echo Wilna] (Wilno), „Jaunimo Draugas” [Przyjaciół młodzieży] (Wilno), „Vilniaus Rytojus” [Przyszłość Wilna] (Wilno), „Belaruskaja Niva” [Niwa białoruska] (Wilno), „Hromada” [Gromada] (Łuck), „Kobriner Woknblat” [Tygodnik kobryński] (Kobryń), „Wyzwolenie Ludu” (Wilno).

Biorąc pod uwagę wydawców jednodniówek trzeba podkreślić aktywność środowisk młodzieżowych polskich i żydowskich (harcerskich, skautowskich, szkolnych, paramilitarnych, sportowych). Wśród wydawców żydowskich istotne miejsce zajmowały organizacje związane z ruchem syjonistycznym.

Kolejnym środowiskiem, którego aktywność jest wyraźnie widoczna, to wojsko (szkoły w Ostrowi, Zambrowie, Włodzimierzu, Polska Organizacja Wojskowa, Związek Legionistów Polskich, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej Państwa, Związek Strzelecki, Rodzina Wojskowa, jednostki wojskowe: Korpus Poleski, Pułki Piechoty, Strzelców...). Wydawane jednodniówki miały charakter patriotyczny, nawiązujący do niedawno odzyskanej niepodległości państwa i rocznic związanych z walkami o niepodległość, dokumentowały działalność szkoleniową, oświatową i kulturalną wojska (m.in. Rodzin Wojskowych).

Znaczna liczba jednodniówek, zwłaszcza w Wilnie, była wydawana przez środowiska literackie, aktorskie, dziennikarskie. Wydawali je zarówno Polacy, jak i Żydzi oraz Litwini. Część z nich miała charakter humorystyczny, humorystyczno-satyryczny, część informacyjno-reklamowy (programy teatrów i kin), natomiast część, zwłaszcza jednodniówki litewskie, promowały literaturę młodych twórców litewskich. Nie było typowych jednodniówek literackich białoruskich, ale twórczość literacka pojawiała się na łamach wielu białoruskich jednodniówek kulturalnych, oświatowych i społecznych.

Jednodniówki wydawały polskie i żydowskie grupy zawodowe (handlowcy, bankowcy, nauczyciele, rzemieślnicy, robotnicy) oraz żydowskie organizacje społeczne.

Biorąc pod uwagę problematykę jednodniówek można powiedzieć, że w jednodniówkach polskich eksponowano sprawy patriotyzmu, niepodległości, obronności, wojskowości, wychowania, wyszkolenia wojskowego i sportowego. Sporo miejsca zajmowały tematy oświaty i szkolnictwa, kultury, literatury, teatru. Część tych jednodniówek miała zabarwienie humorystyczno-satyryczne. Poruszano też sprawy zawodowe i religijne (kongres eucharystyczny, święci).

O jednodniówkach żydowskich można powiedzieć, że ważna w nich była problematyka narodowo-syjonistyczna, społeczna (dobroczynność, sprawy gminne), religijna (święta, tradycja), oświatowa oraz zawodowa, ale był blok jednodniówek literackich, kulturalnych (teatr, kino) i humorystycznych. Charakterystyczne były też jednodniówki lokalne, typu gazet.

W jednodniówkach litewskich poruszano głównie sprawy narodowościowe, stosunki polsko-litewskie, położenie Litwinów, przyszłość Litwy i Wilna, historię, kulturę i literaturę litewską, język litewski, cenzurę prasy.

Jednodniówki białoruskie miały przeważnie charakter społeczno-polityczny (stosunki polsko-białoruskie, oświata, język i literatura białoruska, aresztowania, strajki).

Jednodniówki ukraińskie dotyczyły spraw polityczno-narodowych. Były wydawane zwłaszcza w okresach wyborczych.

Na zakończenie trzeba powiedzieć, że jednodniówki są dosyć trudnym materiałem do opracowania, nie tylko ze względu na ich wielką różnorodność tematyczną, ale także trudną dostępność. Niemniej jednak warto podejmować tego typu badania, bowiem dokumentują one lokalną aktywność społeczną, polityczną, kulturalną. Jest to interesujące, zwłaszcza na obszarach zróżnicowanych etnicznie i wyznaniowo, a takim miejscem były całe Kresy II Rzeczypospolitej.

Aneks 1.

Bibliografia jednodniówek z województwa białostockiego według miejscowości

Białystok

1. **Adnadnëŭka „Zjarnja”**. – Belastok : J. Baks ; Stow. „Siauba”, listopad 1934 (Belastok : Miszondznik). – [2]s. ; 37 cm. – Tł. tyt.: Jednodniówka „Ziarna”. – Białorus.
2. **Adozva!**. – Białystok 1930. – Tł. tyt.: Odezwa. – Białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].
3. **Akdomot** : [gazeta na święto Szawout (Zielone świętki)] / red. Beniamin Dinerman. – [Białystok], [b.r.], jednorazowo. – Tł. tyt.: Słowo wstępne. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
4. **Arbeter jungt** : jednodniówka / red. Chackiel Anachowicz ; Jungt-Optejlung bajm Jidišn Kultur Amt fun di Prof. Farejnen in Bjalistok. – Białystok : Związek Klas. Związ. Zaw. w Polsce. Oddz., 17 januar 17 stycznia 1928 (Białystok : O. Portnoj). – [1] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Młodzież robotnicza.- Jid.
5. **Bezkses wędrówki** : jednodniówka Oddziału Białostockiego Zw. Żydów – Uczestników Walk o Niepodległość Polski / [red. odp. Eugeniusz Strelinger]. – Białystok : Zw. Żydów – Uczestników Walk o Niepodległość Polski. Oddz., maj 1934 (Białystok : „Technogram”). – 12 s. , 31 cm. – Tekst częśc. jid.
6. **Bialystoker Charoset** : pejsachowa gazetka, ukazuje się jeden raz na sto lat / red. Isachar Minc. – [Białystok], 18.IV.1932, jednorazowo. – Tł. tyt.: Białostocki Charoset. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
7. **Bialystoker Film-Cajtung**. – [Białystok], 25. I.1926, jednorazowo. – Tł. tyt.: Białostocka gazeta filmowa. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
8. **Bialystoker Film-Kurier**. – [Białystok], I.1925, jednorazowo. – Tł. tyt.: Białostocki kurier filmowy. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].

9. **Białostocki** kurier filmowy : jednodniówka / [red. odp. Józef Rutkowski]. – Białystok : „Kino-Modern”, 25 grudnia 1929 (Białystok : M. Prużański). – 4 s. ; 48 cm.
10. **Bijcie** serca, bijcie dzwony : jednodniówka Kongresu Eucharystycznego w Białymstoku / [red. Ignacy Antoni Czyraki]. – Białystok : Komitet Eucharystyczny, 14 maja 1931 (Białystok : Polskie Zakł. Graf.). – 8 s. ; 32 cm.
11. Der **bjalistoker** weker = „Der białystoker weker” : jednodniówka / [red. i wyd.: Ch. Anachowicz]. – Bjalistok = Białystok : C. Anachowicz, 25 februar 25 lutego 1927 (Białystok : Prużański). – 4 s. : tab. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Białostocka pobudka. – Jid.
12. **Bjalistoker** weker = „Der białystoker weker” : jednodniówka / [red. i wyd. Benjamin Raszyński]. – Bjalistok : B. Raszyński, 30-tn september 1932 (Białystok : „Nasza Prasa”). – 4 s. ; 41 cm. – Tł. tyt.: Białostocka pobudka. – Jid.
13. **Bjalistoker** weker = „Der białystoker weker” : jednodniówka / [red. i wyd. Mordchaj Lew]. – Bjalistok : M. Lew, 5 maj 5 maja 1939 (Białystok : M. Prużański). – 4 s. : tab. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Białostocka pobudka. – Jid.
14. **Bjalistoker** weker = Jednodniówka „Białystoker weker” : jednodniówka / [red. i wyd. Samuel Lew]. – Bjalistok : S. Lew, 23 maj 23 maja 1939 (Białystok : M. Prużański). – 4 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Białostocka pobudka. – Jid.
15. **Bjuletin** fun Algemajnem Profesjoneln Fajern fun Handel-un-Bjuro-Ongeštelte in Pojln, Optejlung Bjalistok = „Biuletyn” : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Łazarz Kowalewski]. – Białystok : Ł. Kowalewski, 7 września 1928 (Białystok : O. Portnoj). – 4 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Biuletyn Powszechnego Związku Zawodowego Pracowników Handlowych i Biurowych w Polsce. Oddział Białystok. – Jid.
16. **Cajtung** kačke = Cajtung-kaczke : arojsgegebn likvojod dem prese-bal fun Balist. Literatnun Žurnalistn-Krajz : jednodniówka / unter der redakcje fun Unklus baj Feliks un Tolje = red.-wyd.: Oszer Mordko Trzonowicz. – [Bjalistok] : O.M. Trzonowicz, Purym 6 merc 6 marca 1928 (Białystok : O. Portnoj). – 4 s. : il. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Kaczka dziennikarska : wydana na cześć balu prasowego Białostockiego Koła Literatów i Dziennikarzy. Wydaw. humorystyczne. – Jid.
17. **Cu al** di Rojchot : codzienna białostocka gazeta poświęcona próżniakom i bywałcom maskarad. – [Białystok], 25.XII.1921, jednorazowo. – Tł. tyt.: Do wszystkich diabłów. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
18. **Dinstikdike** cajtung : bjalistoker blat : jednodniówka / [wyd. i red. odp. Mordchaj Frydman]. – Białystok : M. Frydman, 29 sept., 29 wrzesień 1936 8 tišre [5]697 (Białystok : M. Prużański). – 4 s. ; 53 cm. – Tł. tyt.: Gazeta wtorkowa : pismo białostockie. – Jid.

19. **Far unzer Recht** / red. A. Trzonowicz. – [Białystok], 15.XI.1930, jednorazowo. – Tł. tyt.: O nasze prawo. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
20. **Forojs cum zig!** : jednodniówka „Bund” / [red. odp. i wyd.: Łejzer Wasilkowski]. – Bjalistok : Ł. Wasilkowski, maj 1934 (Białystok : Miszondznik). – 7, [1] s. ; 18 cm. – Tł. tyt.: Naprzód do celu!. – Dotyczy wyborów do samorządu. – Jid.
21. **Forum Publicum** : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Rajnhold Adam]. – Białystok : A. Rajnhold, 3 grudnia 1933 (Białystok : Druk. Spółka Wydawnicza). – 16 s. : il. ; 33 cm.
22. **Frajhajt** / red. i wyd. Chaim Blisztajn. – [Białystok], 18.IV.1924, jednorazowo. – Tł. tyt.: Wolność; poświęcony syjonizmowi i Palestynie. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
23. **Głos Białegostoku** : jednodniówka wydana z okazji Zjazdu Wojewódzkiego Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego / Koło Ch.D. w Białymstoku ; red. Aleksander Klatow. – Białystok : [s.n.], 1925 [(Warszawa) : W. Piekarniak]. – 4 s. : il. 63x46 cm.
24. **„Głos kupców”** : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Joel Rubinsztejn]. – Białystok : J. Rubinsztejn, 13.7.1928 (Białystok : O. Portnoj). – [1] s. ; 23 cm.
25. **Głos młodego W.I.Z.O.** : jednodniówka. – Białystok : Młode W.I.Z.O., 1933 (Białystok : Prużański). – 14 s. ; 31 cm.
26. **Głos młodzieży polskiej** : jednodniówka białostocka / [red. i wyd. Eugeniusz Gogolewski]. – Białystok : E. Gogolewski, 22 lutego 1925 (Białystok : Polska Druk. B. Huppertc). – 4 s. ; 31 cm.
27. **Głos młodzieży polskiej** : jednodniówka białostocka / [red. i wyd. Morelowski Teofil]. – Białystok : T. Morelowski, 15 listopada 1925 (Białystok : Polska Druk. B. Huppertc). – 4 s. ; 32 cm.
28. **Głos sjonistyczny [!]** : jednodniówka / red. i wyd. Izak Blindes. – [Białystok : I. Blindes], 10 VII 1928 (Białystok : M. Mirski). – [1] s. ; 24 cm.
29. **Hajntike cajt** : bjalistoker umophajntike blat : jednodniówka / [wyd. i red. odp. Mordchaj Frydman]. – Białystok : M. Frydman, 7 okt. 7 paździer. 1936 (Białystok : M. Prużański). – 6 s. ; 53 cm. – Tł. tyt.: Czas codzienny : białostockie pismo niezależne. – Jid.
30. **Hallo Białystok!...** : jednodniówka / [wyd. i red. odp. Edward Juchniewicz]. – Białystok : E. Juchniewicz, 29-go sierpnia 1932 (Białystok : „Technogram”). – 4 s. ; 43 cm.

31. **Jednodniówka** „Achtung” : evangelische Mitbürger! / [red. Izaak Aleksander]. – Białystok : Die Evangelische Gemeinde, Februar 1928 (Białystok : Miszondznik). – [1] s. ; 35 cm.
32. **Jednodniówka** pedagogiczna / [pod red. Michała Moroszki]. – Białystok : Księg. Nauczycielska, wrzesień 1922 (Białystok : Polska Druk). – 15, [1] s. ; 23 cm.
33. **Jednodniówka** „Predwyborny Wiestnik” / red. A. Andrejew. – Białystok : [s.n.], 29 janwaria 1928 (Białystok : C. Miszondznik). [1] s. ; 25 cm. – Tekst równol. pol. i białorus.
34. **Jednodniówka** uczniów Polskiego Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w Białymstoku / [kom. red.: Władysław Osiński, Eugeniusz Litwak, Mieczysław Stankiewicz ; opiekun pisma z ramienia Rady Pedagogicznej Czesław Sadowski]. – Białystok : Polskie Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne im. Henryka Sienkiewicza, czerwiec 1935 (Białystok : „Lecha”). – 11 [1] s. : il. ; 31 cm.
35. **Jednodniówka** uczniów Polskiego Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w Białymstoku / [kom. red.: Władysław Osiński, Barbara Krajewska, Mieczysław Stankiewicz ; opiekun pisma z ramienia Rady Pedagogicznej Czesław Sadowski]. – Białystok : Polskie Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne im. Henryka Sienkiewicza, czerwiec 1936 (Białystok : „Lecha”). – 12 [1] s. : il. ; 31 cm.
36. **Jedność** : jednodniówka. R. 1 nr 1 / nac. red. i wyd. J. Łapicki ; red. odp. J. Zawisza. – Białystok : J. Łapicki, 8 października 1922 ([Białystok] : Pol. Zakł. Graf. J. Strowski). – 4 s. : il. ; 48 cm.
37. **Jedność** narodowa : jednodniówka. R. 1 nr 1 / nac. red. i wyd. J. Łapicki ; red. odp. J. Zawisza. – Białystok : J. Łapicki, 22 października 1922 ([Białystok] : Pol. Zakł. Graf. J. Strowski). – 4 s. : il. ; 48 cm.
38. **Jedność** narodu : jednodniówka. R. 1 nr 1 / nac. red. i wyd. J. Łapicki ; red. odp. J. Zawisza. – Białystok : J. Łapicki, 29 października 1922 ([Białystok] : Pol. Zakł. Graf. J. Strowski). – 4 s. ; 48 cm.
39. **Jedność** niezbędna : jednodniówka. R. 1 nr 1 / nac. red. i wyd. J. Łapicki ; red. odp. J. Zawisza. – Białystok : J. Łapicki, 15 października 1922 ([Białystok] : Pol. Zakł. Graf. J. Strowski). – 4 s. : il. ; 48 cm.
40. **Jedność** polska : jednodniówka. R. 1 nr 1 / nac. red. i wyd. J. Łapicki ; red. odp. J. Zawisza. – Białystok : J. Łapicki, 12 października 1922 ([Białystok] : Pol. Zakł. Graf. J. Strowski). – 4 s. ; 48 cm.
41. **Jedność** przedwyborcza : jednodniówka. R. 1 nr 1 / nac. red. i wyd. J. Łapicki ; red. odp. J. Zawisza. – Białystok : J. Łapicki, 1 listopada 1922 ([Białystok] : Pol. Zakł. Graf. J. Strowski). – 4 s. ; 48 cm.

42. Di **Jidysze** Kehile : organ Związku Gmin woj. białostockiego. – Białystok] IV 1936, jednorazowo. – Tł. tyt.: Gmina żydowska. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
43. **Jom-tevdike** cajtung = „Jomtevdike cajtung” : bjalistoker blat : jednodniówka / [wyd. i red. odp. I. Gurwicz]. – Białystok : I. Gurwicz, 30 sept 30 wrzesień 1936 (Białystok : M. Prużański). – 6 s. ; 53 cm. – Tł. tyt. Gazeta świąteczna : pismo białostockie. – Jid.
44. **Jugnt-Wort** / Noar Hocyjoni w Białymstoku. – [Białystok] 1938, jednorazowo. – Tł. tyt.: Słowo młodych. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
45. **Komorne** musi być zmniejszone : jednodniówka. – Białystok : [s.n., 1933] (Białystok : M. Notes). – [2] s. ; 35 cm.
46. „**Kupiec**” : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Joel Rubinsztejn]. – Białystok : J. Rubinsztejn, 11 VII 1927 [i.e. 1928] (Białystok : O. Portnoj). – [1] s. ; 25 cm.
47. **Kurjer** filmowy : jednodniówka. – Białystok : [s.n.], 1933 (Białystok : C. Miszondznik). – 4 s. ; 44 cm.
48. **LEGION Młodych (Białystok)**
Jednodniówka Białostockiego Okręgu Legionu Młodych / [red. odp. Stanisław Cydzik]. – Białystok ; Wysokie Mazowieckie : Obwody L. M., 15 sierpnia 1934 (Białystok : „Lechja”). – 8 s. ; 32 cm.
49. **LIGA OBRONY POWIETRZNEJ I PRZECIWGAZOWEJ (Białystok)**
L.O.P.P. w Województwie Białostockim w roku 1937. – Białystok : [s.n.], 1937 (Białystok : Druk. „Lechia”). – 48 s. : fot. ; 31 cm.
50. **LIGA OBRONY POWIETRZNEJ I PRZECIWGAZOWEJ (Białystok)**
X-lecie [dziesięciolecie] L. O. P. P. : jednodniówka Komitetu Wojewódzkiego Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Białymstoku 14-21 maja 1933 / [red. Jan Kalinowski]. – Białystok : Komitet Wojewódzki L. O. P. P., 1933 (Białystok : „Polonia”). – 31 s. ; 32 cm.
51. [„**Likrat Hasifa**”] : (jednodniówka). [Na zebranie : zeszyt wydany przez „Hahitagdut” w jeshiwie „Bejs Josef” w Białymstoku. – [Białystok] 1937. – 12 s. ; 20 cm. – Alf. hebr.
52. **LINAS HACEDEK (Białystok)**
Pogotowie Ratunkowe przy Tow. Linas Hacedek 1928-1933 : jednodniówka. – [Białystok : s.n., 1933] (Białystok : „Nasza Prasa”). – 4 s. ; 18 cm.
53. **Ljasny robotnik** : adnadėuka vastujučych ljasnych rabotnikau / Vydan’ne Akrugovaga Komitetu KPZB u Belostoku. – Belostok : [s.n.], stuzen’ 1934.- 11 s. ; 20 cm. – Tł. tyt.: Leśny robotnik : jednodniówka strajkujących leśnych robotników. – Białorus.

54. „**Lokator**” : jednodniówka [Inc.] : Lokatorn un sub-lokatorn! Nit ejnmol hot zik šojn di lokatornfrage gefunen [...] / Di Farwaltung fun Lokator-Fajern ; odp. red. O. Szmuliewicz. – [Białystok] : Zw. Lokatorów, [1929] (Białystok : Miszondznik). – [1] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Lokator : lokatorzy i sublokatorzy. – Jid.
55. Der **Lokator** / Związek Lokatorów. – [Białystok], 3.VI.1932, jednorazowo. Tł. tyt.: Lokator. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
56. **Lo-Om** = Laam = (Do narodu) : vos wil di Naj C.O. : jednodniówka / [red. odp. Izaak Makow]. – Bjalistik = Białystok : Organizacja Syjonistów Rewizjonistów w Białymstoku, nisz [5]696 [1936] (Białystok : Technogram). – 12 s. : il., portr. ; 30 cm. – Tekst jid., hebr.
57. **Montikdike** cajtung : bjalistoker blat : jednodniówka / [wyd. i red. odp. Mordchaj Frydman]. – Białystok : M. Frydman, 28 sept., 28 wrzesień 1936 7 tišre [5]697 (Białystok : M. Prużański). – 4 s. ; 53 cm. – Tł. tyt.: Gazeta poniedziałkowa : pismo białostockie. – Jid.
58. Dos **naje** wort : organ far kritik Iber Kunst, teater, prese ud farš.-msukn-kranke institucjes : jednodniówka / red.-wyd. M. Eingelsztern. – Bjalistik : Eingelsztern, 1927 ([Białystok] : M. Prużański). – 4s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nowe słowo : organ zajmujący się krytyką sztuki, teatru, prasy i różnych niebezpieczeństw chorych instytucji. – Jid.
59. **Najer** weker / red. A. Ditkowski. – [Białystok], 26.XII.1924. – Tł. tyt.: Nowa pobudka. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
60. **Nasza** gazetka : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Czesław Kucharski]. – Białystok : C. Kucharski, 24 lutego 1934 (Białystok : „Technograf”). – [1] s. ; 35 cm.
61. **Nasza** gazetka : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Janusz Srzednicki]. – Białystok : J. Srzednicki, 20 marca 1934 (Białystok : „Technograf”). – 7, [1] s. ; 25 cm.
62. **Ogniwo** : jednodniówka klasy ósmej Państwowego Gimnazjum imienia Marszałka Józefa Piłsudskiego w Białymstoku / [w skład kom. red. wchodzi opiekun klasowy Jan Gaciński i uczniowie klasy ósmej]. – Białystok : Kl. VIII PGMJP, 1936 (Białystok : Polska Druk. „Lechja”). – 119 s. : il. ; 31 cm.
63. **Ostatnie** nowiny : jednodniówka. – Białystok : Kino-Teatr „Modern”, w listopadzie 1929 (Białystok : M. Prużański). – [2] s. ; 35 cm. – Reklama filmu p.t.: „Intrygant”.
64. **PAŃSTWOWE GIMNAZJUM IM. KRÓLA ZYGMUNTA AUGUSTA (Białystok)** Jednodniówka : 29 listopada 1935 roku : dwudziestolecie istnienia Państwowego Gimnazjum im. kr. Zygmunta Augusta w Białymstoku. – Białystok : [s.n.], 1935 (Białystok : Zakł. Graf. „Dzien. Biał.”). – 31 s. : il., tab. ; 23 cm.

65. Der **Pesachdiker** kańczuk wypełniony humorem, satyrą i dowcipami / red. i wyd. Szlomo Kozak. – [Białystok], III.1931, jednorazowo. – Tł. tyt.: Pesachowy bicz. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
66. **Polski** Czerwony Krzyż na Kresach / Polskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża. Oddział (Białystok). – Białystok : Polskie Biuro Wydawnicze „Kresy” W. Guzowski, 1922 (Białystok : „Polska Druk.”). – 58, 114, 16 s. : il. ; 29 cm.
67. **Polski** Czerwony Krzyż na Kresach / pod red. Tadeusza Jana Żmudzińskiego. – Białystok : Polskie Biuro Wydawnicze „Kresy” W. Guzowski, 1924 (Białystok : „Polska Druk.”). – 152 s., 188 s. tabl. : fot., reklamy ; 24 cm.
68. „**Pójdźcie** – pokłońmy się Panu” : jednodniówka Kongresu Eucharystycznego w Białymstoku / [red. Ignacy Antoni Cyraski]. – Białystok : Komitet Eucharystyczny, maj 1931 (Białystok : Polskie Zakł. Graf.). – 8 s. ; 32 cm.
69. **Praca** twórcza : jednodniówka Obozu Pracy Twórczej w Białymstoku / red. odp. Nochim Chwaszczewski. – Białystok : Obóz Żydowski Pracy Twórczej, 11 listopada 1935 (Białystok : Miszondznik). – 12 s. : il. ; 30 cm. – Tekst częściowo hebr. i jid.
70. **Prese-bal** / red.- wyd. Mordko Trzanowicz. – Białystok : M. Trzonowicz, 6 III.1928 (Białystok : O. Portnoj). – [2] s. ; 25 cm. – Jid.
71. **Przegląd** skarbowy na okręg Izby Skarbowej w Białymstoku : pismo poświęcone praktyce i teorii skarbowości : jednodniówka / [za wydaw. i red. odp. Jan Pabjan]. – Białystok : J. Pabjan, czerwiec 1937 (Białystok : „Lechia”). – 8 s. ; 30 cm.
72. Der **Purim** šrajber = Der Purim-szrajber : jednodniówka ... [Białystok] : J. Rubinlicht, Purim 26 merc 26 marca 1929 (Białystok : A. Zbar). – 4s. : il. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Pisarz purimowy : wyklekotany na cześć balu prasowego Koła Literatów i Dziennikarzy Żydowskich w Białymstoku / nabazgrany przez Unkelusa, obszarpany przez Tolę. – Jid.
73. **Rada** i Magistrat m. Białegostoku : jednodniówka Klubu Większości Polskiej / [red. Konstanty Kosiński]. – Białystok : W. Antonowicz, kwiecień 1928 (Białystok : „Polonia”). – 4 s. ; 35 cm.
74. **Robotnik** leśny w strajku : jednodniówka strajkujących rob.[otników] leśnych / wydaw. Komitetu Okręgowego KPBY [Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi]. – Białystok : [s.n], grudzień 1933. – 6 s.
75. „**Rzemieślnik**” : jednodniówka / red. odp.: Icko Kaplan. – Białystok : Centraler Jidišer Hantwerker-Farband in Pojln. Opt. = Białystok : Centralny Zw. Rzemieśl. w Polsce. Oddz., april 1928 (Białystok : Miszondznik). – [1] s. ; 35 cm. – Tyt. pol., tekst jid.

76. **Samorząd** białostocki : jednodniówka / red. Konstanty Kosiński. – Białystok : W. Antonowicz, luty 1928 (Białystok : „Polonia”). – 6 s. ; 25x35 cm.
77. **Sprawy** miejskie : jednodniówka Klubu Większości Polskiej w Radzie Miejskiej m. Białegostoku / [red. Konstanty Kosiński]. – Białystok : W. Antonowicz, luty 1928 (Białystok : „Polonia”). – 4 s. ; 36 cm.
78. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Białystok)**
„Bejtar” : jednodniówka / wyd. i red. odp. Szlomo Różański]. – Białystok : S. Różański, w marcu 1934 (Białystok : M. Prużański). – 8 s. ; 39 cm. – Pol. i jid.
79. **Święto** P. W. i W. F. [Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego] : Wysokie Mazowieckie, wrzesień 1937. – Białystok : Zarząd Powiatu Grodzkiego Z. S., wrzesień 1937 (Białystok : „Dziennik Białostocki”). – 15, [1] s. : il. ; 29 cm.
80. **TYDZIEŃ AKADEMIIKA – ŻYDA (1931 ; Białystok)**
„My Akademicy” : pismo poświęcone Tygodniowi Akademika-Żyda w Białymstoku : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Ruwin Nochimowski]. – Białystok : Żydowskie Akademickie Koło Białostoczan : R. Nochimowski, wrzesień 1931 (Białystok : M. Mirski). – 15, [1] s. ; 32 cm. – Tekst hebr., jid., pol.
81. **TYDZIEŃ AKADEMIIKA – ŻYDA (1932 ; Białystok)**
„My akademicy” : pismo wydane z okazji Tygodnia Akademika-Żyda / [red. odp. Benjamin Kamieniecki]. – Białystok : Idiszer Akademiker Farejn, 1932 (Białystok : „Litograf”). – Tekst hebr., jid., pol.
82. **Unzer** hantwerker štime : organ far ale handwerker–cekn un sekcje fun Bjalistoker Wojwodšaft = „Nasz głos rzemieślniczy” : jednodniówka / red. kolegie... = Białystok : Centralny Związek Rzemieślniczy Żydów w Polsce, 1936 (Białystok : Technogram). – 16 s. : il ; 30 cm. – Jid.
83. **Unzer** jubl : 50–lecie Linas–Hacedek (Org. pomocy leczniczej dla ubogich) : 1885–1935. – [Białystok], 1935 (?), jednorazowo. – Tł. tyt.: Nasz jubileusz. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
84. **Unzer** recht. – [Białystok], 7.XI.1930, jednorazowo. – Tł. tyt.: Nasze prawo. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
85. **Unzer** wal–weker / red. Abraham Diatowski. – [Białystok], 11.XII.1925, jednorazowo. – Tł. tyt.: Nasza pobudka wyborcza. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
86. **Unzer** weg : Pejseh–numer : jednodniówka / red. A. L. Fajans; [red. odp.: Heszal Klementynowski]. – Bjalistok = Białystok : Organizacja Sjonistyczna... 30 april 1929, (Białystok : M. Prużański). – 23, [1] s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Nasza droga. Numer na święto Pesach. – Jid.

87. **Unzer weker** : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Izrael Lampert]. – Białystok : I. Lampert, 6 december 1929 (Białystok : Miszondznik). – 4s. ; 43 cm. – Tł. tyt.: Nasza pobudka. – Jid.
88. „**W blaskach** Żywej Hostji” : jednodniówka Kongresu Eucharystycznego w Białymstoku / [red. Ignacy Antoni Cyraski]. – Białystok : Komitet Eucharystyczny, 30-31 maja 1931 (Białystok : Polskie Zakł. Graficzne). – 8, IV s. : il. ; 33 cm
89. Der **Wajler** : organ syjonistycznej partii Hitachdut. – [Białystok] 29.XI.1927. – Tł. tyt.: Wyborca. – Jid. [opis ze spisu M. Fuksa].
90. Der **weg** : jednodniówka / [red. odp. i wyd. C. Ginzburg]. – Białystok : C. Ginzburg, 1928 (Białystok : Zbar). – [1] s. ; 25 cm. – Tł. tyt.: Droga [jednodniówka wyborcza Bloku Mniejszości Narodowych, lista nr 18]. – Jid.
91. Der **weker** : jednodniówka / [red. odp. i wyd.: Boruch Pejsachowicz]. – Białystok : B. Pejsachowicz, 29 nowember 1929 (Białystok : Miszondznik). – 4 s. ; 42 cm. – Tł. tyt.: Pobudka. – Jid.
92. „**Zasiew**” : jednodniówka : Da Bełaruskaha Pracoŭnaha Narodu!. – Białystok : [s.n], 1933 (Białystok : Druk. Miszondznik). – [2] s. ; 25 cm.
93. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Hufiec (Białystok)**
Harce : jednodniówka harcerska / red. Eugenjusz Gogolewski. – Białystok : Komendy Hufców Samodzielnych ZHP, 4 czerwca 1922 (Białystok : Polska Druk.). – 16 s. ; 24 cm.
94. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Białystok)**
Dziesięciolecie Strzelca Białostockiego : wydanie jubileuszowe Komitetu Dziesięciolecia Związku Strzeleckiego / [red. Stefan Kalina]. – Białystok : [Związek Strzelecki], wrzesień 1931 ([Białystok] : Polskie Zakł. Graficzne). – 32, [4] s. : fot. ; 29 cm.
95. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Białystok)**
Jednodniówka Akademickiego Oddziału Związku Strzeleckiego w Białymstoku / [red. odp. Kaszewski Marjan]. – Białystok : A. O. Z. S., listopad 1933 (Białystok : Druk. Spółki Wydawniczej). – 16 s., [2] k. tabl. : il. ; 30 cm.
96. **ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO OCHRONY KOBIET (Białystok)**
Di froj : ejmolige ojsgabe cum 10 jorkin jvl fun Frojen-Šuc Fajern : (gegrindet in jor 1926) : [5]687-[5]697 = Kobieta : jednodniówka : 1926-1936 / red. kolegium: Š. Zabłudowski, E. Libenzon un H. Poltolarok ; [red. odp.: Hela Póltolarok]. – Białystok : Żyd. T-wo Ochrony Kobiet, siwn [5]696 maj 1936 (Białystok : „Technogram”). – 14 s. ; 32 cm. – Jid.

Bielsk Podlaski

97. **Bjelsker** štim : ejmolike ojsgabe = „Bielsker sztytm” : jednodniówka / [red.-wyd.]: Abram Kasz]. – Bjelsk = Bielsk-Podlaski : A. Kasz, 4 april 4 kwietnia 1928 (Białystok : S. Zbar). – 8 s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Głos bielski. – Jid.
98. **Undzer** wort : bjelsker sijenistiše ojsgabe : jednodniówka / [red.-kolegium: A. Mełamedowi et. al. ; red. odp. J. Apfelbaum]. – Bjelsk = Bielsk-Podl. : s.n., 18-tn september 18 września 1931 (Bielsk-Podl. : J. Goldberg). – 6 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Nasze słowo : bielska publikacja syjonistyczna. – Jid.
99. **Zdrowie** i siła : jednodniówka poświęcona sprawom wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży. R. 1 nr 1. – Bielsk Podlaski : Powiatowa Rada Wychow. Fizycznego i Przysposob. Wojskowego, w kwietniu 1924 (Bielsk Podlaski : „PAX”). 12 s. ; 30 cm.
100. **ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO. Oddział Powiatowy (Bielsk Podlaski)**
15 [piętnaście] lat w służbie idei : jednodniówka wydana z okazji 15-lecia istnienia Oddziału Powiatowego Zw. N.P. w Bielsku Podlaskim : 1919-1934 / praca zbiorowa pod red. Jana Łukaszewicza ; Związek nauczycielstwa Polskiego w Bielsku Podlaskim. – Bielsk Podlaski : Oddział Powiatowy Związku N.P., 6 V 1934 (Bielsk Podlaski : Goldsztejn). – 34 s. : tab. ; 30 cm.

Grajewo

101. **Jednodniówka** grajewska : organ Koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Grajewie. R. 1 nr 1. – Grajewo : [s.n.], 15 sierpnia 1923 (Grajewo : Piorko). – 4 s. ; 40 cm.
102. **Najer** grajwer wort : jednodniówka / [red. odp. Izrael Waks]. – Grajwe = Grajewo : D. Białostocki, 13 siwn [5]688 1 czerwca 1928 (Grajewo : Piorko). – 6s. ; 36 cm. – Tł. tyt.: Nowe słowo grajewskie. – Jid.
103. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO. 1 Męska Drużyna Harcerska im. H. Dąbrowskiego (Grajewo)**
Ognisko : jednodniówka 1-ej Męskiej Drużyny Harcerskiej w Grajewie. – Grajewo : [s.n., 1924] (Grajewo : Piorko). – 8 s. ; 28 cm.

Grodno

104. **Alarm** : jednodniówka „Związku Polskiego” w Grodnie / [red. Władysław Ber]. – Grodno : „Związek Polski”, listopad-grudzień 1938 (Grodno : P. Redźko). – 8 s. ; 32 cm.
105. **Chwila** gospodarcza : pismo periodyczne, poświęcone sprawom gospodarczym i finansowym : zawiera zawsze obszernie i szczegółowe wiadomości podatkowe oraz wykazy wylosowanych wygranych wszelkich Premjowych Obilgacyj [!] Państwowych : jednodniówka. Nr 1 / [red. odp. i wyd. S. Wolberg] ; red. przez Towarzystwo Bankowe w Grodnie. – Grodno : S. Wolberg, lipiec 1932 (Grodno : J. Lubicz). – 4 s. ; 32 cm.
106. **Czwartek** kresowy : jednodniówka[!]. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 8 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
107. **DYWIZYJNY KURS PODCHORAŻYCH REZERWY 29 DYWIZJI PIECHOTY PRZY 76 LIDZKIM PUŁKU PIECHOTY IM. LUDWIKA NARBUTTA (1935 ; Grodno)**
 Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy 29 Dywizji Piechoty w 76 Lidzkim P. P. im. Ludwika Narbutta : Grodno 1934-1935 / [opiekun wydawnictwa Bański Damazy ; red. Cynkulis Kazimierz ; dział literacki Szreder Leon ; członkowie red.: Bojanowski Antoni et al. ; okł. proj. Stanisław Preyzner]. – Grodno : [s.n.], 1935 (Wilno : „Znicz”). – 34, [1] s. : il. ; 31 cm.
108. **Dziennik** filmowy Kinoteatru „Apollo” : jednodniówka / [red. odp. Dawid Fromberg]. – Grodno : [s.n.], grudzień 1929 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 2, [2] s. ; 36 cm.
109. **Dziennik** filmowy Kinoteatru „Apollo” : jednodniówka / [red. odp. Dawid Fromberg]. – Grodno : [s.n.], grudzień 1929 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 2, [2] s. ; 35 cm. – Od wyd. nast. różni się niebieskim kolorem druku. Na s. 1 reklama filmu pt.: „Mocny człowiek”.
110. **Dzień** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 16 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.

111. **Echo** kresowe : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 17 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
112. **Epoka** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 2 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
113. **Głos** prawosławia : jednodniówka : w dwudziestą rocznicę odrodzenia Rzeczypospolitej Polskiej / [red. Dymitr Kuryło ; red. odp. Włodzimierz Ambrożejczyk]. – Grodno : Prawosławny Instytut Naukowo-Wydawniczy, 11 listopada 1938 (Warszawa : „Zgoda” J. Klimczak). – 15, [1] s. : il., tab. ; 30 cm.
114. **Głosy** z nad Niemna 1917 r. : 1 jednodniówka grodzieńska. – Grodno : [s.n.], 1918 (Wilno : A. Rutkowski). – 119, [1] s. : il. ; 23 cm.
115. **Goniec** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 15 października 1923 (Grodno : B-cia J. Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
116. **KEREN KAJEMET LEISRAEL**
Ha-yôbêl = „Hajoweł” : Qeren Qayemet .../ [red. odp. i wyd. Hirsz Bielko]. – Grodno : H. Bielko, ~yâđâr 2 [5]692 kwiecień 1932 (Grodno : J. Lubicz). – 15, [1] s. ; 20 cm. – Tł. tyt.: Jubileusz : zbiór [prac] uczniów szkoły i młodzieży poświęcony podwójnemu jubileuszowi Keren Kajemet Leisrael i Chibbat Sjon. – Alf. hebr.
117. **Kurjer** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 14 października 1923 (Grodno : B-cia J. Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
118. **Le-Šone** Tojve! = Jednodniówka „Łszono Tojwo” / [red. odp. M. Kuznicki]. – Grodno : [s.n.], 26.IX.1924 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 9 s. ; 22 cm. – Tł. tyt.: Szczęśliwego Nowego Roku. – Jid.
119. **LEGION MŁODYCH (Grodno)**
Legjon Młodych : jednodniówka Komendy Obwođu Legjonu Młodych, Grodno. – Grodno : [s.n.], maj 1934 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 4 s. ; 36 cm.
120. **LEGION MŁODYCH (Grodno)**
Legjon Młodych : jednodniówka Komendy Obwođu Legjonu Młodych, Grodno. – Grodno : [s.n.], czerwiec 1934 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 4 s. ; 36 cm.

121. **LEGION MŁODYCH (Grodno)**
Legjon Młodych : jednodniówka Komendy Obwodu Legionu Młodych, Grodno.
– Grodno : Komenda Obwodu Legionu Młodych, lipiec 1934 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 4 s. ; 36 cm.
122. **LEGION MŁODYCH (Grodno)**
Legjon Młodych : jednodniówka Komendy Obwodu Legionu Młodych, Grodno.
– Grodno : [s.n.], 13 lutego 1935 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 4 s. ; 36 cm.
123. **LEGION MŁODYCH (Grodno)**
Legjon Młodych : jednodniówka Komendy Obwodu Legionu Młodych Grodno :
wyd. z okazji pięćdziesięciolecia istnienia Legionu Młodych. – Grodno : Komenda Obw. Legionu Młodych, 15 stycznia 1935 (Grodno : Polska Druk. Kresowa).
– 4 s. ; 36 cm.
124. **LEGION MŁODYCH (Grodno)**
Sprawiedliwość ludowa : jednodniówka Komendy Obwodu Legionu Młodych,
Grodno. – Grodno : Komenda Legionu Młodych, kwiecień 1935 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 4 s. ; 36 cm.
125. **Monitor** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno :
J. Ujejski, 20 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1]
s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik
Kresowy.
126. **Myśl** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno :
J. Ujejski, 30 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1]
s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik
Kresowy.
127. **Nad** Niemnem : jednodniówka ku czci Elizy Orzeszkowej w XXIII rocznicę jej
zgonu / [red. Stanisław Ziemak]. – Grodno : Towarzystwo im. E. Orzeszkowej,
18 maja 1933 (Grodno : Ł. Mejłachowicz). – 4 s. ; 30 cm.
128. **N'gohot** = (Brzaski) : pismo jednorazowe uczniów Prywatnego Gimnazjum i Li-
ceum Koedukacyjnego z Hebr. Jęz. Nauczania Stowarzyszenia „Tarbut” w Grodnie.
/ [red. odp. i wyd. Hirsz Bielko]. – Grodno : Zarząd Gminy Uczniów Gimn. i Lic.
Stow. „Tarbut” : H. Bielko, siwān 5699 yûnî czerwiec 1939 (Grodno : Ł. Mejłacho-
wicz). – 38, 18 s. : fot., il. ; 16x24 cm. – Tekst hebr. i pol. drukowany przeciwstaw-
nie.
129. **Nowy** dziennik kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grod-
no : J. Ujejski, 13 października 1923 (Grodno : B-cia J. Ł. Mejłachowicz). – 3, [1]
s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kre-
sowy.

130. **Oređownik** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 22 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
131. **Pobudka** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 24 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 2, [2] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
132. **Pochodnia** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 28 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 2, [2] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
133. **Poczta** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 23 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
134. **Pod** protektoratem Pana Wojewody Białostockiego Stefana Kirtiklisa i Pana Dowódcy Okręgu Korpusu III Generała Franciszka Kleeberga jubileusz XXV-letniej pracy aktorskiej, XV-letniej dyrektorskiej działalności Józefa Grodnickiego Dyrektora Teatru Miejskiego im. El. Orzeszkowej w Grodnie i Teatru Objazdowego Samorz. Wojew. Białostockiego. – Grodno : [s.n.], 31. X.1936. – [28] s. : il. ; 30x17 cm.
135. **POLSKA ORGANIZACJA WOJSKOWA (Grodno)**
Jednodniówka Koła Związku P. O. W. Grodno / [red. odp. O. Busz]. – Grodno : Koło Zw. P. O. W., 1936 (Grodno : P. Redźko). – 31, [2] s. : il. ; 24 cm.
136. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918–1939). Okręg Korpusu nr 3**
Junak kresowy : jednodniówka poświęcona sprawom przysp. wojsk. i wych. fizyczn. na terenie okręgu Korpusu Nr III / [red. Reliszko Zygmunt, Goldman Roman]. – Grodno : Komitet Wychowania Fizycznego i Przeposobienie Wojskowego Województw i Powiatów terenu Okręgu Korpusu nr III, paźdz. 1932 (Wilno : „Znicz”). – 52 s. : il. ; 35 cm.
137. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918–1939). 29 Pułk Artylerii Polowej**
Jednodniówka 29 P. A. P. : 7.VIII.1925 / red. Z. Charlewski, J. Filipkowski. – Grodno : [s.n.], 1925 (Grodno : I. Lubicz). – 11, [5] s.
138. **Poniedziałek** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 5 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.

139. **Przegląd** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 18 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
140. **Qern** ha-Jesod = Keren Hajesod : gewidmet dem „Kampejn” in Grodno : jednodniówka / [red. i wyd. M. Rebeikow]. – Grodne = Grodno : M. Rebeikow, 9 ijer [5]690 7 maja 1930 (Warszawa : „Grafia”). – 4 s. : il., portr. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Fundusz Założycielski : poświęcone „Kampanii” w Grodnie. – Jid.
141. **Ruch** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 4 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
142. **Słowo** kresowe : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 19 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
143. **Straznica**[!] kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 21 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
144. **Strecha**. – Horadnia [Grodno], 12 II 1928. Tł. tyt.: Strzecha. – Białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].
145. **Sztandar** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 25 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
146. **Środa** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 7 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
147. **Trybuna** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 29 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
148. **Trybuna** kresowa : ednodniówka[!]. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 26 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.

149. **Vystral**. – Horadnia [Grodno] 8 X 1924. – Tł. tyt.: Wystrzał. – Białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].
150. **W dwudziestą** rocznicę odzyskania niepodległości : swoim wychowankom Szkoła. – Grodno : [s.n.], 11.XI.1938 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 32 s. : il., tab. ; 17 cm.
151. **Wiarus** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 1 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
152. **Wtorek** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 6 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
153. **Znicz**: jednodniówka Koła Polonistów Państw. Gimn. Męsk. im. A. Mickiewicza w Grodnie : 1930 / [red. Witold Cydzik, Aleksander Gąsowski, Jerzy Mustajew]. – Grodno : Bratnia Pomoc, 1930 (Grodno : Druk. D. O. K. III). – 23 s. : il. ; 29 cm.
154. **Znicz** kresowy : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 31 października 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
155. **Zorza** kresowa : jednodniówka. R. 1 / [wyd. i red. Józef Ujejski]. – Grodno : J. Ujejski, 3 listopada 1923 (Grodno : B-cia J. i Ł. Mejłachowicz). – 3, [1] s. : il. ; 55x35 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Dziennik Kresowy.
156. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Chorągiew (Białystok)**
Wici Złotu : jednodniówka Białostockiej Chorągwi Harcerzy / Komenda Złotu Białostockiej Chorągwi Harcerzy. – Grodno : Komenda Złotu Białostockiej Chorągwi Harcerzy, 20-go maja 1934 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 8 s. ; 32 cm.
157. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Hufiec (Grodno)**
Nasze szlaki : jednodniówka Hufca Harcerzy w Grodnie / [za kom. red. Teodor Marcińczyk ; red. odp. Jan Kraśnik]. – Grodno : Komenda Hufca Harcerzy, 14 października 1934 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – 15, [1] s. ; 31 cm. – Tyt. okł.: Nasze szlaki 1934 : jednodniówka hufca harcerzy Grodno.
158. **ZWIĄZEK LEGIONISTÓW POLSKICH (Grodno)**
Dziewiętnasty marzec : jednodniówka. – Grodno : Zarz. Zw. Legionistów, 1933 (Grodno : Polska Druk. Kresowa). – [4] s. : il. ; 35 cm.
159. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Grodno)**
Jednodniówka Grodzieńskiego Okręgu Związku Strzeleckiego : wydana dla tych, którzy pragną nas poznać i z nami współpracować / [kom. red. Teodora Skwarnic-

ka, M. Kędziński]. – Grodno : Komenda Grodzieńskiego Okręgu Związku Strzeleckiego, dr. 1927 (Grodno : K. Kramkowski). – 12 s. : il. ; 29 cm.

160. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Grodno)**
 Jednodniówka kresowa. – Grodno : Związek Strzelecki, 13 maja 1926 (Grodno : Oleński i Rećko). – [1] k. ; 48 cm.
161. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Grodno)**
 Piłsudski w Grodzieńszczyźnie : jednodniówka / wyd. staraniem Związku Strzeleckiego w Grodnie ; [za kom. red. M. B. Lepecki]. – Grodno : [Związek Strzelecki], 19.III.1925 (Grodno : B-cia J. L. Mejłachowicz). – [36] s. : il. ; 29 cm. – Nadtyt.: Marszałkowi Piłsudskiemu – Grodno.
162. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Grodno)**
 W rocznicę 1533-1918-1933 : jednodniówka Akademickiego oddziału Związku Strzeleckiego w Grodnie. – Grodno : [s.n.], listopad 1933. – 23 s.

Krynki

163. **Sijenistišer** wal-platform cu der qehile in Krinki = Platform[!] syjonistyczny : jednodniówka / red. i wyd. Matel Tarłowski. – Krynki : M. Tarłowski, 12.VII.1928 (Białystok : M. Mirski). [1] s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Syjonistyczna platforma wyborcza do gminy żydowskiej w Krynkach. – Jid.

Łapy

164. **Bijcie** serca, bijcie dzwony : pisemko wstępne Komitetu Kongresu Eucharystycznego w Łapach / [red. Sekcja Informac. Pras. przy Komit. Kongresu]. – Łapy : Komitet Kongresu Eucharystycznego, 18 VI 1933 (Białystok : „Lechija”). – [4] s. ; 24 cm.

Łomża

165. **Druga** prawda łomżyńska : jednodniówka / [wyd. i red. Wojciech Surdyn]. – Łomża : W. Surdyn, październik 1938 (Łomża : J. Pasmanik). – 8 s. ; 37 cm.
166. **Frajer** wort : jednodniówka[!] o życiu Żydów / [red. i wyd. odp. E. Markiewicz]. – Łomże = Łomża : E. Markiewicz, juli w lipcu 1936 (Łomża : I. Pasmanik). – 5, [1] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Wolne słowo. – Jid.

167. **Jednodniówka** Bratniej Pomocy Gimnazjum Męskiego im. Tadeusza Kościuszki w Łomży / [wyd.-red. T. Suchcicki, współred. M. Bełłowski et al.]. – Łomża : T. Suchcicki, 27 maja 1919 (Łomża : Krzyżanowscy). – 15, [1] s. ; 21 cm.
168. **Jednodniówka** Kółka Przyrodniczo-Geograficznego / red. J. Morgentaler, S. Rybicki, T. Bulski. – [Łomża : s.n., ante 24 stycznia 1919]. – 11, [1] s. : il. ; 24 cm.
169. **Jednodniówka**. – Łomża : [s.n.], 1926 (Łomża : Druk. Wyd. Pow.). – [2] s. ; 34 cm.
170. **Jednodniówka** / [wyd. i red. odp. Br. Bronowicz]. – Łomża : B. Bronowicz, w czerwcu 1935 ([Łomża] : Druk. Diecez.). – 8 s. : il. ; 35 cm.
171. Dus **jidiše** Łomże : ejnmolike ojsgabe / arojsg. durk Der Łomżer J. Šul-Organizacje. – Łomża : Żyd. Organizacja Szkolna, 13 lutego 1925. – Tł. tyt.: Łomża żydowska. – Jid.
172. **Ku lepszej** przyszłości : jednodniówka poświęcona sprawom spółdzielczym Ziemi Łomżyńskiej. – Łomża : Spółdzielcza Rada Okręgowa, 3 czerwca 1934 (Łomża : J. Wejmer). – 16 s. ; 25 cm.
173. **LEGION MŁODYCH. Okręg Białostocki**
O Polskę sprawiedliwą : jednodniówka Legionu Młodych – Związku Pracy dla Państwa, Komendy Okręgu Białostockiego / [red. nac. i odp. Karol Zalewski]. – Łomża : wyd. z ramienia Kom. Biał. L. M. w Łomży R. Dajnowski, 28 kwietnia 1935 (Łomża : M. Szer). – 8 s. ; 31 cm.
174. **Łomżer** lecte najes = Łomżer lecte najes : „jednodniówka” / [red. H. Ajzenštadt = red. odp. E. Ajzensztadt]. – Łomże : Org. „Mizrohi” = Łomża : Org. Sjon. Ortodoks. „Mizrachi”, 28 ~yijer [5]691 15 maja 1931 ([Łomże] : M. Šer = M. Szer). – 10 s. ; 32 cm. – Dotyczy wyborów do Żydowskiej Gminy Wyznaniowej w Łomży. – Tł. tyt.: Łomżyńskie ostatnie nowiny. – Jid.
175. **Łomżer** tribune = Trybuna łomżyńska : jednodniówka. – Łomże = Łomża : Org. Sjonistów-Rewizjonistów, 29 sîwân 5695 30.VI.1935 (Łomża : M. Szer). – 8 s. ; 32 cm. – Jid.
176. **Łomżer** weker = „Der weker” : cajtšrift : jednodniówka / [red. M. Kapłan]. – Łomże : Łomżer Komitet fun „Bund” = Łomża : Komitet „Bundu”, in januar w styczniu 1939 (Łomża : I. Pasmanik). – 8 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Pobudka łomżyńska. – Jid.
177. **Najer** wort = „Najer-wort” : jednodniówka dla propagandy spółdzielczości i o życiu Żydów / [wyd. i red. odp. Eljasz Markiewicz]. – Łomże = Łomża : E. Markiewicz, in maj w maju 1936 (Łomża : I. Pasmanik). – 10 s. ; 34 cm. – Tł. tyt.: Nowe słowo. – Jid.

178. **Nowe** życie : jednodniówka Związku Młodzieży Socjalistycznej w Łomży. – Łomża : [s.n.], 1-go Maja 1926 (Łomża : T. Krzyżanowski). – 20 s. ; 24 cm.
179. **Pochodnia** : jednodniówka Związku Polskiej Młodzieży Socjalistycznej Środowiska Łomżyńskiego / wyd. M. Czarnecki. – Łomża : M. Czarnecki, 1-go maja 1925 (Łomża : T. Krzyżanowski). – 16 s. ; 25 cm.
180. **Prawda** łomżyńska : jednodniówka polityczno-zawodowa i kulturalno oświatowa / red. Mieczysław Krzewski ; O. K. R. P. P. S. w Łomży. – Łomża : O. K. R. P. P. S., 18 września 1938 (Łomża : Druk. „Kadra”). – 10 s. ; 40 cm.
181. **Trzecia** prawda łomżyńska : jednodniówka / [wyd. i red.: Jan Jaworski]. – Łomża : J. Jaworski, listopad – grudzień 1938 (Łomża : I. Pasmanik). – 8 s. ; 38 cm.
182. **Unzer** frajer wort : jednodniówka o życiu Żydów / [red. i wyd. odp. E. Markiewicz]. – Łomże = Łomża : E. Markiewicz, o gust w sierpniu 1936 (Łomża : I. Pasmanik). – 2 [i.e. 5], [1] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Nasze wolne słowo. – Jid.
183. **Unzer** łomżer weker : cajtšrift = „Unzer łomżer-weker” : jednodniówka / [red. Mejer Kaplan]. – Łomże : Łomżer Komitet fun „Bund” = Łomża : Komitet „Bundu”, 24-tn september 14-go września 1938 (Łomża : I. Pasmanik). – 10 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Nasza łomżyńska pobudka. – Jid.
184. **Unzer** ruf : jednodniówka przedwyborcza / [red. Z. Rykocin]. – Łomże : Łomżer Wal-Komitet fun „Bund” = Łomża : Kom. „Bundu”, in maj w maju 1939 (Łomża : I. Pasmanik). – 8 s. ; 36 cm. – Tł. tyt.: Nasz zew. – Jid.
185. **W walce...** : jednodniówka / [red. odp. Władysław Wondołkowski]. – Łomża : Z. Z. [Zjednoczenie Zawodowe] Praca Polska Zarząd Okr., październik 1938 (Łomża : Druk. Diec.). – 24 s. : fot. ; 32 cm.

Ostrołęka

186. **Głos** Ziemi Ostrołęckiej : jednodniówka poświęcona pracy Stronnictwa Narodowego w pow. ostrołęckim / oprac. Stanisław Dyspolski. – Ostrołęka : Zarząd Pow. Stronnictwa Narodowego, jesienią 1936 (Łomża : Druk. Diecezjalna). – 20 s. : il. ; 32 cm.

Ostrów Mazowiecka

187. **Echo** ostrowskie : jednodniówka. – [Ostrów Mazowiecka : s.n., 1929] (Ostrów [Mazowiecka] : L. Knyszyński). – [4] s. ; 35 cm.

188. **HASZOMER HACAIR** (Ostrów Mazowiecka). [Gazeta jubileuszowa : gazeta organizacji „Haszomer Hacair” w Ostrowi Maz. : 1925-1930 : wydana z okazji 5-lecia założenia gniazda w grudniu 1930 r.]. – Alf. hebr.
189. **LEGION MŁODYCH (Ostrów Maz.)**
Pod prąd : jednodniówka Legionu Młodych w Ostrowi Mazow. / [red. odp. Waclaw Mościcki]. – Ostrów Maz. : Komenda Obw. LM, 14 stycznia 1935 (Ostrów Maz. : A. W. Rubin). – 8 s. ; 31 cm.
190. **Dritter Purim-bazar** le-tojvet Qern Qajemet In Ostrow Maz. = III bazar dla Keren Kajetem Leizrael w Ostrowi Maz. : jednodniówka. – Ostrów Maz. : [s.n., 1935] (Ostrów Maz : A.W. Rubin). – [1] s. : 24 cm. – Jid.
191. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY NR 1 (Ostrów-Komorowo)**
Jednodniówka Szkoły podchorążych Rezerwy Piechoty O.K. Nr 1. – Ostrów-Komorowo : Zespół Szkół Podchorążych Rez. Piech. O.K. Nr 1, Kursu II, 1925 (Warszawa : J. A. Nowakowski). – 39, [1] s. ; 24 cm.
192. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY NR 1 (Ostrów-Komorowo)**
Rzeczpospolita podchorążacka : jednodniówka podporuczników XIII promocji imienia gen. dyw. Stefana Dąb-Biernackiego / kurator Wierzyński Stefan ; red. Koterba Marjan. – Komorowo k/Ostrowi Mazowieckiej : Szkoła Podchorążych Piechoty, 15.X.1936 (Warszawa : Druk. Społeczna). – 91, [3] s. : il. ; 32 cm.
193. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY NR 1 (Ostrów-Komorowo)**
Rzeczpospolita podchorążacka : jednodniówka podporuczników XV promocji im. Marszałka Śmigłego Rydza / [kurator Stefan Wierzyński ; red. Zygmunt Grzybowski ; kom. red. Michał Dobrzyński et al.]. – Komorowo k. Ostrowi Mazow. : Szkoła Podchorążych Piechoty, 15.X.1938 (Warszawa : Druk. „Społeczna”). – 83, [3] s. : il. ; 31 cm.

Suwałki

194. **Jednodniówka suwalska** / [red. odp. Antoni Górski]. – Suwałki : Kat. Stron. Małorolnych, 18 grudnia 1927 (Suwałki : K. Dargielowa). – 4 s. ; 32 cm.
195. **Jednodniówka suwalska. Nr 1** / [wyd. i red. odp. Stanisław Nowicki]. – Suwałki : S. Nowicki, 8.X.1927 (Suwałki : K. Dargielowa). – 8 s. ; 35 cm.

196. **Jednodniówka** suwalska / [red. odp. Stanisław Olszewski]. – Suwałki : Kat. Stron. Małorolnych, 15 stycznia 1928 (Suwałki : K. Dargielowa). – 4 s. ; 32 cm.
197. **Jutrzenka** / [red. uczenice!] Gimnazjum im. M. Konopnickiej w Suwałkach]. – Suwałki : [s.n.], 1929 (Suwałki : K. Dargielowa). – 29, [1] s. ; 23 cm.
198. **OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA (Suwałki)**
 Jednodniówka wydana z okazji 50-letniego jubileuszu istnienia Ochotniczej Straży Pożarnej w Suwałkach w dniu 17 maja 1931 r. – [Suwałki : Ochotnicza Straż Pożarna, 17 maj 1931] (Suwałki : K. Dargielowa). – 40 s. ; 30 cm.
199. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 41 Suwalski Pułk Piechoty**
 Ilustrowana jednodniówka 41 Suwalskiego Pułku Piechoty : wydana w dniu wręczenia sztandaru 3 czerwca 1923 / [red. Henryk Gorgoń]. – Suwałki : [s.n, 1923] (Suwałki : S. Milewski). – 44 s. : il. ; 31 cm.
200. **Skrzydlaty** obrońca : jednodniówka poświęcona najaktualniejszym zadaniom obrony państwa / Liga Obrony Powietrznej Państwa. Oddział Suwalski. – [Suwałki : Liga Obrony Powietrznej Państwa. Oddział], 1924 (Suwałki : Druk. S-ki Handl.-Przem. „Oszczędność”). – 27, [7] s. : fot. ; 30 cm.
201. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Suwałki)**
 [„Tel-Chaj”] : jednodniówka : / [red. odp. Natan Dubrowski]. – Suwałki : „Haszachar”, 12 פֿאַדן 5689 24 marca 1929. – 11, [1] s. : portr. ; 31 cm. – Tyt. równol.: Tel-Chaj. – Alf. hebr.
202. **Suwalk** lebn = „Suwałker lebn” : jednodniówka / [red. odp. i wyd. z ramienia Nowej Organizacji Syjonistycznej A. Dworecki]. – [Suwałki] : z ramienia Nowej Organizacji Syjonistycznej A. Dworecki, 2 de-ho[l] he-m[o~zjd] Pejseh 5699 7 kwietnia 1939 (Suwałki : A. I. Genio). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Życie suwalskie. – Jid.
203. **Suwalk** štime : ejnmolige ojsgabe = jednodniówka / [red. odp. N. Perski]. – Suwalk = Suwałki : Org. Sjonistyczna, 29 tamez [5]693 23.VII.1933 (Suwałki : A. I. Genio). – 4 s. ; 34 cm. – W sprawie wyborów na 19-ty Kongres Syjonistyczny. – Tł. tyt.: Głos suwalski. – Jid.
204. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Suwałki)**
 W hołdzie Komendantowi na dzień 19 marca 1927 r. : (jednodniówka) / [odp. red. Henryk Konopnicki]. – Suwałki : Obwód Zw. Strzeleckiego : Powiatowy Oddział Zw. Osadników, 1927 (Suwałki : C. Dargiel). – 8 s. ; 32 cm.

Wołkowysk

205. BANK KUPIECKI SPÓŁDZIELCZY (Wołkowysk)

Jojvi-heft : Cu der 10-joriger ekzistenc fun der Sojherim-Bank in Wilkowisk 1926 X 1936 = Jojwel heft : jednodniówka / red.: M.L. Kaplan un R. Ručik = [red. odp. M. Ł. Kapłan i R. Ruczyk], – Wołkowysk : Bank Kupiecki Spółdzielczy, [1936] (Wołkowysk : M.Ł. Kapłan i R. Ruczyk). 16 s. : il, portr., tab. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Zeszyt jubileuszowy : z okazji 10-lecia istnienia Banku Kupieckiego Spółdzielczego w Wołkowysku. – Jid.

206. **Jednodniówka** Szkolnej Młodzieży Wołkowyska. – Wołkowysk : [s.n.], 1-go czerwca 1933 (Białystok : „Lecha”). – 19 [1] s. ; 24 cm.

207. **Ku światłu** : jednodniówka uczniów 4 kl. szkoły w Wołkowysku. Nr 1. – Wołkowysk : [s.n.], 1922. – 16 s. ; 34 cm.

208. **Nasza** trybuna : jednodniówka. – Wołkowysk : [s.n.], 1933 (Białystok : M. Prużański). – [4] s. ; 32 cm. – Tekst pol. i jid.

Zabłudów

209. **Šiyún** l^e-nepeš y^e qārā(h) = „Cjon łnefesz jikoro”: le-nišmaṭ hā-rabānīt Bēlā(h) Mīrs^eqī za”l baṭ hā-rab hāgā^oōn r’ Š^ebī Z^eēb Racker zaša”l [...] ^oešet hā-rab ha-gā^oōn r’ Yōḥanan Mīrs^eqī, ra^oba”d b^e-Zablūdoḅ : jednodniówka / hā-^cōr^ekīm: Binyāmīn Qapūstīn, Yōnā(h) Band^erīmer ; hūqam b-īdē ḥaḅrē Wa^cāḏaṭ Qeren-ha-Qayemeṭ l^e-Yīsrā^oēl b^e-Zablūdoḅ(h) / [red. odp. i wyd. B. Kapustin i J. Bandrymer]. – [Zabłudów] : B. Kapustin i J. Bandrymer, b^e-ḥodeš tamúz 5696 juni 1937 (Białystok : Druk. Wyd. „Prasa”). – 14, [2] s. : portr. ; 31 cm. – Tyt. równol.: W hołdzie dla zacnej pani : poświęcone b. p. rabinowej Bejli Mirskiej w Zabłudowie. – Alf. hebr.

Zambrów

210. DYWIZYJNY KURS PODCHORAŻYCH REZERWY 18 DYWIZJI PIECHOTY PRZY 71 PUŁKU PIECHOTY (1935 ; Zambrów)

Jednodniówka 1935 / [kom. red. Zygmunt Jabłkowski, Jan Knothe, Władysław Brodziak ; rys. wyk. Jan Knothe]. – Zambrów : [s.n.], marzec 1935 (Warszawa : „Kongresówka”). – 12 s. : il. ; 27 cm.

211. **DYWIZYJNY KURS PODCHORAŻYCH REZERWY 18 DWIWIZJI PIECHOTY PRZY 71 PUŁKU PIECHOTY (1935 ; Zambrów)**
 W służbie dla Ojczyzny. – Czerwony Bór : [s.n.], 20 lipca 1935 (Warszawa : Druk. Społeczna). – 16 s. : il. ; 31 cm. – Jednodniówka Kursu Podchorążych Rezerwy rocz. 1935/36 Żelaznej Dywizji.
212. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 71 Pułk Piechoty**
 71 [siedemdziesiąty pierwszy] Pułk Piechoty, Zambrów : 26 września 1930 / [jednodniówkę red. Schick Otton i Kołtoński Mieczysław ; okł. i winiety proj. Królik Jerzy]. – [Zambrów : s.n., 1930] (Łódź : Druk. Państwowa : klisze Zakł. Klisze R. Borkenhagen). – 42, [1] s. : il. ; 34 cm.
213. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Zambrów)**
 Nasze sprawy : jednodniówka trzeciej baterii Mazowieckiej Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii / [red. odp. Edward Hejkin]. – Zambrów : J. Kwaśniak, maj 1938 (Warszawa : „Pionier”). – 9, [3] s. : il. ; 32 cm.
214. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY (Zambrów)**
 S.P.R.P. Zambrów 1914-1918, 1920, 1932 / [kom. red. Jarosz Andrzej przewodn.]. – [S.l. : s.n., 1932] (Warszawa : Salezjańska Szkoła Graficzna). – 27, [1] s. : il. ; 35 cm.
215. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY (Zambrów)**
 Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty : rok 1929/30 / [w skład kom. red., któremu przewodniczył Sikorski Antoni wchodzili Fikus Feliks et al. ; okł. proj. Banach Tadeusz ; winiety Banach Tadeusz i Szczawiński Jan]. – [Zambrów : s.n., 1930] ([Warszawa] : Główna Druk. Wojskowa). – 44 s., [32] s. tabl. : fot., il. ; 35 cm.
216. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY (Zambrów)**
 Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty : Zambrów 1930-1931 / kom. red.: Erwin Wolanek [et al.] ; rys. i karykatury wyk.: Leszek Karczewski [et al.]. – [Zambrów : s.n., 1931] (Warszawa : R. Olesiński, W. Merkel). – 95, [1] s., [16] s. tabl. : fot., il. ; 31 cm.
217. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY (Zambrów)**
 Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty : Zambrów 1931-32 / [kom. red.: Wolanek Erwin et al. ; okł. proj.: Rzuchowski Janusz ; il. i karykatury wyk.: Bratkowski Zygmunt et al. – [Zambrów : s.n., 1932] (Wilno : „Znicz”). – 81, [2] s., [9] k. tabl. ; 32 cm.
218. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY (Zambrów)**
 Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty : Zambrów 1932-1933 / kom. red. Rudolf Ksander [et al.] ; il. i karykatury wyk.: Bohdan Bocianowski [et al.]. – [Zambrów : s.n., 1933] (Warszawa : Druk. Społeczna). – 92 s. : il., rys. ; 31 cm.

219. SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY (Zambrów)

Szkoła Podchorążych Rez. Piechoty : Zambrów 1933-1934 / kom. red. Władysław Głapiński [et al.] ; il. Leopold Köhler [et al.]. – [Zambrów : s.n., 1934] (Warszawa : Druk. Społeczna). – [10], 13-99, [1] s. : il., rys. ; 29 cm.

220. SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY (Zambrów)

Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty : Zambrów 1934-35 / kom. red.: Władysław Głapiński [et al.]. – [S.l. : s.n., 1935] (Warszawa : Druk. Społeczna). – 90, [2] s., : il. ; 30 cm.

Aneks 2.

Bibliografia jednodniówek z województwa nowogródzkiego według miejscowości

Baranowicze

221. **Baranowičer** „Makabi” cajtung = Baranowiczter Makabi-cajtung : arojsgegebnu cu der eršter makabjade in ^ƆEres-Jišro^Ɔel [...] : jednodniówka / unter der red. fun B. Kaplan = [odp. red. B. Kaplan]. – Baranowić : Jidišer Turn-un-Sport Farejn „Makabi” = Baranowicze : Ž. T. G. S. „Makabi”, 1 kwietnia 1932 (Baranowicze : J. Kaplan). – 4 s. ; 46 cm. – Tł. tyt.: Gazeta baranowickiego „Makabi” : wydane z okazji pierwszej makabiady w Palestynie. – Jid.
222. **Echo** baranowickie : jednodniówka / [red. i wyd. Władysław Krzemiński]. – Baranowicze : [s.n.], 26 sierpnia 1931 (Baranowicze : J. Kaplan). – 4 s. ; 38 cm.
223. **Ejnmolike** ojsgabe arojsgegebnu durk di Sijojnim-Rewizjonim, welke anerkenen di legale rewizjonistiše welt-ekzekutiwe = Jednodniówka wydana przez Sjonistów-Rewizjonistów w Baranowiczach / [red. odp. A. Wileński]. – [Baranowicze] : Sijojnim-Rewizjonim = Sjoniści-Rewizjoniści, [1933] ([Baranowicze] : „Express”). – [1] s. ; 35 cm. – Jid.
224. Der ^Ɔemeť wegn muser raboneť / red. Ch. Lewinbuk. – [S.l. : s.n.], 11.VII.1932 (Baranowicze : „Allit”). – [1] s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Prawda o rabinacie. – Jid.
225. **Fun cajt** cu cajt : jednodniówka / [red. odp. J. Adler]. – Baranowicze : Baran. Opt. fun Hantwerker Farejn in der Pojlišer Republik, 22.VIII.1933 (Baranowicze : „Express”). – [2] s. ; 50 cm. – W sprawach organizacyjnych Związku Rzemieślników. – Tł. tyt.: Od czasu do czasu. – Jid.
226. Der **hantwerker** : umpartejiše, forwal-cajtung fun der Hantwerker-Organizacje : jednodniówka / [red. odp. F. Tunkiel]. – Baranowić : [s.n.], 19.V.1933 (Baranowicze : A. Szwirański). – [4] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Rzemieślnik : niepartyjna gazeta przedwyborcza Organizacji Rzemieślników. – Jid.

227. **Hantwerker** wort : umpartejiše, forwal-cajtung fun der hantwerker-organizacje : jednodniówka / [red. odp. F.Tunkiel]. – Baranowič : [s.n.], 12.V.1933 (Baranowicze : A. Szwirański). – [4] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Słowo rzemieślnicze : niepartyjna gazeta przedwyborcza organizacji rzemieślników. – Jid.
228. „**Linał-ha- Šedeq**” ojsgabe : jednodniówka / [red. odp. Pejsach Zelcowski]. – Baranowič = Baranowicze : Żyd. T-wo Dobroczyenne Pom. Lek. „Linias-Hacedek”, 10.XI.1933 (Baranowicze : „Express”). – [1] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Publikacja „Linias-Hacedek”. – Jid.
229. **Ojfbaj** = Ofboj : gewidmet dem ojfbaj fun ןEreš-Jišroןel : jednodniówka / [red. wyd. Ch. Tenenbaum]. – Baranowič = Baranowicze : C. Tenenbaum, 17 siwn [5]690 13 czerwca 1930 (Warszawa : „Grafia”). – 4 s. : il., portr. ; 49 cm. – Tł. tyt. : Odbudowa : poświęcone odbudowie Palestyny. – Jid.
230. „Der **ojsweg**” : komunikat fun Ba^cle-Batim-Farejn un Lokatorn-Farejn : jednodniówka / odp. red. Abram Gałaj, Kuszel Krement. – Baranowicze : Zw. Właścicieli : Zw. Lokatorów, 6.III.1934 (Baranowicze : „Express”). – [1] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: „Wyjście” : komunikat Związku Właścicieli i Związku Lokatorów. – Jid.
231. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 78 Pułk Piechoty**
Jednodniówka[!] II Baonu Szkolnego 78 Pułku Piechoty z okazj[!] zakończenia XVI turnusu szkoły / [red. odp. Kubicki]. – Baranowicze : 2-gi Baon Szkolny, 13 marca 1935 (Baranowicze : A. Szwirański[!]). – S. 10, 7-8[!] ; 36 cm.
232. Di **riktikajt** : jednodniówka. – Baranowicze : B. Harkawi, 1.IX.1933 (Baranowicze : „Express”). – [2] s. ; 49 cm. – Tł. tyt.: Słuszność. – Jid.
233. **Samaurad** naš. – Baranowiczy 12 XII 1927. – Tł. tyt.: Nasz samorząd. – Alf. białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].
234. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Baranowicze)**
„Der ھاłušišer ןemeł” in šajn fun der wirklekkajt : ejntog-ojsgabe / [red. odp. Morduch Krawczuk]. – Baranowič = Baranowicze : „Brił Trumpeldor”. Miřqedeł ha-Golił, 23.XI.1932 (Baranowicze : A. Szwirański). – [1] s. ; 35 cm. – Tyt. równol.: „Prawda chałuców”. – Tł. tyt.: „Pionierska prawda” w świetle rzeczywistości : jednodniówka. – Jid.
235. **Strażaków** czyn : jednodniówka, wydana na pamiątkę 1-go Zjazdu Straży Pożarnych Okr. Baranowickiego 7 września 1930 r. / [red. odp. Marek Mański]. – Ba-

- ranowicze : Okręgowy Związek Straży Pożarnych powiatu baranowickiego, 1930 (Nowogródek : „Progres”). – 24 s. ; 25 cm.
236. **Unzer** protest : ejnotog ojsgabe [...] = jednodniówka / arojsg. durk der Rewizjonistišer Organiz. un Briť Trumpeldor ; unter der red. fun Švi Bregman = [red. odp. H. Bregman]. – [Baranowicze] : Zw. Rew. : „Brith Trumpeldor”, 24 czerwca [1932] (Baranowicze : J. Kapłan). – [4] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Nasz protest. – Jid.
237. **Unzer** tribune : jednodniówka / arojsg. durk der Lige farn Arbetndn ²Ereš-Jišro²el in Baranowič un rajon. – Baranowič = Baranowicze : Liga Pom. Prac. w Palestynie, 11.X.1934 (Baranowicze : „Express”). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nasza trybuna : wydana przez Ligę Pomocy Pracującym w Palestynie w Baranowiczach i okolicy. – Jid.
238. **Vybuch** : adnadněuka / red.-wyd. Wasyl Pławsiuk. – [Baranowicze : s.n., 1925] (Baranowicze : Rubinsztejn). – ? s. – Tł tyt.: Wybuch. – Alf. białorus.
239. **ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO GIMNASTYCZNO-SPORTOWE „MAKABI” (Baranowicze)** Makabi X jubilej : [5]682-[5]692 = Makabi X Jubileusz : 1922-1932 : arojsgegeben cu der 10-joriker jubilej-fajerung fun Turn- un Sport-Farejn „Makabi” in Baranowič : jednodniówka / unter der red. fun B. Kaplan ; [odp. red. B. Kapłan]. – Baranowicze : Ż. T. G. S. Makabi, 16 lipca 1932 (Baranowicze : J. Kapłan). – [2] s. ; 48 cm. – Jid.

Ejszyszki

240. **Unzer** fond = „Undzer fond” : jednodniówka / [red. J. Lewin] ; arojsg. durkñ Qern-Qajemeť le-Jišro²el in Ejšišok. – Ejszyszki : Org. Sjonistyczna w Polsce. O., 16 września 1936 (Wilno : Druk. Sp. Wytw.-Handlowej). – 14 szp., [1] s. : tab. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Nasz fundusz. – Jid., hebr., pol.
241. **Unzer** hilf : zaml-heft arojsg. durk der Gm”H-Kase in Ejšišok gewidmet der proklamirung fun „Pinkes-ha-Zohov” / unter der red. fun M. Repljanski = [pod red. M. Replańskiego]. – Ejszyszki : Stowarzyszenie Dobroczyne „Gmiłus-Chesed” (Dobroczytność), 27 kislew [5]697 11 grudnia 1936 (Wilno : Sp. Wytwórczo-Handlowa). – 16 s. : il., tab. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nasza pomoc. – Jid.

Lida

242. **Front** robotniczy w Lidzie : jednodniówka / [red. odp. Bronisław Malewski]. – [Lida] : Robotniczy Instytut Oświaty i Kultury im. St. Żeromskiego, oddz. w Lidzie, [1935] (Lida : Sz. Zeldowicz). – 18 s. ; 24 cm.
243. **Lider** kurjer : ejnmlিকে ojsgabe = jednodniówka. – Lida : [s.n.], 25.VI.1932 (Wilno : Br. Rozentel). – ? s. – Tł. tyt.: Kurier lidzki. – Jid.
244. Der **lider** kurjer : ejnmlিকে ojsgabe = jednodniówka. – Lida : [s.n.], 26.VI.1932 (Wilno : Br. Rozentel). – ? s. – Tł. tyt.: Kurier lidzki. – Jid.
245. **Lider** štime : jednodniówka / [red. arojsz. A. Pupko]. – Lide = Lida : A. Pupko, 8 siwn [5]6932.VI.1933 (Wilne : G. Kleckin). – 4 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Głos lidzki. – Jid.
246. **LIGA MORSKA I KOLONIALNA (Lida)**
Liga Morska i Kolonialna Obwód Lida : 1932–1937 / Liga Morska i Kolonialna, Obwód w Lidzie ; [kom. red. W. Sokołowski et al.]. – Lida : Liga Morska i Kolonialna, 1937 (Lida : S. Zeldowicz). – 37, [5] s. : fot. ; 29 cm.
247. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918–1939). 77 Pułk Piechoty**
W piętnastą rocznicę powstania Pułku 77 Piechoty (Strzelców Kowieńskich) : jednodniówka. – Lida : Komitet Obchodu Święta Pułkowego, luty 1934 (Wilno : „Znicz”). – 39, [1] s. ; 29 cm. – Tyt. okł.: 77 Pułk Piechoty Strzelców Kowieńskich.
248. **ZWIĄZEK LEGIONISTÓW POLSKICH (Lida)**
Jednodniówka : 1914–6.VIII.–1933 / [kom. red. M. A. Hanus, M. Macewiczowa, S. Gawlik]. – Lida : Lidzki Oddział Związku Leg. Pol., [1933] (Lida : „Grafika”). – 19 s. : il. ; 34 cm.
249. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Lida)**
Jednodniówka : w dwudziestopięciolecie Związku Strzeleckiego : 1908–1933 / [kom. red. M. A. Hanus et al.]. – Lida : Powiatowy Zarząd Związku Strzeleckiego, 1933 (Lida : S. Zeldowicz). – 40 s. : il., tab. ; 30 cm.
250. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Lida)**
Jednodniówka Związku Strzeleckiego powiatu Lida : 19.III.1935 r. / [red. Wiktor Woronowicz]. – Lida : Komitet Powiatowy Tygodnia Propagandy Związku Strzeleckiego, [1935] (Lida : S. Zeldowicz). – 11 s. : il., tab. ; 30 cm.

Nowogródek

251. **Golas** Belarusa : adnadnëuka / [red.-vyd. A. Šumski]. – [Nowogródek : s.n.], 24 ljutaga 1929 (Nowogródek : Druk. Wydż. Pow.). – 4 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Głos Białorusina. – Alf. białorus.
252. **Jednodniówka** Ziemi Nowogródzkiej : 1914 6 VIII. 1934 / [red. odp. Tadeusz Jacek-Rolicki]. – Nowogródek : Związek Legionistów Polskich. Oddział [etc.], [1934] (Nowogródek : Druk. Wydż. Pow.). – 8 s. : il., rys., tab. ; 32 cm.
253. **Królewski sport** : jednodniówka poświęcona rozwojowi sportu narciarskiego oraz innych sportów w powiecie nowogródzkim : wydana dla upamiętnienia zawodów narciarskich o mistrzostwo Zw. Strzeleckiego grupy „Wschód”, odbytych 11 i 12 marca 1933 r. w Nowogródku / [pod red. Romualda Kawalca i T. Jacka Rolickiego] ; Związek Strzelecki-podokręg Nowogródek. – [Nowogródek] : Sekcja Propagandowa Komitetu Organizacyjnego Zawodów w dn. 11 i 12 marca 1933 r., [1933] (Nowogródek : Druk. Sejmikowa). – 16 s. ; 24 cm.
254. **LIGA MORSKA I KOLONIALNA (Nowogródek). Zjazd Okręgowy (1936)**
Zjazd Okręgowy L. M. i K. : rok 1936 : (jednodniówka) / Zarząd Okręgowy Ligi Morskiej i Kolonjalnej Ziemi Nowogródzkiej. – Nowogródek : [s.n.], 1936 (Nowogródek : Druk. Wydziału Powiatowego D. Zilberman). – 32 s. ; 21 cm.
255. **TYDZIEŃ KUPIECTWA I RZEMIOSŁA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO (1938 ; Nowogródek)**
Swoj do swego : jednodniówka wydana z okazji Tygodnia Kupiectwa i Rzemiosła Chrześcijańskiego w Nowogródku / [red. Cz. Wawer]. – Nowogródek : Komitet Propagandy Kupiectwa i Rzemiosła Chrześcijańskiego, 8 grudnia 1938 (Nowogródek : Druk. Wydziału Powiatowego). – 4 s. ; 48 cm.
256. **TYDZIEŃ LIGI OBRONY POWIETRZNEJ I PRZECIWGAZOWEJ (7 ; 1930)**
VII [siódmy] Tydzień L. O. P. P. : jednodniówka. – Nowogródek : Zarząd Nowogródzkiego Komitetu Wojewódzkiego Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, 1930 (Nowogródek : Druk. Wydziału Powiatowego ; Warszawa : [okł.] „J. Cotty”). – 24 s. : il. ; 32 cm. – Tyt. nagł.: VII-my Tydzień L.O. P. P. w województwie nowogródzkim.
257. **TYDZIEŃ LOTNICZY (3 ; 1926)**
3 [trzeci] Tydzień Lotniczy : jednodniówka Komitetu Wojewódzkiego L. O. P. P. w Nowogródku. – [Nowogródek] : Komitet Woj. Ligi Obrony Powietrznej Państwa,

1926. – 16 s. : il. ; 32 cm. – Tyt. nagł.: Jednodniówka Komitetu Wojewódzkiego L. O. P. P. w Nowogrodku : 3 Tydzień Lotniczy (10-17 październik 1926 r.).
258. **TYDZIEŃ „ZAPOBIEGAJMY POŻAROM” (1929 ; Nowogródek)**
Gore : jednodniówka Nowogrodzkiego Komitetu Tygodnia „Zapobiegajmy Pożarom” / red. E. Szwed. – Nowogródek : Okręgowy Związek Straży Pożarnych, 4 V 1929 (Nowogródek : Druk. Wydziału Powiatowego). – 12 s. ; 35 cm. – Zawiera m.in.: Wiersz Jana Kasprowicza [Inc.]: Dalej, bracia, do ordynku! dalej!
259. **Wal platform fun „Farejniktn Progresiwn Blok” cu di qehile waln in Nowogrudok** / red.-wyd.: Ch. Kuszner. – Nowogrudok : C. Kuszner, 23-tn juni 1928 (Wilno : Druk. Sd.[!]Wytw.-Handl.). – [1] s. ; 25 cm. – Nadtyt.: Gmina żydowska : jednodniówka. – Tł. tyt.: Platforma wyborcza „Zjednoczonego Bloku Postępowego” w wyborach do gminy w Nowogrodku. – Jid.
260. **W nowogrodzkiej stronie** : jednodniówka wydana nakładem komitetu „Dni Mickiewiczowskich” w Nowogrodku : 11-22.XI.1938. / [red. Grzegorz Engman]. – Nowogródek : [s.n.], wrzesień 1938 (Nowogródek : Druk. Wydz. Pow.). – 27, [1] s. : il. ; 31 cm. – Tyt. okł.: W nowogrodzkiej stronie 11-22-IX 1938 : Dni Mickiewiczowskie.
261. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Nowogródek)**
Komendantowi 19-marca 1935 r. strzelcy ziemi nowogrodzkiej. – [Nowogródek : s.n., 1935] (Nowogródek : Druk. Wydziału Powiatowego dzierz. D. Zilberman). – 30, [1] s. ; 30 cm.

Słonim

262. **Folk un land** : jednodniówka / [red. odp. W. Werebjowski]. – Slonim : Sijenistiše Arbajtspartej „Hit ᳚ahdu᳚” = Slonim : Sjon. Partja Pracy „Hitachdu᳚”, 1929 (Slonim : Porozowski). – 16 s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Naród i kraj. – Jid.
263. **FRAJER SKAUT (Słonim)**
Der Frajer Skojt = Der Frajer Skaut : jednodniówka / [red. wyd. M. Reznik]. – Slonim : Jidiš-Socjalistišer Farband „Frajer Skojt” : M. Reznik, oktober październik 1930 (Slonim : Gurwicz). – 15 s. : fot. ; 25 cm. – Tł. tyt.: Wolny skaut. – Jid.
264. **HANOAR HAIWRI (Słonim)**
He-᳚ā᳚ēr : Jednodniówka „Hechawer” : k[᳚]līmī᳚tā[᳚] ᳚ šel Ha-Nō[᳚] ar ha-᳚I᳚rī [red. odp. i wyd. J. Gelbfarb]. – S[᳚]lōnim = Slonim : J. Gelbfarb, ᳚iyar [5]629 maj 1929 (Slonim : Gurwicz). – 6 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Towarzysz : organ Hanoar Haiwri. – Alf. hebr.

265. **Slonimer** judiše štime = Słonimer judysze sztyrne : jednodniówka / [red. i wyd. J. Abersztejn]. – Słonim = Słonim : J. Abersztejn, 15^olel [5]692 16 września 1932 (Słonim : Porozowski). – 4 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Słonimski głos żydowski. – Jid.
266. **Slonimer** lebn : jednodniówka. – Słonim = Słonim : [s.n.], 7 švat. [5]695 11.I.1935 (Słonim : Porozowski). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Życie słonimskie. – Jid.
267. **STOWARZYSZENIE „RODZINA WOJSKOWA”. Koło (Słonim)**
Jednodniówka / Stowarzyszenie Rodzina Wojskowa. Koło Słonim ; [za kom. red. Honorata Sądejowa]. – [Słonim : s.n.], 3.II.1937. – 7, [1] s. ; 27 cm.
268. **TYDZIEŃ BIBLIOTEKI (1928 ; Słonim)**
Bibljoetek-Wok = „Tydzień Biblijoteki” : jednodniówka / red. i wyd. M. Reznik. – Słonim : Komitet fun der Bibljotek-Wok : M. Reznik, april kwiecień 1928 (Słonim : Gurwicz). – [1] s. ; 24 cm. – Jid.
269. **Unzer** cukunft : ejnmlike ojsgabe = jednodniówka / [red. i wyd. M. Szelubski]. – Słonim = Słonim : Jugnt-Bund „Cukunft” : M. Szelubski, april kwiecień 1933 (Słonim : „Rekord”). – 12 s. ; 34 cm. – Tł. tyt.: Nasza przyszłość. – Jid.
270. **Zorza** słonimska : jednodniówka Parafjalnej Akcji Katolickiej w Słonimie / red. odp. Czesław Teliga. – Słonim : [s.n.], czerwiec 1933 (Słonim : Druk. Chrześcijańska[!]). – 23 s. : il. ; 22 cm.
271. **Zorza** słonimska : jednodniówka Parafjalnej Akcji Katolickiej w Słonimie / red. odp. Romuald Świrkowski. – Słonim : [s.n.], marzec 1934 (Słonim : Druk. Chrześcijańska). – 20 s. : il. ; 22 cm.
272. **Zorza** słonimska : jednodniówka Parafjalnej Akcji Katolickiej w Słonimie / red. odp. Stanisław Cieślak. – Słonim : [s.n.], 27 sierpnia 1935 (Słonim : Druk. Chrześcijańska). – 36 s. : il. ; 21 cm.
273. **ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO. Oddział Powiatowy (Słonim)**
Nasz lot : jednodniówka z okazji 10-cioletniego jubileuszu istnienia Oddziału Powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Słonimie : 1922-1932 : wydawnictwo zbiorowe / pod red. Mieczysława Halskiego ; Związek Nauczycielstwa Polskiego w Słonimie. – Słonim : [s.n.], 4 II 1933 (Warszawa : „Pol”). – 38, [1] s. ; 31 cm.

Aneks 3.

Bibliografia jednostniówek z województwa poleskiego według miejscowości

Bereza Kartuska

274. **BATALION PODCHORAŻYCH REZERWY PIECHOTY NR 9 (Bereza Kartuska)**
Baon Podchorążych Rezerwy Piechoty Nr 9 : jednostniówka : Bereza Kartuska 1929-1930 / [red. nacz. i odp. Bogotko Kornel]. – Bereza Kartuska : Baon Podchor. Rezerwy Piechoty nr 9, [1930] (Warszawa : M. S. Wojsk.). – 63, [1] s., [4] k. tabl. : il. ; 31 cm.
275. **Berezer** lebn = Berezer lebn : jednostniówka / [red. i wyd. Nison Zakhejm]. – Bereze = Bereza-Kartuska : N. Zakhejm, 23-tn oktober 23 października 1936 (Prużana : Druk. Związku Międzykom.). – 2 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Życie Berezy. – Jid.

Brześć nad Bugiem

276. Der **brisker** klejnhendler = Brisker kleinendler : jednostniówka / [red. i wyd.: Komitet Wyborczy listy Nr. 3]. – Brisk = Brześć n-B. : Komitet Wyborczy listy Nr. 3, 15-tn juni 15-go czerwca 1928 (Brześć n-B. : A. Gendler). – 2 s. : portr. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Brzeski drobny kupiec. – Jid.
277. Der **brisker** klejnhendler = Brisker klejnhendler : jednostniówka / [red. i wyd. Sz. Rubin]. – Brześć n. B. : S. Rubin, 10-tn september 10-go września 1930 4^oelel [5]690 (Brześć n. B. : L. Pak). – 4 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Brzeski drobny kupiec. – Jid.
278. A **buket** der lererin : wi azoj di kinder fun „Tog-Hejm” hobn ziĳ gezegnt mit der lerern[!] Tanje Fajerštejn / [red. odp. E. Goldberg]. – [Brześć n.B. : s.n., 1935] (Brześć n/B. : S. Klejn). – 15, [1] s. : il., portr. ; 17x25 cm. – Na okł. transkr. tyt.:

- A buket der lererin. Na okł. podtyt.: jednodniówka. Tł. tyt.: Bukiet dla nauczycielki : jak dzieci z „Tog-Hejm” (dziennego domu opieki) pożegnały się z nauczycielką Tanią Fajersztajn. – Jid.
279. **Cześć pracy** : jednodniówka Gimnazjów Mechanicznego i Stolarskiego w Brześciu nad Bugiem / [opiekunowie pisma z ramienia Rady Pedagogicznej: F. Ewertyński, Kazimierz Zieliński ; drzeworyt odznaki szkolnej wyk. Wł. Pietryk]. – Brześć n. B. : Gimnazja Mechaniczne i Stolarskie, czerwiec 1939 (Brześć n. B. : „Spółdruk”). – 36 s. : il. ; 29 cm.
280. **Far unzer** šul : jednodniówka / [red. odp. J. C. Mianowicki]. – Brisk = Brześć n. B. : jednoczenie Szkół Żyd. Oddz., 1927 (Brześć n. B. : A. Gendler). – 4 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Dla naszej szkoły. – Jid.
281. **Jednodniówka** : wydawnictwo Komisji Zarządu Głównego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Brześciu n-Bugiem / wyd. w imieniu Komisji Zarządu Głównego ... i red. odp. K. Kurpiewski. – Brześć n-B. : [s.n.], 18 maja 1925 (Brześć n-B. : A. Gendler). – 12 s. : il., tab. ; 34 cm.
282. **Jednodniówka** poświęcona sprawom jednolitości szkoły i zapowiedzianej przez Rząd na 1 września 1932 roku, reformie stroju szkolnego oraz położenia szkolnictwa powszechnego w dobie dzisiejszej tudzież współpracy domu ze szkołą i opiece lekarsko-dentyst. nad dzieckiem szkolnym / [red. odp. Ferdynand Peszek]. – Brześć n. B. : Ognisko Związku Nauczycielstwa Polskiego, w styczniu 1932 (Brześć n.B. : Druk. „Literaka”[!i.e. Literacka]). – 32 s. ; 23 cm. – Nadtyt.: Co ojcowie i matki wiedzieć powinni o szkole w roku 1932?
283. **Jednodniówka** wydana przez Bratnią Pomoc Słuchaczy Państwowych Kursów Nauczycielskich w Brześciu nad Bugiem, z okazji uroczystości wręczenia dyplomów / [kom. red. Marja Kędzianka i Kazimierz Jamza]. – Brześć n. B. : [s.n.], czerwiec 1932 (Brześć n.B. : Zakł. Graf. Sejmiku Brzeskiego). – 20 s. : tab. ; 24 cm.
284. **Jung-poezje** : (zamelheft) : jednodniówka / red. durk Jisḥoq Perlow ; [red. odp.: Boruch Kostryński]. – Brisk : [s.n.], juli 1928 (Brześć n/B. : „Kultura”). – 24 s. ; 25 cm. – Tł. tyt.: Poezja młodych : (zbiór). – Jid.
285. **K[ap]** tamûz : ḥaḏ-yôḡmān = ejntog-blat = „Chuw tamuz” : jednodniówka[!] / [ferantw. red.: Ze³jv-Dov Begin = red. odp.: Wolf Begin]. – B^orisq : Qeren Qayemet 1° Yiśrā³ēl = Brześć n. B. : „Keren Kajemes Leisrael”, 20 tamûz 5691 5 juli 5 lipca 1931 (Brześć n. B. : L. Pak). – 4 s. : il. ; 35 cm. – Poświęcone pamięci Theodora Herzla z okazji rocznicy jego śmierci. Nazw. red.: Menachem Begin. – Tekst hebr. i jid.

286. **KEREN KAJEMET LEISRAEL (Brześć n. Bugiem)**
 30 [drajsik] johr Qern Qajemet le-Ji'sro³el : had-joman = ejntog-blat / [ferantw. red.: M. Leberski] = „30 lat Keren Kajemet Leisrael” : jednodniówka / [red. odp. M. Leberski]. – Brisk : Qern Qajemet le-Ji'sro³el = Brześć n.B. : „Keren Kajames[!] Leisrael”, 29 ³elel [5]692[!] (11 september) 11-go września 1931 (Brześć n. B. : L. Pak). – 4 s. ; 46 cm. – Jid.
287. **Korpus** poleski 1928 / [kom. red. Włodzimierz Wierzbicki, Bronisław Skarzyński, Jan Waszczuk; okł. proj. Stefan Wątróbski]. – [Brześć n/B : s.n., 1928] ([s.l.] : Druk. D. O. K. IX). – [2], 265, [1] s. : il. ; 31 cm. – Na okł.: Jednodniówka wydana z okazji dziesięciolecia odzyskania niepodległości państwa polskiego. – Tyt. okł.: Korpus poleski 1918-1928. – Dochód z jednodniówki przeznaczony został na „Sierociniec” imienia pani Marszałkowej Piłsudskiej.
288. **Krajz-Soħrim-Ferejn** in Brisk, centrale in Warše : jednodniówka. – Brześć : Okręgowy Związek Kupców, [1929] (Brześć : B. Ginzburg). – [1] s. ; 41 cm. – Tł. tyt.: Okręgowy Związek Kupców w Brześciu, centrala w Warszawie. – Jid.
289. **LEGION MŁODYCH (Brześć nad Bugiem)**
 Jednodniówka Legionu Młodych Związku Pracy dla Państwa, Obwód Brześć nad Bugiem. – Brześć n. B. : Komenda Obwodu Legionu Młodych, 1933 (Brześć n-B) : Druk. „Literacka”). – 11, [1] s. : il. ; 31 cm.
290. **Legion** Młodych z Polesia na „Święto Morza”, [red. Roman Gruszczyński, Romuald Nasierowski]. – Brześć nad Bugiem 1934. – 20 s. [opis ze spisu A. Ruty].
291. **Nasze echa** / [kom. red.: B. Kubski et al.]. – Brześć nad Bugiem :Wydaw. Państw. Kursu Metodyczno-Pedagogicznego, w sierpniu 1930 (Brześć nad Bugiem : „Zakł. Graf. Sejmiku Brzeskiego”). – 32 s. : il. ; 22 cm. – Od redakcji / za Kom. Red. Wacław Benendo.
292. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). Okręg Korpusu nr 9**
 Orleńta : jednodniówka / red. Kawalec. – [Brześć : D.O. K. IX Oddział Wyszkołenia, 1925] ([Brześć] : „Brygada”). – 8 s. ; 32 cm. – Nazw. red.: Tadeusz Kawalec.
293. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 82 Syberyjski Pułk Strzelców im. Tadeusza Kościuszki**
 W dziesiątą rocznicę powstania pułku: 1918-1928 / 82 Syb. Pułk Piechoty. – [Brześć nad Bugiem : s.n., 1928] (Brześć nad Bugiem : Druk. Literacka). – 35, [1] s. : il., tab., nuty ; 34 cm.
294. **Przyjaciół** : jednodniówka Średniej Szkoły Handlowej i Technicznej w Brześciu n/Bugiem / red. odp. Jerzy Rakowski. – Brześć n/B. : J. Malicki, 1926 (Brześć n/B. : „Brygada”). – 12 s. ; 31 cm.

295. **Rzemieślnik** poleski : jednodniówka / [red. H. E. Gruszczyński]. – Brześć n. Bugiem : Zw. Rzemieślników Chrześc., 6 czerwca 1937 (Brześć n. B. : Druk. Literacka). – 12, [4] s. ; 28 cm. – Dochód ze sprzedaży jednodniówki przeznaczają się na powiększenie Biblioteki Związku.
296. **Rzemieślnik** poleski : jednodniówka wydana z okazji Wojewódzkiego Zjazdu Rzemiosła Chrześcijańskiego z Polesia / [red.: R. Wroczyński]. – Brześć n. Bugiem : Poleska Rada Wojewódzka Związków Rzemieśln. Chrześcijan R. P., 12 czerwca 1938 (Brześć : Polska Kresowa Druk.). – 23, [1] s. : fot. ; 31 cm. – Dochód ze sprzedaży jednodniówki przeznaczają się na powiększenie Biblioteki Związku.
297. **Sohar** : ^עitôn ḥaḏ-pa^עamî šel talmîdê ha-gîmnasyôn „Tarbût” bi-B^עrîsq ^עa[!]-n[āhār] B[ûḡ] = „Cohar” : jednodniówka młodzieży szk. gimn. „Tarbut” w Brześciu nad Bugiem / [red. i wyd. M. Steiner]. – B^עrîsq ^עa[!]-n[āhār] B[ûḡ] : M. Steiner, ^פadār 2 [5]692 [1932] (Brześć n. B. : L. Pak). – 24 s. ; 26 cm. – Tł. tyt.: Okno. – Hebr.
298. **Świt** : młodzi do dorosłych : jednodniówka Sekcji Młodzieży Wiejskiej przy Poleskim Wojewódzkim Związku Młodzieży Kółek Rolniczych. – Brześć : [s.n.], kwiecień 1928 (Brześć : Druk. Literacka). – 20 s. ; 22 cm.
299. **Unzer** religjezer wort = Unzer religizer[!] wort : jednodniówka / red. durk ^עEli’ Manker = [red. odp. Eljasz Mankier]. – Brisk = Brześć n-B. : Org. Żyd. Ortodok. „Agudas Israel”, nisn [5]695 w kwietniu 1935 (Brześć n-B. : A. Gendler). – 4 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Nasze słowo religijne. – Jid.
300. **Unzer** wort : jednodniówka / red. durk ^עEli’ Manker = [red. odp. Eljasz Mankier]. – Brisk = Brześć n-B. : Org. Żyd. Ortodok. „Agudas Israel”, 2 ^עoder [5]695 w marcu 1935 (Brześć n-B. : A. Gendler). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nasze słowo. – Jid.
301. **Za jedność** robotniczą : jednodniówka / [red. Władysław Baranowski]. – Brześć n/B. : Kom[itet] Wyb[orczy] Jedności Rob[otniczych] Zw[iązków] Zaw[odowych], 25 czerwca 1925 (Brześć n/B. : Tennenbaum). – 4 s. ; 41 cm.
302. **Za jedność** robotniczą : jednodniówka / [red. Sergiej Dudik]. – Brześć n/Bugiem : Komitet Wyborczy Jedności Robotn[iczych] Związków Zawod[owych], 8-go września 1926 (Brześć n/B. : A. Gendler). – 4 s. ; 37 cm.

Kobryń

303. **1-te** Kobryner Wo^עknblat = 1-te Kobryner Wochnblat : jednodniówka. – Kobryń 1936 (7 sierpnia 1936). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].

304. **1-te** Kobriner Woknblat = 1-te Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1937 (26 listopada 1937). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
305. **2-te** Kobriner Woknblat = 2-te Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1937 (10 grudnia 1937). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
306. **II-te** Kobriner Woknblat = II-te Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1936 (21 sierpnia 1936). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
307. **III-te** Kobriner Woknblat = III-te Kobryner Wochnbłat. – Kobryń 1936 (4 września 1936). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
308. **4-te** Kobriner Woknblat = 4-te Kobryner Wochnbłat. – Kobryń 1936 (16 września 1936). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
309. **5-te** Kobriner Woknblat = 5-te Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1936 (16 października 1936). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
310. **6-te** Kobriner Woknblat = 6-te Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1936 (13 listopada 1936). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
311. **Eršte** Kobriner Woknblat = Erszte Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1935 (8 listopada 1935). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
312. **Cwejte** Kobriner Woknblat = Cwejte Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1935 (29 listopada 1935). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
313. **Drite** Kobriner Woknblat = Drite Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1935 (13 grudnia 1935) . – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
314. **Ferte** Kobriner Woknblat = Ferte Kobryner Wochnbłat : jednodniówka. – Kobryń 1935 (27 grudnia 1935) . – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].
315. **Hajntike** kobriner woknblat = „Hajntyke kobryner wochnbłat” : jednodniówka / [red. odp.: S. Winograd]. – Kobrin = Kobryń : [s.n.], 27-tn september 27-go września 1935 (Kobryń : Abramowicz). – 3, [1] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Dzisiejszy tygodnik kobryński. – Jid.

316. **HASZOMER HACAIR (Kobryń)**

עִתּוֹן הַ-יּוֹבֵל : XV : 1920-1935 : מִן־חֵדֶשׁ לַעֲרֵב הַ-15 שֶׁל־שָׁנָה „Ha-Šômēr-ha-Sa‘îr” b^e-Qôbrîn : jednodniówka. – Qôbrîn = Kobryń : „Haszomer-Hacair”, פִּיּוּר [5]695 maj 1935 (Kobryń : Abramowicz). – 12 s. ; 34 cm. – Tł. tyt.: Gazeta jubileuszowa : XV : 1920-1935 : poświęcona 15-leciu istnienia gniazda „Haszomer Hacair” w Kobryniu. – Tekst hebr. i jid.

317. **Kobriner** štime : jednodniówka. Nr. 1 (10). – Kobrin = Kobryń : J. Lichtyger, עֵרֵב פֵּיּוּר. [5]695 17.IV.1935 (Brześć n. B. : A. Gendler). – 6 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Głos kobryński. – Jid.

318. Di **kobriner** woknblat = „Di kobryner wochenblat” : jednodniówka / [odpow. red. i wyd.: S. Winograd]. – Kobrin = Kobryń : S. Winograd, 13 september [5]698 13 września 1935 (Brześć n-B. : A. Gendler). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Tygodnik kobryński. – Jid.

319. **Kobriner** woknblat = „Di kobryner wochnblat” : jednodniówka / [red. odpow. i wyd.: Abram Permut]. – Kobrin = Kobryń : A. Permut, 15-tn maj 15-go maja 1936 (Kobryń : Abramowicz). – 3 [i.e. 4] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Tygodnik kobryński. – Jid.

320. **Kobriner** woknblat = „Kobryner wochnblat” : jednodniówka / [red. odpow. i wyd.: Iser Pinczuk]. – Kobrin = Kobryń : I. Pinczuk, 5-tn nowember 5-go listopada 1937 (Kobryń : Abramowicz). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Tygodnik kobryński. – Jid.

321. **Lecte** kobriner woknblat = „Łecte kobryner wochnblat” : jednodniówka / [red. i odp.: S. Winograd]. – Kobrin = Kobryń : S. Winograd, 11-tn oktober 11-go października 1935 (Kobryń : Abramowicz). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Ostatni tygodnik kobryński. – Jid.

322. **Naje** kobriner woknblat = „Naje kobryner wochnblat” : jednodniówka / [odp. red. i wyd.: S. Winograd]. – Kobrin = Kobryń : S. Winograd, 23-tn ovgust 23-go sierpnia 1935 (Kobryń : Abramowicz). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nowy tygodnik kobryński. – Jid.

323. **Naje** kobriner woknblat = „Naje kobryner wochnblat” : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Chana Podorowska]. – Kobrin = Kobryń : C. Podorowska, 26-tn juni 26-go czerwca 1936 (Kobryń : Abramowicz). – 2, [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nowy tygodnik kobryński. – Jid.

324. **Unzer** kobriner woknblat = „Unzer kobryner wochnblat” : jednodniówka / [odp. red. i wyd.: S. Winograd]. – Kobrin = Kobryń : S. Winograd, 9-tn ovgust 9-go sierp-

- nia 1935 (Kobryń : Abramowicz). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nasz tygodnik kobryński. – Jid.
325. **Unzer** štime : ejnmlike ojsgabe fun der Jidišer Šul Organizacje in Kobryn : jednodniówka / [red. J. Prybulski]. – Kobryn = Kobryń : „Zjednoczenie Szkół Żydowskich”, 1928 (Kobryń : Abramowicz). – [6] s. ; 41 cm. – Tł. tyt.: Nasz głos : jednodniówka Żydowskiej Organizacji Szkolnej w Kobryniu. – Jid.
326. **Zekste** Kobriner Woknblat = Zekste Kobryner Wochnblat : jednodniówka. – Kobryń 1936 (31 stycznia 1936). – Jid. [opis z Centralnego Katalogu Czasopism Polskich Biblioteki Narodowej].

Łuniniec

327. **Echo** przedwyborcze : wydanie Żydowskiego Klubu Myśli Państwowej w Łuniniu : jednodniówka bezpłatna / [odp. red. Jakób Bauman]. – Łuniniec : Żyd. Klub Myśli Państwowej, 21 stycznia 1934 (Łuniniec : B. Ajzenberg). – 3, [1] s. ; 35 cm.
328. **Jednodniówka** : wydanie Żydowskiego Klubu Myśli Państwowej w Łuniniu / [red. odp. Jakób Bauman]. – Łuniniec : Żyd. Klub Mišli[!] Państw., 29 czerwca 1934 (Łuniniec : B-cia Ajzenberg). – [2] s. ; 37 cm.
329. **Jednodniówka** Oddz. P. C. K. w Łuniniu / red. odp. Płudowski. – Łuniniec : Oddział P. C. K., we wrześniu 1934 (Łuniniec : B-cia Ajzenberg). – [2], 6 s. ; 30 cm. – Tyt. nagł.: Jednodniówka Oddziału P. C. K. w Łuniniu.
330. **KEREN KAJEMET LEISRAEL. Bazar (5 ; 1937 ; Łuniniec)**
 Unzer ojsgabe : jednodniówka / red. durk L. Lopata = [red. odp.: L. Łopata]. – Luninjec : Qern-Qajemet-Komisje = Łuniniec : „Keren-Kajemet” przy Org. Syjon., Ƴoder [5]697 marzec 1937 (Pinsk : Głojberman). – 16, [2] s. : il., tab. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nasze zadanie. W nagł.: Jojvl-žurnal gewidmetdem 5-tn KKL Bazar in Luninjec (pismo jubileuszowe poświęcone 5-emu Bazarowi Keren Kajemet Leisrael w Łuniniu). – Tekst jid. i hebr.
331. **Nasz głos** : jednodniówka / wyd. Żydowskiego Klubu Myśli Państwowej w Łuniniu. – Łuniniec : [s.n.], 1934 (Łuniniec : B-cia Ajzenberg). – 4 s. ; 29 cm.
332. **Święto** Niepodległości : jednodniówka : wydanie Żydowskiego Klubu Polskiej Myśli Państwowej w Łuniniu / [red. odp. Jakób Bauman]. – Łuniniec : Żyd. Klub Myśli Państw., 11 listopada 1933 (Łuniniec : B-cia Ajzenberg). – 6 s. ; 36 cm.

Pińsk

333. Der **bazar** : cajtšrift gewidmet dem bazar le-tojvať „Qern-Qajemet le-Jiśro^{el}” / red. durk H. B. Bodawski. – Pinsk : Sijeništiser Frojen-Organizacje „WIZO”, tejvet [5]693 styczeń 1933 ([Pińsk] : C. Glouberman). – 24 s. ; 25 cm. – Tł. podtyt.: gazeta poświęcona bazarowi na rzecz Żydowskiego Funduszu Narodowego. – Jid.
334. **Bodn** : jednodniówka / red. durk H. B. Bodanski = [red. odp. Ch. B. Bodański]. – Pinsk : Qern-Qajemet le-Jiśro^{el} = Pińsk : „Keren Kajemet”, ^{ijer} [5]694 maj 1934 (Pińsk : C. Glouberman). – 24 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Ziemia. – Tekst jid. i część. hebr.
335. **Bundišer wal-weker** : jednodniówka / [red. i wyd. odp. T. Frajnt]. – Pińsk : T. Frajnt, 8 sierpnia 1930 (Pińsk : Wołowski). – 4 s. ; 35 cm. – Dotyczy wyborów do Rady Miejskiej. – Tł. tyt.: Bundowska pobudka wyborcza. – Jid.
336. **Cum 25-jorikn-jubileum** fun industrjeler h. Bernard Halpern in Pinsk : jednodniówka Stowarzyszenia Dobroczyńnego „Gmiłat-Chesed” w Pińsku ku 25-letniemu jubileuszowe[!] przemysłowemu p. Bernarda Halperna w Pińsku / [odp. red.-wyd. P. Szuchman]. – Pińsk : P. Szuchman, [1929] (Pińsk : G. Dolinko). – [4] s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Ku 25-letniemu jubileuszowi przemysłowemu p. Bernarda Halperna w Pińsku. – Jid.
337. **Gidûlê-Tarbût** = „Gidułej-Tarbut” : qôbeš hađ-pa^{amî} / yôšê^l l^e-^{or} ^{al-y^edê} bôgrê ha-gimnasyâ(h) „Tarbut” b^e-Pins^q ; ^{aruk} b-îdê M. Giler, ^{A. Rikter} b^e-hištatpût D. ^{Alper} ; [hâ-^{orek} hâ-^{aħara} î D. ^{Alper} = red. odp.: D. Alper]. – Pins^q = Pińsk : [s.n.], marħešwân [5]692 październik 1931 (Pińsk : G. Dolinko). – 24 s. ; 22 cm. – Mûgâš li-m^ešôrerênu H. N. B^eya^{liq} l^e-bo^o ô l^e-Pôlanyâ(h). Tł.: Złożone naszemu poecie Ch. N. Bialikowi z okazji jego przybycia do Polski. – Tł. tyt.: Wychowankowie Tarbutu : jednodniówka / wydana przez abiturientów gimnazjum „Tarbut” w Pińsku. – Alf. hebr.
338. **Głos prawdy**” : jednodniówka / [wyd. i red. odp. M. Kobryńczuk]. – Pińsk : [s.n.], 1 sierpnia 1934 (Pińsk : Druk. Diecezjalna). – 6 s. ; 29 cm.
339. **Hantwerker** cajtung : jednodniówka / red.-wyd. L. Feldman. – Pińsk : L. Feldman, [1930] (Pińsk : Wołowski). – [1] s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Gazeta rzemieślnicza. – Jid.
340. **HAOWED (Pińsk)**
Ho-^{Oved} = ejnmlike ojsgabe, gewidmet der 3-jeriker ekzistenc fun pinsker snif = Haowed” : jednodniówka / red. durk di h^{”h}: Meķanik, Liķt, Rubaķa = [red. odp. Z. Mechanik]. – Pinsk = Pińsk : „Hechaluc”, kislew [5]697 grudzień 1936 (Pinsk : „Ekonomja”). – 14, [2] s. ; 25 cm. – Tł. podtyt.: jednodniówka poświęcona 3-letniemu istnienia pińskiego oddziału. – Jid.

341. **Helf zik!** : ejnmlolike ojsgabe fun Pinsker Komitet fun Folks-Kampejn fun Zelibst-Hilf far di Pojli`se Jidn = Jednodniówka „Helf zich” / [red. odp. Ajzyk Nachmanowicz]. – Pińsk :Komitet fun Folks-Kampejn fun Zelibst-Hilf far di Pojliše Jidn, 2.VIII.1935 (Pińsk : „Ekonomja”). – 6 s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Pomóż sobie! : jednodniówka Pińskiego Komitetu Ludowej Kampanii Samopomocowej dla Polskich Żydów. – Jid.
342. **Jednodniówka** młodzieży bundowskiej w Pińsku z okazji 10-letniego jubileusza[!] prasy socjalistycznej młodzieży / red.-wyd. Kapłan Lejzer. – Pińsk : Kapłan L., 5.III.1929 (Pińsk : Dolinko). – [1] s. ; 34 cm. – Tekst jid.
343. **Jednodniówka** w sprawie podwyższenia płacy robotn. Zapałczanych w Pińsku / [wyd. i red. odp. Zarząd Związku Zawod. Rob. Przemysłu Chemicznego i Pokr. w R. P. Oddział]. – Pińsk : [Zarząd Związku Zawod. Rob. Przemysłu Chemicznego i Pokr. w R. P. Oddział], 24 maja 1928 (Pińsk : „Express”). – [1] s. ; 20 cm.
344. **Judenstaat** : rewizjonistiše wal-ojsgabe : jednodniówka / [red. odp.: Lejb Dworokin]. – Pinsk = Pińsk : Org. Rewiz. Sjon., 27 tamez [5]693 21.VII.[1933] (Pińsk : Wołowelski). – 4 s. ; 50 cm. – Dotyczy wyborów na Kongres Syjonistyczny. – Tł. tyt.: Państwo żydowskie : rewizjonistyczne wydawnictwo wyborcze. – Jid.
345. **Ko vsem** Pinskim Rabočim spičnoj promyšlennosti = Jednodniówka w sprawie podwyższenia płacy robotn. zapałczanych w Pińsku / [wyd. i red. odp. Zarząd Związku Zawod. Rob. Przemysłu Chemicznego i Pokr. w R. P. Oddział w Pińsku]. – Pińsk : [Zarząd Związku Zawod. Rob. Przemysłu Chemicznego i Pokr. w R. P. Oddział], 29 maja 1928 (Pińsk : „Express”). – [1] s. ; 35 cm.
346. **Komunikat** = Jednodniówka „Komunikat” : w sprawie zjednoczenia drobnych kupców / wyd. i red. odp.: Zarząd Związku Drobnych Kupców. – Pińsk : Związek Drobnych Kupców. Zarząd, 1 sierpnia 1929 (Pińsk : „Ekspres”). – [1] s. ; 32 cm. – Jid.
347. **Komunikat** Banku Ludowego w Pińsku : jednodniówka / wyd. i red. D. Pruczański. – Pińsk : D. Pruczański, 8 listopada 1928 (Pińsk : Glouberman). – 1 s. ; 30x33 cm. – Tekst jid.
348. **Komunikat** cu ale jidiše klejnhendler in Pinsk : jednodniówka „Komunikat” w sprawie rejestracji drobnych kupców celem otrzymania pożyczek państwowych / Farwaltung fun Klejnhendler-Farejn in Pinsk = wyd. i red. odp.: Zarząd Związku Drobnych Kupców. – Pinsk : Klejnhendler-Farejn. Farwaltung = Pińsk : Związek Drobnych Kupców. Zarząd, 1 lutego 1928 (Pińsk : „Expres”). – [1] s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Komunikat dla wszystkich żydowskich drobnych kupców w Pińsku. – Jid.
349. **Kresy** : jednodniówka na Tydzień Morza. Nr 1 okazowy / [red. Leon Malinowski]. – Pińsk : D. Bączkowski, 28 czerwca 1936 (Pińsk : B.Koziełł). – 10 s. ; 35 cm.

350. **Mašēbā(h)** = Macewa : l^e-zēḵer ha-mānôah Yišhāq Qûbrinsuq z[iḵrônô] l[i-brākā(h)] m^enahēl Bêt ha-Sēper „Midrāšā (h)-Tarbût” b^ePîns^eq : jednodniówka / [red. odp.: Abram Minkowicz]. Pîns^eq : Bêt[ṭ] ha-S[ēper] „Midrāšā (h)-Tarbût” = Pińsk : Szkoła Powsz. „Midrasza Tarbut”, nisān [5]697 [1937] (Pîns^eq : G^elôyberman). – 8, [2] s. : portr. ; 25 cm. – Tł. tyt.: Nagrobek : ku pamięci błogosławionej pamięci Izaaka Kubrincuka, dyrektora Szkoły Powszechnej „Midrasza Tarbut” w Pińsku. – Alf. hebr.
351. **An’ofener** brif cu der Ferwaltung un Rat fun der Koop. Bank fun Handw. un Kl^{”h} in Pînsk = Listownie do Zarządu i Rady Banku Spółdz. Drobn. Kupców i Rzem. w Pińsku : jednodniówka / [red.-wyd. M. Ajzenberg]. – Pińsk : M. Ajzenberg, 3 października 1930 (Pińsk : Dolinko). – [2] s. ; 33 cm. – W sprawie oskarżenia Cwi Ajzenberga, ojca redaktora i wydawcy o defraudację w banku. – Jid.
352. **Pamięci** twórcy niepodległości ś.p. Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w rocznicę odzyskania wolności : 11 listopada 1935 r. / Zrzeszenie Pracowników Państwowego Banku Rolnego, Koło w Pińsku. – Pińsk : [s.n., 1935] (Pińsk : Druk. Diecezjalna). – [12] s. ; 28 cm. – Wydane staraniem Zrzeszenia Pracowników Państwowego Banku Rolnego. – Całkowity dochód przeznaczają się na budowę Pomnika Marszałka Józefa Piłsudskiego w Wilnie
353. **Pînsker** klejnhendler : jednodniówka / [wyd. i red odp.: Komitet Wyborczy przy Związku Drobnych Kupców]. – Pińsk : Komitet Wyborczy przy Związku Drobnych Kupców, 8 oğust 8 sierpnia 1930 (Pińsk : „Expres” H. Goldberg). – 4 s. ; 32 cm. – Dotyczy wyborów do Rady Miejskiej. – Tł. tyt.: Piński drobny kupiec. – Jid.
354. **Pînsker** klejnhendler : jednodniówka / [wyd. i red odp. Komitet Wyborczy przy Związku Drobnych Kupców]. – Pińsk : Komitet Wyborczy przy Związku Drobnych Kupców, 16 sierpnia 1930 (Pińsk : „Expres”). – 4 s. ; 32 cm. – Dotyczy wyborów do Rady Miejskiej. – Tł. tyt.: Piński drobny kupiec. – Jid.
355. **Pînsker** klejnhendler : jednodniówka / red.: Nah. men Pomeranjec = [red. odp. Nachman Pomeraniec]. – Pînsk : Klejnhendler Farejn=Pińsk : Związek Drobnych Kupców, 28 ןijer [5]692 3 juni 3 czerwca 1932 (Pińsk : „Ekspres”). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Piński drobny kupiec. Opis wg nagł. – Jid.
356. **Pînsker** klejnhendler : jednodniówka / [red. odp. Nachman Pomeraniec]. – Pînsk : Klejnhendler-Farejn = Pińsk : Związek Drobnych Kupców, 5 siwn [5]692 9 juni 9 czerwca 1932 (Pińsk : „Expres”). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Piński drobny kupiec. – Jid.

357. **Pinsker najes** = Jednodniówka „Pińsker najes” / [wyd. i red. odp.: M. Milakowski]. – Pinsk: M. Milakowski, ^cerev Jom-Kiper [5]690 11 października 1929 (Pińsk : „Ekspres”). – [1] s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Pińskie nowiny. – Jid.
358. **Sportowiec** : jednodniówka, poświęcona sprawie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży. – Pińsk : Powiatowa Rada Wychow. Fizycznego i Przysposob. Wojskowego Młodzieży, 1924 (Pińsk : Glouberman). – 8 s. ; 32 cm.
359. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Pińsk)**
 Hāzīt hanô^car : mûqdaš l^e-11 ^ṽdār : jednodniówka. – Pîns^eq : P^elûgał „Qāna^ṽīm” šel qēn BêTa^r = Pińsk : Org. Bejtar, 8 ^ṽdār 12.III.1935 (Pińsk : Wołowelski). – 4 s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Front młodzieży : poświęcone 11 dniu miesiąca adar. – Tekst hebr. i jid.
360. **Undzer tribune** = Jednodniówka „Unzer trybune” : ojsgabe fun wa^cad le^cinjone ha-hinek ha-dati be-Pinsk / [wyd. i red. odp. Sara Czeczyk]. – Pinsk = Pińsk : S. Czeczyk, 18 ^ṽijer (La^ṽgba-^cOjmer) [5]698 19 maja 1938 (Pinsk : „Ekonomja” = Pińsk : „Ekonomia”). – 4 s. ; 36 cm. – Tł. tyt.: Nasza trybuna : wydawnictwo komitetu do spraw wychowania religijnego w Pińsku. – Jid.
361. **Unzer štime** = Unzer sztyme : jednodniówka / [wyd. i red. odp. J. Ryterman]. – Pinsk = Pińsk : J. Ryterman, 21 ojgust 21 sierpnia 1930 (Pińsk : „Expres” H.Goldberg). – 4 s. ; 32 cm. – Organ listy Nr 1 „Poalej-Syjon” (prawicy) w wyborach do Rady Miejskiej. – Tł. tyt.: Nasz głos. – Jid.
362. **Unzer tribune**=„Unzer trybune” : jednodniówka. – [Pińsk] : F. Furman, [1936] (Pińsk : M. I. Goldberg). – [4] s. ; 38 cm. – Dotyczy wyborów do władz gminy żydowskiej. Agitacja za listą nr. 13. – Tł. tyt.: Nasza trybuna. – Jid.
363. **Unzer wort** : jednodniówka / [wyd. i red. odp.: A. Feldman]. – Pinsk = Pińsk : A. Feldman, 30 september 30 września 1934 (Pińsk : Wołowelski). – 2 s. ; 49 cm. – Wydawnictwo Keren Tel Chaj. – Tł. tyt.: Nasze słowo. Przy pol. m. wyd. mylnie r. wyd.: 1933. – Jid.
364. **Wal-fragn** : jednodniówka / red. odp. i wyd. Sz. Denenberg ; Jidišer Arbeter Wal-Komitet „Po^cjele-S. ijen”. – Pińsk : S. Denenberg, 2.I.1928 (Pińsk : Glouberman). – ? s. ; 62 cm. – Tł. tyt.: Zagadnienia wyborcze. – Jid.

365. **Waln** cum Štot-Rat = Wybory do Rady Miejskiej : jednodniówka / red.- wyd. R. Rozensztejn. – Pinsk = Pińsk : R. Rozensztejn, 7 mart 7 marca 1927 (Pińsk : Wołowski). – [1] s. ; 33 cm. – Jid.

366. **ZEEV**

Zikrojnet fun minsker „Linat-ha-S. edeq” : in draj tejln : jednodniówka. T. 1 / Ze^{ev} ; [wyd. i red. odp. Z. Gwircman]. – [S.l. : Z. Gwircman, 10 grudnia 1932 (Pińsk : B. Koziełło). – 2 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Wspomnienia z mińskiej „Linat-hacedek”. Aut. pod pseud. – Jid.

Różana

367. **Far unzer** šul=„Far unzer szul” : jednodniówka / [farantw. red. J. Kaplan = red. odp. J. Kaplan]. – Rožinoj = Różana : Jidiše Šul-Organizacije. Opt., 23 oğust 23 sierpnia 1929 (Słonim : J. Porozowski). – 4 s. : fot. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Dla naszej szkoły. – Jid.

Aneks 4.

Bibliografia jednodniówek z województwa wileńskiego według miejscowości

Głębokie

368. „**Idź i dobrze czyn**” : **jednodniówka** Głębockiego Towarzystwa Dobroczynności / [red. Kazimiera Rudominowa]. – Głębokie : Głębockie Towarzystwo Dobroczynności, 1.XI 1924 (Wilno : „Lux”). – 16 s.; 23 cm.
369. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Męska Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego (Głębokie)**
Pobudka : jednodniówka drużyn harcerskich przy Gimnazjum im. „Unji Lubelskiej” w Głębokiem : w trzecia rocznicę [!] 1931 roku / [kom. red. Rada Drużyny 1-ej Głębockiej Drużyny Męskiej im. Zawiszy Czarnego]. – Głębokie : [s.n.], 1931 (Głębokie : Z. Szejnbojm). – 14, [2] s. : il. ; 26 cm.
370. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Męska Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego (Głębokie)**
Pobudka : jednodniówka drużyn harcerskich przy Gimnazjum im. „Unji Lubelskiej” w Głębokiem : w piątą rocznicę 1928-1933. – Głębokie : [s.n.], 1933 (Wilno : K. Lewkowicz). – 16, : il. ; 28 cm. – Dotyczy również Żeńskiej Drużyny Harcerskiej i. Emilii Plater w Głębokiem

Dzisna

371. **PAŃSTWOWE GIMNAZJUM KOEDUKACYJNE HUMANISTYCZNE IM. KS. GRZEGORZA PIRAMOWICZA (Dzisna)**
Echo muzyczne : jednodniówka wydana z okazji dziesięciolecia istnienia Państwowego Gimnazjum Koedukacyjnego im. ks. Grzegorza Piramowicza 1923-1933 / skład red.: Tadeusz Godowski [et. al.]. – Dzisna : Koło Muzyczne przy U.S.W., [1933] (Głębokie : Z. Szejnbojm). – 18 s. : il. ; 24 cm.

372. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939)**
„Czujka nad Dzisną” : jednodniówka drużyn harcerskich przy Gimnazjum Państwowem im. ks. Grzegorza Piramowicza w Dziśnie : rok szkolny 1923-1924. 01. – Wilno : [s.n., 1923] (Wilno : Druk. Ok. Szk. P.P.). – 16 s. : il. ; 21 cm. – [Wydana w Wilnie].
373. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939)**
„Czujka nad Dzisną” : jednodniówka drużyn harcerskich przy Gimnazjum Państwowem im. ks. Grzegorza Piramowicza w Dziśnie. / [kom. red. B. Bobiatyński et al.]. – Dzisna : Drużyny Harcerskie, 1925 (Wilno : „Znicz”). – 22 [1] s. : il. ; 21 cm.
374. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939)**
„Czujka nad Dzisną” : jednodniówka drużyn harcerskich przy Gimnazjum Państwowem im. ks. Grzegorza Piramowicza w Dziśnie. / [kom. red. B. Bobiatyński et al.]. – Dzisna : Drużyny Harcerskie, 1928 (Wilno : „Znicz”). – 22 [1] s. : il. ; 22 cm.

Oszmiana

375. **ZWIĄZEK MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**
„WICI”. ODDZIAŁ POWIATOWY (Oszmiana)
Zew młodzieży wiejskiej : jednodniówka Związku Młodzieży Wiejskiej powiatu oszmiańskiego, wydana z okazji 5-ciolecia istnienia oddziału powiatowego Związku Młodzieży Wiejskiej i 10-ciolecia Związku na terenie powiatu, o charakterze ideowym i sprawozdawczo-programowym. R. 1 nr 1 / [kom. red. Zofja Baranowiczówna, Stanisław Skowroński i J. Dziewięcki]. – Oszmiana : [s. n.], listopad 1933 (Wilno : „Znicz”). – 16 s. ; 24 cm.

Postawy

376. **„Wznieśmy serca”** : jednodniówka Kongresu Eucharystycznego w Postawach / [pod red. Sekcji propagandowo-prasowej Komitetu Eucharystycznego w Postawach]. – Postawy : Komitet Eucharystyczny, 6 sierpnia 1931 (Głębokie : Z. Szejnbojm]. – 8 s. ; 36 cm.

Święciany

377. **Samorząd** święciański : zarys pracy od 1920 do 1930 roku : jednodniówka / [red. odp. Bolesław Goslinowski]. – Święciany : Wydział Powiatowy, styczeń 1931 (Wilno : „Znicz”). – 32 s. : il., tab. ; 31 cm.

Troki

378. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). 1 Żeglarska Drużyna Harcerszy im. Romualda Traugutta (Troki)**
 Naprzód ku morzu : jednodniówka wydana z okazji 14 rocznicy zaślubin polskiego morza oraz pięciolecia drużyny / [naczelne kierownictwo nad zredagowaniem pisemka objął Cz. Wielki przy współud. S. Jezierskiego oraz W. Wielkiego]. – Troki : I-sza Żeglarska Drużyna Harcerzy im. Romualda Traugutta, 10 lutego 1934. – 20 s. : il. ; 21 cm.

Wilno

379. **Abuch** : belaruskaja adnadnëuka / [red.-vyd. Ja. Šalakoŭski]. – Vił'nja : Ja. Šalakoŭski, 20 žniunja 1924 (Vił'nja : „Lux”). – 2 s. – Tł. tyt.: Obuch. – Alf. białorus.
380. **Adam** : jednodniówka / red.-wyd. Wiktor Bernat. – Wilno : W. Bernat, wtorek 22 listopada 1921 (Wilno : „Zaibas”). – 4 s. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy. – W jednodniówce pseud. red., nazw.: Viktoras Birziška.
381. **Ajer** kurec : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-wyd. Sz. Kruszański]. – Wilne : S. Kruszański, 30 juni czerwiec 1934 ([Wilno] : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Wasz skrót : (gazeta). – Jid.
382. **Akademicka** jednodniówka wyborcza. – [Wilno] : Akademicki Komitet Wyborczy, listopad 1930 (Wilno : „Znicz”). – 12 s. ; 32 cm. – Wybory do Sejmu i Senatu 1930. – Zawiera m.in.: O co Mu chodzi? / Bronisław Rydzewski.
383. **Aktor** i maska : jednodniówka teatralna : sezon 1931 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1931] (Wilno : „Lux”). – [12] s. : il. ; 33 cm.

384. **Alleluja!!!** : jednodniówka. – Wilno : [s.n.], 1938 (Wilno : Druk. „Dziełowa”). – 8, [8] s. : il. ; 26 cm.
385. **Alt-najer** weg : ejnmlike ojsgabe fun Cajtw. Komitet fun der Najer Sijenistišer Organizacje in Wilne = jednodniówka / [red. ^DAvrohem Majzel]. – Wilne : [s.n.], 14 ^Dov 5695 23.VIII.1935 ([Wilno] : S. Ryndziński). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Staronowa droga : wydawnictwo jednorazowe Tymczasowego Komitetu Nowej Organizacji Syjonistycznej w Wilnie. – Jid.
386. **Amžiu** aidas : vienkartinis leidinys / [išleido Prania Jovašaitė]. – Vilnius : P. Jovašaitė, 23 rugsėjo 1925 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednodniówka z 23 września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo wieków.
387. **Anna** : jednodniówka wileńska / [wyd. i red. Emilja Szczęsnolewiczówna]. – Wilno : [s.n.], 27 listopada 1921 (Wilno : Druk. „Zaibas”). – 4 s. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
388. **Apel** : jednodniówka literacko-satyryczna ilustrowana. – Wilno : A. Gutowska, 8 lutego 1920 (Wilno : J. Bajewski). – 6 s. : il. ; 38 cm. – 10% na powstający szpital wojskowy w szkole po-Felczerskiej.
389. **Apel** : jednodniówka satyryczno-literacka. – Wilno : [s.n.], 22 grudnia 1918 (Wilno : J. Bajewski). – 6 s. ; 36 cm. – 25% dochodu przeznaczają się na samoobronę, Wojsko Polskie.
390. **Atbalsiai** : vienkartinis leidinys / leid. ir atsak. red. R. Pleskačiauskas. – Vilnius : R. Pleskačiauskas, m. vasario mėn 2 d. 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 2 lutego, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Odgłosy.
391. **Atgarsiai** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Petras Bilkis]. – Vilnius : P. Bilkis, 14 lapkričio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 14 listopada, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Odgłosy.
392. **Der baginen** : jednodniówka / [red. i wyd.: Gerszon Małakiewicz]. – Wilne : G. Małakiewicz, juni 1936 (Wilno : G. Kleckin). – 12 s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Świt. – Jid.
393. **Belaruskaja dolja** : adnadněuka / [red. wyd. U. Znamjaroŭski]. 01. – Vil’nja : [s.n.], 23 traunja 1923 (Vil’nja : Dvorzec). – 2 s. – Tł. tyt.: Dola białoruska dola. – Alf. białorus.
394. **Belaruskaja dolja** : adnadněuka / ulażył i vyd. Jazep Jarmalkovič. 02. – Vil’nja : [s.n.], sakavik 1937 (Vil’nja : Belaruskaja Druk. im. F. Skaryny). – 4 s. ; 46x32 cm. – Tł. tyt.: Białoruska dola. – Alf. białorus. – [Skonfiskowane].

395. **Belaruskaja dolja** : adnadněŭka / ulażył i vyd. Jazep Jarmalkovič. 03. – [Nakł. 2 po konfiskacie]. – Vił’nja : [s.n.], sakavik 1937 (Vił’nja : Belaruskaja Druk. im. F. Skaryny). – 4 s. ; 46x32 cm. – Tł. tyt.: Dola białoruska dola. – Alf. białorus.
396. **Belaruskaja praŭda** : adnadněŭka / [red.-vyd. F. Akinčyc]. – Vił’nja : [s.n.], 12 traunja 1931 (Vił’nja : U. Znamjaroŭski). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Prawda białoruska. – Alf. białorus.
397. **Belaruski golas** : adnadněŭka / [red.-vyd. Ul. Michalevič]. – Vił’nja : [s.n.], 11 snežnja 1921 (Vił’nja : „Druk”). – 2 s. – Tł. tyt.: Głos białoruski. – Alf. białorus.
398. **Belaruski goman** : adnadněŭka / [red.-vyd. U. Rėšataŭ]. – Vił’nja : U. Rėšataŭ, 20 ljutaga 1921 (Vił’nja : S. Bekker). – 2 s. – Tł. tyt.: Pogwar białoruski. – Alf. białorus.
399. **Belaruski seljanin** : adnadněŭka. – Vił’nja : Ja. Turkevič, 14-ga žnŭnja 1925 (Vił’nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Włościanin białoruski. – Alf. białorus.
400. **Betelem w Polsce** : jednodniówka. – Wilno : Spółka Drukarska, [1938] (Wilno : J. Bajewski). – 16 s. ; 25 cm.
401. **Bezpłatny program Radiostacji Wileńskiej na okres świąteczny (22-31.XII.1927 – 1.I.1928 r.)** : (jednodniówka) / [zebr. i ułożył Ignacy Baran]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1927] (Wilno : J. Bajewski). – 16 s. ; 28x10 cm.
402. **Biełaruskaja krynica** : adnadniouka / [red.-wyd. M. Dubina]. – Vił’nja : [s.n.], 25 śnieżnia 1921 (Wilnia : „Druk”). – 8 s. – Tł. tyt.: Krynica białoruska. – Jęz. białorus., alf. łac.
403. **Bimbis wileński** : jednodniówka humorystyczna. – Wilno : [s.n.], luty 1927. – ? s.
404. **Bjuleťen’ Tavarystva Belaruskae Školy** : adnadněŭka / [red. F. Stėckevič]. – Vił’nja : T-va Belaruskae Školy, 28 veras’nja 1932 (Vił’nja : J. Bajewski). – 10 s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Biuletyn Towarzystwa Szkoły Białoruskiej. – Alf. białorus.
405. **Bjuletin fun „Ejnhajtlekn Front fun der Umfarmegleker Akad. Jugnt”** : ejnmołike ojsgabe = jednodniówka : biuletyn / [red. Eljasz Bastacki]. – Wilne = Wilno : Frakcja „Jednolitego Frontu Niezamożnej Młodzieży Akademickiej”, nowember 1933 (Wilno : Sp. Wytw. Handl.). – 15, [1] s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Biuletyn „Jednolitego Frontu Niezamożnej Młodzieży Akademickiej”. – Jid.
406. **Blagovest** : odnodnevka Pravoslavnago Sv. Konstantinovskago Bratstva pri Cerkwi na B. Poguljanke v Vilne / [red.- izd. A. Kostencik]. – Vilno : [s.n.], ijunja 1929 (Vilno : S. P. Bekker). – 4 s. ; 32 cm. – Właśc. nazw. red.: Apollinarij Konstenčik. – Tł. tyt.: Dzwon : jednodniówka Prawosławnego Bractwa św. Konstantego przy Cerkwi na Pohulance w Wilnie. – Alf. ros.

407. **Būtovės** aidas : vienkartinis leidinys / [išleido Ona Mikalauskaite]. – Vilnius : O. Mikalauskaite, rugsėjo m. 20 d. 1925 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednodniówka z 20 września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo istnienia/egzystencji.
408. **Cu di** gastroln fun bawustn artist Rudolf Zaslavski : ejnmolike teater ojsgabe = jednodniówka teatralna / [wyd. i red. odp.: Szloma Kohn, Pińsk]. – Wilne : [s.n.] ; Pińsk : S. Kohn, 7 juni 7 czerwca 1928 (Pińsk : Glouberman). – 4 s. : fot., il. ; 36 cm. – Tł. tyt.: Występy znanego artysty Rudolfa Zaslawskiego. – Jid.
409. **Cu undzer** weg : cajtšrift farn frajen socjalistišn gedank : jednodniówka teatralna / [red. odp. i wyd. Gerszon Malakiewicz]. – Wilno : G. Malakiewicz, lipiec 1929 (Wilno : Druk. Spółdz. Wytw.-Handl.). – 16 s. ; 26 cm. – Tł. tyt.: Ku naszej drodze : pismo wolnej myśli socjalistycznej. – Jid.
410. **Darbas** : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Stasys Misiūnas]. – Vilnius : S. Misiūnas, gegužės mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 46, [2] s. ; 28 cm. – Jednodniówka z maja, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Praca.
411. **Dinstog** : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [red.-arojsg.: H. Merejne]. – Wilne = Wilno : H. Merejne, 16 merc 16 marca 1937 ([Wilne] : „Ekspres”). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Wtorek. – Jid.
412. **Donerštog** : ejnmolike ojsgabe = Donersztog : jednodniówka / [red.-arojsg.: H. Merejne]. – Wilne = Wilno : H. Merejne, 18 merc 18 marca 1937 ([Wilne] : „Ekspres”). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Czwartek. – Jid.
413. **Draugas** : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Petras Pivovariūnas]. – Vilnius : P. Pivovariūnas, sausio men 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [2] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka ze stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Przyjaciel.
414. **Dumka** belarusa : adnadnėuka / [vyd. Barys Levančuk]. – Vil'nja : B. Levančuk, 22-ga lipnja 1925 (Vil'nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Myśl Białorusina. – Alf. białorus.
415. **DYWIZYJNY KURS PODCHORAŻYCH REZERWY 1 DWIZJI PIECHOTY PRZY 5 PUŁKU PIECHOTY LEGIONÓW (2 ; 1933 ; Wilno)**
Wspomnienia z II Dyw. Kursu Podchorążych Rezerwy w 5 Pułku Piechoty Legionów w Wilnie : rok 1933/34 / red. odp.: Jerzy Goetling. – [Wilno] : II Dyw. Kurs Podchorążych Rezerwy w 5 Pułku Piechoty Legionów w osobie T. Obidzińskiego, [1934] ([s.l.] : Zakł. Graf. „Drukprasa”). – 12 s. ; 28 cm.
416. **Dzień** Wileński. – Wilno : [s.n.], 15.V.1926 (Wilno : „Znicz”). – 2 s. ; 34 cm.

417. **Dźwignia** : jednodniówka Zrzeszenia Techników Absolwentów Państw. Szkoły Technicznej w Wilnie im. Marszałka Józefa Piłsudskiego / [red. odp. Adolf Wysocki]. – Wilno : Zrzeszenie Techn. Absolv. P. S. T., lipiec 1935 (Wilno : „Express”). – 8 s. ; 32 cm.
418. **Echo** : jednodniówka teatralna : sezon 1926/1927 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [926] (Wilno : „Lux”). – 16 s. : il. ; 24 cm. – Wychodzi periodycznie jako dodatek do programu teatralnego.
419. Di ^ɔ**emete** bsojre = „Di emese bszure” : umophengike cajtšrift iber jidiše gezelsaftleke ^ɕinjonim : jednodniówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 19 marheswn [5]692 30 oktober 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwa nowina: niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
420. Di ^ɔ**emete** cajtung = „Di emese cajtung” : umophengike cajtšrift iber jidiše gezelsaftleke ^ɕinjonim : jednodniówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 5 marheswn [5]692 16 oktober 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwa gazeta : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
421. Di ^ɔ**emete** Hojša^ɕnet = „Di emese Hoszajnos” : umophengike cajtšrift li-kojvoj Hojša^ɕne^ɔ Rabe : jednodniówka / [red.-arjsg.: Mojše Engelštern = red. wyd. M. Engelsztern]. 02. – [Wilno] : M. Engelštern = M. Engelsztern, ^ɕerev Hojša^ɕne^ɔ Rabe [5]696 18 oktober 1935 (Wilno : „Central”). – 2 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwa Hosanna : niezależne pismo z okazji Święta Hoszana Raba. – Jid.
422. Di ^ɔ**emete** Hojša^ɕnet = „Di emese Hoszajnos” : umophengike cajtšrift iber jidiše gezelsaftleke ^ɕinjonim : jednodniówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. 01. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, Hojša^ɕne^ɔ-Rabe^ɔ [5]692 2 oktober 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 49 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwa Hosanna : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
423. Di ^ɔ**emete** ješu^ɕe = „Di emese jeszue” : umophengike cajtšrift iber jidise gezelsaftleke ^ɕinjonim : jednodniówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 12 marheswn [5]692 23 oktober 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe zbawienie : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.

424. Di ^Ɔ**emete** nevu^Ɔe = „Di emese newuje” : umophengike cajtsrifit iber jidiše gezelšaftleke ^Ɔinjonim : jednodnjówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk M. Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = Wilno : M. Engelsztern, ^Ɔerev Jom-Kiper [5]692 20 september 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 49 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe prorocstwo : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
425. Di ^Ɔ**emete** štime = „Di emese sztime” : umophengike cajtsrifit iber jidiše gezelšaftleke ^Ɔinjonim : jednodnjówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk M. Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = Wilno : M. Engelsztern, ^Ɔerev Ro^Ɔs-ha-Šone [5]692 11 september 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – 2 s. ; 49 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwy głos : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
426. Di ^Ɔ**emete** tribune = „Di emese tribune” : umophengike cajtsrifit iber jidiše gezelšaftleke ^Ɔinjonim : jednodnjówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 22 ^Ɔeel [5]691 4 september 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – 2 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwa trybuna : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
427. Dos „^Ɔ**emete** wort” : jednodniówka / [red.-wyd. M. Engelštern]. – Wilne : M. Engelštern, 1928 ([Wilno] : S. Gołomb). – 2 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo. – Jid.
428. Dos ^Ɔ**emete** wort : als šlaḥ-moneṭ unzere klol-tuer un farzorger li-ḵvojd Purim : jednodniówka / [red. i wyd. M. Engelsztern]. – Wilne = Wilno : M. Engelsztern, 1.III.1934 (Wilno : Druk. Kresowa). – 4 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : jako purimowe prezenty naszych społeczników i dostawców z okazji święta Purim. – Jid.
429. Dos ^Ɔ**emete** wort = „Dos emese wort” : umophengike cajtsrifit far jidiše klol-^Ɔinjonim : jednodniówka / [red.-arajsg.: Mojše Engelštern = red.-wyd. M. Engelsztern]. 03. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, tejet [5]696 januar 1936 ([Wilno] : „Central”). – 4 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : niezależna gazeta dotycząca spraw ogóln żydowskich. – Jid.
430. Dos ^Ɔ**emete** wort li-ḵvojd Pejseḥ : umophengiker organ far jidiše klol-^Ɔinjonim : jednodniówka / [red. i wyd. M. Engelsztern]. – Wilne = Wilno : M. Engelsztern, 13 nisan [5]695 17.III.1935 (Wilno : Druk. Sp. Wytw. Handl.). – 4 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo z okazji święta Pesach : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich. – Jid.

431. Dos װ**emete** wort li- κ vold Švu^{et} : umophengiker organ far jidiše klol-^{et}injonim : jednodniówka / [red. i wyd. M. Engelsztern]. – Wilne = Wilno : M. Engelsztern, ^{et}erev Švu^{et} [5]695 6.VI.1935 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo z okazji Święta Namiotów : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich. – Jid.
432. Dos װ**emete** wort : umophengike cajtsrifit farn frajen jidišn gedank : jednodniówka / [red. un arojsg. durk M. Engelštern]. 02. – Wilne : M. Engelštern, ^{et}erev Švu^{et} [5]693 30.V.1933 (Wilno : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : niezależne pismo żydowskiej wolnej myśli. – Jid.
433. Dos װ**emete** wort : umophengike cajtsrifit farn frajen jidišn gedank : jednodniówka / [red. un arojsg. durk M. Engelštern = red.-wyd. M. Engelsztern]. 01. [Wilne] : M. Engelštern = M. Engelsztern, 5 ^{et}ijer [5] 693 1.V.1933 (Wilno : A. Dworzec). – 35, [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : niezależne pismo żydowskiej wolnej myśli. – Jid.
434. Dos װ**emete** wort = Dos emese wort : organ far kritik fun jidišn šulwezn, sport un teater : jednodniówka / [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelsztern, oktober 1928 (Wilna[!] : B. Cjonson). – 4 s. ; 40 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : organ krytyki żydowskiego szkolnictwa, sportu i teatru. – Jid.
435. Dos װ**emete** wort = „Dos emese wort” : umophengike cajtsrifit farn jidišn gedank : jednodniówka / [red.-arajsg.: Mojše Engelštern = red.-wyd. M. Engelsztern]. 04. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, ^{et}erev sabet Nahmu [5]697 23 juli 1937 (Wilno : „Central”). – 4 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : niezależne pismo myśli żydowskiej. – Jid.
436. Dos װ**emete** wort = „Dos emese wort” : umophengiker organ far jidiše klol-^{et}injonim : jednodniówka / [red.-arajsg.: Mojše Engelštern = red. i wyd. M. Engelsztern]. 02. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 20 ^{et}ijer 1 [5]695 23 maj 1935 (Wilno : Zakłady Graficzne G. Kleckin). – 4 s. : portr. ; 35 cm. – Poświęcone pamięci Józefa Piłsudskiego. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich. – Jid.
437. Dos װ**emete** wort = „Dos emese wort” : umophengiker organ far jidiše klol-^{et}injonim : jednodniówka / [red.-arajsg.: Mojše Engelštern = red. i wyd. M. Engelsztern]. 01. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 18 ^{et}oder 1 [5]695 21 februar 1935 (Wilno : Druk. Sp. Wytwórco[!]-Handlowa). – 4 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwe słowo : niezależny organ dla spraw ogóln żydowskich. – Jid.

438. Der **emeter** mšihi = „Der emeser mszichi” : umophengike cajtšrift iber jidiše gezelšaftleke ^cinyonim : jednodniówka. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, ^cerev Suket [5]692 25 september 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 49 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwy mesjanista : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
439. Der **emeter** weg = „Der emeser weg” : umophengike cajtšrift iber jidiše gezelšaftleke ^cinyonim : jednodniówka[!]. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 28 tisre [5]692 9 oktober 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Prawdziwa droga : niezależne pismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
440. **Eos** : jednodniówka wydana przez alumnów Seminarium Wileńskiego dnia 17 listopada 1920 r. / red. Jan Mokrzycki. – Wilno : wyd. Syl. Małachowski, 17 listopada 1920. – nr 1 czasopisma Eos [opis na podst. opracowania J. Zająca].
441. **Ephemeris** : jednodniówka literacka. – Wilno : skł. gł. Księg. św. Wojciecha, styczeń 1930 (Wilno : Polska Druk. Nakładowa „LUX”). – 8 s. ; 25 cm.
442. **Ewa** : jednodniówka wileńska / wyd. i red. odp. Jadwiga Stadziejewiczówna. – Wilno : [s.n.], 23 listopada 1921 (Wilno : „Żaibas”). – 4 s. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
443. **Frajtog** : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [red.-arjsg.: H. Merejne]. – Wilne = Wilno : H. Merejne, 12 merc 12 marca 1937 ([Wilne] : „Ekspres”). – 12 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Piątek. – Jid.
444. Der **frajtog** : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [red.-arjsg.: H. Merejne]. – Wilne = Wilno : H. Merejne, 19 merc 19 marca 1937 ([Wilne] : „Ekspres”). – 8 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Piątek. – Jid.
445. „**Gazy** trujące” : jednodniówka Wileńsk. Oddziału Towarzystwa Obrony Przeciwgazowej / [red. Jan Muszyński] ; Towarzystwo Obrony Przeciwgazowej w Warszawie. Oddział Wileński T-wa Obrony Przeciwgazowej. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1925] (Wilno : „Ruch”). – 16 s. : il. ; 34 cm.
446. **Głos** Litwinów : jednodniówka. – Wilno : [s.n], 21.06.1927. – 2 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
447. **Głos** niedzielny : jednodniówka. – Wilno : [s.n], 1931. ? s.
448. **Gmina** : jednodniówka wyd. staraniem zarządu gminy kl. VI A Gimnazjum C. Epsztejna w Wilnie / [red. A. Zeliksonówna ; opiekun gazetki M. Morgensztern]. – Wilno : [s.n.], luty 1829 [i.e. 1929]. – 6 s. ; 35 cm. – Powiel.

449. **Golas** gramadzjanina : adnadněŭka / [red.-vyd. Janka Gustales]. – Vił'nja : Ja. Gustales, 6 studnja 1922 (Vił'nja : „Druk”). – 2 s. – Tł. tyt.: Głos obywatela. – Alf. białorus.
450. **Golas** praŭdy. – Vił'nja, 27 XII 1921. – Tł. tyt.: Głos prawdy. – Alf. białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].
451. **Golas** studènta : adnadněŭka. 01. – Vił'nja : V. Jarmalkovič, 25 cervenja 1937 (Vił'nja : Belaruskaja Druk. im. F. Skaryny). – 8 s. : il. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Głos studenta. – Alf. białorus. – Skonfiskowano.
452. **Golas** studènta : adnadněŭka. 02. – Pas'lja kanfiskaty vyd. 2. – Vił'nja : V. Jarmalkovič, 25 červenja 1937 (Vił'nja : Belaruskaja Druk. im. F. Skaryny). – 8 s. : il. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Głos studenta. – Alf. białorus.
453. **A guter** kurc : (a cajtung) : jednodniówka / [red. wyd. Sz. Kruszański]. – Wilne : S. Kruszański, 21.VII.1934 ([Wilno] : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Dobry skrót. – Jid.
454. **Gwiazdka** : jednodniówka święteczna artystyczno-literacka / [red. i wyd. B. Romanowski]. – Wilno : B. Romanowski, 1936 ([Wilno] : K. Lewkowicz). – 13, [3] s. : il. ; 25 cm.
455. **Gwiazdka** : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1924] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il. ; 23 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
456. **Gwiazdka** wileńska : jednodniówka święteczna / [odp. red. i wyd. Jan Dyszkiewicz]. – [Wilno] : J. Dyszkiewicz, grudzień 1926 (Wilno : Druk. Nowoczesna). – 10, [2] s. ; 30 cm.
457. **Gyvenimas** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsakomasis red. R. Pleskačiauskas]. – Vilnius : R. Pleskačiauskas, 8.04.1938. – ? s. – Jednodniówka z 8 kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Życie.
458. Der **hantwerker** : jednodniówka / [red.-vyd. Cael Sinazon]. – Wilne : Centr. Jidišer Hantwerker Farband : C. Sinazon, 8.VI.1934 (Wilno : S. Lichtmacher). – [4] s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Rzemieślnik. – Jid.
459. **Hela** : jednodniówka wileńska. – Wilno : [s.n.], 2 grudnia 1921. – 4 s. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy. – Skonfiskowana.
460. Der **holes** ba'l-melo^Dke : ejnmolike ojsgabe fun „Hantwerker un Mitlštand-he-Holes” in Wilne = jednodniówka / [red. P. Bruštejn]. 01. – Wilne : „Hantwerker un Mitlštand-he-Holes”, tebet 5695 december 1934 ([Wilno] : S. Ryndziński). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Pionier rzemieślnik. – Jid.

461. Der **holes** ba^l-melo³ke : ejnmlike ojsgabe fun „Hantwerker un Mitlštand-he-Holes” in Wilne = jednodniówka / [red. P. Brušstejn]. 02. – Wilne : „Hantwerker un Mitlštand-he-Holes”, 1^Doder 5695 februar 1935 ([Wilno] : S. Ryndziński). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Pionier rzemieślnik. – Jid.
462. **Iberblik** : ejnmlike ojsgabe = jednodniówka / [red. wyd. Michał Kozłowski]. – Wilne = Wilno : M. Kozłowski, 25.VII.1933 (Wilno : D. Krejnes). – 15, [1] s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Przegląd. – Jid.
463. **Ilustracja** wileńska : jednodniówka / [red. Józef Matelkiewicz]. – Wilno : S-ka Wydawnicza Ilustracji Wileńskiej, 1-go stycznia 1928 (Wilno : „Pogoń”). – [6] s. : il. ; 42 cm. – Spec. dod. do „A. B. C.” [m. Wilna i Wileńszczyzny].
464. **In Ojfstajg** = In „Ojfsztajg” : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ : jednodniówka / [red.-wyd. G. Kowarski]. – Wilne : G. Kowarski, februar 1936 (Wilno : „Express”). – 12 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: W Odrodzeniu : pismo młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej. – Jid.
465. **Informacyjny** bjuletèn’ Tavarystva Belaruskae Školy : adnadnëuka / [red. F. Steckevič]. – Vił’nja : T-va Belaruskae Školy, 6 lipenja 1932 (Wilno : J. Bajewski). – 8 s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Biuletyn Informacyjny Towarzystwa Szkoły Białoruskiej. – Alf. białorus.
466. **Iskra** : adnadnëuka / vyd. M. Germanovič. – Vił’nja : [s.n.], 31 traŭnja 1925 (Vił’nja : B. Kleckin). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Iskra. – Alf. białorus.
467. **Iskry** i wióry : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1924] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il., nuty ; 22 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
468. **Jajeczko** : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1925] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il. ; 24 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
469. **Jan** : jednodniówka wileńska / [wyd. i red. odp. Bolesław Stadziewicz]. – Wilno : B. Stadziewicz, 26 listopada 1921 (Wilno : „Zaibas”). – 4 s. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
470. **Jaunajai** kartai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Antanas Vaišnius]. – Vilnius : A. Vaišnius, kovo mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [2] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Do młodych.

471. **Jaunimas** : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Vladas Gričiukas]. – Vilnius : V. Gričiukas, balandžio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [2] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Młodzież.
472. **Jaunimo** aidai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Antanas Stanelis]. – Vilnius : A. Stanelis, birželio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 31, [2] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z czerwca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Echa młodzieży.
473. **Jaunimo** ateitis : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Antanas Pangonis]. – Vilnius : A. Pangonis, rugsėjo mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z września, ukazała się zamiast kolejnego numeru Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Przyszłość młodzieży.
474. **Jaunimo** balsas : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Liudvikas Kisielius]. – Vilnius : L. Kisielius, rugsėjo mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Głos młodzieży.
475. **Jaunimo** kelias : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Augustinas Burokas]. – Vilnius : A. Burokas, rugpiučio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z sierpnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Droga młodzieży.
476. **Jaunimo** rytojus : vienkartinis jaunimui leidinys / leid. Kristupas Čibiras. – Vilnius : K. Čibiras, 1939 (Vilnius : „Ruch”). – 40 s. : il. ; 31 cm. – Jednodniówka z marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Przyszłość młodzieży.
477. **Jaunimo** žodis : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Ona Miciūtė]. – Vilnius : O. Miciūtė, spalio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z października, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Słowo młodzieży.
478. **Jaunųjų** balsas : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Stasys Misiūnas]. – Vilnius : S. Misiūnas, rugpiučio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 47, [2] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z sierpnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Głos młodych.
479. **Jaunųjų** bičiulis : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Vincas Umbrasas]. – Vilnius : V. Umbrasas, vasario mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Przyjaciół młodych.

480. **Jaunųjų** darbai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Vladas Žilėnas]. – Vilnius : V. Žilėnas, spalio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [2] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z października, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Praca młodych.
481. **Jaunųjų** gairės : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Vincas Umbrasas]. – Vilnius : V. Umbrasas, liepos mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z lipca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Wskazówki dla młodych.
482. **Jaunųjų** pasaulis : vienkartinis leidinys jaunimui. – Vilnius : L. Braziulis, balandis 1939 (Vilnius : „Ruch”). – ? s. ; 28 cm. – Jednodniówka z kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Świat młodych.
483. **Jaunųjų** patarėjas : vienkartinis leidinys. – Vilnius : S. Urbonavičius, 1939 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka ze stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Doradca młodych.
484. **Jaunųjų** siekiai : vienkartinis leidinys / [wyd. Augustyn Burak = leid. Augustinas Burokas]. – Vilnius : A. Burokas, lapkričio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z listopada, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Aspiracje/dążenia młodych.
485. **Jaunųjų** šnekos : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Vladas Pūkas]. – Vilnius : V. Pūkas, lapkričio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 40, [1] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z listopada, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Pogawędki młodych.
486. **Jaunųjų** talka : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Povilas Antulis]. – Vilnius : P. Antulis, liepos mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z lipca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Samopomoc młodych.
487. **Jaunųjų** vėlykos : vienkartinis jaunųjų kūrybos leidinys / [red. ir leid. Marija Lemešytė]. – Vilnius : M. Lemešytė, 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Wielkanoc młodych.
488. **Jaunųjų** žingsniai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Jonas Matonis]. – Vilnius : J. Matonis, gegužės mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z maja, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Kroki młodych.
489. **Jaunųjų** žodžiai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Leonas Braziulis]. – Vilnius : L. Braziulis, gruodžio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jed-

- nodniówka z grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Słowa młodych.
490. **Jednodniówka** Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie / [red. Tadeusz Bornholtz]. – Wilno : Towarzystwo „Bratnia Pomoc” Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego, maj 1921 (Wilno : „Znicz”). – 11, [1] s., [1] k. tabl. ; 31 cm.
491. **Jednodniówka** Koła Polskiej Macierzy Szkolnej im. T. Kościuszki / [red. odp. Leon Januszkiewicz]. – Wilno : Koło P. M. S. im. T. Kościuszki, 26 czerwca 1925 (Wilno : J. Bajewski). – 16 s. : il., tab. ; 30 cm.
492. **Jednodniówka** kowieńska. – Wilno : [s.n.], 1923 (Wilno : Druk. Tow. Wydawn. „Pogoń”). – 15, [1] s., k. tabl. : il. ; 25 cm.
493. **Jednodniówka** narodowa na czwartek / [odp. red. Irena Łaszkiwiczowa]. – Wilno : S. Pacanowski, 17 lutego 1938 (Wilno : A. Zwierzyński). – 2 s. : il. ; 55 cm.
494. **Jednodniówka** pamięci Pierwszego Zjazdu Nauczycielstwa Polskiego w Wilnie w sierpniu 1919 r. – Wilno : [s.n., 1919] (Wilno : „Znicz”). – 71, [1] s. ; 16 cm. – Tyt. okł.: Żyjemy.
495. **Jednodniówka** pod hasłem „Gaśmy płomienie materji – a wzniecajmy płomienie ducha!” : wydana przez Okręg Wileński Związku Straży Pożarnych Rz-plitej Polskiej z racji 2-go tygodnia przeciwpożarowego 27.IX-3.X-1934. – [Wilno : O. W. Z. S. P. R. P.], wrzesień 1934 (Wilno : „Ruch”). – 45, [1] s. : il. ; 31 cm. – Tyt. okł.: Jednodniówka Okręgu Wileńskiego Związku Straży Pożarnych R. P. w Wilnie wydana z racji 2-go tygodnia przeciwpożarowego.
496. **Jednodniówka** Polskiego Związku Kolejowców : na pamiątkę poświęcenia sztandaru oraz V. wszechpolskiego zjazdu delegatów P. Z. K. / Eustachy Perycz i Edward Surwiłło. – Wilno : Zarządy Okręgu i Koła Wileńskiego P. Z. K., 27 maja 1923 (Wilno : „Zorza”). – 8 s. : il. ; 30 cm.
497. **Jednodniówka** poświęcona wychowaniu fizycznemu i sportom w Wileńszczyźnie : wydana z okazji „Tygodnia Wychowania Fizycznego” / [red. C. Bankiewicz]. – Wilno : Wyd. Zw. Pr. Sp. R. Kawalec, 3 listopada 1925 (Wilno : „Znicz”). – 7, [1] s. : il. ; 25 cm.
498. **Jednodniówka** Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej na Sołtaniszkach w Wilnie / [red. Filomena Węcewiczówna]. – [Wilno : Stow. Młodz. Pol. na Sołtaniszkach, 1928] (Wilno : Druk. Archidiecezjalna). – 12 s. : fot. ; 26 cm.
499. **Jednodniówka** teatralna w rocznicę listopadową : sezon 1930/31 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1930] (Wilno : „Lux”). – [16], [6] s. ; 32 cm.

500. **Jednodniówka** uczniów Pryw. Koedukac. Szkoły Powszechnej B. Machcewiczowej i H. Siewiczowej w Wilnie p.n. „Nasza Szkoła”. – Wilno : [s.n.], 9 października 1935 (Wilno : M. Latour). – 8 s. ; 30 cm.
501. **Jednodniówka** Wileńsk. Akademickiego Komitetu Bezpartyjnego Współpracy z Rządem Marszałka Piłsudskiego / [red. Józef Trzeciak]. – Wilno : Wil. Akad. Kom. Bezp. Współpr. z Rządem, 1 marca 1928 (Wilno : „Lux”). – 8 s. ; 32 cm. – Jednodniówka Wileńskiego Akademickiego Komitetu BBWR z Rządem Marszałka Piłsudskiego.
502. **Jednodniówka** wydana przez Koło Miłośników Pięknego Słowa (K. M. P. S.) przy Koedukacyjn. Humanistycz. Gimnazjum C. Epsztejna w Wilnie / [red. odp. M. Morgenstern]. – Wilno : Koło Miłośników Pięknego Słowa, 19 grudnia 1924 (Wilno : J. Bajewski). – [4] s. ; 32 cm.
503. **Jednodniówka** z okazji wileńskich uroczystości ku czci św. Andrzeja Boboli w dniach 23, 24, 25 października 1938 r. – [Wilno] : Wileńskie Kollegium OO. Jezuitów, [1938] (Wilno : Druk. „Krajowa”). – 31, [1] s. : il., nuty, rys. ; 29 cm. – Tyt. okł.: Wilno św. Andrzejowi B. w hołdzie.
504. **Jerzy** : jednodniówka wileńska / [wyd. i red. odp. Emilja Szczęsnolewiczowa]. – Wilno : [s.n.], 1 grudnia 1921 (Wilno : „Zaibas”). – 4 s. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
505. **Jeszcze** Litwa nie zginęła. – Wilno : [s.n.], 8 grudnia 1921. – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy. – Skonfiskowano.
506. **Jidiše** najs : masncajtšrifft iber jidiše gezelsaftleke Ćinjonim : ekstra ojsgabe / [red. un arojsg. H. Cegelnicki] = Idisze najs : jednodniówka / [red. wyd. H. Cegielnicki]. – Wilne : H. Cegelnicki = H. Cegielnicki, 11 nisan [5]696 3 april 1936 (Wilno : „Express”). – 2 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Żydowskie wiadomości : masowe czasopismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
507. **Der jidišer** kombatant = Der jidiszer kombatant : organ fun di jidiše front-kemfer : jednodniówka / [red. M. Engelsztern]. – Wilne : Związek Żydów Uczestników Walk o Niepodległość Polski, september 1936 (Wilno : „Promień”). – 4 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Żydowski kombatant : organ żydowskich bojowników frontowych. – Jid.
508. **Jidnštaat** : ejnmolike ojsgabe in cuzamenhang mitn 19-tn Sijenistišn Kongres : jednodniówka. – Wilne : „Jidnštaats-Partej”; 27.VII.1935 (Wilno : „Central”). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Państwo żydowskie : jednorazowe wydawnictwo w związku z XIX Kongresem Syjonistycznym. – Jid.
509. **Józef** : jednodniówka wileńska / [wyd. i red. Michał Birzyszka]. – Wilno : [s.n.], 24 listopada 1921 (Wilno : Zaibas). – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru

- czasopisma Głos Litwy. – W jednodniówce spolszczona forma nazw. red., właśc.: Mykolas Birziska.
510. **Jugnt-blat** : jednodniówka / [red. wyd. Marek Brun]. – Wilne = Wilno : M. Brun, 26 maj 26 maja 1936 ([Wilno] : „Central”). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Gazeta młodzieży. – Jid.
511. **JUNACKIE HUFCE PRACY. 14 Batalion (Wilno)**
Cenzusowiec : 19.VIII-15.IX 1938 : jednodniówka mł. junaków z cenzusem 14 Batalionu J. H. P. w Wilnie / [kom. red. pod kier. Felicjana Hofmana i Jasińskiego Bronisława młodzi junacy Wiesław Paszkowski, Cezary Bujalski, Władysław Tomaszewski ; okł. i rys. proj. i wyk. Stefan Wielgus]. – Wilno : 14 Batalion[!] J[unackich] H[ufców] P[racy], [1938] (Wilno : Polska Druk „Świt”). – 15, [1] s. : il. ; 31 cm.
512. **Jutrzenka** uczniowska : jednodniówka / wydaw. „Bratniej Pomocy” Koedukacyjnego Gimnazjum Humanistycznego C. Epsztejna w Wilnie ; [red. Samuel Kacew]. – Wilno : „Pogoń”, kwiecień 1925 (Wilno : „PAX”). – 8 s. ; 32 cm.
513. **Kaladny zwon** : adnadniouka / [wyd. A. Maciejcyk]. – Vilnia : „Pogoń”, 1924 (Vilnia : „Pax”). – 8 s. – Tł. tyt.: Dzwon kolędowy. – Jęz. białorus., alf. łac.
514. **Kalėdu** mintys : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Liudas Cinčikas]. – Vilnius : L. Cinčikas, gruodžio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Myśli na Boże Narodzenie.
515. **Kalėdu** žvaigždė : vienkartinis leidinys / [wyd. Władysław Radziulis = leid. Vladas Radziulis]. – Vilnius : [s.n.], gruodžio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Gwiazdka.
516. **Kaljada** : adnadnėuka / [vyd. Anton Prakapenja]. – Vil'nja : A. Prakapenja, 24-ga s'nežnja 1924 (Vil'nja : N. Levin i Syn). – 7, [1] s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Kolęda. – Alf. białorus.
517. **Karnawał** : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1924] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il. ; 22 cm. – Wychodzi periodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
518. **Karykatury** : jednodniówka. – Wilno : [s.n.], marzec 1926. – ? s.
519. **Karykatury** gwiazd filmowych „Duńcio” : jednodniówka humorystyczna / [red.: Donat Szpakowski]. – Wilno : R. Walter, dr. 1932 (Wilno : S. Bekier). – 8 s. : il. ; 32 cm.

520. **Kelias** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Albinas Lapinskas]. – Po konfiskavimo antroji laid. – Vilnius : A. Lapinskas, vasario 24 diena 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 6 s. – Jednodniówka z 24 lutego, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytėjus. – Tł. tyt.: Droga.
521. **Der klejnhendler** : jom-tev ojsgabe : jednodniówka / arojsg. durk den Centraln Jidišn Klejnhendler-Farband far wilner gegnt in der perzon fun forzicer Jehojšue^c Widucanski. – Wilne : [s.n.], 1927 (Wilno : Druk. Spółdz. Wytw.-Handl.). – 12 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Drobny kupiec : wydanie świąteczne. – Jid.
522. **Der klejnhendler** : organ fun Wilner Centraln Klejnhendler-Farband : jednodniówka / [red. O. Widucański]. – Wilne : Klejnhendler Farband, maj 1928 (Wilno : F. Wajnsztein). – 8, [2] s. ; 36 cm. – Tł. tyt.: Drobny kupiec : organ Wileńskiego Centralnego Związku Drobnych Kupców Żydów. – Jid.
523. **Kovos Aidas** : vienkartinis leidinys / [išleido Marija Žukauskaitė]. – Vilnius : [s.n.], 1926 m. lapkričio m. 23 d. ([S.l.] : „Ruch”). – 8 s. : fot. ; 19 cm. – Jednodniówka z 23 listopada, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo walki.
524. **Krasavik** : adnadněŭka / [vyd. M. Germanovič]. – Vił'nja : [s.n.], 5 krasavika 1928 (Vił'nja : [I. Levin]). – 4 s. ; 45 cm. – Tł. tyt.: Kwiecień. – Alf. białorus.
525. **Kresowy** przegląd radjowy : jednodniówka poświęcona radjofonizacji województw północno-wschodnich / [red. Jerzy Zapaśnik]. – Wilno : Regionalny Społeczny Komitet Radjofonizacji Kraju, styczeń 1938 (Wilno : „Przebój”). – 16, [1] s. : il. ; 30 cm.
526. **Kresy** walczą : jednodniówka poświęcona Armii Polskiej. – Wilno : [s.n.], 1934. – 4 s.
527. **Kryk** praŭdy : adnadněŭka / [vyd. Ljapon Kudleuski]. – [Vił'nja : s.n.], 20 sakavika 1923 ([Vił'nja] : S. Bekker). – 2 s. – Tł. tyt.: Krzyk prawdy. – Alf. białorus.
528. **Krzyk** : jednodniówka ilustrowana humorystyczno-satyryczna / [red. i wyd. Ludwik Grużewski]. 02. – Wilno : L. Grużewski, grudzień 1924 (Wilno : „Zorza”). – 12 s. : il. ; 34 cm.
529. **Ku Polsce** szklanych domów : jednodniówka postępowej młodzieży wileńskiej / [red. odp. Wroński Jerzy ; kom. red. i wyd. Schuss Józef [et al.]. – Po konfiskacie nakł. 2. – Wilno : T-wo Wydawn. „Pogoń”, listopad 1936 (Wilno : „Pax”). – 8 s. : il. ; 47 cm.
530. **Kurc** : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-arojsg. Šlojme Krušanski]. 01. – Wilne : S. Krušanski, 3 februar luty 1934 ([Wilne] : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Skróty : (gazeta). – Jid.

531. Der **kurc** : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-wyd. Sz. Kruszański]. 02. – Wilne = Wilno : S. Kruszański, 10.III.1934 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Skróót : (gazeta). – Jid.
532. **Kurc** : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-wyd. Sz. Kruszański]. 03. – Wilne = Wilno : S. Kruszański, 19. V.1934 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Skróót : (gazeta). – Jid.
533. A **kurc** : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-wyd. Sz. Kruszański]. 04. – Wilne : S. Kruszański, 26 maj 1934 ([Wilno] : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Skróót : (gazeta). – Jid.
534. Der **kurc** : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-wyd. Sz. Kruszański]. 05. – Wilne = Wilno : S. Kruszański, 2.VI.1934 (Wilno : G. Kleckin). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Skróót : (gazeta). – Jid.
535. **Laiko žodis** : vienkartinis jaunimui leidinys / [wyd. Romuald Bagdanowicz = leid. Romualdas Bagdanavičius]. – Wilno = Vilnius : R. Bagdanowicz = R. Bagdanavičius, vasaris m. 1939 (Wilno = Vilnius : „Ruch”). – 41, [1] s. ; 31 cm. – Jednodniówka z lutego, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Słowo czasu
536. **Laisvės aidas** : vienkartinis leidinys / [išleido Ona Mikalauskaitė]. – Vilnius : O. Mikalauskaitė, 27 rugsejo 1925 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednodniówka z 27 września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo wolności.
537. Dos **lebn** : ejntogblat = jednodniówka[!] / [red. un arojsg. Iser Šwejk]. – Wilne : I. Swejk, december [1936] ([Wilne] : „Druk. Ekspres”). – [4] s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Życie. – Jid.
538. **Lecte najes** : jednodniówka / [red.-wyd. Eljasz Chajet]. – Wilne = Wilno : E. Chajet, 1.V.1933 (Wilno : A. Dworzec). – [2] s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Ostatnie nowiny. – Jid.
539. Dos **lecte wort** : umophengike cajtšrift farn frajen jidišn gedank : jednodniówka / red. un arojsg. durk M. Engelštern. – Wilne : M. Engelštern, 15 siwn [5]693 9.VI.1933 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Ostatnie słowo : niezależne czasopismo żydowskiej wolnej myśli. – Jid.
540. **LEGIONY POLSKIE (1914-1918). 6 Pułk Piechoty**
 Jednodniówka w dziesiątą rocznicę 6 P. P. Leg. 1915 VII.1925 r. – Wilno : [s.n.], 1925 (Wilno : Polska Druk. Nakładowa „Lux”). – 72 s. : il., 2 mapy ; 30 cm. – Przedm.: Józef Piłsudski. – Tyt. okł.: W dziesiątą rocznicę 6 Pułku Piech. Leg. -Pol. 26.VII.1915-1925.

541. **Lietuvio** mintys : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Vladas Gričiukas]. – Vilnius : V. Gričiukas, rugpiūčio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z sierpnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Myśli Litwina.
542. **Lietuvis** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Motiejus Kurila]. – Vilnius : M. Kurila, sausio mėn 27 diena 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 27 stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Litwin.
543. **Lietuviškoji** mintis : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Antanas Pangonis]. – Vilnius : A. Pangonis, vasario mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z lutego, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Myśl litewska.
544. **Lietuviškuoju** kelių : vienkartinis jaunimui leidinys / [wyd. Franciszek Zemajtis = leid. Pranas Zemaitis]. – Vilnius = Wilno : [s.n.], m. vasaris 1939 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z lutego, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Litewską drogą.
545. **Listonosz** : jednodniówka humorystyczna dla pocztowca / [red. i wyd. Donat Szpakowski]. – Wilno : D. Szpakowski, 1929 (Wilno : „Znicz” : klisze Fotochemigrafia „L. L.” Chomiński i Rakowski, 1928). – 8 s. ; 25 cm. ; Il.: Duńcio.
546. **Litwa** nepodległa / [wyd. i red. Piotr Insoda]. – Wilno : P. Insoda, 3 grudnia 1921 (Wilno : „Žaibas”). – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
547. **Litwo**, Ojczyzno moja!. – Wilno : „Žaibas”, 10 grudnia 1921. – 4 s. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy. – Skonfiskowana.
548. **Mament** : adnadnėūka / [vyd. S. Cyryk]. – Viľnja : veras’nja 1924 (Viľnja : N. Levin). – 4 s. – Tł. tyt.: Moment. – Alf. białorus.
549. **Marja** : jednodniówka wileńska / [wyd. i red. odp. Edward Cydzik]. – Wilno : E. Cydzik, 25 listopada 1921 (Wilno : „Zaibas”). – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
550. **Masada** : jednodniówka / [red.: Lichtmacher Dawid] ; wyd. przez Org. Sjonistycz. Młodzieży Rewizjonist. „Masada” w Wilnie. – Wilno = Wilna(h) : Z. S. M. R. Masada, 27-go maja 1935 24 Piyer [5]695 (Wilno : S. Lichtmacher). – 13, [1] s. : portr. ; 31 cm. – Tyt. równol.: Masada(h). Nr. 1 / Histadrut ha-No‘ar ha-Siyóni ha-Rebiyoniš‘i b‘-Pólanya(h). Š‘nip Wilna(h). 2 s. tyt. i artykuł wstępny równol. pol. i hebr. drukowane przeciwstawnie.

551. **Metodysta** polski : pismo poświęcone reformie życia chrześcijańskiego : jednodniówka / red. i wyd. Stefan Bortkiewicz. – Wilno : „Pogoń”, 1 września 1928 (Wilno : „Pax”). – 8 s. ; 25 cm.
552. **Mickiewiczowi** 1834-1934. – Wilno : Komitet Organizacyjny Nauczyc. Szkół Pow., 1934 (Wilno : „Znicz”). 11, [1] s. : il. ; 29 cm. – Podtyt. na 2 s. okł. : jednodniówka ku uczczeniu 100-letniej rocznicy „Pana Tadeusza” poświęcona wileńskiej dziedzinie szkolnej.
553. **Mit** undzer weg : cajtšrift farn frajen socjalistišn gedank : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Gerszon Malakiewicz]. – Wilne = Wilno : G. Malakiewicz, styczeń 1930 (Wilno : Spółdzielnia Wytwórczo-Handlowa). – 16 s. ; 25 cm. – Tł. tyt.: Po naszej drodze : pismo wolnej myśli socjalistycznej. – Jid.
554. **Mitwok** : ejnmolike ojsgabe = Mitwoch : jednodniówka / [red.-arjsg.: H. Merejne]. – Wilne = Wilno : H. Merejne, 17 marc 17 marca 1937 ([Wilne] : „Ekspres”). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Środa. – Jid.
555. **Mitwokdiker** Moment : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [frantw. red. un arjsg. E. Jowes]. – Wilne : E. Jowes, 26 swat [5]693 22.II.1933 (Wilne : B. Kleckin). – [4] s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Środowy Moment. – Jid.
556. **Montog** : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [red.-arjsg.: H. Merejne]. – Wilne = Wilno : H. Merejne, 15 marc 15 marca 1937 ([Wilne] : „Ekspres”). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Poniedziałek. – Jid.
557. **Mūsų** balsai : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. A. Burlingis]. – Vilnius : A. Burlingis, 20 sausis 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 20 stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nasze głosy.
558. **Mūsų** buitis : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Silvestras Urbonavičius]. – Vilnius : S. Urbonavičius, balandžio 14 d. 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 14 kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nasza codzienność.
559. **Mūsų** dienos : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Bronislovas Tomaševičius]. – Vilnius : B. Tomaševičius, sausio mėn 6 diena 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 6 stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nasze dni.
560. **Mūsų** gyvenimas : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Kazimieras Blaškauskas]. – Vilnius : [s.n.], rugpiucio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z sierpnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jau-nimo Draugas. – Tł. tyt.: Nasze życie.

561. **Mūsų** kelias : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Emilija Lukaitytė]. 01. – Vilnius : [s.n.], 13 sausio 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 13 stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nasza droga.
562. **Mūsų** kelias : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Antanas Atroška]. 02. – Vilnius : A. Atroška, birželio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z czerwca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Nasza droga.
563. **Mūsų** klaidos : vienkartinis leidinys / Red.- leid. Kazimieras Veleckas. – Vilnius : J. Bajevskio, 1938 vasario [lut] 3. – 8 s. – Tł. tyt.: Nasze błędy [opis ze spisu J. Kazlauskaitė].
564. **Mūsų** likimas : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsakomasis red. S. Micius]. – Vilnius : S. Micius, 22 balandis 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 22 kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nasz los.
559. **Mūsų** mintys : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Ona Juodelytė]. – Vilnius : O. Juodelytė, gruodžio mėn 31 diena 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 31 grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nasze myśli.
566. **Mūsų** pastangos : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Vincas Umbrasas]. – Vilnius : V. Umbrasas, spalio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z października, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Nasze starania/dążenia.
567. **Mūsų** viltis : vienkartinis leidinys jaunimui / [wyd. Kazimierz Błaszowski = leid. Kazimieras Blaškauskas]. – Vilnius : K. Błaszowski = K. Blaškauskas, kovas 1939 (Vilnius : „Ruch”). – 40, [2] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Nasza nadzieja.
568. **Mūsų** žinios : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Alfonsas Burlingis]. – Vilnius : A. Burlingis, gruodžio mėn 11 dieną 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 11 grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nasze wieści.
569. **Mūsų** žygiai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Alfonsas Bielinis]. – Vilnius : A. Bielinis, liepos mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z lipca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Nasze wyprawy.
570. **Na peralome** : adnadnėuka. – Vił’nja : M. Volko, 27-ga červenja 1931 (Vilnja : Ja. Levin). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Na przełomie. – Alf. białorus.

571. **Na pradvesni** : adnadnëuka / [vyd. Bazył Juška]. – Vił'nja : [s.n.], 25 sakavika 1926 (Vił'nja : Levin i Syn). – 4 s. – Tł. tyt.: Na przedwiośniu. – Alf. białorus.
572. Dos **naje** ²emeće wort = Dos naje emese wort : organ farn jidišn nacionaln gedank li-kvojd Ro²š-ha-Šone : jednodniówka / [red. M. Engelsztern]. – Wilne : Żyd. T-wo Krzewienia Myśli Religijnej wśród Żydów, erev Ro²š-ha-Šone [5]697 16 september 1936 ([Wilno] : „Promień”). – 3, [1] s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Nowe prawdziwe słowo : organ krzewiący żydowską myśl narodową na cześć święta Rosz ha-Szana. – Jid.
573. Dos **naje** ²emeće wort = Dos naje emese wort : umophengiker organ far jidiše klot-^cinjonim : jednodniówka / [red.-arobjsg.: Mojse Engelštern = red. i wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 20 siwn [5]695 21 juni 1935 (Wilno : Druk. Sp. Wytwórczo-Handlowa). – 4 s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Nowe prawdziwe słowo : niezależne czasopismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.
574. **Naje wok** = „Naje woch” : jednodniówka / [red.-wyd. Eljasz Bastacki]. 01. – Wilne : E. Bastacki, 15 december grudzień 1935 (Wilno : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nowy tydzień. – Jid.
575. **Di naje wok** = „Di naje woch” : jednodniówka / [red.- wyd. Eljasz Bastacki]. 02. – Po konfiskacie nakł. 2 – Wilne : E. Bastacki, 29 december grudzień 1935 (Wilno : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nowy tydzień. – Część tekstu skonfiskowana. – Jid.
576. Dos **naje** wort : umophengike cajtšrift farn frajen jidišn gedank : jednodniówka / [red.-wyd. B. Gordon]. – Wilne : B. Gordon, 22 ²elel [5]694 13.IX.1933 ([Wilno] : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nowe słowo : niezależne czasopismo żydowskiej wolnej myśli. – Jid.
577. **Naje zibn teg** = „Naje zybn teg” : literariš-gezelsaftleke woknšrift : jednodniówka / [farantw. red.-arobjsg. M. Slosberg]. – Wilne : M. Slosberg, 21 april 1936 ([Wilne] : G. Kleckin). – 8 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nowe siedem dni : tygodnik literacko-społeczny. – Jid.
578. A **najer** kurc : (a cajtung) : jednodniówka / [red. – wyd. Sz. Kruszański]. 01. – Wilne = Wilno : S. Kruszański, 10.II.1934 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nowy skrót : (gazeta). – Jid.
579. A **najer** kurc : (a cajtung) : jednodniówka / [red.- wyd. Sz. Kruszański]. 02. – Wilne : S. Kruszański, 9 juni czerwiec 1934 ([Wilno] : G. Kleckin). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nowy skrót : (gazeta). – Jid.
580. Der **najer** kurc : (a cajtung) : jednodniówka / [red. wyd. Sz. Kruszański]. 03. – Wilne = Wilno : S. Kruszański, 16.VI.1934 (Wilno : G. Kleckin). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nowy skrót : (gazeta). – Jid.

581. **Najer** Moment : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [frantw. red. un arojsg. ²Abe Šprinc]. – Wilne : ²A. Šprinc, 18 svat [5]693 14.II.1933 (Wilne : B. Kleckin). – [4] s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nowy Moment. – Jid.
582. **Najs** : (a cajtung) : jednodniówka / [red. wyd. Ł. Gorodeński]. 01. – Wilne = Wilno : Ł. Gorodeński, 24.III.1934 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nowiny : (gazeta). – Jid.
583. Di **najs** : (a cajtung) : jednodniówka / [red. wyd. Ł. Gorodeński]. 02. – Wilne = Wilno : Ł. Gorodeński, 14.VI.1934 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nowiny : (gazeta). – Jid.
584. **Narod.** – Viłnja, 14 VI 1927. – Tł. tyt.: Lud. – Alf. białorus. [opis ze spisu J. Traczu-ka].
585. **Naš** bjulètèn' Tavarystva Belaruskae Školy : adnadněuka / [red. F. Steckevič]. – Viłnja : T-va Belaruskae Školy, 30 listapada 1932 (Viłnja : S. Beker). – 6 s. – Tł. tyt.: Nasz biuletyn Towarzystwa Szkoły Białoruskiej. – Alf. białorus.
586. **Naš** golas : adnadněuka / [red.-vyd. F. Akinčyc]. – Viłnja : [s.n.], maj 1932 (Wilno : W. Znamierowski). – 8 s. – Tł. tyt.: Nasz głos. – Alf. białorus.
587. **Naš** golas : odnodnevna gazeta : (organ ruskoj emigracii) / [red. izd. B. Krem-skij]. – Vił'no : B. Kremskij, 16-go ijunja 1926 ([Vił'no] : Tip. Dvorzec). – [2] s. ; 38 cm. – Tł. tyt.: Nasz głos : (organ rosyjskiej emigracji). – Alf. ros.
588. **Naš** klič : adnadněuka / [vyd. Bazył' Juška]. – Viłnja : [s.n.], 1 krasavika 1926 (Viłnja : Levin). – 6 s. – Tł. tyt.: Nasz zew. – Alf. białorus.
589. **Naš** vodklik : aadnadněuka / [vyd. M. Zakržeŭski]. – Viłnja : [s.n.], 1927 (Viłnja : Ja. Levin). – 4 s. – Tł. tyt.: Nasz odzew. – Alf. białorus.
590. **Naš** zolak : adnadněuka / [red.-vyd. Aügen Anis'ka]. – Viłnja : [s.n.], 23 červenja 1938 ([Viłnja] : M. Bogatkiewicz i B. Tručko). – 16 s. – Tł. tyt.: Nasz przedświt. – Alf. białorus.
591. **Našae** novae žyččė : adnadněuka / [vyd. M. Gronimaŭ]. – Viłnja : [s.n.], 6 lipenja 1923 ([Viłnja] : Dvorzec). – 4 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Nasze nowe życie. – Alf. białorus.
592. **Našae** zmagani'e : adnadněuka / [vyd. Mikalaj Gruša]. – Viłnja : [s.n.], 3 ljutaga 1924 (Viłnja : Levin i Syn). – 4 s. – Tł. tyt.: Nasza walka. – Alf. białorus.
593. **Nasza** myśl : jednodniówka / wydaw. „Bratniej Pomocy” Koedukacyjnego Gimna-zjum Humanistycznego C. Epsztejna w Wilnie ; za kom. red. S. Zelikson ; opiekun pisma Rubin Hart. – Wilno : [s.n.], maj 1929 (Wilno : J. Lewin). – 8 s. ; 35 cm.

594. **Nasza** placówka : jeonodniówka[!] pedagogiczna. – Wilno : skł. gł. Księg. J. Zawadzki, maj 1922 (Wilno : J. Zawadzki). – 16 s. ; 25 cm. – Wydana staraniem nauczycielek ze Związku Chrz. N. P. i grupy nauczycielek pozazwiązkowych
595. **Nasza** pochodnia : jednodniówka, poświęcona sprawie robotniczej / [red.-wyd. Turkiewicz]. – Wilno : Turkiewicz, 16 marca 1921 ([Wilno] : „Wyd. Wileńskie”). – 8 s. ; 31 cm. – Pełne nazw. red.: Jazep Turkevič.
596. **Nasze** dziady : familijne i społeczne, cywilne i wojskowe, dziennikarsko-naukowo-literackie już bezrobotne, zredukowane – i jeszcze nie!!... / [red. i il. Feliks Dangel]. – [Wilno] : Wojewódzki Komitet do Walki z Bezrobociem, 3 kwietnia 1932 (Wilno : A. Zwierzyński). – 8 s. : il. ; 42 cm. – W nagł.: Nr pierwszy i ostatni.
597. **Ha-natib** = „Hanatiw” = (Szlakiem) : hoberet se- -la-“ibrim : jednodniówka / [habre-ha-ma“areket: H. ²Ayzens“tat, Y. Nisburg]. – Wilna(h) = Wilno : [s.n.], tamuz [5]688 czerwiec 1928 (Wilne³ : Ś. F. Garber). – szp. ; 35 cm. – Alf. hebr.
598. **Naujieji** žodžiai : vienkartinis jaunimui leidinys / [wyd. Augustyn Burak = leid. Augustinas Burokas]. – Vilnius : [s.n.], sausis 1939 (Vilnius : „Ruch”). – 40. [2] s. : il. ; 30 cm. – Jednodniówka ze stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Najnowsze słowa.
599. **Naujienos** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Kristupas Čibiras]. – Vilnius : K. Cibiras, lapkričio mėn. 24 dieną 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 24 listopada, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Nowiny.
600. **Nejn!** : ejnmlolke ojsgabe fun Brit ha-Soha”R in Wilne : jednodniówka / [red. Abram Borodowski]. – Wilne = Wilno : Organizacja Sjonistów-Rewizjonistów, Menahem ^Dov [5]697 sierpień 1937 (Wilno : Druk. Sp.-Wytw. Handlowej). – 4 s. ; 56 cm. – Tł. tyt.: Nie! : jednodniówka Związku Syjonistów-Rewizjonistów w Wilnie. – Jid.
601. **Niech** żyje Litwa!. – Wilno : [s.n.], 7 grudnia 1921. – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy. – Skonfiskowana.
602. **Novagodnik** : adnadnėũka / [vyd. Anton Prakapenja]. – Vil’nja : A. Prakapenja, 31-ga s’nežnja 1924 (Vil’nja : N. Levin i Syn). – 8 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Noworocznik. – Alf. białorus.
603. **Novagodnjaja** praca : adnadnėũka / [vyd. M. Barovy]. – Vil’nja : M. Barovy, 31 s’nežnja 1927 (Vil’nja : N. Lev’in). – 6 s. ; 53 cm. – Tł. tyt.: Noworoczna praca. – Alf. białorus.
604. **Novaja** malanka. – Vil’nja, 30 XI 1928. – Tł. tyt.: Nowa błyskawica. – Alf. białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].

605. **Novy šljach** : adnadněuka / [vyd. Anton Prakapenja]. – Viľnja : A. Prakapenja, 4 studzenja 1925 (Viľnja : N. Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nowy szlak. – Alf. białorus.
606. **Nowe echo** : jednodniówka teatralna / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1927] (Wilno : „Lux”). – 16 s. ; 25 cm.
607. **Noworoczne** życzenie : jednodniówka / [red i wyd. J. Reks]. – Wilno : J. Reks., 1934 (Wilno : W. Znamierowski). – 4 s. ; 28 cm.
608. **Ober a kurc** : (a cajtung) : jednodniówka / [red. wyd. Sz. Kruszański]. – Wilne = Wilno : S. Kruszański, 24 II 1934 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Jednak skrót : (gazeta). – Jid.
609. **Ogniwo** : jednodniówka Koła Samopomocy Koleżeńskiej Słuchaczy Kursów Ogólnokształcących Towarzystwa im. J. Piłsudskiego w Wilnie / [kom. red. Jan Chwojnicki, Sylwia Szyszkówna, Antoni Zawadzki]. – Wilno : Zarząd Koła K.S.K., lipiec 1921. – 12 s. : il. ; 33 cm. – Powiel.
610. **Ojfundzer weg** : cajtšrift farn frajen socjalistišn gedank : jednodniówka / [red. odp. i wyd. Gerszon Malakiewicz]. – Wilne = Wilno : G. Malakiewicz, 1929 (Wilno : F. Garber). – 20 s. ; 25 cm. – Tł. tyt.: Na naszej drodze : czasopismo wolnej myśli socjalistycznej. – Jid.
611. **Ojfn akademišer front** = „Na froncie akademickim” : jednodniówka / [red.-wyd. Jakób Klot]. – Wilne : J. Klot, december 1936 (Wilno : S. Ryndziński). – 8 s. ; 32 cm. – Jid.
612. **Ojfn šwel fun U. C. O.** : ejnmolike ojsgabe fun Sijenistn-Rewizjonistn-Farband in Wilne = „Na progu U. C. O.” : jednodniówka / [red. odp. Izaak Rozental]. – Wilne = Wilno : Org. Sjonistów-Rewizjonistów, [1935] (Wilno : S. Ryndziński). – 4 s. ; 38 cm. – Jid.
613. **Ojfstajg** = „Ojfsztajg” : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ : jednodniówka / [red.-wyd. G. Kowarski]. 01. – Wilne : G. Kowarski, december 1935 (Wilno : G. Kleckin). – 8 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Odrodzenie : organ młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej. – Jid.
614. **Der ojfstajg** = „Der ojfsztajg” : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ : jednodniówka / [odp. red.-wyd. Józef Michelis]. 02. – Wilne : Teritor. Jugnt-Dpartament[!] : J. Michelis, merc 1937 (Wilno : „Express”). – 8 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Odrodzenie : organ młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej. – Jid.
615. **Org. Holes Ba^cl-Melo³ke** : ejnmolike ojsgabe fun der organizacje „Holes Ba^cl-Melo³ke” in Pojln : jednodniówka / [red. P. Brustejn]. – Wilne : [s.n.], ³oder

- 2 merc 1935 (Wilne : Š. Rindzunski). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Org. Chałuc Baał-Mełacha : jednodniówka organizacji „Chałuc Baał-Mełacha” w Polsce [organizacja rzemieślnicza]. – Jid.
616. **Osa** : jednodniówka humorystyczno-satyryczna / [red. odp. Jan Zaleski]. – Wilno : F. Ulewicz, 8 października 1923 (Wilno : „Zorza”). – 8 s. : il. ; 36 cm.
617. **Padnjaty** śćjag : adnadnëuka / [vyd. L. Rydleŭski]. – Vił’nja : [s.n.], 16 žniŭnja 1923 (Vił’nja : Levin i Syn). – 6 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Wzniesiony sztandar. – Alf. białorus.
618. **Pamięci** 29 listopada r. 1830 / [jednodniówka wyd. pod red. Piotra Góreckiego]. – Wilno : nakł. „Naszego Kraju”, 1919 (Wilno : „Lux”). – 15, [1] s. ; 25 cm.
619. **Panorama** : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1924] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il. ; 24 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
- Paskutinės žinios** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Alfonsas Burlingis]. – Vilnius : A. Burlingis, kovo mėn 25 dieną 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 24 marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Najnowsze wiadomości.
621. **Pastangos** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Joakimas Faraponis]. – Po konfiskavimo antroji laida. – Vilnius : J. Faraponis, kovo mėn 4 diena 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 4 marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Starania/dążenia.
622. **Pavasario šnekos** : vienkartinis jaunųjų leidinys / [red. ir leid. Kazimieras Blaškauškas]. – Vilnius : [s.n.], 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [2] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Wiosenne pogawarki/pogawędki.
623. **Pavasaris** : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Pranas Zukas]. – Vilnius : [s.n.], kovo mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Wiosna.
624. **Piekarcz** wileński : jednodniówka Chrześc. Związku Zawod. Piekarzy / [red. odp. Zinkiewicz Aleksander]. – Wilno : Wileńskie Starostwo Grodzkie, 3 listopada 1929 (Wilno : Druk. Archidiecezjalna). – 4 s. ; 32 cm.
625. **Pierwiosnki** : jednodniówka teatralna : sezon 1931 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1931] (Wilno : Druk. „Lux”). – [16] s. : il. ; 33 cm.

626. **Piotr** : jednodniówka wileńska / [wyd. i red. odp. Jan Zawisza]. – Wilno : J. Zawisza, 29 listopada 1921 (Wilno : Druk. „Zaibas”). – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
627. **Pirmyn** : socialdemokratų organo vienkartinis leidinys / Red. leid. Pranas Rinkevičius. – Vilnius : Zorza sp. – 1927, 5 lapkričio [listopad].- 12 s. – Tł. tyt.: Naprzód : jednodniówka socjaldemokratów [opis ze spisu J. Kazlauskaitė].
628. **Pjūvis** : dailės ir literatūros vienkartinis leidinys. – Vilnius : [s.n.], 25 birželio [czerwca] 1938. – 35 s. : il. – Tł. tyt.: Przekrój : sztuka i literatura : jednodniówka.
629. **Polityczna** plotka wileńska : jednodniówka karnawałowa / red. i wyd. Feliks Trypkowicz. – Wilno : [s.n.], 1921 (Wilno : J. Bajewski). – 4 s.
630. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). Okręg Korpusu nr 9**
Leśna : jednodniówka obozu letniego P. W. D. O. K. IX / [red. i wyd. Kawalec Tadeusz]. – [Wilno : s.n.], sierpień 1924 (Wilno : „Zorza”). – 12 s. ; 30 cm.
631. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 1 Dywizja Litewsko-Białoruska**
Jednodniówka I-ej Litewsko-Białoruskiej Dywizji : 1918-1920 / il. i proj. okł. L. Ślodziński. – Wilno : [s.n.], 1920 (Wilno : J. Bajewski). – 28 s. : il. ; 30 cm.
632. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 22 Pułk Piechoty**
Jednodniówka 22 P. P. : 1919-1920 / [pod red. Tadeusza Wasilewskiego ; zeszyt ozdobił Ferdynand Ruszczyk]. – [Wilno : s.n.], grudzień 1920 (Wilno : J. Zawadzki). – 28 s. : il. ; 31 cm.
633. **Pożółkły** listek : jednodniówka teatralna : sezon 1930/31 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1930] (Wilno : M. Latour). – [20] s. : il. ; 29 cm.
634. **Półpoście** : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1925] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il., nuty ; 22 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
635. **Półpoście** : jednodniówka humorystyczna / zred. i wyd. Tadeusz Szeligowski. – Wilno : T. Szeligowski, marzec 1924 (Wilno : „Motus”). – 8 s. : il. ; 35 cm.
636. **Prabočių** aidas : vienkartinis leidinys / [išleido Adomas Stankevičius]. – Vilnius : [s.n.], rugsejo m. 6 d. 1925 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednodniówka z 6 września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo praprzodków.
637. **Praicitis** aidas : vienkartinis leidinys / [išleido Prania Jovaišaitė]. – Vilnius : P. Jovaišaitė, 13 rugsejo 1925 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednodniówka z 13

- września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo przeszłości.
638. **Praŭda** : adnadnëuka / [red.-vyd. F. Akinčyc]. – Vił'nja : [s.n.], 30 maja 1931 (Vił'nja : U. Znamjaroŭski). – 8 s. – Tł. tyt.: Prawda. – Alf. białorus.
639. **Praŭda** : adnadnëuka / [vyd. A. Prakapenja]. – Vił'nja : [s.n.], 18 s'neźnja 1924 (Vił'nja : N. Levin i Syn). – 4 s. – Tł. tyt.: Prawda. – Alf. białorus.
640. **Prie** Aušros vartų : [vienkartinis leidinys] / Red.-leid. Tadas Olšauskas. – Vilnius : Zorza sp. – 1927 liepos [lipiec] 2. – 4 s. – Tł. tyt.: Przy Ostrej Bramie [opis ze spisu J. Kazlauskaitė].
641. **Prieš** tėkmę : nepriklausomas visuomenės ir politikos laikr. : vienkartinis leidinys / Red.-leid. Stepas Šulija. – Vilnius : Zorza sp., 1933, sausio [styczeń] 1. – 4 s. – Tł. tyt.: Pod prąd : niezależna gazeta społeczno-polityczna [opis ze spisu J. Kazlauskaitė].
642. **Proč** z lichazel'lem! : adnadnëuka : adkaz dlja kansystorska-našažinenskaj čornaj sotni / [red.-vyd. Ja. Juška]. – Vił'nja : [s.n.], červen' 1930 (Vił'nja : „Zorza” : Lit[ogr.] U. Znamjaroŭski). – [4] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Precz z lichym zielskiem. – Alf. białorus.
643. **Przedwiośnie** teatralne : jednodniówka teatralna : sezon 1931 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1931] (Wilno : Druk. „Lux”). – [16] s. : il. ; 33 cm.
644. **Przodownik** młodej wsi : jednodniówka słuchaczy Kursu Społeczno-Oświatowego : wydana z okazji zakończenia kursu i Zjazdu Związku Młodzieży Wiejskiej Ziemi Wileńskiej / kom. red.: Wł. Męczykówna [et. al.] ; red. nac. i odp. Józef Woszczak. – Wilno : Rada Wojewódzka Związku Osadników, 7.IV.1935 (Wilno : „Znicz”). – 19, [1] s. ; 24 cm.
645. **Przyszłość** Litwy. – Wilno : [s.n.], 6 grudnia 1921. – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy. – Skonfiskowana.
646. **Der qojl** mevaser = „Der kol mewaser” : organ cu faršprejtn dem religjezn gedank bajm jidišn folk : jednodnjowka [!]. Jg 1 / [farantw. red.: Mojše Engelštern]. – Wilne : „Gez. cu Farštarkn di ʔEmune un Dot bajm Jid. Folk in Pojln”, ʔerev Pejsseh [5]691 1 april 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – 2 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Zwiastun : organ rozpowszechniania myśli religijnej i narodowej wśród narodu żydowskiego. – Jid.
647. **Der qojl** mevaser = „Der kol mewaser” : organ cu faršprejtn dem religjezn un nacjonaln gedank bajm jidišn folk : jednodnjówka[!]. Jg 1./ [farantw. red.: Mojše Engelštern]. – Wilne : „Gez. cu Farštarkn di ʔEmune un Dot bajm Jid. Folk in Pojln”, 27 nisan [5]691 14 april 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – 2 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.:

Zwiastun : organ rozpowszechniania myśli religijnej i narodowej wśród narodu żydowskiego. – Jid.

648. **Der qojl** mevaser : umophengike cajtšrift iber jidiše qehile ^עinjonim : jednodniówka / [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelsztern, 19 ^פoder [5]693 17.III.1933 (Wilno : A. Dworzec). – [2] s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Zwiastun : niezależne pismo dotyczące spraw gminy żydowskiej. – Jid.
649. **Raudonosios** Armijos diena = Дoнь Красной Армии = Dzień Czerwonej Armii = Dзeнь Чырвoнaе Армии = Der tog fun der roiterarmeei : vienkartinis leidinys / Leid. Lietuvos Karo reikalų liaudies Komisariatas. – Vilnius : Žaibo sp., 1919 , vasario [lut] 23. – Teksas liet., rus., lenkų, baltar. ir žydų k. [Tekst w jęz. lit., ros., pol., białorus., jid.]. – 16 s. – Tł. tyt.: Dzień Armii Czerwonej [opis ze spisu J. Kazlauskaitė].
650. **Rècha** : adnadnëuka / [vyd. Ljavon Babrovič]. – Vil'nja : L. Babrovič, 8 lipnja 1924 (Vil'nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Echo. – Alf. białorus.
651. **Reikalai** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Stasys Micius]. – Vilnius : S. Micius, gruodžio mėn 17 diena 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 17 grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Sprawy.
652. Der **rejner** ^פemet wegn der qehileser wirtšaft un der jidišer prese = „Der rejner emes” : jednodnjówka[!] / [red. un arojsg. durk Mojše Engelštern = red.-wyd. M. Engelsztern]. – 2. farb. ojfl. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 12 ^עelel [5]691 25 awgust 1931 ([Wilno] : A. Dworzec). – 2 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Czysta prawda o gospodarce gminnej i prasie żydowskiej. – Jid.
653. **Robotnik** wileński : jednodniówka Wileńskiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej / red. odp. Feliks Guis ; Wileński Komitet P. P. S. – Wilno : „Pogoń”, 1924. – 4 s. ; 46 cm.
654. **Rozrywka** : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1924] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il. ; 22 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
655. **Rudens** aidai : vienkartinis leidinys / [red.-leid. Leonas Braziulis]. – Vilnius : L. Braziulis, lapkritis 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48 s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z listopada, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Jesienne echa.
657. **Rudens** aidas : vienkartinis leidinys. – Vilnius : [s.n.], 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48 s. – Jednodniówka z września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Jesienne echo.

657. **Rudens** vakarai : vienkartinis leidinys / [red.-leid. Antanas Atroška]. – Vilnius : A. Atroška, spalio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 27 cm. – Jednodniówka z października, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Jesienne wieczory.
658. **Sahyszymyz** = Nasza myśl : pervaja karaimska gazeta „Naša mysl” s russkim perevodom : jednodniówka / wyd. i red. Owadjuż Pilecki. – Wilno : [s.n.], 1927. – 8 s. – Tyt. równol.: Nasza myśl. – Wyd. dwujęzyczne: w jęz. karaimskim i ros.
659. **Salygos** : vienkartinis leidinys / [leid. ir ats. red. Motiejus Kurila]. – Vilnius : M. Kurila, kovo mėn 31 diena 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. : il. – Jednodniówka z 31 marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Warunki.
660. **S’cjag** : adnadnėuka / [vyd. Ganna Klimašeŭskaja]. – Vił’nja : [s.n.], 19 žniŭnja 1923 (Vił’nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Sztandar. – Alf. białorus.
661. **S’cjag** narodu : adnadnėuka / [vyd. Ul. Kadzevič]. – Vił’nja : [s.n.], 23 žniŭnja 1923 (Vił’nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Sztandar ludu. – Alf. białorus.
662. **S’cjag** voli : adnadnėuka / [vyd. K. Kalinoŭski]. – Vił’nja : [s.n.], 17 kastyryčnika 1923 (Vił’nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Sztandar wolności. – Alf. białorus.
663. **Sėja** : dailės ir literatūros vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Juozas Aidulis]. – Vilnius : [s.n.], 1938 (Vilnius : „Patria”). – 64 s., [1] k. tabl. – Tł. tyt.: Siew : jednodniówka o sztuce i literaturze.
664. **Sekminės** : vienkartinis leidinys / [red.-leid. Stasys Misiunas]. – Vilnius : [s.n.], gegužės mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 32 s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z maja, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Zielone Świątki.
665. **Seljanin** : adnadnėuka / [vyd. Ja. Turkevič]. – Vił’nja : Ja. Turkevič, 8-ga žniŭnja 1925 (Vił’nja : Lev’n). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Włóścianin. – Alf. białorus.
666. **Seljanin** : adnadnėuka Radykalnaj Sjaljanskaj Partiji Zachodnjaj Belarusi / wyd. A. Šapel’. – Vilnja : [s.n.], 15 studzenja 1928 (Vilnja : Druk. im. F. Skaryny). – 4 s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Włóścianin. – Alf. białorus.
667. **Senolių** aidas : vienkartinis leidinys / [išleido Adomas Stankevičius]. – Vilnius : A. Stankevičius, 1925 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednodniówka z 9 września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo praocjów.
668. **Senovės** aidas : vienkartinis leidinys / [išleido Ona Mikalauškaitė]. – Vilnius : O. Mikalauškaitė, 16 rugsėjo 1935 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednod-

niówka z 16 września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo starożytności.

669. **Šis** tas naujo : vienkartinis leidinys / [leid. ir red. K. Čibiras]. – Vilnius : K. Čibiras, 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 16 marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytojus. – Tł. tyt.: Co nieco nowego.
670. **Slova** praūdy : adnadnėūka / [red. kalgija ; vyd. i red. adkazny U. Znamjaroūski]. – Vilnja : [s.n.], 21 listopada 1931 (Vilnja : U. Znamjaroūski). – 4 s. ; 37 cm. – Tł. tyt.: Słowa prawdy. – Alf. białorus.
671. **Spindulys** : vienkartinis leidinys / [red.-leid. Alfonsas Munčelis]. – Vilnius : A. Munčelis, gruodžio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 39, [1] s. : il. – Jednodniówka z grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Promień.
672. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Wilno)**
 BêTa”r = ʕitôn ḥaḍ-paʕamî / bʕ-ʕarīkaṭ: M. Miyed-nyaq wʕ-Š. Roytḅürg = „Bejtar” : jednodniówka / [red. M. Miednik]. – Wilnā(h) : Malī ha-Taʕāmūlā(h)-Qen BêTa”r : I. Kowalski, 14 sʕbat 7.II.1936 ([Wilno] : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – S. tyt. hebr., tekst jid. i hebr.
673. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Wilno)**
 Cum zig : ʕitôn ḥaḍ-paʕamî yôšēʔ lʕ-ʔôr ʕa[l] y[ʕdê] pʕlūgā(h) „Siqriqin”, qēn BêTa”r = jednodniówka / [red.: Sz. Rautbord]. – Wilnā(h) = Wilno : Zastęḡ „Sikrikin” Bejtar, ʔelūl [5]695 [1935] (Warszawa : „Central”). – [4] s. ; 28 cm. – Tł. tyt.: Do zwycięstwa. – Tekst jid. i hebr.
674. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Wilno)**
 Tēl-Hay : ʕitôn ḥaḍ-paʕamî = „Tel-Chaj” : jednodniówka / yôšēʔ lʕ-ʔôr ʕa[l] y[ʕdê] qaw BêTa”r bʕ-Wilnā(h) ; bʕ-ʕarīkaṭ: Š. Rōytḅürd wʕ-Y. Qôbalsʕî = [red.-wyd. I. Kowalski]. – Wilnā(h) : I. Kowalski, 12 ʔăḍâr 6.III.1936 ([Wilno] : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – Tyt. równol.: Tel-Chaj. – Tyt. hebr., tekst jid.
675. **Studėnski** klič : časopisʕ- adnadnėūka / [vyd. Ja. Kasjak]. – Vil’nja : [s.n.], 1 lipenʕ 1932 ([Vilnja : adb. na paveljaču u Redakcyi]). – 14 s. : il. ; 25 cm. – Powiel. – Na prawach rękopisu. – Tł. tyt.: Studencki zew. – Alf. białorus.
676. **Studento** balsas : vienkartinis Vilniaus Liet. Studentu Sajungos leidinys / [ats. red. A. Juškevičius]. – Vilnius : [s.n.], birželio m. 7 d. 1930 (Vilnius : K. Levkavičiaus sp.). – 8 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Głos studenta.

677. **Sursum** / [Koło Miłośników Klasycyzmu przy Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta w Wilnie]. – Wilno : [s.n.], 1924 (Wilno : „Znicz”). – [2], 15, [1] s., [2] k. tabl. : il. ; 31 cm.
678. **Sursum** : echa wiosenne / [wyd. Kół Humanistycznych: Nazaretańskiego i Zygmuntownskiego]. – Wilno : Koła Humanistyczne Nazaretańskie i Zygmuntownskie, 1927 (Wilno : „Lux”). – 15 s. : il. ; 31 cm. – Podtyt. na s. 1 : syntagma kół humanistycznych.
679. **Šventadienis** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Liudvikas Cicėnas]. – Vilnius : [s.n.], gruodžio mėn 22 diena 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. : il. – Jednodniówka z 22 grudnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytėjus. – Tł. tyt.: Święta/Dzień święty.
680. **Šviesa** : vienkartinis leidinys / [red.-leid. Silvestras Urbonavičius]. – Vilnius : S. Urbonavičius, rugsėjo mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [1] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z września, ukazała się zamiast kolejnego numeru Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Światło.
681. **Šviesos kelias** : vienkartinis leidinys / [red.-leid. Vincas Umbrasas]. – Vilnius : V. Umbrasas, balandžio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 37, [1] s. : il. ; 29 cm. – Tł. tyt.: Jasna/światlista droga.
682. **Svetlyj Put’** : jubilejnoe izdanie k’ dnu 25-letnjago služeniija v’ episkopskom” stane Ego Vysokopreosvjaščennstva Preosvjaščennejsago Feodosija, Archiepiskopa Vilenskago i Lidskago : odnodnevka / [red. D. D. Bochan’]. – Vil’no : Jubilejnyj Komitet’, 27-go aprelja 1928 (Vilno : S. Bekker’). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Jasna droga : wydanie jubileuszowe z okazji 25-lecia posługi archiepiskopa wileńskiego i lidzkiego Fedosija. – Alf. ros.
683. **Švyturys** : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Pranciškus Žemaitis]. – Vilnius : P. Žemaitis, lapkričio mėn 1937 (Vilnius : „Ruch”). – 40, [1] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z listopada, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Latarnia.
684. **Szewc** : jednodniówka Chrześcijańsk. Związku Zawod. Szewców. Nr 1 / [red. Piotr Piętko]. – Wilno : [s.n.], 20 kwietnia 1930 (Wilno : Druk. Archidiecezjalna). – 4 s. ; 35 cm.
685. **SZKOŁA ZAWODOWA DOKSZTAŁCAJĄCA IM. ŚW. TERESY (Wilno)**
 Jednodniówka Szkoły Zawodowej Doksztalcającej im. św. Teresy w Wilnie. – Wilno : [s.n.], 1936 (Wilno : Druk. Archidiecezjalna). – 8 s. : il. ; 30 cm. – Nadtyt.: 1926-X-1936.

686. **Szubrawiec** : jednodniówka humorystyczno-satyryczna. – Wilno : [s.n.], 1925. – ? s.
687. **Śnieżne płatki** : jednodniówka teatralna : sezon 1931 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe Grabowskiego, [1931] (Wilno : Druk. „Lux”). – [16] s. : il. ; 31 cm.
688. **Święto** Przystosobienia Wojskowego / red. i wyd. jednodniówki Woj. Kom. W. F. i P. W. – Wilno : [s.n.], czerwiec 1926 (Wilno : M. Latour). – 7 s. : il. ; 33 cm.
689. **Takas** : vienkartinis leidinys / [leid. ir ats. red. Stasys Micius]. – Vilnius : S. Micius, kovo mėn 10 diena 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 8 s. – Jednodniówka z 10 marca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytėjus. – Tł. tyt.: Szlak.
690. **Tautietis** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Aleksandras Taraila]. – Vilnius : A. Taraila, metais vasario mėn 10 d. 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 10 lutego, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma: Vilniaus Rytėjus. – Tł. tyt.: Rodak.
691. **Tautos kelias** : vienkartinis leidinys / [leid. ir atsak. red. Kazys Andruškevičius]. – Vilnius : K. Andruškevičius, metais vasario mėn 16 diena 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 16 lutego, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytėjus. – Tł. tyt.: Droga narodowa.
692. **Teater** = Teatr : jednodniówka : ejnmo like ojsgabe fun der Gezelšaft „Frajnd fun Jidišn Teater in Wilne” / [red.-wyd. I. Rafes]. – Wilne = Wilno : I. Rafes, merc 1935 (Wilno : „Express”). – 8 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Teatr : jednodniówka Towarzystwa „Przyjaciół Teatru Żydowskiego” w Wilnie. – Jid.
693. **Telegram** : jednodniówka / red. J. Judelewicz. – [Wilno : s.n., 1929] (Wilno : Szymanowicz). – [1] s. ; 48 cm. – Jid.
694. **Tiesos žodis** : vienkartinis leidinys / Red.- leid. Povilas Djakas. – Vilnius : Zorza sp., 1929 kovo [marzec] 16. – 6 s. – Tł. tyt.: Słowo prawdy [opis ze spisu J. Kazlauskaitė].
695. **TOWARZYSTWO „POMOC PRACY” (Wilno)**
 Hilf durk Arbet = ^עEzrā(h) ^עa[l] ^יע^ד ^עAbôdā(h) = Pomoc Pracy : jednodniówka : XXV : 1903-1928 / [red.: ^פA. Klebanow = red.: A. Klebanow]. – Wilne = Wilno : Gezelšaft „Hilf durk Arbet”, oktober październik 1928 tisre 5689 (Wilne = Wilno : F. Garber). – 16 s. : portr. ; 36 cm. – Jid.
696. **TOWARZYSTWO „POMOC PRACY” (Wilno)**
 Hilf durk Arbet = ^עEzrāh ^עy ^עAbôdā (h) = „Pomoc Pracy” : XXX 1903-1933 : jojvl-ojsgabe fun der gez. „Hilf durk Arbet” in Wilne : jednodniówka / [red.: ^פA. Klebanow = A. Klebanow]. – Wilne = Wilno : [s.n.], tisre [5]694 4 oktober 1933

- (Wilne : F. Garber). – 8 s. : il. ; 35 cm. – Tł. podtyt.: jubileuszowe wydanie towarzystwa „Pomoc Pracy” w Wilnie. – Jid.
697. **TOWARZYSTWO „POMOC PRACY” (Wilno)**
 „Hilf durk Arbet” = „^cEzrah ^ca[l] y[^edê] ^cAbôdâ (h)” = „Pomoc Pracy” : jednodniówka / [red. A. Klebanow]. – Wilne = Wilno : [s.n.], tišrê [5]696 oktober październik 1935 (Wilno : G. Kleckin). – 4 s. ; 35 cm. – Jid.
698. **TYDZIEŃ AKADEMKA – ŻYDA (1936 ; Wilno)**
 Der wilner student : ejnmolike ojsgabe cu der „Woł fun Jidišn Akademiker”, 18-25 januar 1936 = Ha-^oaqademaⁱ ha-wilnaⁱ : hôša^oâ(h) hađ-pa^cămît b^e-qešer ^cim „Š^ebûa^c ha-^oAqademaⁱ ha-^oY^ehuđi” b^e-3 tēbēt – 1 š^ebât [5]696 / [red.-wyd. M. Brun]. – Wilno : M. Brun, styczeń 1936 (Wilno : G. Kleckin). – 26, 6 s. ; 25 cm. – Tyt. równol.: Akademik wileński : jednodniówka wydana z okazji „Tygodnia Akademika – Żyda” 18-25 I 1936. – Tekst jid. i pol. drukowany przeciwstawnie.
699. **TYDZIEŃ STRAŻACKI (1 ; 1930 ; Wilno)**
 „Społeczeństwo-Strażakowi” : jednodniówka wydana na pamiątkę 1-go „Tygodnia Strażackiego” na województwie [!] wileńskim w czasie od 21-go do 28-go września 1930 r. / Związek Straży Pożarnych Województwa Wileńskiego. – Wilno : Związek Straży Pożarnych Wojew. Wileńskiego ; Tow. Wyd. „Pogoń”, 1930 (Wilno : „Pax”). – 69 s. ; 24 cm. – Nadtyt.: 21-28 wrzesień 1930.
700. **U imja** praudy : adnadněuka / [red.-wyd. Ja. Bełski]. Vil’nja : [s.n.], snezan’ 1928 (Vil’nja : U. Znamjaroŭski). – 6 s. – Tł. tyt.: W imię prawdy. – Alf. białorus.
701. **Undzer** kamf : socjalistiš-teritorjalistišer jugnt-organ : jednodniówka / [red.-wyd. G. Kowarski]. – Wilne : G. Kowarski, 23tn november 1935 (Wilno : G. Kleckin). – 8 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Nasza walka : organ młodzieży socjalistyczno-terytorialistycznej. – Jid.
702. **Undzere** wegn : cajtsrifit farn frajen socjalistišn gedank : jednodniówka / [farantw. red. un arojsj. Geršn Malakewič = red. odp. i wyd. Gerszon Malakiewicz]. Wilne : G. Malakewič = Wilno : G. Malakiewicz, maj 1930 (Wilno : Druk. Spółdzielni Wytwórczo-Handlowej). – 16 s. ; 25 cm. – Tł. tyt.: Nasze drogi : czasopismo wolnej myśli socjalistycznej. – Jid.
703. **Undzere** zibn teg = „Undzere zybn teg” : literariš-gezelsaftleke woknšrifit : jednodniówka / [farantw. red.-arojsgeber Mejlek Koton]. – Wilne : M. Koton, 10-ter april 1936 ([Wilne] : G. Kleckin). – 8 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nasze siedem dni : tygodnik literacko-społeczny. – Jid.
704. **Unzer** bine : organ fun der Gezelsaft „Frajnd fun Jidišn Teater” in Wilne : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [red. M. Zitlowski]. – Wilne = Wilno : Gezelsaft

- „Frajnd fun Jidišn Teater”, 4 december [5]928 4 grudnia 1928 (Wilne : Br. Rozentel). – [4] s. : il., portr. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nasza scena : organ Towarzystwa „Przyjaciół Teatru Żydowskiego” w Wilnie. – Jid.
705. **Unzer** kurc : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-wyd. Sz. Kruszański]. – Wilne : S. Kruszański, 12 maj 1934 (Wilno : „Express”). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nasz skrót : (gazeta). – Jid.
706. **Unzer** kurc : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-wyd. Sz. Kruszański]. – Wilne : S. Kruszański, 23 juni czerwiec 1934 ([Wilno] : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nasz skrót : (gazeta). – Jid.
707. **Unzer** kurjer : ejnmolike ojsgabe = „Unzer-kurjer” : jednodniówka / red.-wyd. M. Tabachowicz. – Wilne = Wilno : M. Tabachowicz, 25 nisz [5]682 1-go maja 1932 (Wilno : Br. Rozentel). – 1 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Nasz kurier. – Jid.
708. **Unzer** najer Moment : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [frantw. red. un arojsg. A. J. Stejngold]. – Wilne : A. J. Stejngold, 20 svat [5]693 16.II.1933 (Wilne : B. Kleckin). – [4] s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nasz nowy Moment. – Jid.
709. **Unzer** najer ongrif : cajtszrif farn frajen jidiszn gedank : jednodniówka / [red.-arjsg. M. Engelsztern]. – Wilne = Wilno : M. Engelsztern, 7.XII.1933 (Wilno : K. Lewkowicz). – 2 s. ; 37 cm. – Tł. tyt.: Nasz nowy atak : czasopismo wolnej myśli żydowskiej. – Tekst jid. w transkr. alf. łac.
710. **Unzer** najs : (a cajtung) : jednodniówka / [red. wyd. Sz. Kruszański]. – Wilne : S. Kruszański, 5 maj 1934 ([Wilno] : Notes i Szwajlich). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Nasze wiadomości : (gazeta). – Jid.
711. **Varpos** : vienkartinis dailes literaturos leidinys / [red. ir leid. Vlada Rusokaite ; virseli dare ir spaudos darba tvarke Vladas Drema]. – Vilnius : V. Rusokaite, 1937 (Vilnius : „Patria”). – 40 s. : il. ; 25 cm. Tł. tyt.: Kłosy : jednodniówka literacka.
712. **Varsnos** : vienkartinis dailes literaturos leidinys. – Vilnius : [s.n.], 1937. – 32 s. – Tł. tyt.: Skiba : jednodniówka literacka.
713. **Vasaros** darbai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Emilijonas Paukšte]. – Vilnius : E. Paukštys, birželis 1938. – 48 s. : il. – Jednodniówka z czerwca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Letnie prace.
714. **Vasaros** žingsniai : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Antanas Vaisnius]. – Vilnius : [s.n.], birželis 1938. – 48 s. : il. – Jednodniówka z czerwca, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Kroki lata.
715. **Velykos** : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Antanas Atroška]. – Vilnius : A. Atroška, balandžio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 48, [2] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka z kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Wielkanoc.

716. **Velykų** margutis : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Adomas Cicėnas]. – Vilnius : A. Cicėnas, balandis 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 40 s. : il. ; 30 cm. – Jednodniówka z kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Wielkanocna pisanka.
717. **Versmė** : dailės ir literatūros vienkartinis leidinys / [red. i wyd. Jan Karas = red. ir leid. Jonas Karosas]. – Vilnius : J. Karosas, 1939 (Wilno : „Patria”). – 63, [1] s., [1] k. tabl. ; 25 cm. – Tyt. okł.: Versmė : vienkartinis dailės ir literatūros leidinys. – Tł. tyt.: Krynica : jednodniówka o sztuce i literaturze.
718. **Vestki** Tavarystva Belaruskaj Školy. – Vił’nja, 28 II 1929. Tł. tyt.: Wieści Towarzystwa Białoruskiej Szkoły [opis ze spisu J. Traczuka].
719. **Vienkartinis** : mokslui, dailei ir literaturai populiarinti vienkartinis leidinys. – Vilnius : [s.n.], 22 spalio [paźdz.] 1938. – 72 s. – Tł. tyt.: Jednodniówka : jednodniówka popularyzująca literaturę i sztukę.
720. **Viltiės aidas** : vienkartinis leidinys / [išleido Prania Jovašaitė]. – Vilnius : P. Jovašaitė, 30 rugsejo 1925 (Vilnius : „Ruch”). – 4 s. ; 41 cm. – Jednodniówka z 30 września, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Aidas. – Tł. tyt.: Echo nadziei.
721. **Viltis** : vienkartinis leidinys. – Vilnius : [s.n.], 04 07 1938. „Ruch”). – 4 s. – Jednodniówka z 7 kwietnia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Vilniaus Rytėjus. – Tł. tyt.: Nadzieja.
722. **Vingis** : dailės ir literatūros vienkartinis leidinys. – Vilnius : [s.n.], 16 gruodžio [grud.] 1937 (Vilnius : „Patria”). – 50 s. – Red. Jonas Karosas. – Tł. tyt.: Zakręt.
723. **Vodklik** : adnadnėuka / [vyd. S. Tataryn]. – Vił’nja : [s.n.], 24-ga sakavika 1927 (Vił’ja : Ja. Levin). – 4 s. – Tł. tyt.: Odzew. – Alf. białorus.
724. **Vyjas’nen’ni** : adnadnėuka / [vyd. M. Mancev’ič]. – Vił’nja : [s.n.], 3 lipnja 1935 (Vił’nja : Ja. Baeŭski). – 4 s. ; 41 cm. – Tł. tyt.: Wyjaśnienia. – Alf. białorus.
725. **W drugą** rocznicę : jednodniówka pamiątkowa / [oprac. i wyd. Władysław Lityński]. – [Wilno] : W. Lityński, [1924] (Wilno : „Motus”). – 21 s. : il. ; 28 cm. – Nadtyt.: 1922-18.IV-1924.
726. **W obronie** pokoju : wydawnictwo poświęcone sprawom Światowego Kongresu Pokoju / [red. i wyd. Ignacy Zagórski]. – Wilno : I. Zagórski, sierpień 1936 (Wilno : „Grafika”). – 24 s. ; 34 cm.
727. **W pierwszą** rocznicę : jednodniówka pamiątkowa / [oprac. i wyd. Władysław Lityński ; okł. wg rys. Włodzimierza Ettela]. – [Wilno : s.n., 1923] (Wilno : „Motus”). – 16, XVI s. : il. ; 32 cm. – Nadtyt.: 1922-18.IV-1923.

728. **W rocznicę** listopadową : jednodniówka teatralna : sezon 1930/31 / [red. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1930] (Wilno : Druk „Lux”). – [20] s. : il. ; 33 cm.
729. **W stolicy** Litwy / [wyd.- red. Kazimierz Strazdas]. – Wilno : K. Strazdas, 4 grudnia 1921 (Wilno : „Zaibas”). – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
730. **Walka** ludu : jednodniówka / wydaw. Niezależnej Partji Chłopskiej pod red. nac. Sylwestra Wojewódzkiego ; [red. Franciszek Litwin]. – Wilno : [s.n.], 7 grudnia 1924 ([Warszawa : W. Piekarniak). – 7, [1] s. ; 32 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru gazety Wyzwolenie Ludu.
731. **Wialikodny** zwon : adnadnioŭka / [wyd. K. Chaniaŭka]. – Wilnia : „Pogoń”, 14 sarkawika 1927 (Vilnia : „Pax”). – 8 s. – Tł. tyt.: Dzwon wielkanocny. – Jęz. białorus., alf. łac.
732. **Wider** a kurc : (a cajtung) : jednodniówka / [red.-arojsg. Šlojme Krušanski]. – Wilne : S. Krušanski, februar luty 1934 ([Wilne] : G. Kleckin). – 4 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Znowu skrót. – Jid.
733. **Wieczory** jesienne : jednodniówka teatralna : Wilno 1930/31 / [red. Feliks Lubierzyński]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1930] (Wilno : Druk „Lux”). – [16] s. : il. ; 33 cm.
734. **Wileński** humor świąteczny : jednodniówka humorystyczno-satyryczna / [red.-wyd. Witold Byliński]. – [Wilno] : W. Byliński, grudzień 1925 (Wilno : „Lux”). – 8 s. : il. ; 30 cm.
735. **WILEŃSKIE TOWARZYSTWO WIOŚLARSKIE**
XXV [dwadzieścia pięć] lat Wileńskiego Towarzystwa Wioślarskiego : jednodniówka wydana w roku jubileuszowym. – Wilno : [s.n.], 1935 (Wilno : „Kraj” daw[niej] „Lux”). – 30 s. : il. ; 27 cm. – Tyt. okł.: XXV Wil. T. W. – Słowo wstępne / Ludwik Szwykowski.
736. **Wilner** arbeter : ojsgabe fun Kultur-Amt fun di profesjonele farejnen in Wilne cu der werbir-kampanje = ejnmolike ojsgabe = jednodniówka[!] / [farantwort. red.: L. Wajnszejn = red. odp.: L. Wajnszejn]. – [Wilne : s.n., 1935] (Wilne : Prod.- un Handelskoop. = Wilno : Druk. Sp. Wytwórczo-Handlowa). – 8 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Robotnik wileński. – Jid.
737. **Wilner** פֿעמֶט = „Wilner emes” : umophengike cajtšrift iber jidiše gezelsaftleke פֿינאנאן : jednodniówka. Nr. 1 / red. un arojsg. durk Mojshe Engelštern = [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne : M. Engelštern = M. Engelsztern, 23 marheswn [5]692 3 november 1931 ([Wilno] : A. Dworżec). – 4 s. ; 51 cm. – Tł. tyt.: Prawda wileńska : niezależne czasopismo dotyczące żydowskich spraw społecznych. – Jid.

738. **Wilner** frimorgn : cajtung far politiše, ekonomiše, kulturele un gezeľaftleke interesen : jednodniówka / [red.-wyd. M. Engelsztern]. – Wilne = Wilno : M. Engelsztern, 1929 (Wilno : Druk. Sp. Wytw.-Handl.). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Poranek wileński : gazeta dotycząca spraw politycznych, economicznych, kulturalnych i społecznych. – Jid.
739. **Der wilner** ongesteler : cajtšrift far profesjonele fragn : jednodniówka / [red.: Ch. Wałt]. – Wilne = Wilno : Zarząd Związku Zaw. Pracown. Przemysł. Handl. w Wilnie, 15 stycznia 1930 (Wilno : Druk. Spółdz. Wytwórczo-Handlowa). – 16 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Pracownik wileński : pismo poświęcone sprawom zawodowym. – Jid.
740. **Wilner** profesjonele fragn = „Wilner profesjonele fragn” : jednodniówka / [red.-wyd. P. Mirański]. – Wilne : P. Mirański, 2-ter juli 1935 (Wilno : G. Kleckin). – 16 s. ; 29 cm. – Tł. tyt.: Wileńskie kwestie zawodowe. – Jid.
741. **Wilnianka** : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1924] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il. ; 24 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
742. **Wilno** – morzu : jednodniówka Wileńskiego Okręgowego Oddziału Ligi Morskiej i Rzecznej / [red. Jan Sobecki]. – [Wilno] : Biuro Reklamowe S. Grabowskiego, [1924] (Wilno : „Lux”). – 16 s. : il., tab. ; 31 cm.
743. **Wilno** Naczelnikowi! : jednodniówka poświęcona rocznicy oswobodzenia Wilna : 19.IV.1919 – 19.IV.1920 / [pismem kieruje kom. red., na którego czele stoi Bobicki [et al.] ; red. Romuald Kawalec]. – [Wilno : s.n., 1920] (Wilno : „Promień”). – 4 s. : il. ; 33 cm.
744. **Wilno** – ochronom : jednodniówka komitetu wojewódzkiego „Chleb dla głodnych dzieci” w Wilnie. – Wilno : [s.n.], 1925 (Wilno : „Lux”). – 24 s., [1] k. tabl. : il. ; 27 cm.
745. **Wilno** wyzwolone : jednodniówka na Zjazd byłych uczestników walk o Wilno w dniach 10-11 XI. 1930 r. / [okł. pomysłu Jerzego Hoppena]. – Wilno : Komitet Wykonawczy Zjazdu, 1930 (Wilno : „Znicz”). – 73 s. : il. ; 31 cm.
746. **Wilno** wyzwolone : jednodniówka nakładem Komitetu Wileńskiego Ku Uczczeniu Rocznic 9 Października. – Wilno : Komitet Wileński Ku Uczczeniu Rocznic 9 Października, 9 października 1921 r. (Wilno : „Lux”). – 8 s. : il. ; 17 cm + [1] k. tabl.
747. **Wilno** wyzwolone : jednodniówka polityczna aktualna / pod red. Waclawa Studnickiego ; wydaw. Związku Siły i Jedności Polski. – Wilno : [s.n.], 10 października 1920 ([Wilno] : „Lux”). – 4 s. ; 31 cm.

748. **Wilno** zdemobilizowanym / tekst zebr. i ułożył Władysław Laudyn ; okł. wyk. Michał Rouba ; wyd. Aleksander Kleczkowski. – [Wilno : s.n., 1922] (Wilno : „Motus”). – 48 s. : il. ; 29 cm.
749. **Wioślarz** Wilji : jednodniówka poświęcona sprawom wioślarstwa, specjalnie wydana na regaty międzyklubowe w Wilnie. R. 3 nr 3 / [red. Jarosław Nieciecki]. – Wilno : Komisja Międzyklubowa Tow. Wiośl., 11-14 września 1930 (Wilno : Druk. Archidiecezjalna). – 12 s. ; 32 cm.
750. **Włościanin** : jednodniówka Radykalnej Partji Włościańskiej Zachodniej Białorusi / [red. i wyd. Antoni Szapiel]. – Wilno : A. Szapiel, 15 stycznia 1928 (Wilno : Białoruska Druk. im. F. Skaryny). – 4 s. ; 30 cm.
751. **Wok** = „Woch” : jednodniówka / [red.-wyd. E. Bastacki]. 01. – Wilne : E. Bastacki, 24 november listopad 1935 (Wilno : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Tydzień. – Jid.
752. **A wok** = „A woch” : jednodniówka / [red.-wyd. E. Bastacki]. 02. – Wilne : E. Bastacki, 1 december grudzień 1935 (Wilno : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Tydzień. – Jid.
753. **A wok** = „A woch” : jednodniówka / [red.-wyd. E. Bastacki]. 03. – Po konfiskacie nakł. 2. – Wilne : E. Bastacki, 1 december grudzień 1935 (Wilno : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Tydzień. – Jid.
754. **Di wok** = „Di woch” : jednodniówka / [red.-wyd. E. Bastacki]. 04. – Wilne : E. Bastacki, 8 december grudzień 1935 (Wilno : „Central”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Tydzień. – Jid.
755. **Di wok** : ortodoksiše woknblat : jednodniówka / [red. wyd. Sz. Goder]. – Wilne = Wilno : S. Goder, 21 svat [5]695 25.I.1935 (Wilno : F. Garber). – 4 s. ; 53 cm. – Tł. tyt.: Tydzień : tygodnik ortodoksyjny. – Jid.
756. **Wosdenor**[!] mojer! : a žurnal far produktiwizacije un socskojtung = „Wosden nor mojer” : jednodniówka / [odp. red. i wyd. A. Miron]. – Wilne = Wilno : A. Miron, januar styczeń 1935 (Wilno : „Ekspres”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: A co, tylko mur! – Jid.
757. **XV-lecie** [piętnastolecie] odzyskania morza : 1920-1935 / red. K. Wójcicki ; pod red. Komitetu Wydawniczego Uczestników Walk o Niepodległość. – Wilno : Komitet Wydawniczy Uczestników Walk o Niepodległość, 1935 (Wilno : „Ruch”). – 15, [1] s. ; 31 cm. – Zawiera m.in. próbę „Bibliografii morza”.
758. **Z belaruskaga** paletku : adnadnëuka / [wyd. A. Šutovič]. – Vił’nja : [s.n.], traven’ 1937 (Vił’nja : Belaruskaja Druk. im. F. Skaryny). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Z białoruskiej niwy. – Jęz. białorus., alf. białorus. i łac.

759. **Z Litwą** : jednodniówka. – Wilno : [s.n.], 11 grudnia 1921. – 4 s. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
760. **Za belaruskaju školu** : adnadnëuka / [red.- wyd. Jan Šutovič]. – Vił'nja : [s.n.], 16 červenja 1936 (Vił'nja : Belaruskaja Druk. im. F. Skaryny). – 4 s. – Tł. tyt.: O białoruską szkołę. – Alf. białorus.
761. **Za i** przeciw : wileńska jednodniówka antraktowa : sezon 1924/1925 / [red. i wyd. Stefan Grabowski]. – Wilno : Biuro Reklamowe S. Grabowski, [1924] (Wilno : „Lux”). – 20 s. : il. ; 22 cm. – Wychodzi perjodycznie podczas antraktów teatralnych i koncertowych przy programie.
762. **Za praŭdu** : adnadnëuka / [vyd. Bazył' Juška]. – Vił'nja : [s.n.], 18 sakavika 1926 (Vił'nja : Levin i Syn). – 4 s. – Tł. tyt.: O prawdę. – Alf. białorus.
763. **Zaduszki** : święto umarłych : jednodniówka poświęcona ku czci zmarłym drogim nam osobom i poległym bohaterom w obronie Ojczyzny / [wyd. i red. Konstanty Mrozowski]. – Wilno : K. Mrozowski, listopad 1933 (Wilno : J. Bajewski). – 16 s. : il. ; 25 cm.
764. **Zaduszki** : święto umarłych : jednodniówka poświęcona ku czci zmarłego pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego i wszystkich drogich nam osób i poległych bohaterów w obronie ojczyzny / [wyd. i red. Konstanty Mrozowski]. – Wilno : K. Mrozowski, listopad 1935 (Wilno : J. Bajewski). – 16 s. : il. ; 25 cm.
765. **Zagon** : adnadnëuka / [vyd. M. Germanovič]. – Vił'nja : M. Germanovič, 7 červenja 1925 (Vił'nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Zagon. – Alf. białorus.
766. **Zakneblowane usta** : jednodniówka. – Wilno : [s.n.], 7 birż. 1922. – 2 s. – Ukazała się 7 czerwca zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy.
767. **Zarava** : adnadnëuka / [red.-vyd. U. Gronimaŭ]. – Vił'nja : [s.n.], 25 maja 1923. – 4 s. – Tł. tyt.: Łuna. – Alf. białorus.
768. **Zarnica** : adnadnëuka / [vyd. Anton Prakapenja]. – Vił'nja : A. Prakapenja, 9-ga studzenja 1925 (Vił'nja : N. Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Błyskawica. – Alf. białorus.
769. **Zibete wok** = „Zibete woch” : jednodniówka / [red. wyd. Eljasz Bastacki]. – Wilne : E. Bastacki, 5 januar styczeń 1936 (Wilno : N. Rozental). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Siódmy tydzień. – Jid.
770. **Di zibn teg** = „Di zybn teg” : literariš-gezelsaftleke woknšrift : jednodniówka / [farantw. red.-arojsgeber L. Lukman]. – Wilne : L. Lukman, 15 maj 1936 ([Wilne] : G. Kleckin). – 8 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Siedem dni : tygodnik literacko-społeczny. – Jid.

771. **Zorka** belarusa : adnadnëuka / [wyd. Barys Levančuk]. – Vił'nja : B. Levančuk, 25 lipnja 1925 (Vił'nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Gwiazda Białorusina. – Alf. białorus.
772. **Zosia** : jednodniówka wileńska / [wyd. i red. odp. Paweł Gajdelonis]. – Wilno : P. Gajdelonis, 30 listopada 1921 (Wilno : Druk. „Zaibas”). – 4 s. : il. ; 47 cm. – Ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Głos Litwy. – W jednodniówce spolszczona forma nazw. red., właśc.: Povilas Gaidelionis.
773. **Zuntog** : ejnmolike ojsgabe = jednodniówka / [red.-arobjsg.: H. Merejne]. – Wilne = Wilno : H. Merejne, 14 merc 14 marca 1937 ([Wilne] : „Ekspres”). – 4 s. ; 55 cm. – Tł. tyt.: Niedziela. – Jid.
774. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). 1 Wileńska Drużyna Harcerska im. Romualda Traugutta „Błękitna Jedyńka Żeglarska”**
„Błękitna Jedyńka Żeglarska” Wil. Druż. Harc. : 1923-1933 / [Wydaw. „Błękitnej Jedyńki Żeglarskiej” Wil. Druż. Harc. ; red. K. Cynkutis]. – [Wilno] : T-wo Wydawnicze „Pogon”, [1933] ([Wilno] : Druk. „Pax”). – 16 s. : il. ; 24 cm.
775. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). 1 Wileńska Drużyna Harcerska im. Romualda Traugutta „Błękitna Jedyńka”**
Jednodniówka Błękitnej Jedyńki, Iszej Wil. Dr. Harcerskiej / [red. Chocianowicz Henryk]. – Wilno : I-sza Wil. Dr. Harc. im. R. Traugutta, październik 1925. – s. : il. ; 35 cm. – Powiel.
776. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). 13 Wileńska Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego „Czarna Trzynastka”**
Gromada : jednodniówka Czarnej Trzynastki Drużyny Harcerskiej w Wilnie : 18 X 21 – 18 X 26 / [red. Antoni Wasilewski]. – [Wilno] : Wydaw. Czarnej Trzynastki W. D. H., [1926] (Wilno : Druk. Nowoczesna). – 20 s. : il. ; 25 cm. – Podtyt. w nagł. : jednodniówka Czarnej Trzynastki Wileńskiej Drużyny Harcerskiej im. Zawiszy Czarnego.
777. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939)**
Jednodniówka harcerska. – Wilno : Komisja Organizacyjna „Tygodnia Harcerskiego”, czerwiec 1922 (Wilno : Zakłady Graf. Dow. Grupy Oper. Bien.). – 22 s. : tab. ; 21 cm. – Bibliogr.
778. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939)**
Straż nad Wilją : jednodniówka Oddziału Z. H. P. : w dziesięciolecie wyzwolenia Wilna / [kom. red. Antoni Narwoysz, Ewa Gulbinowicz, J. Czarny Grzesiak]. – Wilno : Wydaw. Zarządu Oddziału Wileńskiego Z. H.P., 1929 (Wilno : „Lux”). – 39, [1] s. ; 24 cm.

779. **Žančina** na barykadach. – Vił'nja, III 1928. – Tł. tyt.: Kobieta na barykadach. – Alf. białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].
780. **Žiburys** : vienkartinis leidinys / [red. ir leid. Kazimieras Blaškauskas]. – Vilnius : K. Blaškauskas, sausio mėn 1938 (Vilnius : „Ruch”). – 40, [1] s. : il. ; 28 cm. – Jednodniówka ze stycznia, ukazała się zamiast kolejnego numeru czasopisma Jaunimo Draugas. – Tł. tyt.: Światło.
781. **Žyc'cė** moladzi. – Vił'nja VIII 1926. – Tł. tyt.: Życie młodzieży. – Alf. białorus. [opis ze spisu J. Traczuka].
782. **Žyc'cė** vėski : adnadnėuka / [vyd. Barys Levančuk]. – Vił'nja : B. Levančuk, 15 lipnja 1925 (Vił'nja : Levin i Syn). – 4 s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Życie wsi. – Alf. białorus.
783. **Życie** młodzieży akademickiej : jednodniówka / odp. red. i wyd. Bolesław Nawrocki. – Wilno : [s.n.], 10 marca 1932. – ? s.
784. **ŻYDOWSKI CENTRALNY KOMITET OŚWIATY (Wilno)**
Far undzer šul un kind = Far undzer szul un kind : ejnmolike ojsgabe fun C.B.K. [Centraler Bildungs Komitet] gewidmet der jidiš-weltleker šul in Wilne = (Dla naszej szkoły i naszego dziecka) : jednodniówka / [red. I. Dubowski]. – Wilne : Ż. C. K. O. [Żydowski Centralny Komitet Oświaty], december 1928 (Wilne = Wilno : F. Garber). – 4 s. ; 55 cm. – Jid.
785. **ŻYDOWSKI CENTRALNY KOMITET OŚWIATY (Wilno)**
Far undzer šul : ejnmolike ojsgabe / fun Centraln-Bildungs-Komitet (C.B.K.) in Wilne ; red. fun S. Bastomski = [red. Sz. Bastomski]. – Wilne = Wilno : Żyd. Centr. Komitet Oświaty, 1933 (Wilno : D. Krejnes). – [1] s. : fot., portr. ; 23 cm. – Tyt. okł.: XV C.B.K. 1919-1934. Transkr. tyt.: „Far undzer szul”. – Tł. tyt.: Dla naszej szkoły : jednodniówka. – Jid.
786. **ŻYDOWSKIE STOWARZYSZENIE KULTURALNO-OŚWIATOWE „TARBUT” (Wilno)**
Tarbut = „Tarbut” : ‘iton had-pa‘ami muqdes l‘-yobel he-hames-‘esre(h) sel t‘enu‘at „Tarbut” b‘-Wilna(h) u-b‘-gelil [5]681-[5]696 1920-1935 : jednodniówka / [red. odp. J. Cemel]. – Wilna(h) = Wilno : Stow. „Tarbut”, heswan [5]696 listopad 1935 ([Wilne(h)] : S. Rindzuns‘qi). – 4 s. ; 51 cm. – Tł. tyt.: „Tarbut” : jednodniówka poświęcona jubileuszowi 15-lecia ruchu „Tarbut” w Wilnie i okolicy 1920-1935. – Alf. hebr.
787. **ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO GIMNASTYCZNO-SPORTOWE „MAKABI” (Wilno)**
15 [finfn] jor „Makabi” : jojvl-ojsgabe fun Jidišn Turn un Sport-Farejn „Makabi” / unter der red. fun M. Urmaker = 15 lat „Makabi” : jednodniówka / [red. odp.

M. Urmacher]. – Wilne = Wilno : Żyd. Tow. Gimnastyczno-Sportowe, maj 1931 (Wilno : Druk. Sp. Wytw. Handl.). – 13 s. ; 31 cm. – Jid.

788. **ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO GIMNASTYCZNO-SPORTOWE
„MAKABI”**

20 [cwancig] jor „Makabi” : jojvel ojsgabe fun Jidišn Turn un Sport-Farejn „Makabi” : 1916-1936 = 20 lat „Makabi” : jednodniówka / unter der red. fun M. Urmaker = [red. odp.: M. Urmacher]. – Wilne : Ż. T. G. S. „Makabi”, maj 1936 (Wilno : Druk. Sp. Wytw.-Handl.). – 14 s. : fot. ; 30 cm. – Jid.

Aneks 5.

Bibliografia jednodniówek z województwa wołyńskiego według miejscowości

Dubno

789. **Pif-Paf!** : jednodniówka noworoczna literacko-humorystyczna / [red. Wł. Miączynski]. – Dubno : [s.n], 1926-1927 (Dubno : Gasser). – 3, [1] s. ; 35 cm.
790. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Dubno)**
Strzelcy dubieńscy / [red. Jan Płażewski]. – Dubno : Oddział Związku Strzeleckiego, 19.III.1935 (Warszawa : Druk. Bankowa). – 31, [1] s. : il. ; 28 cm.

Kowel

791. **AKADEMICKIE KOŁO KOWLAN (Warszawa)**
Jednodniówka Akademickiego Koła Kowlan w Warszawie : wydana ku uczczeniu pięćciolecia istnienia A. K. K. : 1924-1929 / [wydaw. Akademickiego Koła Kowlan pod red. naczelną Eugenjusza Konopackiego oprac. przy współudz. Komitetu Redakcyjnego]. – Kowel na Wołyniu ; Warszawa : Akademickie Koło Kowlan, marzec 1929 (Kowel : J. Sandelsztejn). – 31, [1] s. ; 31 cm.
792. **Ḥayênû** : jednodniówka. Gilâyôn 1 / [red. odp. Chaim Günzberg]. – Qôḥel : Q^ehiliyaṭ talmîdê ha-gimnasyā(h) „Tarbût” = Kowel : Samorząd szkolny przy gimn. „Tarbut”, nisān [5]694 [1934] (Kowel : M. Wajnberg). – 20 s. ; 29 cm. – Tł. tyt.: Nasze życie. Nr 1. – Alf. hebr.
793. **HECHALUC-PIONIER W POLSCE. Oddział (Kowel)**
Bi-s^enîpênû : ʔitôn ḥaḍ pa^ʕāmî šel „He-Ḥālûš” b^e-Qôḥel liqra^ʔṭ ḥôdeš ha-biṣûr = jednodniówka. – Qôḥel = Kowel : Org. „Hechaluc-Pionier”, ʔ[~]aḍār 5694 1934 (Kowel : M. Wajnberg). – 12 s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: W naszym oddziale : jednodniówka „Hechaluc” w Kowlu z okazji miesiąca umacniania. – Jid.

794. **Jednodniówka „Sztandar Kolejowy”** : dla uczczenia poświęcenia sztandaru Związku Urzędników Kolejowych na Rzeczpospolitą Polską Koła Kowelskiego 8-go Grudnia 1925 roku / [red. odp. i wyd. Jan Staniszewski ; Związek Urzędników Kolejowych na Rzeczpospolitą Polską. Koło Kowelskie]. – Kowel : J. Staniszewski, 8 grudnia 1925 (Kowel : J. Sandelsztein). – 28 s. : il., tab. ; 33 cm.
795. **Jednodniówka** wyborcza Kowelsk. Oddziału Centrali Drobn. Kupców i Handlarzy w Polsce : listy nr 13 wal-głok / red. odp. i wyd. Chil Ejbuzyc. – Kowel : C. Ejbuzyc, 27 lipca 1928 (Kowel : „Brandes i Kaweberg”). – 4 s. ; 23 cm.
796. **Kowler weker** = „Kowłer weker” : jednodniówka / [red. odp. Lejb Szejnman]. – Kowle= Kowel : D. L. Kac, 9 juni 9-go czerwca 1939 (Kowel : M. Ajzenberg). – 4 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Goniec kowelski. – Jid.
797. **Kowler weker** : jednodniówka / [red. odp. i wyd. L. Szejnman]. – Kowel : L. Szejnman, 29.IX.1933 (Kowel : Brandes i Kaweberg). – 4 s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Goniec kowelski. – Jid.
798. **Pobudka** : jednodniówka / wyd. Maria Solska. – Kowel : [s.n.], 11 czerwca 1938 (Kowel : K. Czernicki). – [2] s. ; 47 cm.
799. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 50 Pułk Piechoty Strzelców Kresowych** Jednodniówka II. Baonu Szkolnego 50 PP. „Strz. Kres.” / za kom. red. Zawila Stanisław. – [Kowel] : II. Baon Szkolny 50 P.P. „Strzelców Kresowych”, 23.III.1932 (Łódź : Druk. Państwowa). – 6, [2] s. ; 35 cm.
800. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 50 Pułk Piechoty Strzelców Kresowych** Jednodniówka ku uczczeniu święta 50 P. Strzelców Kresowych w dniu 11 maja 1928 r. / oprac. W. Marynowska. – Kowel : Oddział Białego Krzyża, [1928] (Kowel : Brandes i Kaweberg). – 16 s. ; 22 cm.
801. **Promień** : (jednodniówka) słuchaczy Państwowej Szkoły Mierniczej i Drogowej w Kowlu. – Kowel : [s.n.], 1922 (Lublin : Druk. Państwowa). – 14, [1] s. ; 29 cm.
802. **STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ IM. TRUMPELDORA W POLSCE (Kowel)**
 Qāđimā(h) : ^citōn ḥađ-pa^cāmî = „Kadima” : jednodniówka / [b^c-arīkaṭ Y^rrahmî^ṣēl Wīrnīq ; red. odp. i admin. I. Cymring]. – Qôḥel: Histadrūt „Berit- T^rrūmpeldôr” = Kowel : Organ. „Brith- -Trumpeldor”, tēbēt [5]692 grudzień 1931 (Kowel : M. Wajenberg). – 16 s. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Naprzód. – Tekst hebr. i jid.
803. **STOWARZYSZENIE „RODZINA WOJSKOWA” Koło (Kowel)**
 Jednodniówka Rodziny Wojskowej w Kowlu / [za kom red. F. Liwaczowa]. – Kowel : Rodzina Wojskowa, 11 maja 1931 (Kowel : „Brandes i Kaweberg”). – 16 s. : il. ; 35 cm. – Nadtyt.: 50 P. P. Strzelców Kresowych.

804. **SZKOŁA HEBRAJSKA „HERZLIJA” (Kowel)**
 Yôbêl ha-^çešer : yâšâ^ç l^ç-^çôr ^ça[l] y[^çdê] Wa^çad ha-S^çnîp „Tarbût” b^ç-Qôbêl li-m^çlô^çt ^çešer šânîm l^çhiwâšêd bêt ha-sêper ha-^çibrî „Hersliyâ(h)” be- Qôbêl / [odp. red. J. Kobryński]. – Kowel : „Tarbut”, [5]689 1929 (Kowel : „Brandes i Kawerberg”). – 14 s. ; 29 cm. – Tł. tyt.: Jubileusz dziesięciolecia : wydano przez Komitet Oddziału „Tarbut” w Kowlu w dziesiątą rocznicę założenia Szkoły Hebrajskiej „Herzlija” w Kowlu. – Alf. hebr.
805. **Trybuna kowelska : jednodniówka / [wyd. i red. odp. Adam Grot Czekalski].**
 – Kowel : A. Grot Czekalski, w grudniu 1928 (Kowel : „Brandes i Kawerberg”). – 4 s. ; 41 cm.
806. **Unzer bodn = (Nasza ziemia) : cajtsrifft gewidmet dem Hānuke- bazar le-tojvet „Qern-Qajemet le-Jišro^çel” : jednodniówka / [red. odp. S. Prużański].** – Kowel : Qern- Qajemet Komisje = Org. syjonistyczna (Keren-Kajemet-Leisrael), december grudzień 1931 (Kowel : M. Ajzenberg). – [12] s. : tab. ; 23 cm. – Tł. podtyt.: czasopismo poświęcone bazarowi chanukowemu na rzecz Keren Kajemet Leisrael. – Jid.
807. **Za narodnju ukraińs’ku spravu : odnodnivka / [za red. i vid. vidp. Petro Pevnij].**
 – Kowel [etc.] : P. Pevnij, 1928 ([Warszawa : P. Szwede]). – [4] s. ; 57 cm. – Tł. tyt.: O ukraińską ludową sprawę. – Alf. ukr.
808. **Za ukraińs’ku nacjonalnu spravu : odnodnivka / [za red. i vid. vidp. Petro Pevnij].**
 – Kowel [etc.] : P. Pevnij, [1928] ([Warszawa : P. Szwede]). – 4 s. ; 57 cm. – Tł. tyt.: O ukraińską narodową sprawę. – Alf. ukr.
809. **Za ukraińs’ku narodnju spravu : odnodnivka / [za red. i vid. vidp. Petro Pevnij].**
 – Kowel [etc.] : P. Pevnij, [1928] ([Warszawa : P. Szwede]). – 4 s. ; 57 cm. – Tł. tyt.: O ukraińską narodową sprawę. – Alf. ukr.
810. **Za ukraińs’ku seljans’ku spravu : odnodnivka / [za red. i vid. vidp. Petro Pevnij].**
 – Kowel [etc.] : P. Pevnij, [1928] ([Warszawa : P. Szwede]). – 4 s. ; 57 cm. – Tł. tyt.: O ukraińską sprawę chłopską. – Alf. ukr.
811. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Hufiec (Kowel)**
 Jednodniówka harcerska : wydana z okazji 10-lecia Środowiska Harcerskiego w Kowlu / [red. odp. Roman Prystupa ; red. Janina Janczewska i Ignacy Czerwiński]. – Kowel : Środowisko Harc., 25 stycznia 1930 (Kowel : J. Sandelsztejn). – 12 s. : il. ; 31 cm. – Tyt. nagł.: Jednodniówka Środowiska Harcerskiego w Kowlu : wydana z okazji uroczystości 10-lecia.
812. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Hufiec (Kowel)**
 Jednodniówka harcerskich hufców kowelskich : wyd. z okazji Tygodnia Harcerskiego / [red. odp. K. Łukasiewicz ; red. nacz. W. Sztajer]. – Kowel : Hufiec Harc., październik 1923 (Chełm : Polskie Zakł. Graf.). – 11, [1] s. ; 28 cm.

813. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Kowel)**

„Hej strzelcy wraz nad nami orzeł biały!” : jednodniówka Strzelecka Tygodnia Związku Strzeleckiego powiatu kowelskiego. – Kowel : Zarząd Powiatowy Związku Strzeleckiego, 4-11 września 1938 (Kowel : J. Sandelsztein). – 18 s. ; 31 cm. – Tyt. okł.: Jednodniówka Tygodnia Związku Strzeleckiego powiatu kowelskiego.

Krzemieniec

814. **DUBIECKI, Marian (1838-1926)**

U kolebki szkół krzemienieckich : jednodniówka Krzemieńca / M. Dubiecki. – [S.l. : s.n., ca 1922]. – 2 s.

815. **Jednodniówka** M. O. W. Liceum Krzemienieckiego / [za kom. red. Stanisław Adamczyk]. – [Krzemieniec] : Słuchacze Muzycznego Ogniska Wakacyjnego Liceum Krzemienieckiego, czerwiec-lipiec 1934 (Krzemieniec : W. Ćwik). – 15 s., 1 s. tabl. : il. ; 25 cm.

816. **Jednodniówka** Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Krzemieńcu / [odp. red. K. Krzehlik]. – Krzemieniec : Okr. Tow. Org. i Kół. Rol., grudzień 1929 (Krzemieniec : B-cia Józefowie). – 10 s. ; 32 cm.

817. **Kremenicer** cajtung : ejnmlige ojsgabe = jednodniówka / [ferantw. red.: Mojše Gernštejn = red. odp.: M. Gersztejn]. – Kremenec : Kremenicer Gmilał Ḥasodim Kase = Krzemieniec : Bezproc. Kasa „Gemiłas Chesed”, 13 nisan 11-go kwietnia 1930 (Równie : „Praca” Chazańczuk i Szyrer). – 6 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Gazeta krzemieniecka. W żywey paginie oznaczenie: Nr 1. – Jid.

818. **Kremenicer** cajtung : jednodniówka / [nacz. red. Mojżesz Gersztejn]. – Kremenec = Krzemieniec : Gmilet-Ḥasodim Kase, 29 ᵑelel [5]691 11 września 1931 (Krzemieniec : W. Ćwik pod zarz. J. Ćwika). – 8 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Gazeta krzemieniecka. – Jid.

819. **Nad Ikwą** czuwa straż : jednodniówka krzemieniecka. – Krzemieniec : Komitet Obywat., 3-go Maja 1922 (Lwów : Druk. Polska). – 10 s. : il. ; 32 cm.

820. **TYDZIEŃ POLSKIEGO CZERWONEGO KRZYŻA (1937 ; Krzemieniec)**

Polski Czerwony Krzyż, Oddział w Krzemieńcu : jednodniówka wydana z okazji Tygodnia Polskiego Czerwonego Krzyża. – [Krzemieniec : s.n.], czerwiec 1937 ([Krzemieniec] : B-cia Józefowie). – 8 s. : il. ; 31 cm. – Podtyt. na okł. : jednodniówka wydana w 1937 r. z okazji Tygodnia P. C. K.

821. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Hufiec Męski (Krzemieniec)**
 Harcerz z nad Iłkwy : jednodniówka. – Krzemieniec : Komenda Hufca Męskiego ZHP, listopad 1923 (Krzemieniec : W. Cwik). – 29 s. : tab. ; 23 cm. – Podtyt.: jednodniówka wydana z okazji „Tygodnia Harcerskiego”.

Łuck

822. **Choinki** płoną : świąteczna jednodniówka literacka / red. i wyd. Wł. Miączyński. – Łuck ; Dubno : W. Miączyński, grudzień 1933 (Łuck : Druk. Państwowa). – 6 s. ; 30 cm.
823. **Farn folk** : jednodniówka / [red. Jowel Charak]. – Łuck : Komitet „Keren-Hajesod”, 4 marca 1930 (Łuck : Druk. przy czas. „Woł. Pr.”). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Dla narodu. – Jid.
824. **Hitꞥahꞥdꞥtꞥ** : jednodniówka / [red. i wyd. L. Szejner]. – Luck=Łuck : L. Szejner, 20.VII.1933 (Łuck : „Wołyner Presse”). – 2 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Hitachdut. – Jid.
825. **Jednodniówka** ku czci św. Stanisława Kostki wydana staraniem Alumnów Seminarium Duchownego. – Łuck : [s.n.], 13.XI.1926. – [9] k. jednostr. ; 27 cm.
826. **Jednodniówka** ku uświetnieniu uroczystości poświęcenia nowego gmachu i sztandaru Gimnazjum Państwowego imienia Tadeusza Kościuszki w Łucku 25.III-1931 / pod red. Sabiny Krasickiej. – [Łuck] : „Komitet Poświęcenia Nowego Gmachu”, [1931] (Łuck : Druk. Kurji Biskupiej). – 58, [1] s. : il., nuty, tab. ; 31 cm. – Tyt. okł.: Gimnazjum Państwowe imienia Tadeusza Kościuszki w Łucku w dniu poświęcenia nowego gmachu i sztandaru : 25.III.1931.
827. **Jednodniówka** święta młodzieży szkolnej / [red. Juljan Podoski]. – Łuck : Pol. T-wo Op. nad Kresami, czerwiec 1926 (Łuck : Pol. Zakł. Druk. i Intr.). – 8 s. : tab. ; 31 cm. – Dod. nadzw. do: „Życie Wołynia”. Nr 1.
828. **Jednodniówka** wydana dla uczczenia Świętej Teresy od Dz. J. z okazji ogłoszenia jej patronką diecezji łuckiej i pierwszego jej święta, obchodzonego uroczystie w całej diecezji łuckiej w dniu 3 października 1928 r. / red. i wyd. Jan Szych. – Łuck : [s.n.], w październiku 1928 (Łuck : Druk. Kurji Biskupiej). – 24 s., [4] k. tabl. ; 31 cm.
829. **Der jesod** : (cu der proklamirung fundem „Qern--ha-Jesod” in Luck) : jednodniówka / [red. i wyd. J. Charak]. – Luck = Łuck : J. Charak, 7 h. es.wn 5694 27.X.1933

(Łuck : „Wolyner Presse”). – 2 s. ; 47 cm. – Tł. tyt.: Fundament : (z okazji proklamowania „Keren Hayesod” w Łucku). – Jid.

830. **KATOLICKIE STOWARZYSZENIE MŁODZIEŻY MĘSKIEJ (Łuck)**

Jednodniówka z racji dziesięciolecia Katolickiej Organizacji Młodzieżowej na Wołyniu i dla uczczenia jubileuszu 50-lecia kapłaństwa J. E. Ks. Biskupa Adolfa Szelażka pasterza diecezji łuckiej / Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej Diecezji Łuckiej. – Łuck : [s.n.], 1938 (Łuck : Druk. Kurii Biskupiej). – 70 s. : il., portr., tab., wyk. ; 24 cm.

831. **Land** un folk : arojsgegeben cu der derefnung fun Qern Qajemet bazar in Luck / [red. Sz. Oksman]. – Łuck : Keren Kajemet, 1937 (Łuck : „Prasa”). – [18] s. : portr. ; 31 cm. – Tyt. w żywej paginie : Ziemia i naród. – Tł. podtyt.: wydane z okazji otwarcia w Łucku bazaru na rzecz Keren Kajemet. – Dod. do: „Wolyner Presse” Nr 12. – Tekst jid. i pol.

832. **Land** un folk : arojsgegeben cu der Ha-Galile--akcje in Luck : jednodniówka pośw. akcji „Keren Kajemet” w Łucku / [red. odp. Sz. Oksman]. – Łuck : Keren Kajemet, maj 1937 (Łuck : „Prasa”). – [16] s. : portr. ; 31 cm. – Tł. tyt.: Ziemia i naród. – Tekst jid., hebr. i pol.

833. **Lecte** najes = Łecte najes : jednodniówka / red.-wyd.: B. Szrajser. – Łuck=Łuck : B. Szrajser, 27 wini [i.e. juli] 27 czerwca 1928 (Łuck : Richter). – [1] s. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Ostatnie nowiny. – Jid.

834. **Lucker** weker = (Łucker weker) : jednodniówka / [red. odp. M. Skop]. – [Łuck : s.n.], 26 januar 26 stycznia 1934 (Łuck : „Spółdruk”). – 4 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Łucka pobudka. – Jid. – Część tekstu skonfiskowana

835. **Naš** postup : odnodniwka / [vyd. i vidp. red. Ivan Kondrativ]. – Luck : I. Kondrativ, 6 lipnja 1930 (Luck : F. Richter). – 6 s. ; 24 cm. . – Tł. tyt.: Nasz postęp. – Alf. ukr.

836. **Peršogo** travnja. – Łuck 1 V 1923. – Tł. tyt.: Pierwszego maja. – Alf. ukr. – Jednodniówka wydana przez gazetę „Ukrains’ke žittja” [opis ze spisu E. Miśiły].

837. **POLSKI CZERWONY KRZYŻ. Oddział (Łuck)**

Jednodniówka Polskiego Czerwonego Krzyża Oddział w Łucku 1931-1936 : wydanie jubileuszowe. – Łuck : PCK O., 1 czerwca 1936 (Łuck : „Spółdruk”). – 10 s. : il., tab. ; 42 cm.

838. **Purim** gedanken / farf. durk [...] Ješa^c”je Dowid Briskman ; [red. odp. i wyd.: D. Briskman]. – [S.l.] : D. Briskman, [5]697 1937 (Łuck : „Prasa”). – 8 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Rozmyślenia purimowe. – Jid.

839. **Seljanin**. – Łuck. – 1925. – Tł. tyt.: Chłop. – Alf. ukr. [opis ze spisu E. Miśiły].

840. **TYDZIEŃ SZKOŁY POWSZECHNEJ (5 ; 1938 ; Łuck)**
 V [piąty] Tydzień Szkoły Powszechnej : budujemy szkoły : jednodniówka[!] dla uczennic i uczniów szkół powszechnych na Wołyniu / [kom. red. J. Czystowski et al.] ; rys. wyk. St. Bobiński. – Łuck : Komitet V-go T. S. P., 1938 (Łuck : Druk. Państwowa). – 15, [1] s. : il. ; 23 cm.
841. **Ukraińska gromada.** – Łuck 1926. – Tł. tyt. Ukraińska gromada”. – Alf. ukr. – Wydana w okresie zawieszenia „Gromady”, poprzedziła ukazanie się „Ukraińskiej gromady” [opis ze spisu E. Misiły].
842. **Unzer ojfbój** : gewidmet dem ojfbój fun ³Ereš-Jišro³el : jednodniówka / [red. i wyd. J. Charak]. – Luck = Łuck : J. Charak, 19 siwn [5]692 23 czerwca 1932 (Łuck : „Wołyner Presse”). – 4 s. : portr. ; 48 cm. – Tł. tyt.: Nasza odbudowa : poświęcone odbudowie Palestyny. – Jid.
843. **W Bożą noc** : jednodniówka świąteczna / red. i wyd. Wł. Miączyński. – Łuck [etc.] : W. Miączyński, grudzien[!] [1936] (Równe : Druk. Samorządowa). – 4, [2] s. ; 31 cm.
844. **Wal najes** : jednodniówka / [wyd. i red. D. Szrajter]. – Łuck : D. Szrajter, 1928 (Łuck : F. Richter). – [1] s. ; 35 cm. – Tł. tyt.: Nowiny wyborcze. – Jid.
845. **Za postúp** : odnodniwka / [vid. i widp. red. Ivan Kondrativ]. – Luck : I. Kondrativ, 29 červnja 1930 (Luck : F. Richter). – 4 s. ; 32 cm. . – Tł. tyt.: O postęp. – Alf. ukr. [Skonfiskowana].
846. **Za postúp** : odnodniwka / [vid. i widp. red. Ivan Kondrativ]. – Po konfiskati nakl. drugij. – Luc’k : [s.n.], 29 červnja 1930 (Luc’k : F. Richter). – 4 s. ; 31 cm. . – Tł. tyt.: O postęp. – Alf. ukr.
847. Di 7-te [**zibete**] meluķe / [red.-wyd. Sz. Chazan]. – [Łuck] : S. Chazan, [1932] (Łuck : „Wołyner Presse”). – 16 s. ; 23 cm. – Transkr. tyt.: „Di zibete meluche” : specjalne wydanie humorystyczne do balu[!] prasy żydowskiej : jednodniówka / red.-wyd. Sz. Chazan. Tł. tyt.: 7-ma potęga świata. – Jid.
848. Di **zibete** meluķe : ejnmolike ojsgabe / red. Š. Ćazn. – Ekstra ojsgabe fun redakcje „Woliner Prese”. – Luck : der redakcje fun „Woliner Prese”, 9 ³oder [5]694 24.II.1934 (Łuck : „Woł. Presse”). – 23, [1] s. ; 28 cm. – Deršinen ojfn VII prese bal in Luck. Tyt. równol.: (7-ma potęga świata) : jednodniówka. – Jid.
849. **ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO (1918-1939). Chorągiew (Łuck)**
 Harcerz łucki : jednodniówka / [red. odp. K-da Chorągwi ZHP w Łucku]. – Łuck: Koło Przyjaciół ZHP, [non ante 1923] (Łuck : Polskie Zakł. Druk. i Intrologatorskie). – 8 s. ; 32 cm.

Maciejów Wołyński

850. **Jednodniówka** z okazji zamknięcia Seminarjum Nauczycielskiego S. S. Niepokalanek w Maciejowie-Wołyńskim / [red. odp. E. Piotrowska]. – Maciejów Woł. : Red. i Administracja Sem. Naucz., 1936 (Łuków : Polskie Zakł. Graficzne). – 10 s. : fot. ; 32 cm.

Ołyka

851. **Oliker** cajtung : ejnmolike ojsgabe mit a herteišer jugnt-bajlage = „Ołykier cajtung” : jednodniówka. – Olika : „Tarbut”. Snif = Ołyka : Stow. „Tarbut”, עֶרֶב רוֹשׁ הַשָּׁנֶה [5]697 16 września 1936 (Równe : Pryw. Kurs Drukarski). – 4 s. ; 50cm. – Tł. tyt.: Gazeta ołykowska. – Tekst jid. i hebr.
852. **Oliker** štime : ejnmolike ojsgabe mit a hebreišer jugnt-bajlage=„Ołyker sztyme” : jednodniówka poświęcona sprawom szkoły „Tarbut” w Ołyce. – Olika : Hanhole un der Waַad ha-Hojrim fun bej[t] ha-s[ejfer] „Tarbut” = Ołyka : Szkoła „Tarbut”, 7 nisan [5]697 19 marca 1937 (Równe : „Centos”). – 4 s. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Głos ołykowski. – Tekst część. hebr. i ang. jid.

Ostróg nad Horyniem

853. **Ku słońcu** : jednodniówka młodzieży Państwowego Seminarjum Nauczyciel. im. Komisji Edukacji Narodowej w Ostrogu, wydana z okazji dorocznego święta Zakładu / red. nac. i wyd. Marjan Grzybowski ; red. odp. Janina Wójtękówna. – Ostróg n/H[oryniem]. : M. Grzybowski, 16 maja 1929 (Ostróg : E. Zołotowski). – 16 s. ; 32 cm.

Rożyszcze

854. „**Rožišcer** najes” = „Rożyszczer najes” : jednodniówka. – [S.l.] : C. Grabski, 14 lipca 1927 (Łuck : Zbar). – [1] s. ; 39 cm. – Tł. tyt.: Nowiny Rożyszcza. – Jid.

Równe

855. **Do praci!** : odnodnivka / [red. Kolegija ; opikun R. Manuljak]. – [S.l.] : „Moloda Gromada” pri Riv. Ukr. Gimnazji, ljutij 1934 (Równe : Druk. Samorządowa). – 16 s. ; 24 cm. – Tł. tyt.: Do pracy. – Alf. ukr.
856. **Ejgns** : ejnmolige ojsgabe / red. durk a kolegijum. – Rowne : Jidišer Literatn un Žurnalistn Farejn ofj Wolin = Równe : Kółko Literatów i Dziennikarzy Żydowskich na Wołyniu, maj 1931 (Równe : Prywatny Kurs Drukarski przy Tow. Op. nad Żyd. Sierot. Na Woł.). – 64 s. ; 28 cm. – Tł. tyt.: Własność : jednodniówka. – Jid.
857. **Gazeta** balowa : humorystyczno-polityczna jednodniówka balowa, wydana przez grono dziennikarzy rówieńskich. – Równe : [s.n.], 8 kwietnia 1926 (Równe : Feigel i Litwak). – 4 s. ; 31 cm. – Tekst pol., ros. i żyd.
858. **POLSKA. Wojsko Polskie (1918-1939). 45 Pułk Piechoty Strzelców Kresowych** Jednodniówka 45 P. S. K. 3 P. S. P. / [oprac. Henryk Niemiec]. – Równe : [s.n.], 14.VI.1931 (Równe : Druk. Polska). – 27, [1] s. : il. ; 31 cm.
859. **Unzer** fond : ejnmolike ojsgabe gewidmet der tišre akcje fun Qern-Qajemet le-Jišro²el : jednodniówka / [red. odp. L. Szpigelberg]. – Rowne = Równe : Keren Kajemet Leisrael, 9 tišre [5]696 6 października 1935 (Równe : Pryw. Kurs Drukarski). – 6 s. : tab. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nasz fundusz : jednodniówka poświęcona akcji Keren Kajemet Leisrael w miesiącu tiszri. – Jid.
860. **Unzer** štime : arojsgegeben cu der derefnung fun 6-tn Qern Qajemet le-Jišro²el Bazar in Rowne = „Unzer sztime” : jednodniówka : wydane z okazji otwarcia 6-go Dorocznego Wielkiego Bazaru w Równem: 25.12 – 29.12.1935 / red. durk ²Elijohu Lerner = [red. E. Lerner]. – Równe : Keren Kajemet przy Org. Sjon., [1935] (Równe : Pryw. Kurs Drukarski). – 10 s. ; 30 cm. – Tł. tyt.: Nasz głos. – Jid.
861. **Unzer** weg : arojsgegeben cu der derefnung fun 8-tn Qern Qajemet Bazar in Rowne = wydane z okazji otwarcia 8-go Dorocznego Wielkiego Bazaru w Równem : 25.XII.1937-1.I.1938 : (jednodniówka) / red. durk J. Lewin. – [Równe] : Org. Syjonistyczna, [1937] (Równe : Br. Chazanczuk). – 11, [1] s. : mapa ; 31 cm. – Tł. tyt.: Nasza droga. – Tekst jid. i pol.
862. **Unzer** weg : arojsgegeben cu der derefnung fun 9-tn Qern Qajemet Bazar in Rowne = wydany z okazji otwarcia 9 Dorocznego Wielkiego Bazaru w Równem : 25.XII.1938-1.I.1939 : (jednodniówka) / red. durk J. Lewin. – [Równe] : Org. Syjonistyczna, [1938] (Równe : Br. Chazanczuk). – 12 s. : tab. ; 28 cm. – Tł. tyt.: Nasza droga. – Tekst jid. i pol.

863. **Unzer** weg : ejnmlige ojsgabe fun Jidišn Birgeliḵn Klub in Rowne / šef-red.: Artur Mandel. – Rowne : Jidišer Birgerliḵer Klub = Równne : Żyd. Klub Obyw., juni czerwiec 1933 (Równne : Szestakowski). – 8, 8 s. : fot. ; 31 cm. – Tyt. równol.: Nasza droga : jednodniówka Żydowskiego Klubu Obywatelskiego w Równnem / red. naczk. i odp. Artur Mandel. – Tekst częśc. równol. jid. i pol.
864. **Unzer** weg : ejnmlike ojsgabe gewidmet dem Bazar fun Qern-Qajemet le-Jišro³el : jednodniówka / [red. odp. L. Szpigelberg]. – Rowne = Równne : Zrzeszenie Kobiet Żydowskich, 10 beṭejveṭ [5]697 24 grudnia 1936 (Równne : T-wo Opieki nad Sierotami „Centos”). – 6 s. : fot. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nasza droga : jednodniówka poświęcona Bazarowi Keren Kajemet Leisrael. – Tekst częśc. pol. jid.
865. **Unzer** weg : ejnmlike ojsgabe gewidmet der tišre-akcje fun Qern-Qajemet-le-Jišro³el : jednodniówka. – Rowne = Równne : Keren Kajemet Leisrael przy Org. Sjon., 8 ti³sre [5]697 24 września 1936 (Równne : Druk. T-wa Opieki nad Sierotami na Woł.). – 6 s. : tab. ; 50 cm. – Tł. tyt.: Nasza droga : jednorazowe wydawnictwo poświęcone akcji na rzecz Keren Kajemet Leisrael w miesiącu tiszri. – Jid.
866. **Unzer** weg : jednodniówka. – Rowne=Równne : A. L. Kaliko, 4 stičen 4 stycznia 1939 (Równne : G. Chiger). – 4 s. ; 36 cm. – Tł. tyt.: Nasza droga. – Jid.
867. **Vesna** : odnodnivka. – [S.l.] : „Moloda Gromada”, kviten’ 1934 (Równne : Druk. Samorządowa). – 16 s. : il. ; 24 cm. . – Tł. tyt.: Wiosna : jednodniówka. – Alf. ukr.
868. **Visti** Tovaristva Ukraïns’ka Škola v Rivnomu : odnodnivka prisvjačena budovi Domu Ukraïns’koi³ Kul’turi im. Simona Petluri = jednodniówka T-wa Ukraïnska Szkoła w Równnem / [red. Ju.Galins’kij]. – Rivne : : Tovaristvo Ukraïns’ka Škola, serpen’ 1938 (Równne : Feigel i Litwak). – 16 s. : il. ; 31 cm.. – Tł. tyt.: Wieści Towarzystwa Szkoły Ukraïnskiej w Równnem : jednodniówka poświęcona budowie Domu Ukraïnskiej Kultury im. Szymona Petlury. – Alf. ukr.
869. **Volins’ki** dzvoni : odnodnivka prisvjačena podijam ³ščo mali misce v Rivens’kim Pravoslavnim Sobori 17 i 19 ³cervnja 1934 r. – Rivne : Prezidija Posols’kogo Spravozdavčogo Zibrannja, 17 lipna 1934 (Rivne : Priv. Kurs Drukar’s’kij). – 80 s. ; 37 cm. – Tł. tyt.: Wołyńskie dzwony: jednodniówka poświęcona wydarzeniom, które miały miejsce na Rówieńskim Prawosławnym Soborze 17 i 19 lipca 1934 r. – Tyt. równol.: Jednodniówka „Wołyńskie dzwony”. – Alf. ukr.
870. **Zikārôn** = Zikoron : !^e-biqûrô šel manhîgēnu Z^eēḅ Žabôtins^eqî b^e-Rôḅnâ(h) : (1-2. XII.1930) : jednodniówka / [red. odp. Sz. Jankowiak ; red. wyd. Sz. Gluz]. – [Równne] : S. Gluz, [1930] (Równne : Feigel i Litwak). – 4 s. ; 32 cm. – Tł. tyt.: Pamięć : z okazji wizyty naszego przywódcy Włodzimierza Żabotyńskiego w Równnem : (1-2.XII.1930). – Tekst hebr. i jid.

871. **ŻYDOWSKI KLUB SPORTOWY „HASMONEA” (Równe)**
 Ż. K. S. Hasmonea Równe : 1918-1938 : wydawnictwo jubileuszowe. – Równe : Ż. K. S. „Hasmonea”, 1938 (Lwów : Lwowska Druk. Nowoczesna). – 20, 12 s. : fot., portr. ; 32 cm + Program uroczystości. – Tyt. okł.: ŻKS Hasmonea Równe: jednodniówka jubileuszowa. – Tyt. równol.: Cum 20-jorikn jojvl funm Šport-Klub „Hašmeno³im” in Rowne : 1918-1938. – Tekst pol. i jid. drukowany przeciwstawnie.
872. **ŻYDOWSKIE RODZICIELSKIE TOWARZYSTWO „OŚWIATA”
 Gimnazjum Koedukacyjne (Równe)**
 Jednodniówka : w dziesiątą rocznicę istnienia Gimnazjum Koeduk. Żyd. Rodz. Tow. „Oświata” w Równem : 1921-1931 / red. odp. M. Bergman. – [Równe] : Bratnia Pomoc Uczniów Gimnazjum Tow. „Oświata”, [1931] (Równe : Feigel i Litwak). – 39, [1] s. : fot., tab. ; 23 cm.

Torczyń

873. **ZWIĄZEK STRZELECKI (Torczyń)**
 Jednodniówka Oddziału Związku Strzeleckiego im. Pułkownika Lisa-Kuli w Torcynie : X-lecie Oddziału. Nr 1. – Torczyń : Oddział Związku Strzeleckiego, 1938 (Łuck : Druk. Państwowa). – 14 s. : il. ; 31 cm.

Włodzimierz

874. **Frontem do morza** : jednodniówka morska wydana przez Sekcję Ligi Morskiej i Kolonjalnej Koła Kulturalno-Oświatowego Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji we Włodzimierzu / red. Greiner Henryk [et al.]. – Włodzimierz : [s.n.], 1933 ([Warszawa] : F. Wyszynski). – 31, [2] s. : il. ; 31 cm.
875. **Spil'noju praceju** : odnodniwka wydana na den' svjatkuwannja 10-littja vidrožennja Pol'skoj Deržavy / [z pol'skoj movy na ukr. pereklav i skoreguvav Michajlo Teležins'kij ; red. kolegija: Alberti, Leon Bernac'kij i T.Mikoljašek ; vidpov. red. Leon Bernac'kij]. – Volodimir : Povitovyj Komitet Obchodu 10-littja vidrožennja Pol'skoj Deržavy, 11 listopada 1928 (Włodzimierz : Wasser). – 12 s. ; 40 cm. – Tł. tyt.: Wspólną pracą : jednodniówka wydana na jubileusz 10-lecia odrodzenia Państwa Polskiego. – Alf. ukr.

876. **Seljanskij** sojusz. – Włodzimierz 18 XII 1926. – Tł. tyt.: Związek chłopski. – Alf. ukr. – Jednodniówka wydana przez Ukraińskie Zjednoczenie Socjalistyczne Związek Włościański (Sel-Sojuz). [opis ze spisu E. Misiły].
877. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
 Druga jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji / [red.: Makarewicz Roman et al. ; okł. proj. J. Juraszyńskiego ; karykatury i rys. w tekście F. Topolskiego i W. Wincze]. – [Włodzimierz : s.n.], marzec 1931 (Włodzimierz : Z. Wasser). – 31, [1] s. : fot. ; 34 cm.
878. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
 19 [dziewiętnasty] marzec 1933 : Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerji we Włodzimierzu / [red.: Szancer et al.]. – Włodzimierz : [s.n.], 1933 (Warszawa : F. Wyszyński). – 25, [7] s. : fot. ; 31 cm.
879. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
 Jednodniówka marcowa : Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerji Włodzimierz : 19 marca 1934 / [red. Kwiatkowski et al. ; układ graf. i il. R.W. Nowicki, H. Krzyżanowski i J. Justanowski]. – [Włodzimierz : s.n., 1934] (Warszawa : „Druk. Bankowa”). – [4], 35, [1] s. : il. ; 30 cm. – Tyt. okł.: SPRA 19 marca 1934.
880. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
 Jednodniówka marcowa 8-ej baterji Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji : 19 marca 1933 rok / [kom. red. Müller Hipolit et al. ; il. i okł. wyk. Wielhorski Czesław]. – [S.l.] : Fundusz Koleżeński 8-ej bat. S. P. R. A., [1933] (Warszawa : F. Wyszyński). – 15, [1] s. : il. ; 31 cm. – Tyt. okł.: 19-III-33 : 8 bat. S. P. R. A.
881. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
 Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji / [red. Stanisław Szancer et al. ; okł. i winiety proj. Antoni Czerniewski ; karykatury wyk. Edward Dodacki i Antoni Czerniewski]. – Włodzimierz : [s.n.], listopad-grudzień 1931 (Włodzimierz : Z. Wasser). – 28 s. : il. ; 34 cm. – Tyt. okł.: Jednodniówka listopadowa S. P. R. A. 1931.
882. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
 Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji / [red. O. Marcinek et al.]. – Włodzimierz : [s.n.], listopad 1932 (Włodzimierz : Z. Wasser). – 31, [1] s. : il., tab. ; 32 cm. – Tyt. okł.: Jednodniówka listopadowa 1932 SPRA.
883. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
 Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji / [red. Stanisław Szancer et al. ; okł., drzeworyt i inicjały A. Czerniewskiego ; linoryty A. Czerniewskiego i E. Dodackiego ; fot. W. Puchalskiego]. – Włodzimierz : Koło Kulturalno-Oświa-

- towe S. P. R. A., 19 marca 1932 (Włodzimierz : Z. Wasser). – 35, [1] s., [1] k. tabl. : il. ; 32 cm. – Tyt. okł.: Jednodniówka S. P. R. A. 19 marca 1932.
884. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
Jednodniówka Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerji / [red. Jerzy Gadomski, Leon Ter-Oganjan, Jerzy Piechocki]. – Włodzimierz : [s.n.], 29.XI.1936. – 12 s. : il. ; 30 cm.
885. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
SPRA : 19.III.1933 : 9 baterja / [red. Główny Schreiber ; red. nac. Senderowski ; red. odp. Ditrich]. – [S.l. : s.n., 1933]. – 21 s. : il. ; 34 cm.
886. **SZKOŁA PODCHORAŻYCH REZERWY ARTYLERII (Włodzimierz)**
Szkoła Podchor. Rezerwy Artylerji Włodzimierz : rocznik 1933-1934 / red. Józef Porębný [et al.] ; fot. Sekcja Fotograficzna K. K. O. pod kier. Kazimierza Wyrobka. – Włodzimierz : [Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerji, 1934] (Warszawa : Druk. Bankowa). – 207 s.
887. **Wspólną** pracą : jednodniówka wydana ku uczczeniu 10-lecia wskrzeszenia Państwa Polskiego / [kom. red. Alberti, Leon Bernacki, T. Mikolaszek ; red. odp. Leon Bernacki]. – Włodzimierz : Powiatowy Komitet Obchodu 10-lecia Wskrzeszenia Państwa Polskiego, 11 listopada 1928 (Włodzimierz : Wasser). – 9, [1] s. ; 40 cm.

SUMMARY

This publication presented one day's papers during the interwar period (from November 1918 till September 1939) within five voivodeships of the Second Polish Republic: Białystok, Novogrodek, Polesie, Vilnius and Volyn.

The goal was to determine the number of these papers in the above voivodships (see appendixes), to reflect their publishing geography (place of publication), publishing chronology, ethnic and linguistic diversity (Polish and national minorities' papers), and social fragmentation (institutions, copyright organizations, publishers, addressees), as well as to display to some extent the topical profiles of one day's papers.

The basic source for findings the one day's papers list was *Bibliografia polska 1901-1939*, vol. 16: *Jednodniówki A-Z*. Jerzy Traczuk's monograph *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918-1939)* (Siedlce 2013) was also used for Belarussian one day's papers identification. Lithuanian one day's papers were verified based on Vilnius periodicals' bibliography for years 1904-1940, developed by the editorial board of Jadvyga Kazlauskaite *Vilniaus lietuviu periodiniai leidiniai 1904-1940 : bibliografine rodykle* (Vilnius 1988). Additionally, the Marian Fuks' list *Prasa żydowska w Białymstoku (1918-1939)* („Studia Podlaskie” 1989) as well as the Union Catalogue of Polish Periodicals at the National Library were used for Jewish one day's papers' identification. Ukrainian one day's papers were also verified based on Eugeniusz Miśło's list *Spis tytułów prasy ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939* (Warszawa 1983).

The total number of identified one day's papers in Białystok voivodship as well as in four other eastern voivodships of the Second Polish Republic amounts to 887. The largest number of one day's papers was published in Polish language

– 379 (42.7%), in Yiddish – 274 (30.9%), in Lithuanian – 94 (10.6%), in Belarussian – 71 (8.0%), in Hebrew – 13 (1.46%), in Ukrainian – 16 (1.8%). 35 (3.9%) of one day's papers were multilingual (mostly bilingual).

Assuming nationality as the criterion, it should be recognized that the Poles published 350 (39.46%) one day's papers, and the other nationalities - 537 (60.54%), of which Jews published 326 (60%), and the others - 40%: Lithuanians 114 (21%), Belarussians 76 (14%), Ukrainians 16 (3%), Russians 4 (0.74%), Germans 1 (0.19%).

In terms of numbers of one day's papers published, Vilnius voivodeship with 421 (47.5%) papers was the most active, followed by Bialystok voivodeship, with 220 (24.8%). In Volyn voivodeship 99 (11.2%) one day's papers were published, in Polesie voivodeship - 94 (10.6%), in Nowogrodek voivodeship - 53, which constitutes for less than 6% of the total number.

One day's papers in the area were issued in 42 locations, mostly in Vilnius – 410, following Bialystok – 96, Grodno – 59, Pinsk – 34, Luck – 28, Brest over Bug – 27, Kobryn – 24, Kowl – 23, Lomza – 21, Baranowicze – 19, Rowne – 18, Włodzimierz – 14, Slonim – 12, Nowogrodek – 11, Suwalki – 11, Zambrow – 11.

With regards to publishers as well as to one day's papers' readers, it is necessary to emphasize the activity of Polish and Jewish youth societies (scouting, educational, paramilitary and sports). Among Jewish publishers, Zionist organizations were essential. Another active environment was the army. A large number of one day's papers, especially in Vilnius, were published by literary, theatre and journalist societies. Both Poles, Jews and Lithuanians were their publishers. Some of one day's papers were of humorous, humorous/satirical, informational/advertising (theatres' and cinemas' programs) character, while Lithuanian one day's papers promoted young Lithuanian artists' literature. One day's papers were also published by Polish and Jewish professional groups (traders, bankers, teachers, craftsmen, labourers, firemen) and Jewish social and charitable organizations.

Patriotism, independence, defense, military, education, military and sports training were exhibited in Polish one day's papers. A lot of space was taken by education, culture, literature and theatre matters.

In Jewish one day's papers national-Zionist, social (charity, Jewish communities' issues), religious (holidays, tradition), educational and professional,

but also a set of literary, cultural (theatre, cinema) and humorous issues were very essential. Local one day's papers, such as newspapers were also of significant importance.

Lithuanian one day's papers were mainly concerned with national issues, Polish-Lithuanian relations, the position of the Lithuanians, the future of Lithuania and Vilnius, history, culture and Lithuanian literature. 99 of them were replacing the suspended and censorship-liquidated magazines.

Belarussians one day's papers were mostly of socio-political (Polish-Belarusian relations, education, Belarussian language and literature, arrests, strikes).

Ukrainian one day's papers involved political and national affairs. They were issued especially during the election periods.

Spis tabel

Tabela 1. Powierzchnia i podział administracyjny II Rzeczypospolitej według województw.....	33
Tabela 2. Ludność II Rzeczypospolitej według województw	34
Tabela 3. Struktura ludności w poszczególnych województwach według źródeł utrzymania na podstawie spisów powszechnych	42
Tabela 4. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie białostockim	67
Tabela 5. Liczba jednodniówek w województwie białostockim według chronologii wydawniczej	71
Tabela 6. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie nowogródzkim	87
Tabela 7. Liczba jednodniówek według chronologii w województwie nowogródzkim	90
Tabela 8. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie poleskim	100
Tabela 9. Liczba jednodniówek w województwie poleskim według chronologii wydawniczej	104
Tabela 10. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie wileńskim	119
Tabela 11. Liczba jednodniówek w województwie wileńskim według chronologii	121
Tabela 12. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwie wołyńskim	147
Tabela 13. Liczba jednodniówek w województwie wołyńskim według chronologii wydawniczej	151
Tabela 14. Geografia wydawnicza jednodniówek w województwach według języków	163
Tabela 15. Liczba jednodniówek mniejszości narodowych według województw	164
Tabela 16. Lista rangowa miejsc wydania jednodniówek żydowskich	174
Tabela 17. Liczba jednodniówek według chronologii wydawniczej	181
Tabela 18. Lista rangowa jednodniówek według miejsc wydania	183

Spis wykresów

Wykres nr 1. Analfabetyzm w II Rzeczypospolitej	43
Wykres nr 2. Kinoteatry w Polsce w 1938 r.	58

BIBLIOGRAFIA

- Andrysiak Ewa, *Kaliska Jednodniówka Listopadowa 1918–1928 – przykład wydawnictwa jubileuszowego*, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/2998/andrysiak2.pdf?sequence=1>
- Bardach Juliusz, Leśnodorski Bogusław, Pietrzak Michał, *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa : Wydawnictwa Prawnicze PWN, 1997
- Białystok w 80-leciu : w rocznicę odzyskania niepodległości : 19 luty 1919–19 luty 1999*. Pod red. Cezarego Kukli. Białystok : Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku, 2000
- Bibliografia polska 1901-1939*. T. 16 *Jednodniówki : A-Ż*. Red. tomu: Ewa Dombek, Hanna Machnik. Warszawa : BN, 2014
- Cichoracki Piotr, *Województwo poleskie 1921–1939 : z dziejów politycznych*. Łomianki : Wydawnictwo LTW ; Wrocław : Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego : Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014
- Ciechanowicz Lech, *Przemysł ludzki w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Ziemia Lidzka” 2000, nr 1 (41), http://pawet.net/zl/zl/2000_41/5.html
- Dobroński Adam, *Białostoczanie na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Białostoczczyzna” 1992, nr 3, s. 33-36
- Dombek Ewa, *Potyczki bibliografy czyli bibliografia od kuchni*. Warszawa : Wydawnictwo SBP, 2015
- Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*. Red. Andrzej Garlicki. Warszawa : Wiedza Powszechna ; Bellona, 1999
- Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław : Ossolineum, 1971
- Encyklopedia wiedzy o prasie*. Pod red. Juliana Maślanki. Wrocław : Ossolineum, 1976
- Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Wrocław : Ossolineum, 1976
- Firlej-Buzon Aneta, *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce bibliotekarskiej w Polsce*. Warszawa : Wydawnictwo SBP, 2002

- Fuks Marian, *Prasa żydowska w Białymstoku (1918–1939)*, „Studia Podlaskie” 1989, t. 2, s. 240–249
- Gierowska-Kałuża Joanna, *Postaci czołowych działaczy białoruskich w świetle informacji Urzędu Komisarza Rządu na miasto Wilno w 1924 roku*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, 51 (2), s. 31–70
- Gierowska-Kałuża Joanna, *Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich (19 lutego 1919 - 9 września 1920)*. Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2003
- Historia Polski w liczbach. Państwo i społeczeństwo*, t. 1. Oprac. Andrzej Wyczański et al. Warszawa : Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2003
- Historia województwa podlaskiego*. Pod red. Adama Dobrońskiego. Białystok : Instytut Wydawniczy Kreator, 2010
- Jamrozik Katarzyna, *Żydowskie jednodniówki sportowe z okresu międzywojennego (ze zbiorów CBN Polona)*, „Studia o Książce i Informacji” 2015 (34), s. 41–53
- Jarmarki Poleskie – próba aktywizacji życia gospodarczego*. Oprac. nauk. Wojciech Śleszyński, Anna Włodarczyk. Białystok : Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku ; Kraków : Wydawnictwo Avalon, 2013
- Jaworowski Wojciech, *Struktura i wpływy syjonistycznych organizacji politycznych w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa : „Rytm”, 1996
- Jemielity Witold, *Szkoły powszechne w województwie białostockim w latach 1919–1939*. Łomża : Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łomżyńskiej, 1991
- Jemielity Witold, *Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919–1939*. Łomża : Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów, 1991
- Kaczmarek Ryszard, *Historia Polski 1914–1989*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010
- Kolasa Władysław Marek, *Kierunki badań nad prasą mniejszości narodowych 1918–1939*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2012, t. 22 (3), s. 59–82.
- Korczyńska-Derkacz Małgorzata, *Jednodniówki jako typ dokumentów życia społecznego : zarys problematyki badawczej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo” 2008 (27), s. 135–148
- Korczyńska-Derkacz Małgorzata, *Lwowskie jednodniówki jubileuszowe z lat 1901–1939 źródłem wiedzy o historii miasta i regionu*, [w:] *Kraków – Lwów : książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*. T. 10. Pod red. Haliny Kosętki, Grażyny Wrony, Grzegorza Niecia. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2011, s. 233–244

- Korczyńska-Derkacz Małgorzata, *Polskie jednodniówki okresu międzywojennego jako źródło informacji o życiu młodzieży akademickiej Lwowa (ze zbiorów Biblioteki Narodowej)*, [w:] Kraków – Lwów : książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku. T. 9, cz. 2. Pod red. H. Kosętki, B. Góry, E. Wójcik. Kraków : Uniwersytet Pedagogiczny, 2009, s. 205-218
- Kraško Nina, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*. Warszawa : Biblioteka Narodowa, 2001
- Kryńska Elwira, *Polska Macierz Szkolna Ziem Wschodnich w okresie II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2000, nr 1-2, s. 87
- Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej : drukarnie, wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, czasopisma XVI–1945 r.* Oprac. Mieczysław Jackiewicz ; Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej. Bydgoszcz : Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, 2008 (Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. 6)
- Lachendro Jacek, *Jednodniówki w województwie krakowskim w latach 1918–1939*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2004 (7), z. 2, s. 49-75
- Leczyk Marian, *Druga Rzeczpospolita 1918–1939 : społeczeństwo, gospodarska, kultura, polityka*. Warszawa : Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, 2006
- Liceum Krzemieniecki w dobie obecnej 1920–1935*. Krzemieniec 1935
- Maciejewski Tadeusz, *Historia administracji*. Warszawa : C. H. Beck, 2002
- Majecki Henryk, *Kierunki rozwoju życia politycznego na Białostocczyźnie*, „Białostocczyzna” 1997, nr 2, s. 20-29
- Majecki Henryk, *Kierunki rozwoju życia politycznego w regionie łomżyńskim*, „Białostocczyzna” 2000, nr 2, s. 45-64
- Majecki Henryk, *Legion Młodych na Białostocczyźnie (1932–1939)*, „Białostocczyzna” 1992, nr 1, s. 38-39
- Makowski Bronisław, *Litwini w Polsce 1920–1939*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986
- Makowski Bronisław, *Prasa litewskiej mniejszości narodowej w Polsce w latach 1920-1939*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1978, nr 17/1, s. 89-107
- Mędrzecki Włodzimierz, *Województwo wołyńskie 1921–1939 : elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich : Wydaw. PAN, 1988
- Milewski Jan Jerzy, *W II Rzeczypospolitej*, w: *Historia województwa podlaskiego*. Red. Adam Dobroński. Białystok : Instytut Wydawniczy Kreator, 2010, s. 184-198

- Milewski Jan Jerzy, *Województwo białostockie. Zarys dziejów 1919–1975*. Białystok : Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział, 2011
- Mironowicz Eugeniusz, *O stosunkach polsko-białoruskich po I wojnie światowej*, „Białostocczyzna” 1994, nr 1, s. 61-67
- Misiło Eugeniusz, *Prasa ukraińska w Polsce (1918-1939)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1984, nr 4, s. 57-88
- Misiło Eugeniusz, *Spis tytułów prasy ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*. Warszawa : PAN. Instytut Badań Literackich. Pracownia Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX wieku, 1983
- Miśkiewicz Aleksander, *Tatarzy polscy 1918-1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990
- Moroz Małgorzata, *Działalność Białoruskiego Komitetu Narodowego w Wilnie (1919–1938)*, „Białostocczyzna” 1997, nr 2, s. 48-61
- Muszkowski Jan, *Życie książki*. Edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r. w opracowaniu Grzegorza Czapnika i Zbigniewa Gruszki ze wstępem Hanny Tadeusiewicz. Łódź – Warszawa : Uniwersytet Łódzki ; SBP, 2015
- Nałęcz Barbara, Rejmer Ewa, *Dylematy katalogera : opisywanie jednodniówek w rekordach bibliograficznych wydawnictw ciągłych*, http://kpbc.umk.pl/Content/73731/Dylematy_katalogera_MR.pdf
- Nieznana historia Białegostoku*, <http://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/1,35235,248293.html>
- Notkowski Andrzej, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*. Warszawa-Łódź : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982
- Paczkowski Andrzej, *Prasa polska w latach 1918–1939*. Warszawa : PWN, 1980
- Patek Artur, *Nielegalna emigracja żydowska z II Rzeczypospolitej do Palestyny*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2009, z. 136, s. 113-125
- Podręczny słownik bibliotekarza*. Oprac. Grzegorz Czapnik, Zbigniew Gruszka, przy współpr. Hanny Tadeusiewicz. Warszawa : Wydawnictwo SBP, 2011
- Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej*. Wstęp i opracowanie naukowe Wojciech Śleszyński, współudz. Anna Jodzio. Białystok : Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku ; Kraków : Avalon, 2009
- „Rocznik Polityczny i Gospodarczy”. Warszawa : Polska Agencja Telegraficzna, 1934
- Roszkowski Wojciech, *Najnowsza historia Polski 1918–1980*. Londyn : Polonia, 1991

- Ruta Adam, *Czasopisma żeglarskie w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2006 (9), z. 1, s. 47-67
- Ruta Adam, *Jednodniówki Ligi Morskiej i Kolonialnej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2007 (20), z. 2, s. 285-297
- Ruta Adam, *Jednodniówki w systemie krakowskiej cenzury w latach 1923–1939*. „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2013, nr 2, s. 167-188
- Sawicz Czesław, *Wileńszczyzna. Kresy Rzeczypospolitej*. Halinów : QICO, 2006
- Szot Adam, *Kongres Eucharystyczny w Archidiecezji Wileńskiej w 1931 roku*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2005, t. 4, s. 145-163
- Śleszyński Wojciech, *Świat pogranicza. Stosunki społeczno-polityczne na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim w XX i XXI wieku. Wykłady część I*. Białystok : Wydawnictwo Prymat, 2009
- Śleszyński Wojciech, *Województwo poleskie*. Kraków : Wydawnictwo Avalon, 2014
- Smolarczyk Andrzej, *Biblioteki i czytelnie oświatowe*, „Bibliotekarz Podlaski” 2013 (27), s. 37-50
- Smolarczyk Andrzej, *Szkolnictwo powszechne i oświata pozaszkolna w województwie poleskim w latach 1919–1939*. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, 2014
- Tomaszewski Jerzy, *Rzeczpospolita wielu narodów*. Warszawa : Czytelnik, 1985
- Tomaszewski Jerzy, *Z dziejów Polesia 1921–1939 : zarys stosunków społeczno-ekonomicznych*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1963
- Tomczonek Zofia, *Polskie organizacje społeczno-gospodarcze na wsi wileńskiej i nowogródzkiej w okresie 20-lecia międzywojennego : źródła, stan badań*, „Białostocczyzna” 2000, nr 2, s. 65-72
- Tomczonek Zofia, *Ruch ludowy na tle życia politycznego kresów północno-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej*, „Białostocczyzna” 1997, nr 2, s. 30-36
- Traczuk Jerzy, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*. Siedlce : Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, 2013
- Vilniaus lietuviu periodiniai leidiniai 1904–1940 : bibliografinė rodyklė*. [Sudave Jadvyga Kazlauskaite ; redakcinė komisija Birute Butkevičienė, Mirga Griskevičienė i in.]. Vilnius : Lietuvos TSR Liaudies Svetimo Ministerija, Vilniaus darbo Raudonosis Veliavos ir Tautu Dragystes Ordinu Valstybėnis V. Kaspuko Universitetas, 1988
- Wielgus Stanisław, *Uczelnie wyższe i instytuty naukowe w II Rzeczypospolitej. Polskie Towarzystwa Naukowe*, „Notatki Płockie” 2002, nr 3, s. 6-11

- Więckowska Helena, Pliszczyńska Hanna, *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa : PWN, 1955
- Wilno i województwo wileńskie 1937 : informator społeczno-gospodarczy i księga adresowa m. Wilna i Województwa Wileńskiego*. Pod red. P. Krasnopolskiego. Wilno 1937
- Wilno teatralne*. Pod red. Mirosławy Kozłowskiej. Warszawa : Ogólnopolski Klub Miłośników Litwy, 1998
- Wiśniewski Tomasz, *Bractwo Dobroczynne Linas Hacedek w Białymstoku w latach 1885–1939*, „Białostoczczyzna” 1988, nr 4, s. 14-20
- Wiśniewski Tomasz, *Z dziejów gminy ewangelicko-augsburskiej w Białymstoku*, „Białostoczczyzna” 1988, nr 1, s. 27-29
- Witkowski Wojciech, *Historia administracji w Polsce 1764–1989*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012
- Wojtysiak Hanna, *Jednodniówki jako osobliwy rodzaj wydawnictw ciągłych*, „EBIB” 2012, nr 2, http://www.ebib.pl/images/stories/numery/129/129_wojtysiak.pdf
- Wołoszynowski Joachim, *Województwo wołyńskie w świetle liczb i faktów*. Łuck 1929
- Woźniakowski Krzysztof, *Wileńskie jednodniówki polskojęzyczne z października 1939 roku*, [w:] *Prasa, kultura, wojna : studia z dziejów czasopiśmiennictwa, kultury literackiej i artystycznej lat 1939-1945*. Seria druga. Kraków, 2005, s. 206-218
- Wysocki Roman, *Życie kulturalno-oświatowe ukraińskich emigrantów politycznych na terenie województwa białostockiego w okresie międzywojennym*, „Białostoczczyzna” 1997, nr 2, s. 37-47
- Zagadzki Dymitr, *Okręg Korpusu nr 9 na Polesiu (1921–1939)*, „Echo Polesia”, http://polesie.org/2092/okreg_korpusu-nr9-na-polesiu-1921-1839
- Zajac Jerzy, *Nieznane stronice czasopism polskich seminarzystów z Wilna*, „Studia Podlaskie” 2015, t. 23, s. 191-207
- Ziemie północno-wschodnie Rzeczypospolitej : informator społeczno-gospodarczy m. Wilna oraz województw Białostockiego, Nowogródzkiego, Poleskiego i Wileńskiego*. Wilno 1938
- Żmigrodzki Józef, *Nowogródek i okolice*. Nowogródek 1931

INDEKS JEDNODNIÓWEK

(odsyła do numerów jednodniówek w Aneksach 1-5)

Jednodniówki polskie (350)

9-10, 21, 23-24, 26-27, 30, 32, 34-41, 45-50, 60-64, 66-68, 71, 73, 76-77, 79, 88, 93-95, 99-101, 103-115, 117, 119-127, 129-139, 141-143, 145-148, 150-162, 164-165, 167-170, 172-173, 178-181, 185-187, 189, 191-200, 204, 206-207, 210-220, 222, 231, 235, 242, 246-250, 252-258, 260-261, 267, 270-274, 279, 281-283, 287, 289-296, 298, 301, 303, 330, 338, 343, 345, 349, 352, 358, 368-378, 382-384, 388-389, 400-401, 403, 415-418, 440-441, 445, 447-448, 454-456, 463, 467-468, 490-503, 511-512, 517-519, 525-526, 528-529, 540, 545, 551-552, 593-594, 596, 606-607, 609, 616, 618-619, 624-625, 629-635, 643-644, 653-654, 677-678, 684-688, 693, 699, 725-728, 730, 733-735, 741-749, 757, 761, 763, 764, 774-778, 783, 789-791, 794-795, 798-801, 803, 805, 811-816, 819-822, 825-828, 830, 837, 840, 843, 849-850, 853, 857-858, 873-874, 877-887.

Jednodniówki białoruskie (76)

1-2, 33, 53, 74, 92, 144, 149, 233, 238, 251, 379, 393-399, 402, 404, 414, 449-452, 465-466, 513, 516, 524, 527, 548, 570-571, 584-592, 595, 602-605, 617, 638-639, 642, 650, 660-662, 665-666, 670, 675, 700, 723-724, 731, 750, 758, 760, 762, 765, 767-768, 771, 779, 781-782.

Jednodniówki litewskie (114)

380, 386-387, 390-391, 407, 410, 413, 442, 446, 457, 459, 469-489, 504-505, 509, 514-515, 520, 523, 535-536, 541-544, 546-547, 549, 557-569, 598-599, 601,

620-623, 626-628, 636-637, 640-641, 645, 649, 651, 655-657, 659, 663-664, 667-669, 671, 676, 679-681, 683, 689-691, 694, 711-717, 719-722, 729, 759, 766, 772, 780.

Jednodniówki niemieckie (1)

31

Jednodniówki rosyjskie (4)

406, 587, 658, 682

Jednodniówki ukraińskie (16)

807-810, 835-836, 839, 841, 845, 846, 855, 867-869, 875-876.

Jednodniówki żydowskie (326)

3-8, 11-20, 22, 25, 28-29, 42-44, 51-52, 54-59, 65, 69-70, 72,75,78, 80-87, 89-91, 96-98, 102, 116, 118, 128, 140, 163, 166, 171, 174-177, 182-184, 188, 190, 201-203, 205, 208-209, 221, 223-230, 232, 234, 236-237, 239-241, 243-245, 259, 262-266, 268-269, 275-278, 280, 284-286, 288, 297, 299, 300, 303-328, 330-337, 339-342, 344, 346-348, 350-351, 353-357, 359-367, 381, 385, 392, 408, 409, 411-412, 419-439, 443-444, 453, 458, 460-462, 464, 506-508, 510, 521-522, 530-534, 537-539, 550, 553-556, 572-583, 597, 600, 608, 610-615, 646-648, 652, 672-674, 692-693, 695-698, 701-710, 732, 736-740, 751-756, 769-770, 773, 784-788, 792-793, 796, 797, 802, 804, 806, 817-818, 823, 824, 829, 831-834, 838, 842, 844, 847-848, 851-852, 854, 856, 859-866, 870-872.

INDEKS MIEJSCOWOŚCI

- Augustów** 47, 48, 54, 61, 73, 81
- Baranowicze** 26, 32, 48, 54, 58, 59, 85-87,
89, 91-93, 95, 96, 167, 173-179, 183,
184, 186, 213-215
- Bereza Kartuska** 100, 101, 103, 106, 113,
174, 175, 183, 221
- Biała Podlaska** 27
- Białokrynica** 145
- Białowieża** 58, 63-64
- Białystok** 14, 17, 26, 27, 32, 40, 47, 48, 50,
52, 54-59, 61-64, 66, 67, 70, 71, 73-
-83, 164, 166, 167, 171, 173-179, 183,
184, 189-197
- Bielsk Podlaski** 47, 54, 61, 69, 75, 79, 174,
175, 183, 198
- Bieniakonie** 50, 93
- Bohoniki** 40
- Brasław** 55, 116, 118
- Brześć n. Bugiem** 25, 27, 32, 48, 51, 54, 55,
57, 97-104, 106-112, 114, 173, 174,
176-179, 183, 184, 186, 221-225
- Charbin** 22
- Chełmno** 18, 148
- Choroszcz** 83, 164
- Czarnocin** 47
- Dawidgródek** 32, 97, 99, 205
- Dubno** 32, 49, 55-56, 143, 147-149, 154,
158, 183, 277
- Dzisna** 32, 48, 116, 119, 131, 132, 183,
233
- Ejszyszki** 87, 95, 96, 174, 175, 178, 183,
215
- Głębokie** 32, 48, 55, 116, 119, 131, 140,
183, 233
- Grajewo** 47, 61, 69, 70, 73, 77, 174, 175,
183, 198
- Grodno** 17, 26, 32, 47, 48, 50, 54, 56, 58,
59, 61-64, 66, 67, 71, 73-78, 80, 81,
83, 166, 167, 171, 174, 175, 177, 182,
183, 185, 199
- Gródek** 62
- Hajnówka** 64
- Jerozolima** 22
- Jeżewo** 47
- Kalisz** 26
- Katowice** 22
- Kijów** 178
- Kisielnica** 47
- Kleck** 32, 85
- Kobryń** 26, 28, 32, 48, 97, 99, 101, 103,
105, 106, 109, 110, 113, 115, 173-175,
177, 182-185, 224-227

- Kolno** 47, 61
Komorowo 65, 73
Kostopol 49, 55
Kowel 26, 32, 49, 54-57, 143, 146-152, 154, 156-161, 172, 174-176, 183, 184, 277-280
Kraków 22, 25, 37, 55, 118
Kruszyniany 40
Krynica 24
Krynki 6, 62, 67, 69, 81, 174, 177, 183, 205
Krzemieniec 26, 32, 49, 54-56, 143, 145, 147-150, 156-158, 160, 175, 178, 183, 280, 281
Krzyżewo 47
Kukowo 47
Kupiska Stare 47
Lida 25, 26, 32, 48, 52, 54, 55, 85-96, 172, 174, 175, 183, 216
Londyn 70
Lublin 22, 148
Lucerna 81, 138, 175
Lwów 22, 24, 37, 54, 55, 148, 184
Łapy 61, 69, 82, 83, 164, 183, 205
Łazduny 50
Łomazy 52
Łomża 26, 32, 47, 48, 54, 61, 64, 66-68, 71-73, 77, 78, 81, 83, 174, 176, 177, 183-185, 205-207
Łódź 17, 22, 37, 148
Łuck 26, 32, 49, 54-57, 143, 145-147, 149, 155-161, 172-177, 179, 183, 184, 281-283
Łuków 148
Łuniniec 26, 32, 48, 97, 98, 100, 101, 103, 112, 113, 173-175, 177, 183, 227
Maciejów Wołyński 147-148, 156, 183, 284
Małkinia 73
Mereczowszczyzna 71
Michałów 63
Michałówka 145
Mickuny 54
Mińsk 166
Mińsk Mazowiecki 25
Mir 93
Mołodeczno 32, 48, 116
Mońki 64
Moskwa 22
Nieśwież 32, 48, 59, 85, 86, 93
Nowa Wilejka 32, 48, 116
Nowogród Łomżyński 54, 59, 63
Nowogródek 25, 26, 32, 48, 54, 55, 58, 59, 85-96, 166, 167, 174, 177, 183, 184, 217, 218
Nowy Jork 22
Odessa 22, 178
Oliwa 92
Ołyka 147, 149, 157, 174, 177, 183, 284
Opsa 52
Osowiec 73
Ostrołęka 47, 52, 61, 69, 73, 183, 207
Ostróg 32, 49, 55, 143, 147, 148, 156, 183, 284
Ostrów Mazowiecka 26, 32, 47, 61, 64, 69, 73, 77, 78, 81, 174, 175, 183, 185, 186, 207-209

- Oszmiana** 32, 48, 116, 119, 133, 183, 234
Parafianowo 52
Paryż 115
Petersburg 22
Pińsk 26, 32, 48, 54, 55, 58, 59, 97, 99-103, 106-113, 115, 171, 173-179, 183, 184, 228-232
Piszczac 52
Płock 100
Począjów 146
Podbrodzie 52
Postawy 48, 82, 116, 119, 141, 183, 234
Poznań 22, 37, 82, 118
Praga 111, 159, 175
Prużana 32, 48, 97, 99-101
Puck 109
Puńsk 29
Rossosza 52
Rożyzszcze 147, 149-150, 160, 175, 183, 284
Równe 26, 32, 49, 54-57, 143, 146-150, 155-159, 161, 172-175, 179, 183-185, 285-287
Różana 100-102, 108, 174, 177, 183, 232
Różanystok 47
Różyn 145
Ryga 182
Sarny 50, 55
Sejny 47, 73, 76
Siedlce 25, 106
Siemiatycze 61, 62
Słonim 26, 32, 48, 54, 55, 58, 71, 85, 87-89, 91, 93-95, 97, 101, 174-177, 183, 222
Smorgonie 54
Smydza 145
Sokół 150
Sokołów Podlaski 25
Sokoły 62
Sokółka 40, 47, 61
Stolin 97
Stołpce 48, 85, 93
Suchowola 40
Supraśl 47, 62, 83, 164
Suwałki 26, 32, 47, 48, 54, 61, 66-68, 73-75, 77, 79, 81, 174-177, 183, 184, 208, 209
Swory 52
Szczuczyn 48, 61, 81
Święciany 32, 48, 52, 55, 116, 119, 139, 183, 235
Świsłocz 47, 49
Tarnów 24
Torczyń 147-149, 154, 183, 287
Toruń 22
Troki 119, 131, 183, 235
Warszawa 20, 22, 24, 30, 33, 34, 37, 42, 43, 55, 66, 86, 90, 101, 110, 148, 150, 155, 160, 166, 178
Wasilków 62, 83, 164
Węgrów 25
Wilejka 32, 48, 116
Wilno 17, 18, 22, 25, 27, 32, 37, 40, 47-59, 66, 70, 86, 101, 106, 113, 115-124, 127-141, 165-179, 182-184, 186, 235-276
Wiśniowiec 49

- Wizna 52
- Włodzimierz Wołyński** 26, 32, 49, 54- 56,
143, 146-150, 152, 153, 160, 161, 172,
173, 183-186, 287-289
- Wołczyn** 58
- Wołkowysk** 32, 47, 48, 54, 61, 64, 69, 77,
79, 81, 174, 178, 183, 209, 210
- Wołożyn** 85
- Wysokie Mazowieckie** 61, 65, 75, 76
- Zabludów** 62, 69, 81, 83, 174, 183, 210
- Zakopane** 26
- Zambrów** 26, 47, 61, 65, 66, 73, 74, 183,
185, 186, 210-212
- Zdołbunów** 54, 143

